

Probleemikeskseks kriminaalanalüütikuks

55 lihtsa sammuga

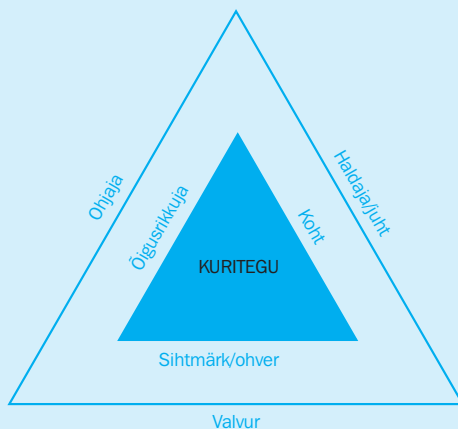
SISEKAITSEAKADEEMIA

Ronald V. Clarke

John Eck

Probleemikeskseks kriminaalanalüütikuks

55 lihtsa sammuga

**Tallinn
2006**

Originaali tiitel

Become a Problem Solving Crime Analyst

In 55 small steps

Väljaandja:

Jill Dando Institute of Crime Science

University College London

29/30 Tavistock Square

London WC1H 9QU

© Ronald Clarke, John Eck, 2003

Esimene trükk 2003

ISBN 0-9545607-0-1

Autoriõigus kaitstud. Käesolevat väljaannet ei tohi paljundada, teabekandjal salvestada või edastada elektrooniliselt, mehaaniliselt, fotokopeerimise, allalaadimise, helisalvestamise teel ilma väljaandja eelneva kirjaliku nõusolekuta.

Toimetajad: Marilis Sepp, Andrus Padar

Keeletoimetaja: Ene Sepp

Eestikeelse väljaande kujundus, küljendus, trükk ja köide: Infotrükk OÜ

Kaastöö eestikeelsele väljaandele: Kalvi Abel, Ružena Allas, Viive Jõgevest, Ahti Jõgi, Kalle Järvekülg, Kristiina Kaldma, Vello Kaldmäe, Knut Klais, Külli Koov, Reet Leppik, Aleksander Mõttus, Kai Nelson, Tõnu Randmer, Rael Roots, Margit Sepp, Valdur Talts, Viive Uus, Sisekaitseakadeemia kirjastus.

Selle trükise väljaandmist toetab Euroopa Liit

Euroopa Komisjoni Esindus Eestis: <http://www.euroopaliit.ee>

Euroopa Liidu infokeskus: Tõnismäe 2, 15189 Tallinn, <http://elik.nlib.ee>

© Tõlge eesti keelde, Eesti politsei näited, Politseiamet, 2006

ISBN 9985-67-139-2

Sisekaitseakadeemia

Kase 61, 12012 Tallinn

Aprill 2006

Eessõna eestikeelsele väljaandele

Kas puutud oma igapäevatoos kokku kuritegevusprobleemidega?

Kas oled püüdnud neid analüüsida ja neile lahendusi leida?

Kas oled esitanud endale kümneid kordi küsimusi selle kohta, kuidas peaksid toimima?

Kui sa nendele küsimustele jaatavalt vastasid, siis ei ole see käsiraamat sattunud Sinu kätte juhuslikult. See on praktiline õpivara, mis ei jää loodetavasti sinu riigilisse tolmuma, vaid on Su laual igapäevaseks abimeheks. Seepärast ei tahagi soovida head lugemist, vaid õpitu ellurakendamist.

Professionaalsete analüütikute rakendamine politseitoos on kogu maailmas veel üsna lapsekingades. Tänapäevases infoühiskonnas, kus teave valgub uksest ja aknast, on üha olulisem selekteerida sellest oluline – see, mis on tähenduslik. Oleme enamasti mattunud oma igapäevasesse tegemistesse ja sageli probleemid kuhjuvad ning meil tekib raskusi isegi sellega, et mõista, mis on tegelikult probleem – viimane lauale langenud paber katab alumised, valjem hää l kõlab üle vaiksema ning need tunduvadki tähtsamad.

Enamasti ei ole mäejalamil laviini märkamiseks vaja üldse pingutada, vaid tuleb anda jalgadele valu, et pääseda. Tänapäeval ei peaks Eesti politsei enam jalgadele valu andma, vaid mõtlema, mida teha, et laviini ei tuleks. Selleks jäävad traditsioonilise politseitoo käed lühikeseks ja mängu tuleb analüütik, kes peaks töötama politseiametnikega käsikäes igal politseiorganisatsiooni tasandil, et selgitada õiguskorraprobleeme ja pakkuda neile lahendusi. Nendele kõige igapäevasematele kuritegevusprobleemidele lahenduste otsimise algatuse peab võtma politsei, sest politseil on kõige operatiivsem ja adekvaatsem info elanikke häirivate sündmuste kohta. Kuid lahendusi otsida tuleb kindlasti koostöös kogukonnaliikmete ja teiste institutsioonidega. Ei piisa enam politseile pelgalt kuritegevuse olukorra kirjeldamisest, mida, tuleb tõdeda, tehakse ka praegu, vaid analüütiku töö tulemuseks peavad olema alternatiivsed ettepanekud, kuidas muuta olukorda paremaks. Nii ei lasu tulemuse saavutamise kindlasti mitte üksnes analüütiku õlul, vaid ka politseimetnikel ja juhtidel, kes toetuvad otsustusprotsessis analüüsitulemitele. Sina võid olla üks nendest ja sel juhul pakub käsiraamat sulle hea ülevaate analüüsivõimalustest.

Analüütilise töö tõhustamisega on Eesti politseil head võimalused astuda kvalitatiivne samm edasi, et pakkuda elanikele paremat teenust.

Soovin sulle selleks jõudu ja tahet uusi teadmisi ning meetodeid rakendada.

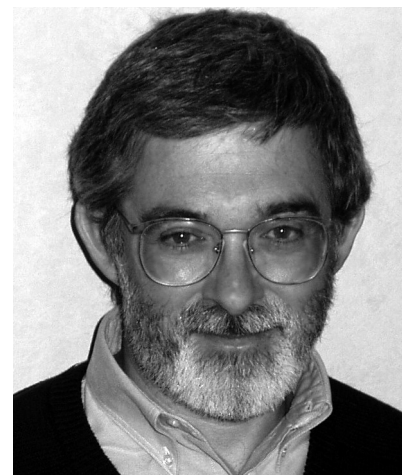
Raivo Aeg
politseipeadirektor

Autoritest

Ronald Clarke on kriminaalõiguse professor USA New Jersey osariigis asuvas Rutgersi Ülikoolis ning Londoni Ülikooli University College Londoni juures asuva Jill Dando Kriminaalteaduste Instituudi (Jill Dando Institute of Crime Science) külalisprofessor. Ta töötas aastaid Ühendkuningriigi Siseministeeriumi analüüsi- ja planeerimisosakonnas, kus tema töövaldkonda kuulusid kuritegevuse olustikuline preventatsioon ning Briti elanikkonna iga-aastane küsitlus “The British Crime Survey”. Viimasel ajal on ta tegeleud juhtumiuuringutega probleemikeskse politseitöö valdkonnas koostöös kriminaalõiguse professori dr Herman Goldsteiniga. Ta on aidanud luua Probleemikeskse Politseitöö Keskuse ning välja töötada käsiraamatute tsükli probleemikesksest politseitööst USA Justiitsministeeriumi alla kuuluvale organisatsioonile Office of Community Oriented Policing Services (COPS). Dr Clarke on igal aastal väljaantava Herman Goldsteini auhinna žürii esimees; auhind antakse silmapaistvate saavutuste eest probleemikeskse politseitöö alal. Dr Clarke'i poole on võimalik pöörduda meiliaadressil rclarke@andromeda.rutgers.edu.

John Eck on USA Cincinnati Ülikooli kriminaalõiguse professor. Ta on töötanud probleemikeskse politseitöö temaatikaga alates 1984. aastast, mil ta uuris esimest täismahus katset rakendada nimetatud kontseptsiooni USA territooriumil Virginia osariigi Newport Newsi linnas. Ta on osalenud ka mitmete tehnikate väljatöötamises, millest nüüdseks on kujunenud standardtehnikad probleemi lahendamisele suunatud politseitöös, nagu SARA mudel ja kuriteo analüüsimise kolmnurk. Ta on San Diegos korraldatava iga-aastase rahvusvahelise probleemikeskse politseitöö konverentsi (International Problem-Oriented Policing Conference) asutajaliige. Dr Eck on nõustanud konsultandina Londoni munitsipaalpolitseid (London Metropolitan Police) ning alates 1999. aastast on väljaantava auhinna “Tilley Award for Excellence in Problem-Oriented Policing” žürii liige. Tema poole on võimalik pöörduda meiliaadressil john.eck@uc.edu.

Tänu sõnad

Käsiraamatut koostades oleme toetunud ka mitmete kolleegide ja sõprade töödele, kellele oleme suured tänuvõlglasid. Täname neid, kes on andnud tagasisidet ja kommenteerinud käsiraamatu esimest mustandit või andnud kaastööna materjali käsiraamatu jaoks. Need inimesed on Pat ja Paul Brantingham, Andy Brumwell, Rachel Boba, Kate Bowers, Barbie Brookover, Spencer Chainey, Paul Ekblom, Graham Farrell, Bonnie Fisher, Herman Goldstein, Alex Hirschfield, Shane Johnson, Scott Keay, Johannes Knutsson, Gloria Laycock, Mangai Natarajan, Michael Maxfield, Ken Pease, Nanci Plouffe, Barry Poyner, Jerry Ratcliffe, George Rengert, Nick Ross, Kim Rossmo, Karin Schmerler, Nick Tilley, Julie Wartell, Barry Webb ja John Wooldredge. Eriline tänu kuulub aga Marcus Felsonile, kes aitas käsiraamatut kujundada ja küljendada ning andis meile mõne teema kohta lisaainest. Täname ka Ühendkuningriigi Siseministeeriumi, kes on meie projekti rahastanud.

Valmista end ette

1. Sissejuhatus
2. Mõtesta oma töö ümber
3. Ole kohaliku kuritegevuse asjatundja
4. Tunne tavapärase politseitöö piire

Omanda probleemikeskse politseitöö printsiibid

5. Saa probleemikeskse politseitöö eksperdiks
6. Järgi ustavalt probleemikeskse politseitöö printsiipe
7. Ole kuriteoliigikeskne
8. Juhindu SARA mudelist, kuid ära lase end sellest teelt kõrvale kallutada

Uuri keskkonnakriminoloogiat

9. Kasuta kuriteokolmnurga printsiipi
10. Ära iial unusta, et võimalus teeb inimesest varga
11. Mõtle nagu varas
12. Eelda õigusrikkujate negatiivset reaktsiooni
13. Ära lase end häirida kuritegude ümberpaiknemise vastastest
14. Eelda kasude hajumist

Kirjelda kuritegevuse probleeme

15. Probleemi defineerides ütle "CHEERS!"
16. Tee kindlaks, mis liiki probleemiga on tegemist
17. Uuri, missugune oli teekond õigusrikkumiseni
18. Õpi tundma, kuidas tekivad kuritegevuskolded
19. Vaata, kas 80 : 20 reegel kehtib

Analüüsi sügavuti

20. Sõnasta hüpotees
21. Määra kuritegevuskolle
22. Tea, millal kasutada täppiskaarte
23. Pööra tähelepanu kuritegevuse päevastele ja nädalastele seaduspärasustele
24. Pea silmas pikaajalisi muutusi
25. Tea, kuidas kasutada suhtarve ja ühisnimetajaid
26. Selgita kõrge kuritegevusriskiga rajatised

27. Ole valmis korduvateks ohvriteks
28. Arvesta sarikuritegusid
29. Tea varaste lemmikobjekte
30. Uuri kuritegusid soodustavaid faktoreid
31. Kontrolli, kas oled vastanud kolmele M- ja kolmele K-küsimusele

Leia praktiline vastumeede

32. Teadvusta oma võtmerolli kuritegude vastu meetmeid võttes
33. Raskenda kuritegude toimepanemist
34. Suurenda kuriteo toimepanemise riske
35. Vähenda kriminaaltulu saamise võimalusi
36. Vähenda kuriteole provotseerivaid faktoreid
37. Kõrvalda kuriteo toimepanemise õigustused
38. Leia probleemi tekkimise eest vastutaja
39. Vali sobiv kuritegudele reageerimise viis

Hinda mõju

40. Hinda protsessi
41. Tunne kuritegudele reageerimise mõju kontrollimise meetodeid
42. Arvesta kuritegevuse geograafilist ja ajalist ümberkandumist
43. Uuri võimalikku kuritegevuse ülekandumist teistele sihtmärkidele, taktikatele ja kuritegevusliikidele
44. Jälgi uute õigusrikkujate liikumist piirkonda
45. Märka kuritegudele reageerimise ootamatuid tagajärgi
46. Ole valmis enneaegseks kuritegude vähenemiseks
47. Kontrolli tulemuste olulisust
48. Hinda kulusid

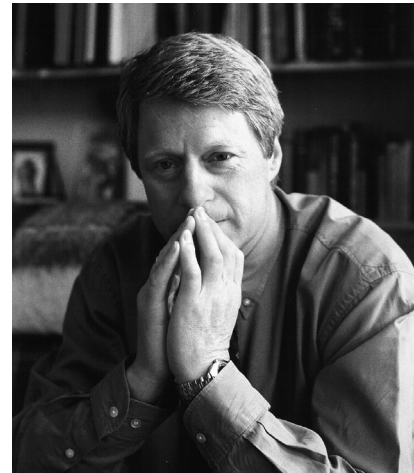
Edasta info efektiivselt

49. Edasta analüüsitulemused arusaadavalt
50. Koosta selgeid kaarte
51. Kasuta lihtsaid tabeleid
52. Kasuta lihtsaid jooniseid
53. Valmista ette mõjuvaid ettekandeid
54. Saa heaks esitlejaks
55. Panusta teadmiste varasalve

Hea lugeja, sa oled tähtsam, kui võid arvata. Kuritegevuse analüütikud pole avalikkusele teada-tuntud isikud. Sina ei staaritse parimal eetria ajal näidatavas TV-seriaalis või kinolinal nagu psühholoogid, kes kurjategija käitumist analüüsivad, või nagu kriminalistid. Isegi mõni sinu kolleeg politseis ei tea päris täpselt, millega sa tegeled. Kuid just sina oled uue politseitöö nägu.

Politsei on aastaid rahuldunud pelgalt sellega, et ajab üksikute toimepandud õigusrikkumiste jälgi. Kuriteod vastavad politsei avastatud episoodidele ning kui need kulmineeruvad süüdimõistmisega, siis peetakse juhtumit lahendatuks.

Säärane vaatenurk on ilmselge hullumeelsus. Iseenesest on see niivõrd hullumeelne, et on hämmastav, et ühiskond pole seda veel läbi näinud, häälekalt nurisenud ega mõistlikumat käsitlust nõudnud. Visa sulide tagaajamine on liiga hiline reaktsioon, just nagu hobuse kinnipüüdmine (kui on nii palju õnne) pärast seda, kui too on juba oma latrist sajandat korda välja pääsenud ja tuhatnelja minema tuisanud, selle asemel et õppida talli ust lukustama. Või näiteks oletagem, et pärast lennukiõnnetust rahulduksime üksnes patuoina leidmisega, selle asemel et muuta väljakujunenud korda või parandada lennuki konstruktsiooni.

Rääkides kuritegevusest, tavatsevad inimesed diskuteerida suhteliselt perifeersetel probleemide üle, mida ei ole võimalik kiiresti muuta (nagu laste kasvatamine või vaesus ühiskonnas); tähelepanuta jäävad palju otsesemad kuritegevuse põhjused – asjad, mida on sageli üsna lihtne mõjutada. Pole sugugi liialdus öelda, et kuritegevuse vastumeetmed sõna otseses mõttes on meie käeulatuses ja ootavad, et neid rakendataks. Sellest räägibki see käsiraamat.

Kes võiksid olla selle uue käsitluse eestvedajad, arvestades, et peaaegu kõik, kes osalevad nn kuritegevuse tööstusharus, on huvitatud *status quo* säilitamisest? Meedia eelistab vaadelda kuritegevust kui üksikeisest sõltumatult hargnevaid inimdraamasid, mis teatava aja tagant tasuvad end rikkalikult ära mahlakate pealkirjade näol trükiväljaannete esikülgedel. Advokaadid on läbi imibunud tavapärasest asjaajamisest (neile õpetatakse, et pretsedent on voorus*) ning on enamasti rahul süsteemiga, mis paneb nad kõige keskmesse ning nuumab nende isiklikku kukrut. Enamik poliitikuid, kes liiguvad ühe seaduseelnõu juurest teise juurde, arvab, et kuritegevust saab ohjeldada intuiitiivselt, mis nende jaoks tähendab seda, et parempoolsete veendumuste kandjana ollakse kuritegevuse suhtes karmimate ja vasakpoolsena pehmemate vastumeetmete pooldajad. Lisaks sellele on paljud kriminoloogid huvitatud teoretiseerimisest, millest ei ole praktilist kasu kellelegi peale nende enda ...

Ülesande lahendamise raskuskese lasub seega süvitsi mõtlevate politseiametnike põlvkonnal koos käputäie usinate ja kuulsusejanust puutumata riigiametnikega ning veel mõne valgustatud poliitikuga, kes teadvustavad uue vaatenurga hädavajalikkust. Nimetatud arukam käsitlusviis tugineb vähestel õpetlastel, kellest mitmete nimed on kirjas ka selle raamatu lehekülgedel. Enamjaolt on need kriminoloogid, kes tegelevad väga spetsiifilise kriminoloogiavaldkonnaga, mis keskendub esmajärjekorras oma ala praktilisele küljele – nimelt tulemustele. Teiseks on see oma olemuselt palju tõsiteaduslikum ja tõendusmaterjalile keskenduv käsitlusviis kui keeruline analüüs, mis iseenesest võib teinekord ülikooli esseeülesandena pälvida hea hinde sotsiaalteadustes.

Lühidalt öeldes on tegemist konsultantidega kuritegevuse vähendamise alal. Sellegipoolest pole paraku terminit, mis eristaks neid ülimalt praktilisi inimesi ülejäänud arvukatest teoreetikute, kellest kubisevad kriminoloogia ja kriminaalõiguse õppeasutused. See ajendas mind looma terminit, mis kirjeldaks adekvaatselt neid endid ja nende juhitavat uut kuritegevuse teaduslikku käsitlust – kuritegevusteadust (*crime science*).

Kuritegevusteadusel on kolm tunnusjoont. Selle ainuke eesmärk on vähendada kuritegevust ja selle kaudu

* Väljend iseloomustab Anglo-Ameerika õigussüsteemi, mis põhineb suure osas õigust loovatel pretsedentidel. – *Toimetaja*

ka ohvriks langemist. Rakendatavast metodoloogiast lähtuvalt on see teaduslik vaade kuritegevusele, st seab tõestusmaterjalile niisama kõrged standardid, nagu on vastuvõetavad näiteks füüsikutele või lennundusinseneridele. Kolmandaks on see distsipliinidevaheline, ühendades oma eesmärkide saavutamiseks kõikvõimalikke oskusi. Seetõttu näed, kuidas alljärgnevatel lehekülgedel põimuvad geograafia, psühholoogia, matemaatika, espistemoloogia, majandusteaduse ja paljude teiste teadusvaldkondade seisukohad.

Mitte kõik teadlased, keda olen imetlenud, ei määratle end terminiga *kuritegevusteadlane* (*crime scientist*), kuigi ma loodan, et ühel päeval nad seda teevad. Nagu igas teadusvaldkonnas käivad siingi tulised vaidlused, k.a teadusmeetodite üle. Kuritegevuse teaduslik käsitlus ühendab neid inimesi, kellele lähevad korda usaldusväärsed asitõendid, kes soovivad olukorda muuta, mitte pelgalt teoretiseerida. Kuritegevusteadlased otsivad kuritegevuse mustreid selleks, et neid segi paisata.

Üks kõige tähtsamaid läbimurdeid on olnud koguni politsei rolli ümbermõtestamine, viies selle kurjategijate tagaajamiselt nende tegevuse läbinägemisele. Herman Goldsteini idee on oma lihtsuses geniaalne: selle asemel, et reageerida toimepandud kuritegudele, tuleb keskenduda olemasolevate suurimate puuduste lahendamisele ning haarata initsiatiiv enda kätte. Nimetus, mis sellele vaatenurgale anti, on samavõrra konkreetne – probleemikeskne politseitegevus ehk lühendatult POP (*problem-oriented policing*).

Tegelikkuses hõlmab POP päris keerulist tööd. See eeldab nutikust. Kuritegevuse teaduslik uurimine võimaldab luua uusi töövahendeid, mis teevad POPi võimalikuks. Kes on aga need professionaalid, kes analüüsivad andmeid ja selgitavad kuritegevuse mustreid kohalikul tasandil? Kes püstitavad hüpoteese võetavate vastumeetmete kohta ja kes panevad need ideed proovile? Kes koostab strateegiaid, mida politsei ja teised koostööpartnerid kuritegevuse kärpimiseks saavad rakendada? Kes on võimeline tasa, kuid targu ja kindla käega juhtima ühiskonda eemale reageerimiskesksest tegutsemisviisist ning viima selle üle uuele mõistlikule viisile, et märgata kurikaelu kiiresti ja lämmatada probleeme juba eos? Kas ma pean selle välja ütleva? See oled sina!

Politseianalüütikute tähtsus on aina suurenenud. Kui ühiskond kavatses hakata kuritegevuse vastu võitlema intelligentsemalt, siis hakatakse analüütikuid järjest rohkem nägema võtmerollis. Sina oled nii politsei aju, ekspert kui ka strateeg.

Sinu roll eeldab kolme omadust, mis ei tule alati just loomupäraselt, nimelt rakendamist, skeptitsismi ja järjekindlust. Selle raamatu materjal, mida peab omandama ja mõistma, on oma olemuselt intuitsiooniga vastuolus, sellegipoolest on see iseenesestmõistetav, kui oled materjali läbi töötnud. Praktikasse *rakendamine* on ju sinu igapäevatöös ülioluline, kuna tõsiselt võetavaks teadustööks on vaja tõsiselt võetavat tõestusmaterjali, ning tõsiselt võetav tõestusmaterjal tähendab rasket tööd, et leida andmeid, neid mõista ja töödelda. Viilimine teeb sinust kuritegevuse eksperdi asemel petturi. Pead olema *skeptiline*, sest see on akadeemilise teaduse alustala. Ära kunagi võta midagi iseenesestmõistetavana. Veendumused on tasuta, kuid tõestusmaterjal on kallid, see paneb mõnikord proovile ka meie isiklikud eelarvamused. Ole skeptiline ka seda käsiraamatut lugedes, suhtu skeptiliselt sellesse, mida kolleegid sulle räägivad (kuidas nad midagi teavad, kui usaldusväärne on nende tõestusmaterjal, kui põhjalikult nad üldse probleemi tunnevad), ole skeptiline andmete suhtes (kas need ütlevad ikka sulle seda, mida sellega öelda püütakse) ning pea meeles, et teadus ei ole kindel hulk ainevaldkondi, nagu füüsika või bioloogia, vaid nende asjade pideva katsetamise ja ülekatsetamise karm metodoloogia, mida me usume olevat tõene. Sul peab olema *visadust*, sest käes on kuritegevuse teadusliku uurimise lapseastad – mõni inimene eirab sind; teised arvavad, et sa tegeled asjadega, mis sinusse ei puutu; enamikku inimesi on vaja selles veenda.

Anna meile andeks, kui need on sinu jaoks tuttavad asjad. Neile, kes on juba hästi kursis kuritegevuse teadusliku uurimisega, võib see käsiraamat tunduda lihtsakoeline. Tegelikult mõistavad aga väga vähesed inimesed selles raamatus käsitletavaid kontseptsioone ning enamikule on alljärgnev täiesti uus. Loodan, et see käsiraamat ei ole sinu jaoks mitte pelgalt kasulik, vaid ka innustav lugemisvara.

Nick Ross

BBC Crimewatch UK

Londoni Ülikooli Jill Dando Kriminaalteaduste Instituudi esimees

Eeldame, et töötad juba analüütikuna ning annad politsei tegevust toetavat infot. See tähendab aga, et:

- 1) oskad ümber käia tänapäevase arvutitehnoloogiaga ning tead, kuidas pääseda ligi andmebaasidele ja neid kasutada;
- 2) oskad kasutada tarkvaraprogramme, et saada ülevaade kuritegevusest ja identida probleeme ning suhestada neid demograafiliste jt andmetega;
- 3) koostad regulaarselt tabeleid, mis näitavad iganädalasi või -kuiseid muutusi kuritegevuses konkreetses politseipiirkonnas või on toeks politseioperatsioonidel;
- 4) oled harjunud iseseisvalt tegema väikesemahulisi uurimusi näiteks teadaolevate õigusrikkujate elukoha ning autoärandamiste ja murdvarguste esinemissageduse järsu kasvu seostest konkreetses piirkonnas;
- 5) oled arvatavasti koostanud politseireidide kohta enne-ja-pärast-tüüpi hindamisaruandeid, nt murdvarguste või autoärandamiste kohta;
- 6) sul on baasteadmised statistikast ja uurimismetoditest, mis vastavad bakalaureuseõppe tasandile sotsioloogias.

See käsiraamat aitab sul valmistuda hoopis teistsuguseks analüütiliseks tööks võtmeisikuna probleemi lahendamise töörühma liikmena. Tõepoolest – uues vaates avaliku korra kaitsesele kogukondades nähakse probleemikeskset politseitööd käsitlevates tekstides kuritegevuse analüütikuid kesksel kohal. Neis väidetakse, et probleemikeskse politseitegevuse rakendamisel ilmnevad kitsaskohad tulenevad nimelt sellest, et praegu pole kuritegevuse probleemide lahendamise igasse etappi kaasatud piisaval hulgal põhjaliku ettevalmistusega analüütikuid.

Käsiraamat valmistab sind ette selleks uueks rolliks, andes sulle baasteadmisi probleemikesksest politseitegevusest ja sellega seotud valdkondadest, milleks on keskkonnakriminoloogia ja kuritegevuse olustikuline ärahoidmine. Nimetatud valdkondi hõlmab uus distsipliin – kuritegevusteadus (*crime science*). On võimatu töötada kuritegevust probleemikeskselt käsitleva analüütikuna ilma neid teadmisi valdamata.

Selles rollis ei ole võimalik töötada ka ilma oma tööd ümber mõtestamata. Käsiraamatu esimesed peatükid selgitavadki, kui tähtis on omandada preventiivne käsitlusviis. Ei saa lihtsalt istuda ega oodata info-päringuid oma politseiametnikest kolleegidelt. Selle asemel pead haarama initsiatiivi probleemi lahendamise igal etapil, et selgitada probleemi lahendamise ühiste jõupingutuste ulatus, analüüsida probleemi põhjuseid, leida efektiivseid vastumeetmeid ning anda tehtule hinnang, nii et politsei võiks selle tulemustest õppida. Eeldame, et analüütikud, kes võtavad selle uue rolli omaks, on huvitatud oma eriala rikastamisest ja arendamisest.

Toetudes tohutult edenenud andmepankade ning arvutitehnoloogia riist- ja tarkvara võimalustele, seisab kuritegevusteadus uue ja põneva ajastu künnisel. See on omakorda avanud ukse hea ettevalmistusega ja motiveeritud professionaalse personali juurdevoolule, mis on elulise tähtsusega 21. sajandi politseitöö arengus. Oma uurimistulemusi saad edastada kolleegidele koosolekutel ja ka trükimeedias. Nii ei edenda sa mitte ainult oma valdkonda ega üldise avaliku korra tagamist, vaid muutud ka ise oma politseiüksuse jaoks informeeritumaks ja väärtuslikumaks jõuks.

Käsiraamatu võiks läbi töötada ühe nädalavahetusega, see oleks paraja raskusastmega ettevõtmine ja ilmselt vaeva väärt. Kuid see raamat pole mõeldud kiireks läbilugemiseks ja seejärel kuhugi riulisse sokutamiseks. Vastupidi – autoritena loodame, et sellest saab asendamatu abimees, mis leiab kindla koha sinu töölaual ning mida on käepärane aeg-ajalt välja võtta, kui lahendad järjekordset probleemi.

Oleme jaotanud analüüsisammud (alapeatükid) nii, et need järgnevad üksteisele loogiliselt, järgides SARA mudelit (probleemi selgitamine, analüüs, vastumeede ja hinnang), kuigi igaüks neist on iseseisvalt käsitletav ja tegeleb spetsiifilise teemaga. See peaks vältima vajadust käsiraamatut pidevalt edasi-tagasi lapata, kui uurid konkreetset teemat. Et käsiraamatust oleks võimalikult palju kasu, peaksid enne tutvuma sisukorraga ja põgusalt end kurssi viima ka nende lõikudega, mis sulle eriti huvi pakuvad, et saada ettekujutus teemade käsitlemise ulatusest. Vajaduse korral võid uurida ka ainult üht sammu vastavast peatükist, kui sul on sellekohast

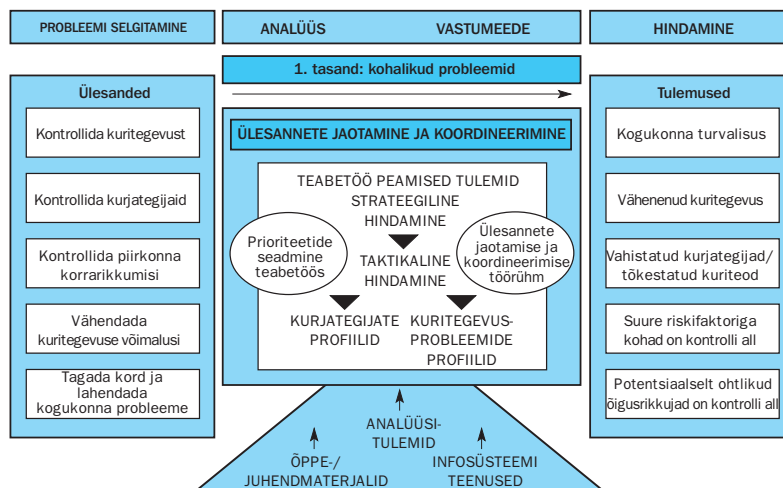
teavet vaja kiiremas korras. Igal juhul on parim õppimisviis otsida ja rakendada infot just siis, kui selleks sunnib praktiline vajadus. Mõningatel juhtudel oleme üht teemat käsitlenud siiski käsiraamatu eri lõikudes. Näiteks on 14. samm üldisem sissejuhatus kuritegude ümberkandumise kontseptsioonisse, samal ajal kui 42. ja 43. samm selgitavad, kuidas tunda ära ümberkandumise erinevaid vorme hinnangu andmise faasis. Ülevaatlik erialasõnastik ja sisujuht käsiraamatu lõpus aitavad leida vajalikku teemat.

Me ei ole kasutatud allikatele viidanud nii põhjalikult, nagu see on tavaks teadusväljaannetes. Selleks on mitu põhjust. Oleme püüdnud edastada põhilised printsiibid sammude kaupa võimalikult kontsentreeritud kujul. Me ei usu, et tööga koormatud analüütikutel jääb oma töö kõrvalt aega teadusallikaid lugeda. Pealegi on vähestel analüütikutel vahetu ligipääs erialaraamatukogude fondidesse, kus niisugust materjali hoitakse. Aeg-ajalt pead mõne teemaga ometi põhjalikumalt tutvuma, seepärast viitame iga sammu puhul eriti tähtsatele artiklitele või raamatutele, mis peaksid hõlpsamini kättesaadavad olema. Kui vajad teavet allikmaterjalide viidete kohta, võid kõhklemata saata meile meili ühele aadressidest, mis on kirjas eespool.

Oleme tänulikud kommentaaride eest käsiraamatu kohta, iseäranis ootame näpunäiteid käsiraamatu parandamiseks, et arvestada neid kordustrükkides. Ära ole ülearu tagasihoidlik, vaid paku ka oma analüüsitulemusi!

Võta omaks SARA ja NIM

Politseitööd painavad pidevad uuenduste lained, mis järgnevad üksteisele peagu vahetpidamata ning kus uus arengusuund asendab kiiresti unustatud vana. Paljud kogenud politseiametnikud lähevad uuendustega loiult kaasa, oodates, millal juhtkond kaotab esialgse entusiasmi, et pöörduda tavapärase politseitöö juurde. Ei või lubada, et probleemikesksel politseitegevusel ja ka Briti rahvuslikul teabemudelil (*national intelligence model* – NIM) oleks sama saatus. Esimene võimaldab rakendada standarditud metodoloogiat spetsiifiliste korduvate avaliku korra tagamise ja kuritegevusprobleemide korral, mis mõjuvad kogukonda halvavana. Teine on standarditud uurimisandmete kogumise, analüüsi ja levitamise metodoloogia, mis tagab ühtse praktika kogu riigis. Mõlemad mudelid asetavad keskele kohale just analüütiku, kuna põhinevad veendumusel, et politseitegevuses peab lähtuma tõestusmaterjalist. Alltoodud skeemi on koostanud NCIS (National Criminal Intelligence Service) ning see näitab, kuidas POP (*problem-oriented policing*) täiendab NIMi. POP-projekti SARA tasandid – probleemi selgitamine, analüüs, vastumeede ja hinnang – sobivad kenasti uurimistsükliga, mida propageerib NIM: kogumine, hinnang, järjestamine, analüüs, soovitus ja ülevaade. Enamgi veel – üks neljast analüüsitulemist, mida NIM määratleb, on probleemi profiilid, mis kujutavad endast spetsiifiliste korduvate probleemide analüüsi koos nende lahendamise soovitustega. Kas kõlab tuttavalt?

Nagu enamik analüütikuid mõtled sa oma tööst ilmselt üsna tagasihoidlikult. Sa ei lahenda õigusrikkumisi üksinda. Sa ei ole ka juhtiv tegelane uute kuritegevusmuutrite avastamisel ega võta endale juhirolli, et veenda kolleege nendega tegelema. Selle asemel töötad läbi suure teabehulga nende jaoks, kes teevad ära tegeliku töö, et leida õigusrikkujate vahistamiseks paremaid viise. Sa reageerid politseiametnike palvetele anda infot viimase aja murdvarguste ja autoärandamiste statistika kohta; annad ülevaate õigusrikkumistest iganädalaste nõupidamiste tarvis, et üksuse juht teaks, mis valdkonnas nõuda rohkem jõupingutusi; koostad igakuised aruanded, mida on omakorda vaja kolleegidele nende aruannete jaoks. Teisisõnu, istud tagaistmel, samal ajal kui teised istuvad roolis, küsides sinult abi ainult siis, kui arvavad seda vajavat. See käsiraamat aitab sul oma rolli ümber hinnata. Isegi tagaistmel viibiv kaassõitja võib aidata eksinud sõidukijuhil leida otsitava suuna.

Info haldamine on määrava tähtsusega ning otsustav on just võime teavet analüüsida. Isikust, kes õpib seda oskust valdama, saab oma meeskonna asendamatu liige. Kuid me ei pea silmas võimu ega staatust, vaid viitame sellele ülesandele, mis seisab iga politseiüksuse ees: kuidas lahendada püsivaid ja korduvaid kuritegevusprobleeme. Mõttele iseendast kui erilise rolliga meeskonnamängijast, kes aitab neid probleeme lahendada. Kui asud käsiraamatuga tööle, hakkad mõistma, kuidas seda rolli täita ja kui hädavajalik see on.

Et seda olulist rolli etendada, pead olema informeeritum. Üllatusena võib tulla see, et kõige olulisem teave, mida pead lisaks omandama, polegi arvutioskused ega teadmised probleemide selgitamisest, kuigi ka need on väga tähtsad. Eelkõige pead tundma õppima kuritegevuse eripära. Et oleksid väärtuslik jõud oma politseiüksuses, peab sinust saama kohaliku kuritegevuse asjatundja. Kui piirkonnas leiab aset uus murdvarguste laine, pead olema esimene, kes sellest teab ja räägib. Tõtta tulistjalu statistikaüksuse töötajate juurde ja küsi infot. Kui sa jääd ootama, siis hakkavad rääkima sündmustest teised, ilma et see põhineks faktidel. Ja taas kord on sind surutud kaassõitja rolli tagaistmele. Sina töötad faktidega, seega pead olema toimunust teadlik niipea kui võimalik, kasutades

parimaid saadaolevaid vahendeid. See tähendab ka seda, et pead vaatama politsei andmetest kaugemale. Käsiraamatus kõnelemegi sellest, kuidas leida ja rakendada teisi teabeallikaid, k.a vestlusi ohvrite ja õigusrikkujatega või ettevõtete andmeid õigusrikkumiste kohta (nt andmed varastatud arvutite kohta IT-firmast). Esimene samm sel teel on saada infoallikaks, eesmärk on aga olla ka nõuandja. See, kas sa seda suudad, sõltub sinu ülemuse avatusest, kuid vähemalt võid pakkuda välja erinevaid võimalusi või kasutada teiste ettepanekuid.

Kuritegevuse eksperdina peaksid ka teadma, kuidas seda kõige paremini kontrollida, st peaksid teadma, mis meetmed toimivad avaliku korra tagamisel ja mis mitte. Kui efektiivne on tavapatrullimine? Kui sageli satub politseipatrull peale parasjagu toimepandavale kuriteole? Kui sageli lahendatakse menetluses olev kuritegu visa ja järjekindla uurimise tulemusena või asitõendite ja kohtutõendite pinnal? Kui tulemuslikud on varitsused ja kurjategijate jälitamine reaalse vahistamiste tulemuste järgi? Kui palju lähivad reidid maksma politseiametnike tööajas? Kui suur on vahistamiste hulk erinevate õigusrikkumiste kaupa? Kui paljudest erinevatest toimepandud õigusrikkumistest antakse üldse politseile teada? Teades vastuseid neile küsimustele, mõistad, miks ka kõige töökamad politseiametnikud on suhteliselt ebaefektiivsed kuritegevust ära hoides ning miks aina enam politseiametnikke orienteerub ümber probleemikeskse politseitöö printsiipidele.

Käsiraamatu esmane eesmärk on tutvustada probleemikeskset politseitegevust ja seda olulist rolli, mida sina võid seda rakendades etendada. See raamat aitab sul eristada probleemikeskset politseitegevust teistest kogukonnakesksetest avaliku korra tagamise vormidest. See näitab, kuidas probleemikeskset politseitööd võib tõhustada keskkonnakriminoloogia ja kuritegevuse olustikuline ärahoidmine (või avaramas tähenduses kuritegevuse teaduslik käsitlemine). See kirjeldab probleemi lahendamise projekti SARA iga nelja etappi – kuritegevusega seonduvate probleemide avastamine ja kirjapanek, konkreetse probleemi põhjalik analüüs, reageerimine probleemile vastumeetmete võtmisega ning tulemuste hindamine –, tuues näiteid, mis andmeid ja infot võiksid edastada igas etapis.

Probleemi lahendamise etapid nõuavad sinu osalemist ühes projektis palju kauem, kui sinu tavapärase analüütiku roll eeldab. Võid töötada oma probleemi lahendamise kallal nädalaid või kuid, selle asemel et pühendada mõni tund selleks, et välja peilida murdvarguste suure kontsentratsiooniga piirkond või esitada kuuaruanne. Juhtumite puhul, kus vajatakse tulemuste detailset hindamist, võib sinu osalus ulatuda pikemaks kui aasta. Võib-olla pead selgitama seda ka politseiametnikele, kes pöörduvad sinu poole abi saamiseks. Esmalt võivad nad olla üllatunud, et kavatsed projektiga nii pikalt seotud olla, kuid peagi hakkavad nad hindama sinu pühendumist ja panustatud energiat projekti õnnestumisse.

Sinu vaev on aga asjata, kui sa ei suuda edastada oma töö tulemusi. Käsiraamatu järgmised peatükid annavad mõningaid näpunäiteid, kuidas tõhusamalt edastada üks konkreetne lugu, kasutades lihtsaid kaarte ja tabeleid. Sa peaksid oma esitlustes püüdlema teatud soovitava reageerimisviisi poole, kuid pead alati selgitama ka oma teabe piire ja seletama politseiametnikele, millal sinu soovitused rajanevad faktidel ja millal oletustel.

Käsiraamat ei suuda sulle edastada kõike, mida pead teadma, et olla probleemi lahendamisele kesken-
dunud analüütik. Oma professionaalsete oskuste edendamiseks pead pidevalt otsima ning tutvuma asjakohaste valdkondade uute suundade ja avastustega. Soovitame sul oma lugemisvara laiendada ning tutvuda ka teiste infoallikatega. Lisalugemist soovitame selleski käsiraamatus, kuid samal ajal pead leidma lisaallikaid ka ise. Hea viis selleks on töötada võrgustikus koos teiste politseiüksuste analüütikutega ning osaleda analüütikute, politsei-

ametnike ja kriminoloogide seminaridel ning koosolekutel. Julgustame sind edastama omandatud teadmisi ka nendel koosolekutel, kus räägi nii kasulikest kui ka uudsetest analüüsitulemustest, millega oled tegelnud. Lühidalt, peaksid end juba nägema enama kui pelgalt tehnikuna, kes on vilunud info esitleja ja käsitleja. Sinust peab saama pigem uurija – hoolimata oma tegevuse ülipraktilisest fookusest –, keegi, kes rakendab kõige paremaid teaduslikke võimalusi, et muuta politseitegevus efektiivsemaks. Samavõrra tähtis on, et tunned ära, et esindad tärkavat eriala, mille arengule on sul suurepärane võimalus kaasa aidata.

Mõtesta oma töö ümber

Saa kuritegevuse asjatundjaks.

Tea, mis toimib avaliku korra tagamisel.

Propageeri probleemi lahendamise keskset politseitegevust.

Otsi endale koht meeskonnas.

Omanda teadmisi keskkonnakriminoloogiast.

Lihvi oma uurimis- ja analüüsioskusi.

Suhtle efektiivselt.

Edenda oma eriala.

Saa kuritegevusteadlaseks (*crime scientist*).

Loe lisaks

Anthony Braga. Problem-Oriented Policing and Crime Prevention. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 2002.

Kui sageli on sulle esitatud sinu töös alljärgnevaid küsimusi?

- Mis kaupu varastavad murdvargad kauplustest?
- Kus vargad oma varastatud kraami realiseerivad?
- Missugused on kõige problemaatilisemad kõrtsid?
- Mis autosid eelistavad ärandajad?
- Kas paremini valgustatud tänavatel pannakse toime vähem õigusrikkumisi?
- Mis on heroini hind tänaval?
- Kust leiavad mehed prostituute?
- Kes terroriseerib immigrandist poodnikku?
- Kas kuritegevus on mingis linnapiirkonnas vähenenud?

Mõnele neist jäid sa vastuse ilmselt võlgu, teistele vastasid pärast erianalüüsi. Kuid oletame, et sul on vastused neile ja paljudele teistele küsimustele lausa käeulatuses. Oletame, et oled kuritegevuse ekspert oma politseiüksuses. Iseenesest ei saagi keegi teine sinu eest seda rolli täita, sest

- politseiametnikud on liiga hõivatud oma teenistuspiirkonnas toimepandavate õigusrikkumistega;
- uurijad menetlevad konkreetseid juhtumeid;
- operatiivtasandi juhid suunavad ja kontrollivad vahetult oma alluvaid;
- kõrgemad ametnikud juhivad üksusi;
- politseiasutuste juhid tegelevad üldiste probleemide ja strateegiatega.

Lühidalt öeldes ei suuda keegi haarata tervet pilti. Kui sinust saaks kohaliku kuritegevuse asjatundja, annaks see sulle võimaluse muuta oma politseiüksus informeeritumaks, tõhusamaks ja võimekamaks, et kasutada oma ressursse kuritegevuse vähendamiseks. See võimaldaks kodanikke hoiatada, õigusrikkujaid märgata ning preventiivmeetmeid võtta. Õiget infot kogudes saaksid aidata paljusid inimesi.

Et saada kohaliku kuritegevuse eksperdik, pead pingutama selle nimel, et olla teistest informeeritum. Pead rääkima politseiametnikega sellest, mida nad näevad. Pea meeles, et õine vahetus ei pruugi kohtuda päevaste politseiametnikega ega ühe linnaosa politseinikud puutuda kokku teise linnaosa kolleegidega. Sageli räägivad nad sellest, mis on erandlik, mitte reeglipärane; mis neid vihale ajas, ent mitte rutiinsetest asjadest. Kuid just rutiinsed asjaolud on analüütikute leib.

Mine patrullidega kaasa nii sageli, kui su aeg lubab. Nõnda ei õpi sa lähemalt tunda mitte üksnes oma

prefektuuri politseiametnikke, vaid hakkad paremini mõistma ka nende tööd ja probleeme, millega nad tänaval kokku puutuvad, ning saad varaseid ohumärke uutest probleemidest, mis nende töös on ilmnenud. Regulaarselt juhtimiskeskuse dispetšeriruumis istumine on niisama kasulik ning annab sulle uue ja värske perspektiivi sinu analüütikutöös.

Kuriteopaikadele pööratakse suurt tähelepanu, kui tegemist on raskete kuritegudega, kuid tavapärase õigusrikkumiste paigad jäetakse alailma tähelepanuta. Sul ei pruugi olla aega, et neid eriti sageli vaatamas käia, kuid tasub heita terane pilk registreeritud juhtumite andmetele. Juuruta harjumust igal nädalal pisteliselt läbi vaadata teatud hulk juhtumeid, et kontrollida, kas on ilmnenud mingeid uusi suundumusi. Automatiseeritud andmebaasides oleva infoga kursisolemine, olgu siis tegemist politsei väljakutsete või registreeritud kuritegude andmetega, võib samuti osutada väga tulemuslikuks. Erilist tähelepanu pööra luhtunud kuriteokatsetele. Mõned õigusrikkujad harrastavad katse-eksituse meetodit, et leida uusi viise, kuidas saavutada oma sihtmärke. Need õigusrikkujad, kes üritavad petta pileti- või pangaauto- maate, ei leia toimivat meetodit kohe. Kui nad on aga selle avastanud, levib see kiiresti. Sinu ülesanne on välja töötada hoiatussüsteem nii politsei ja teiste kohalike ametnike kui ka analüütikute tarbeks.

Sageli esineb konkreetsetes piirkonnas kerkinud kuritegevusprobleem ka laiemalt. Sinu politseiüksus uurib võib-olla varguste lainet ehitusplatsidelt, mis on teie piirkonnas uus suund, kuid võid kindel olla, et keegi on juba samalaadse kuriteo ohvriks langenud mujal. Seetõttu on väga oluline püsida valvas kuriteo sihtmärkide ja toimepaneku viisi (*modus operandi*) muutuste suhtes. Internet on hea teabeallikas selle kohta, mis kuriteoliike teised näevad. Peaksid küsitلهma ka oma kolleege teistes politseiüksustes, eriti naaberpiirkondades. Nendel on võib-olla käsil samalaadsed juhtumid, kus on vahest tegemist sama õigusrikkujate rühmaga.

Ära piirdu üksnes politsei andmetega, sest teisedki inimesed on teadlikud kuritegevuse spetsiifilistest probleemidest. Majaühistute töötajad teavad sageli, mis on tõusvad ja langevad uimastitrendid. Linna- planeerijad võivad ette näha kujunevaid probleeme linnas, enne kui kuritegevus muutub märgatavaks ka teistele. Baarmenid on kursis alaealiste alkoholi tarbimise, alkoholi müügi eeskirjast kõrvalekaldu-

mise ja viletsa juhtimispraktikaga (teistes pubides loomulikult!). Bussifirmad peavad statistikat huli-gaansuse, vandalismi jt õigusrikkumiste kohta, mis nende ettevõtte ainelist vara rikub. Õppealajuhtajad on hästi kursis koolivägivalla ja vandalismiga kooli territooriumil. Väikeettevõtete omanikud panevad tähele probleeme, mis ilmnevad nende piirkonnas. Näiteks teab apteeker, mida varastatakse tema apteegist ja kas narkouimas inimesi tema rajoonis liigub. Erafirma turvatöötajad on tihtipeale esimesed, kes saavad õigusrikkumistest teada, kahjuks on enamik nende kokkupuudetest politseiga seotud üksikjuhtumitega. Samal ajal on neil sageli infot, mis võib edendada sinu teadmisi kohaliku kuritegevuse mustri üldistest joontest, k.a selle muutustest.

Ka kurjategijad on üllatavalt head infoallikad. Kuigi nad ei taha tunnistada, et on millegi vastu ise eksinud, on nad enamasti nõus rääkima, “kuidas seda tavaliselt tehakse”. Paljud õigusrikkujad on üsna jutukad, rääkides kuritegevuse kõõgipooldest, s.o kuidas nad täpselt sihtmärke valivad ja väärtuslikke asju vahendavad, mida kurjategijad viimasel ajal eriti ihaldusväärseks peavad jne. Mõnikord võib osutada kasulikuks lasta oma politseiametnikest kolleegidel seda infot kurjategijatelt hankida.

Ning viimaks – päris palju teavad kuriteo toimepanemise oludest ohvrid ise. Mis puutub kuritegudesse, kus ohvriga vahetut kontakti ei ole, ei suudeta tavaliselt öelda kuriteo täpset aega. Sellegipoolest võid murdvarguse ohvrit teada saada, kust murdvaras sisse tungis, mis ohvri arvates on kadunud, mis tuba või korrus jäeti puutumata jne. Samavõrra informeeriv võib olla sama tüüpi kuriteo ohvriks langenute küsitlemine.

Kuidas saada oma piirkonna kuritegevuse asjatundjaks?

Räägi politseiametnikega nende kogemustest.

Uuri hoolega registreeritud juhtumite andmeid ja käi kuriteopaikades.

Käi regulaarselt kaasas politseipatrulliga, jälgi häirekeskuse tööd.

Peili välja läbikukkunud kuriteokatsed ja uuri täpselt, mis toimus.

Kõnele teiste kohalike ametnikega kuritegevuse spetsiifilistest probleemidest.

Vaheta infot kohalike turvafirmadega.

Uuri piirkonnaväliseid allikaid, et avastada kuritegevuse sihtmärkide ja meetodite muutusi.

Palu, et politseitöötajad küsitleksid kurjategijaid nende meetodite kohta.

Palu, et politseitöötajad laseksid kuriteo ohvritel täpselt rääkida, miks, millal ja kuidas.

Ära istu ainult oma lauaarvuti taga.

Ennetav mõtteviis ja mida on õppida luhtunud kuriteokatsetest

California osariigi Chula Vista linna kuritegevuse analüütikud teadsid, et ehitusboom nende linnas võib suurendada murdvarguste arvu eramajadesse. Ehitati peamiselt elamisepindu kõrgema elatustasemega lasteta paaridele, kes enamiku aja päevast viibivad kodust eemal. Linnas olid esikohal päeval toime pandud korterivargused ja murdvargused eramajade rajoonides. Analüütikud otsustasid uurida olemasolevate ettevaatusabinõude tõhusust, et selgitada, kas neid võiks soovitada majaomanikele või lasta sisse ehitada uusehitistesse. Kõigepealt võrdlesid nad toimepandud murdvargusi luhtunud katsetega 18 kuu jooksul, mis hõlmas 569 kodu terves linnas. Selle tulemusena ilmses, et turvalukud peab paigaldama ka uute majade varuväljapääsudele, mitte üksnes välisustele. Teiseks küsitlesid nad 250 murdvarguse ohvrit ja 50 murdvarast ning avastasid, et mitte ükski neist seadusrikkujast ei üritanud majja sisse pääseda kahekordse valmisakna kaudu. Sellest sündis ametlik soovitus kasutada kõigil uusehitistel kahekordseid valmisaknaid ning turvauksi, millel oleksid rangetele turvanõuetele vastavad turvalukustussüsteemid.

	Toimepandud murdvargused	Luhtunud katsed	Tõhusus*
Valged ööd	28%	29%	EI
Siseruumides põleb valgusti	26%	29%	EI
Siseruumides taimeriga valgusti	9%	11%	EI
Turvalukk ainult välisuksel	28%	25%	EI
Turvalukk nii välisuksel kui ka teistel väljapääsudel	15%	29%	JAH
Liikumisdetektoriga välisvalgustus	23%	36%	JAH
Raadio/teler on jäetud mängima	9%	18%	JAH
Turvafirma logo	19%	36%	JAH

* Jah tähendab, et nimetatud meede esines rohkem luhtunud katsete kui toimepandud murdvarguste puhul.

Üks avaliku korra tagamise tähtsamaid funktsioone on hoida ära kuritegevust. Sa peaksid teadma, mil määral see on õnnestunud. Tavapärasel politseitöös kasutatakse kuritegevuse vähendamiseks kolme strateegiat.

- 1. Üldine hoiatamine** – üldsust teavitatakse süütegudega kaasnevatest suurtest riskidest ja karmidest karistustest, nii et kuritegelikku käitumist kaaluv isik hoidub sellest.
- 2. Spetsiifiline hoiatamine** – süütegudega kaasnevatest suurtest riskidest ja karmidest karistustest teavitatakse konkreetseid isikuid, nii et nad hoiduvad kuritegusid toime panemast.
- 3. Elimineerimine, võimetustamine** – ühiskonnast eemaldatakse aktiivsed õigusrikkujad, et takistada neid toime panemast kuritegusid, mida nad sooritaksid vabaduses viibides.

Kuigi politsei täiendab ülalmainitud kuritegevuse kontrollimise strateegiaid sageli teiste programmidega, mängivad need n-ö lisad teisest rolli. See on kahetsusväärne, sest on kindlaid ja veenvaid tõendusmaterjale, et traditsiooniline politseitöö ei ole kuigi efektiivne, samal ajal kui mõningad lisaprogrammid on ülimalt tõhusad. Tõepoolest, politseitegevuse teadusliku uurimise tulemuste põhjalik analüüs, mille on teinud USA Teaduste Akadeemia teadlased, taunib traditsioonilise politseitöö piiratud võimet vähendada kuritegevust ning tõstab esile probleemikeskse politseitöö suuremat tõhusust selles valdkonnas.

Tavapärase politseitöö toetub suuresti patrullimisele, kiirele reageerimisele väljakutsetele ja toimepandud õigusrikkumistele ning nende uurimisele. Nende taktikate tõhususe uurimiseks on tehtud suur hulk teadustöid. Hoolimata sellest, et need taktikad võivad olla efektiivsed teatud kindlapiirilises olukorras, on tõendusmaterjal näidanud, et universaalsete meetmetena pole need eriti tõhusad. Politseitöö, mis tugineb suure mahus niisugustele taktikatele, on vähem tulemuslik, kui ta olla võiks, kui võetaks laiemahaardelisi meetmeid, et saavutada kuritegevuse ärahoidmisest tulenevat efekti.

USA Kansas City linnas korraldatud kuulus patrullimiseksperiment (nagu ka siseministeriumi tehtud

varasemad uurimused) näitas, et tavapatrullimine ei mõjutanud kuritegevust üldse või oli sellel väga väike mõju. Seda seetõttu, et õigusrikkumised on siiski suhtarvu poolest harvad ning eksisteerib imeväike võimalus, et patrull satub õigel ajal õigesse kohta õigusrikkumist tõkestama. Ometi võib riskipiirkondadele keskendunud patrullimisel olla kuritegevusele ulatuslik lühiajaline mõju, kuna nendes piirkondades patrullides rakendatakse politseijõude just seal, kus seda on kõige rohkem vaja. On oluline täheldada, et säärast intensiivset patrullimist ei ole võimalik korraldada pikema aja jooksul ning riskikolletes patrullimine on pigem probleemi leevendav lühiajaline, mitte pikaajaline vastumeede.

Politsei kiire reageerimine esitatud avaldustele õigusrikkumiste kohta ei avalda mitte mingit mõju kahtlusaluste kinnipidamisele seepärast, et inimesed viivitavad tihtipeale politseile kuriteost teatamisega või ei teata neist üldse. Enamik varavastaseid kuritegusid avastatakse hulk aega pärast seda, kui õigusrikkujad on kuriteopaigalt lahkunud, seega ei viiks koheste vastumeetmete võtmine tõenäoliselt kahtlusaluste kinnipidamiseni. Pealegi pole kuriteo ohvriks langenud isiku või kuriteo toimepanekut pealt näinud inimese esimene impulss teatada politseisse, vaid otsida lohutust ning nõuannet sõbralt või sugulaselt. 1980. aastail USA-s tehtud uurimuses jõuti järeldusele, et pooltel juhtudel viivitasid kuritegevusega kokku puutunud inimesed viis või enam minutit politseile helistamisega. Need politseile teatamise viivitused annavad kurjategijatele põgenemisel edumaa. Üksnes siis, kui kurjategijad viibivad veel kuriteopaiga lähedal, on politseil kiirete vastumeetmete võtmise korral arvestatav võimalus kahtlusalused kinni pidada. Sääraseid olukordi tuleb paraku harva ette.

Kuritegude tagantjärele uurimine ei vii vahistamiseni oluliselt sagedamini. Kui puuduvad tunnistajad, nagu on tavaline murdvarguste, autoärändamiste ja teiste varavastaste kuritegude puhul, on võimalus kurjategijaid tuvastada väga väike. Isegi siis, kui kurjategijad puutuvad ohvritega otseselt kokku, varjavad nad tavaliselt oma isikut, nii et ohvrite ütlustest on enamasti vähe abi. Keskendudes juhtumitele, mille kohta on tõendusmaterjale, või kui on tegemist eriti aktiivsete kurjategijatega, võib politsei olla kurjategijat vahistades tõhusam, kuid

jällegi peab mainima, et enamik juhtumeid ja õigusrikkujaid ei kuulu nende kategooriate alla.

Üldiselt võib nimetada neli põhjust, miks tavapärase politseitöö on nii ebaefektiivne:

- 1) politseitöötajaid on liiga vähe ja olukorda ei mõjuta ka nende arvu tunduv suurendamine. Et tagada avalikku korda efektiivselt, peab politsei õhutama kuritegevust ära hoidma ka teisi. Kahjuks ergutab traditsiooniline politseitöö inimesi ja organisatsioone kaitsemeetmeid võtma vähe;
- 2) nagu selles peatükis vaatlesime, antakse politseile üldjuhul vähe kasulikku teavet. Paljud kuriteod jäävad politseile teatamata ja need, millest teatatakse, sisaldavad väga vähe kasulikku infot, mille põhjal saaks kahtlusalusid identifitseerida. Siiski on võimalik sedasama infot kasutada, et koostada kuritegude mustrid ja määrata olukorrad, mis provotseerivad õigusrikkumisi;
- 3) karistused, mis mõistetakse kriminaalõigussüsteemi kaudu, ei järgne kohe. Kurjategijad pööravad rohkem tähelepanu nendele riskidele, mis seonduvad kuriteo toimepaneku võimalusega, kui neile, mis realiseeruvad alles mitme kuu pärast. Kurjategijad elavad rohkem põhimõttel “siin ja praegu” kui “seal ja siis”. Pigem kaaluvad nad riski sel hetkel, mil nad otsustavad toime panna õigusrikkumise, tuginedes olukorrale, mis parasjagu valitseb. Kuid nad arvestavad ka teisi asjaolusid, näiteks kui keeruline on seda kuritegu toime panna, mis kasu nad sellest saavad, kas nende käitumine on vabandatav (28. ja 33. samm);
- 4) liigne toetumine kriminaalõigussüsteemile ummistab seda ja muudab süsteemi vähetõhusaks. Peale selle aegub süsteemis hulk kohtuasju. Sestap ei kujuta see paadunud kurjategijaile usutavat ohtu.

Traditsioonilise politseitöö puudused tulenevad jõumeetodite ületähtsustamisest ning teiste tõhusate käsitusviiside unarusse jätmisest. Lühidalt öeldes on tavapärase politseitöö liiga kitsal alusel ja ülemäära jäik. See sarnaneb vabriku konveierliiniga, mis vorbib standardtooteid, selle asemel et olla professionaalne teenistus, mis kohandab oma toote tarbijate vajadusele. Probleemikeskne politseitöö annab politseile reageerimisviisi, mis on vastavuses kuritegevuse problemaatika mitmekülgusega, aidates tal tõhusamalt hoida ära kuritegusid.

Loe lisaks

Lawrence Sherman, John Eck. Policing for Crime Prevention. – Evidence-Based Crime Prevention. Ed. Lawrence Sherman. London: Routledge, 2002.

National Research Council. – Fairness and Effectiveness in Policing: The Evidence. Committee to Review Research on Police Policy and Practices. Eds. Wesley Skogan, Kathleen Frydl. Committee on Law and Justice, the Division on Behavioral and Social Sciences and Education. Washington DC: The National Academies Press, 2003.

Raske kuriteo korral oodatakse politseitelt viivitamatut reageerimist. Politsei peab kuriteo ohvrile pakkuma abi ja tuge ning tegutsema kiiresti ja kurjategijad vahistama. Ometi oleme olnud tunnistajad, et paljudel juhtudel pole politsei suuteline süüdlasi vahistama, ja kui ongi, ei tähenda see ilmingimata, et jõutakse süüdimõistva kohtuotsuseni. Oleme täheldanud sedagi, et tavapatrullimine, mida ootab avalikkus, ei ole just tõhus kurjategijate tabamiseks, isegi kui patrullides juhitudakse kuritegevuse analüüsist ning keskendutakse suure riskiga ajavahemikele ja kohtadele. See tähendab omakorda, et suur osa politseitegevusest, mida tehakse ühiskonna ootuste kohaselt, on kuritegevuse kontrollimise seisukohalt piiratud kasuteguriga.

Kui avalikkus olekski sellest tõsiasiast teadlik, ei oleks inimesed ikka rahul sellega, et lõpetada patrullimine sootuks või vähendada politsei vastumeetmeid tõsistele kuritegudele reageerimisel. Nad eeldaksid hoopis, et politsei leiaks uusi ja paremaid kuritegevuse kontrollimise moodusi oma traditsioonilise politseitöö kõrvalt. Tegelikult on politsei juhtkond selle nimel juba töötanud, juurutades näiteks elektroonilist võrdleva statistika süsteemi *Compstat* (*Computer Comparison Statistics System*) ja täislepimatus (*zero-tolerance*) USAs, kogukonnakeskset politseitööd ja probleemikeskset politseitööd (POP), mida nimetatakse sageli ka kuritegevuse probleemi lahendamiseks (*problem solving*). Kuigi analüütikutel on oma roll kõigis neis, asetab probleemikeskne politseitöö nad rambivalgusesse ja annab neile tähtsa rolli meeskonnatöös. Sestap on oluline, et sa seda teaksid.

Herman Goldstein pani aluse probleemikeskse politseitöö kontseptsioonile ühes oma 1979. aastal avaldatud teadustöös. Tema idee oli lihtne: politseitöö peaks põhiliselt kujutama endast nende tingimuste muutmist, mis annavad alust kuritegevuse korduvate probleemide kasvule, selle asemel et lihtsalt reageerida kuritegudele, sedamööda nagu neid toime pannakse, või ohjeldada seda preventiivse patrullimisega. Politsei jaoks on demoraliseeriv pöörduda korduvalt tagasi samasse kuriteopaika või tegelda pidevalt korduvate probleemidega, mida põhjustab piiratud rühm õigusrikkujaid. Politseinikud on koormatud väljakutsetega ja ruttavad

paigast paika, püüdes tulutult tegelda kõigi juhtumitega võrdselt. H. Goldstein väitis, et pääsemaks sellest nõiutud ringist, peab politsei omaks võtma probleemikeskse vaatenurga ning töötama läbi neli etappi:

- 1) andmete põhjal probleemi kirjeldamine, et määrata politsei rutiinselt käsitletavate kuriteojuhtumite seaduspärasusi (mustreid);
- 2) kuriteomustrite (probleemide) põhjalik analüüs, et selgitada välja põhjused;
- 3) uute meetmete leidmine varases põhjuste ahela staadiumis, mis aitab kaasa nende probleemide vähenemisele tulevikus. Need uued strateegiad ei ole piiratud jõupingutustega õigusrikkujaid kindlaks teha, vahistada ja kohtu alla anda. Alahindamata kriminaalõiguse kui kõige efektiivsema vastumeetme rakendamist, otsib probleemikeskne politseitöö teisi potentsiaalselt tõhusaid meetmeid nii iseseisvalt kui ka koostöös teiste osalistega, tähtsustades kuritegude ärahoidmist;
- 4) vastumeetmete mõju hindamine ja juhul, kui need pole osutunud efektiivseks, protsessi alustamine otsast peale.

SARA on ingliskeelne akronüüm, mida kasutatakse probleemi lahendamise neljale etapile viitamiseks – **probleemi selgitamine** (*scanning*), **analüüs** (*analysis*), **vastumeede** (*response*) ja **hindamine** (*assessment*). Käsi- raamatu järgmistes peatükkides räägime sellest üksikasjalikumalt, kuid kindlasti mõistad juba, miks on sul probleemikeskses politseitöös (POP) võtmeroll. Sina oled politseiinfoga kõige rohkem tuttav ja tead, kuidas seda teavet kõige paremini analüüsida, et määrata kuriteomustrite allhoovusi. Tead paremini kui keegi teine oma üksuses, kuidas kasutada seda infot uutele algatustele hinnangu andmiseks. Kui otsustad saada oma piirkonna kuritegevuse eksperdiks, tead samuti, kust leida muud asjakohast teavet nende probleemide kohta, missugusest erialakirjandusest ning kust Internetist leida infot mujal maailmas võetud tõhusate meetmete kohta, kuidas rakendada probleemi analüüsis kasulikku teavet keskkonnakriminoloogiast ning kuidas eeldada ja mõõta mis tahes kuritegevuse

OMANDA PROBLEMIKESKSE POLITSEITÖÖ PRINTSIIBID

ümberpaiknemist. Ilma sinu igapäevase osaluseta igas protsessi neljas etapis ei saavuta POP olulist ega püsivat kuritegevuse vähenemist.

Paljud kommentaatorid on kritiseerinud senise POPi kvaliteeditaset, kuigi politsei on nimetatud kontseptsiooni soojalt vastu võtnud. Suuremad kitsaskohad on ilmnunud analüüsimise ja hinnangu andmise etapis, täpselt seal, kus sina saaksid kõige rohkem kasu tuua.

Tõepoolest, juba päris algusest peale on dr Goldstein väitnud, et POPi puhul sõltub kõik sellest, kas politseiüksuse töösse on kaasatud professionaalsed analüütikud. Seda argumenti on viimasel ajal korratud ka ajakirjanduses. Dr Goldstein on elavalt toetanud selle käsiraamatu koostamist, mis on otseselt mõeldud kuritegevuse analüütikule probleemikeskseks politseitööks.

Võib-olla nõustud põhimõtteliselt sellega, et sinu kui analüütiku kanda jääb POPis otsustav roll. Vahest küsid, kuidas on võimalik olla selles uues rollis edukas, arvestades oma reaalselt tööd. Kuidas on võimalik pühendada vajalikul määral aega nõutavaks süvaanalüüsiks? Kuidas on võimalik tegelda POPiga pikema perioodi vältel, kui sinult pidevalt palutakse statistilisi aruandeid ja kaarte nüüdsama? Kuidas võidakse sind vastu võtta täieõiguslikuks meeskonnaliikmeks, kui sa oled pelgalt tsiviilisik? Kuidas saaksid töötada võrdväärse meeskonnaliikmena, kui su ülemus tahab, et iga sinu analüüs saaks temapoolse heakskiidu, ning soovib näha kogu sinu tööd enne, kui see osakonnast välja jõuab? Kuidas seista vastu politsei-ametnike loomulikule kärsitusele püüda lahendada asi enne, kui analüüs on valmis? Kuidas suudad neid veenda kaaluma kurjategijate kindlaks-tegemise ja vahistamise kõrval teisigi lahendeid? Kuidas taluksid kriitikat, et oled huvitatud pigem teadustööst kui praktilisest tegutsemisest?

Võib-olla imestad, mis planeedilt me oleme, sest meie jutt ei ühti sugugi sellega, mida sina oled näinud. Need on head küsimused, kuid meie usume, et politseitöö on muutumas ja sina võid aidata neid muutusi kiirendada. Politseile avaldatakse üha suuremat survet, et ta muutuks tõhusamaks. See aeg on ammu möödas, mil politsei juhtiv-ametnikud võisid öelda, et nad vähendaksid kuritegevust küll, kui neil oleks vaid rohkem ressursse. Nüüd peavad nad tõenditele tuginedes põhjendama oma lisaressursside vajadust koos täpse selgitusega, kuidas nad neid kasutaksid. Nende toimetusi jälgitakse iga päevaga aina tähelepanelikumalt. Kuritegevuse vähendamise pingutusi New Yorgis ja USA teistes piirkondades on õõnestanud läbikukkumistele vabanduste otsimine. Pole vähimalgi määral kahtlust, et politsei hakkab aina rohkem toetuma andmetele ressurside hankimise ja nende efektiivse haldamise eesmärgil.

Seda teavet pakkudes võid tuulte pöördumist ära kasutades muuta oma karjääri huvitamaks ja rahuldust pakkuvamaks, kuigi selle nimel pead sa visalt töötama, varustades politseid õigeaegse infoga sellisel kujul, mis on politseile abiks. Kui sa seda suudad ja püsid kuritegevuse vähendamise kursil, siis sina ja su amet asetub järk-järgult aina kesksemale kohale politseitöös – ning probleemikeskne politseitöö pakub selleks ideaalse võimaluse.

Loe lisaks

Herman Goldstein. *Improving Policing: A Problem-Oriented Approach*. – *Crime and Delinquency* 1979, April, pp. 234–258.

Herman Goldstein. – *Problem-Oriented Policing*. New York: McGraw Hill, 1990.

Mõned politseijuhid, kes on huvitatud probleemikesksest politseitööst, kombineerivad seda teiste strateegiatega, mis arvestavad kogukonna abi, nagu näiteks kogukonnakeskne avaliku korra tagamine, kõikvõimalikud partnerlused kuritegevuse vähendamiseks ja nn katkiste akende valvamine (*broken windows policing*). Sellised juhid väidavad tõenäoliselt, et nad rakendavad ellu kogukonnakeskset probleemi lahendamist (*community-oriented problem solving – COPS*) või probleemikeskseid partnerlusi või et nende korraaitsetegevus on üks kogukonnakeskse politseitöö vorme. Tegelikult ei ole mainitud strateegiad päris ühildatavad ning katse kõiki neid ühendada võib tekitada parajalt segadust.

Nagu selgitasime, on probleemikeskne politseitöö oma olemuselt analüüsi meetod ja vahend, et leida kuritegevuse korduvatele probleemidele lahendusi, sellal kui kogukonnakeskne politseitöö tegeleb sellega, et saavutada kohaliku kogukonna liikmete toetus kuritegude ja korrarikkumiste ärahoidmiseks. Kogukonnakeskne politseitöö on seega keskendunud politseitöö vahenditele, mitte mõjule, ning see algab ühest väga üldisest probleemist – kuidas teha politseitööd. Seda probleemi defineeritakse *a priori*, mitte tuginedes erinevate politseiuksuste igapäevatöö põhjalikule analüüsile. Isegi rõhk töötamisele kohalike kogukondadega, mida mõlemad meetodid (ja kuritegevuse vähendamise partnerlusprojektid) esindavad, ei ole nende puhul päris täpselt ühine seepärast, et probleemikeskses politseitöös otsitakse harva partnereid kogukonna seast selle laiemas mõttes. Soovitakse hoopis spetsiifilisi partnereid, kelle abi vajatakse kõnealust probleemi lahendamiseks. Kui probleem on näiteks kallaletungid inimestele bussipeatustes, siis on hädavajalik partner kohalik bussifirma. Kui probleem on poevargused, siis on vaja kohalike poeomanike koostööd. Mõnikord on vaja ka kogukonna abi (nt turvalukkude paigaldamine või kerjustele raha andmata jätmine), kuid kogukond on haruharva võimeline aitama analüüsida spetsiifilisi probleeme või välja töötama lahendusi.

Need erinevused aetakse väga lihtsasti segamini, kui probleemikeskse politseitöö fookuses on vaestega. Säärasel juhul peab töö algama sellest, et määratakse üksikute probleemide kogum, mis koos moodustavad suure probleemi. Selle asemel et

püüda luua suhet kogu kohaliku kogukonnaga korraga, mis oleks kogukonnakeskse politseitöö eesmärk, keskendub probleemikeskne tegevus spetsiifiliste probleemide lahendamisele, nagu narkopesad, murdvargused poodidest ja kõrtsikaklused. Need kogukonna liikmed, kes osalevad niisuguste probleemide lahendamises, võivad kuuluda üsna erinevatesse kogukonna rühmadesse.

On oluline mõista erinevust probleemikeskse politseitöö ja nn katkiste akende meetodi vahel. Esimese puhul kujunevad mitmete politsei ees seisvate probleemide spetsiifilised lahendused välja igat probleemi põhjustavate asjaolude hoolikast ja detailsest analüüsimisest. Katkiste akende printsiip eeldab üht ja sama üldist lahendust – tõkestada huligaansust ja hoida piirkonnas avalikku korda siis, kui ilmneb kuritegevuse kontrolli alt väljumise märke. See vaade baseerub kahel printsiibil. Esiteks paisuvad väikesed õigusrikkumised suureks ja hävitavad kogukondliku eluviisi. Järelikult teeb suur hulk kergemaid õigusrikkumisi, millest igaüks toimib vähemal määral ärritavalt, kokku ühe tõsise õigusrikkumise. Näiteks pole ühe paberitüki mahaviskamine iseenesest midagi hirmsat, ent kui kõik hakkavad ümbruskonnas prügi maha loopima, muutub elurajoon peagi prügimäeks.

Teiseks julgustavad kergemad õigusrikkumised toime panema raskemaid kuritegusid. Näiteks muutuvad mahajäetud majad, mille aknad on laudadega kinni löödud, peagi narkootikumide ostu-müügi paigaks ning võib levida palju teisi kuriteoliike, isegi tapmisi. See oluline tähelepanek on sundinud New Yorki ja teisi USA linnu pöörama politseitöös rohkem tähelepanu kergemate õigusrikkumiste ärahoidmisele. Igasugune politseitöö eeldab diskreetsust ning katkiste akende valvamine nõuab ka tänavatel patrullivatele politseiametnikelt mõne väga olulise otsuse langetamist. (Seetõttu ei tohiks seda segi ajada täisleppimatusega kuritegevuse suhtes, mis on New Yorgi poliitiline loosung ning mida on võimatu ellu viia, sest see ummistaks peagi kohtusüsteemi ja tekitaks elanikkonna võõrandumise politseist.) Sestap peab eristama, millised õigusrikkumised paljunevad suuremaks kuritegevuseks ja millised mitte. Näiteks avastasid New Yorgi metroovõrgustiku juhatajad, et noormehed, kes hüppavad

OMANDA PROBLEMIKESKSE POLITSEITÖÖ PRINTSIIBID

üle metroo sissekäiku tõkestava pöördvärava, et sõita jänest, panevad metroos sageli toime ka vargusi. Kergemate õigusrikkumiste kontrollimine aitas vähendada raskemate osakaalu. Samuti selgus, et noored, kes tegelesid metroos grafitiga, ei pannud toime tõsisemaid õigusrikkumisi. Kuigi metroootõtjate jõupingutused grafitiga võitlemisel olid edukad (11. samm), ei mõjutanud see varguste hulka.

Aidates välja selgitada niisuguseid tegureid, võib sinu analüüs aidata otsustada, missugused kergemad õigusrikkumised peaksid pälvima rohkem tähelepanu. Sina võid mängida samasugust toetavat rolli oma politseiüksuse püüdlustes juurutada probleemikeskset politseitööd ja partnerlusprogramme, et vähendada kuritegevust. Kuid ainult probleemikeskne politseitöö pakub sulle võimalust etendada võtmerolli projektide algatamisel, rakendamisel ja hindamisel, sest probleemikeskne politseitöö juhindub andmetest, mille kogumine, analüüsimine ja tõlgendamine on sinu eriala.

Loe lisaks

James Q. Wilson, George Kelling. Broken Windows. – The Atlantic Monthly 1982, March, pp. 29–38.

Probleemikeskse politseitöö ja teiste uute strateegiate erinevused

	Fookuses	Eesmärk	Põhiprintsiip	Meetodid	Esimesed sammud
Probleemikeskne politseitöö	Kuritegevuse spetsiifilised, korduvad probleemid	Eemaldada nende probleemide põhjused	Preventsioon on tõhusam kui reageerimine toimepandud õigusrikkumistele	Konkreetse probleemi lahendamisele keskendumine – analüüsimine (SARA)	Määrata tähelepanu nõudvad probleemid
Kogukonna-keskne politseitöö	Piirkonna väiksemad naabruskonnad	Kaasata kohalikud kogukonnad võitlusesse kuritegevusega	Kogukonnad võivad olla politsei silmad ja kõrvad	Usaldusliku kontakti loomine kohalike elanikega ja regulaarsed koostöökoosolekud kogukonnas	Määrata väiksemad kogukonnad ja nendega töötavad politseiametnikud
Partnerlussuhted kuritegevuse vähendamiseks	Kohalikud piirkonnad	Rakendada kogu kohaliku kogukonna ressursse kuritegevuse vähendamiseks	Mitut osalist ühendav koordineeritud tegutsemine on tõhusaim kuritegevusega võitlemise viis	Partnerlussuhete loomine kohalike firmade, kodanike-ühenduste ja omavalitsustega	Kujundada koostöövõrgustik
Katkiste akende valvamise printsiip	Probleemsed/allakäivad piirkonnad	Takistada piirkonna muutumist kuritegevuse suure kontsentratsiooniga alaks	Varajane ennetav sekkumine	Väikestele õigusrikkumistele reageerimine/avaliku korra tagamine	Määrata probleemseks muutuv/allakäiv piirkond

Sinu politseiüksus kuulutab aeg-ajalt nn välksõja konkreetsele kuriteoliigile (nt sõidukite ärandamised või murdvargused) ja sul palutakse võib-olla kaardistada need kuriteod või pakkuda teistsuguseid politsei tegevust toetavaid andmeid. Säärased kategooriad on aga probleemikeskse politseitöö jaoks liiga ulatuslikud, hõlmates ülearu erineva iseloomuga kuritegusid, millest kõiki peab eraldi analüüsima. Näiteks võib sõidukite puhul õigusrikkumisi liigitada alljärgnevalt (suhtelise raskusastme järgi):

- ilukilpide vargus, et neid edasi müüa, teiste hulgas ka automarkide tootjamärkide kogujatele;
- sõidukitesse sissemurdmine, et varastada sinna jäetud esemeid;
- sõidukitesse sissemurdmine, et varastada makke vm elektroonikaseadmeid;
- sõiduki ärandamine, et noorukid saaksid lõbusõitu teha;
- sõiduki ärandamine, et hankida ajutine transpordivahend;
- sõiduki ärandamine teise kuriteo toimepanemiseks;
- sõiduki vargus, et see omanikule illegaalselt tagasi müüa;
- sõiduki vargus selle omastamise eesmärgil;
- sõiduki vargus, et see osadeks lammutada ja osad edasi müüa;
- sõiduki vargus, et see edasi müüa;
- sõiduki vargus, et eksportida see välismaale;
- sõiduki röövimine.

Nagu võib näha, pannakse neid kuritegusid toime eri motiividel ning seda teevad erinevad õigusrikkujad, kes erinevad ka ettevalmistustaseme, teadmiste ja oskuste poolest. Auto ilukilpide vargus on neist kõige lihtsam ja nõuab kõige vähem julgust ning sellega tegelevad põhiliselt alaealised või noorukid. Lõbusõitmine nõuab veidi enam uljust ning süütejuhtmete ühendamise ja autojuhtimise oskust. Sõidukite vargus ekspordi eesmärgil on palju keerulisem kuritegu ning nõuab kõrgetasemelist organiseeritust mitmel tasandil ning paljude inimeste kaasamist. Õigusrikkujateks on

üldjuhul ebaausad ärimehed või karjääriskurjategijad. Sõidukeid röövivad kõige kaldestunumad kurjategijad.

Need erinevused kuritegude kaupa on ka põhjus, miks neil ei saa olla ühesugust lahendit. Ärandatud sõidukitega lõbusõituseid on võimalik vähendada autodesse sisseehitatud efektiivsemaid turvameetmeid võttes – immobilaiserite kasutuselevõtt on juba vähendanud üleüldist autode ärandamise hulka. Kuid immobilaiserid ei suuda ära hoida autode röövimist, sest kuriteo ohvreid on võimalik jõuga sundida autovõtmeid üle andma, kui autot pole juba käivitatud. Mõne kommentaatori arvates on sõidukite varguste hulk kasvanud, sest kurjategijad murravad majja sisse auto süütevõtmeid varastama, kuna uuemaid immobilaiseritega varustatud sõidukeid on vanade meetoditega väga raske ärandada. Immobilaiserid on vastavate tehniliste oskuste olemasolu korral võimalik ka mittetoimivaks muuta, mistõttu need on ebaefektiivsed võitluses ekspordiks varastatud sõidukiärandamiste vastu. Selle probleemi lahendus peitub sadama- ja piirikontrolli tõhustamises ning raskesti võltsitavate dokumentide juurutamises.

Suurema kuritegevusprobleemi lammutamine väiksemateks kategooriateks on vaid esimene samm POP-projekti tähelepanu fookustamisel. Näiteks keskendus USA North Carolina osariigi Charlotte'i linnas hiljuti tehtud POP-projekt alguses südalinnas toimepandud vargustele sõidukitest, seejärel muutus projekti fookus analüüsi vältel progressiivselt spetsiifilisemaks. Kõigepealt sai selgeks, et varastati põhiliselt parkimisplatsidel. Ainult 17% kõigist juhtumitest toimus elumajade ümbrusse või tänavale pargitud autodest. Seejärel avastati, et parkides auto parkimisplatsile, oli tõenäosus varguse ohvriks langeda kuus korda suurem võrreldes parkimismajadega, mis olid suhteliselt turvalisemad. See tähendas, et pidi keskenduma parkimisplatside turvalisuse parandamisele efektiivsema valgustuse ja tarastamise ning parklatöötajatepoolse jälgimise kaudu. See olnuks hõlpsam, kui üritada vähendada varguste hulka juba niigi väikese varguste arvuga parkimismajades. POP-projekti tähelepanu koondamine säärasel viisil suurendab projekti eeldatavat edu ja kasutab tõhusalt olemasolevaid ressursse.

Eduka POP-projekti spetsiifilisuse astme määramiseks on omad reeglid. Kui keskendutakse teatud detailidele ülearu, võib tulemuseks olla liiga vähe

OMANDA PROBLEMIKESKSE POLITSEITÖÖ PRINTSIIBID

käsitletavaid probleeme, et õigustada politsei ressursside kasutamist, kuigi see sõltub konkreetsete kuritegude raskusastmest ja iseloomust. Kui varastatakse ainult vähesel määral sõidukite ilukilpe, siis see probleem täiemahulise POP-projekti alustamist ei õigustaks. Teiselt poolt, et vähendada väikeste kaupluste relvastatud rööve, oleks POP-projekti algatamine õigustatud (isegi kui sääraseid rööve on aastas ainult mõni), sest need võivad kulmineeruda niisuguse kuriteona nagu tapmine ning see suurendab hirmu ühiskonnas.

“Et nii palju jõupingutusi kulub kuritegude laias laastus liigitamisele, nagu murdvargused, röövimised, sõidukite ärandamine, on olnud peagu võimatu leida reaalseid ühisnimetajaid nendest asjaoludest, mis on viinud iga nimeetatud kuriteolliigi toimepanekuni. Seepärast peame olema eriti kannatlikud ja püüdma lahendada neid kuritegevuse probleeme järkjärgult ja progressiivselt – ühekaupa.”

Allikas: Barry Poyner. *A Model for Action*. – Situational Crime Prevention. Eds. Gloria Laycock, Kevin Heal. London: Her Majesty's Stationery Office (HMSO), 1986.

Mõned eriti tõsised kuriteod, nagu tulirelva kasutamine koolides, on nii haruldased, et neid ei saa kohalikul tasandil probleemikeskse politseitöö printsiipe järgides põhjalikult käsitleda. Sõltub ju POPi metodoloogia teatud määral kuriteo kordumise sagedusest, mis võimaldab selgitada probleemi tekkimise peidetud põhjusi. Niisuguste kuritegudega tegelemiseks peab politsei tagama, et on määratud rutiinsed turvameetmed ning on olemas põhjalikult läbitöötatud plaan, kuidas säärasele intsidentidele reageerida.

Kuigi üldjuhul peaks hoiduma alustamast projekti lahendusest, on mõned spetsiifiliste kuritegude lahendid nii lootustandvad, et võivad olla abiks POPi fookuse määramisel. Tulles tagasi relvastatud röövide juurde väiksematest poodidest, siis on tehtud uurimus, mille kohaselt on võimalik vähendada hilisõhtuseid relvastatud rööve niiviisi, et väikeste kaupluste õhtuses vahetuses on korraga tööle kaks müüjat. Seega võiksid välja uurida, kui palju on sinu piirkonnas kaupluserööve hilisõhtuti. Kui neid on arvestataval hulgal, siis õnnestub sul võib-

olla veenda oma üksuse juhti algatama POP-projekti, mis keskenduks hilisõhtustele kaupluseröövidele, lihtsalt sel põhjusel, et sa tead, et probleemile on tõhus lahendus olemas.

Ning viimaks – kui õpid analüüsietaapis probleemi põhjalikumalt tundma, võid avastada, et see sarnaneb sedavõrd ühe konkreetse probleemiga seotud teise probleemiga, nii et on põhjust käsitleda neid koos. Näiteks analüüsides kallaletunge taksojuhtidele, võid avastada, et paljud neist juhtumitest on seotud kaupluste röövimise katsetega, ning oleks ökonoomsem keskenduda mõlemale – nii rünnakutele kui ka röövidele. Nõnda toimides võid määrata terve vastumeetmete kogumi, mis vähendaks kaht probleemi korraga.

Murdvargustest konkreetsemalt

Barry Poyner ja Barry Webb on väitnud, et elektroonikaseadmete varguse eesmärgil toimepandavate murdvarguste ärahoidmine elamurajoonides nõuab hoopis teiste meetmete võtmist võrreldes nende murdvargustega, mille sihtmärk on sularaha või ehted. Nimelt leidsid nad uurimisaluses linnas nende kahe murdvarguse liigi vahel mitmeid erinevusi. Kui sihtmärgiks oli raha või ehted, pandi murdvargused toime põhiliselt kesklinnale lähemal asuvates vanemates majades ning õigusrikkujad olid tulnud kohale jalgsi. Olmeelektronikat, nagu telereid ja videomakke, varastati aga uuemates ja keskusest kaugemal asuvates elamurajoonides ning õigusrikkujad olid autoga. Autosid vajati varastatud esemete veoks; sõiduki pidi parkima majade lähedale, kuid mitte nii lähedale, et ärataks tähelepanu. Uute elamurajoonide planeering lubas niiviisi toimida. B. Poyneri ja B. Webbi soovitusel koosnesidki põhiliselt näpunäidetest, mis meetmeid võtta, et kompenseerida linnaruumi planeeringu puudusi, mis ei võimaldanud avatud vaadet parkimis-kohtadele ega sõiduteele. Nad soovitasid kesklinnas murdvarguste vähendamiseks tõhustada sissepääsude turvalisust ning nende jälgimist.

Allikas: Barry Poyner, Barry Webb. *Crime Free Housing*. Oxford: Butterworth-Architecture, 1991.

Rakendades probleemikeskse politseitöö printsiipi, peab politsei: 1) täpselt sõnastama kuritegevuse spetsiifilise korduva probleemi; 2) põhjalikult analüüsima probleemi, et mõista selle tekkimist soodustavaid faktoreid; 3) laiaulatuslikult otsima lahendusi, mis kõrvaldavad konkreetse probleemi tekkimise põhjused, vähendades püsiva kuritegevuse probleemi; 4) hindama oma meetmete edukust. POP on aktiivse analüüsi (*action research*) vorm – juurdunud sotsioloogiline uurimismeetod, kus uurijad tegutsevad külg külje kõrval praktikutega, aidates leida ja täiustada sekkumisviise, kuni saavutatakse edu. Seda võib kõrvutada traditsioonilise analüütiku rolliga, kes töötab ühe sammu võrra praktikutest eemal, kogudes probleemide taustinfot ja andes kõrvaltvaatajana sõltumatu hinnangu nende tööle. Kuid aktiivse analüüsi puhul moodustab uurija probleemi lahendust otsiva meeskonna lahutamatu osa. See on identne sinu rolliga POP-projektis, sest sinu analüüsid peavad teisi informeerima ning juhutama tegevust igas protsessi etapis.

Avastad, et SARA aitab sind ja sinu kaaslasti õigel teel püsida. Selle ingliskeelse akronüümi formuleerisid John Eck ja Bill Spelman, et viidata probleemi lahendamise neljale etapile: probleemi selgitamine, analüüs, vastumeetmete võtmine ja hindamine. Jaotades kogu projekti nendesse etappidesse, aitab SARA tagada, et kõik vajalikud sammud on tehtud õiges järjekorras – näiteks ei ole lahendusteni jõutud enne probleemi analüüsimist. See on kasulik meeldetuletus, sest politseil on tendents asuda kohe reageerima, libisedes üle probleemi sõnastamise ja analüüsi etapist.

SARA mudelit on kritiseeritud POPi ülelihtsustamise pärast, justkui jääks mulje, et SARAt rakendades on kuritegevuse probleeme suhteliselt kerge lahendada. Säärasele kriitikale peab vastama, et SARA hõlmab kuritegevuse probleemide tõeliselt keerukaid küsimusi ja jõupingutusi, mis tavaliselt kuluvad uute vastumeetmete võtmiseks. Oleme nõus väitega, et paljud, kui mitte enamik politsei tutvustatud POP-projekte pole piisavalt jõulised ning sageli on nende analüüsi- ja hindamisetapid täidetud üksnes formaalselt. Kuid sellest hoolimata ei või nendes ebaõnnestunud projektides süüdistada SARAt. Need annavad pigem tunnistust politsei puudulikest analüüsi- ja hindamisoskustest – sestap ongi just sinu panus POPi nii hädavajalik.

Me ei nõustu ka teise kriitikanoolega, justkui ei teeks SARA piisavalt selgeks asjaolu, et kui vastumeede osutub ebatõhusaks, tuleb kogu protsessi uuesti otsast alustada. Aktiivse analüüsi puhul eeldatakse, et meeskond töötab seni, kuni saavutatakse edu, täiustades ja parandades võetavaid meetmeid varasematest ebaõnnestumisest saadud uute teadmiste valgusel. Teiste kriitikute arvates väidab SARA, et protsess saab läbi lõpliku hinnangu andmisega – ja hinnangu eesmärk on lihtsalt dokumenteerida edu, mida eeldatavasti saavutatakse. Sellele kriitikale võib üsna lihtsalt vastata, et alati, kui SARAt diagrammi kujul esitletakse, tuleb ära märkida ka tagasiside hinnangu kohta.

→ Probleemi → Analüüs → Vastumeede → Hindamine selgitamine

Ometi võib SARA olla ka eksitav, sest neli probleemi lahendamise etappi järgnevad üksteisele üksnes lineaarselt. Politsei mõtleb sageli, et kui üks etapp on lõpetatud (tavaliselt analüüs), siis võib n-ö selle peatüki sulgeda ja seda pole vaja enam avada. Tegelikult kulgevad etapid harva lineaarselt varasest probleemi kindlaksmääramisest ja analüüsist kuni vastumeetmete võtmise ja hindamiseni. Tegemist on pigem iteratiivse ehk järkjärgulise protsessiga, nii et analüüsietapis võib juhtuda, et kogu projekti fookus muutub, ning küsimused võimalike vastumeetmete kohta võivad viia vajadusele kõike uuesti analüüsida. Mida pikema ja komplitseerituma projektiga on tegemist, seda rohkem on säärast järkjärgulist lähenemist lahendusele.

Ronald Clarke tegi hiljuti koostööd Herman Goldsteiniga, et lahendada kõõgimasinate varguste probleemi pooleliolevatest eramutest USA North Carolina osariigi Charlotte'i linnas. Pooleliolevad eramud paiknesid enamasti uuslamurajoonides, mis omakorda asusid sageli üsna isoleeritud paikades linnast väljas, kus oli võimatu tõhusalt patrullida, sest sääraseid pooleliolevaid maju oli palju. Neid oli keeruline ka täiesti turvaliseks muuta, kuna kinnisvaraarendajad tahtsid olla avatud potentsiaalsete ostjate külastustele ehitusplatsil õhtuti ja nädalavahetustel. Et politsei suutis vahistada väga väikese hulga õigusrikkujaid, ei saanud analüütikud nende kohta eriti midagi teada ega uurida, kuidas nad varastatud asju edasi müüsid. Kaaluti erinevaid lahendusvariante, k.a kaasaskantavaid turvasüsteeme ja -kaameraid, võimalust

hoida kodumasinad ehituspiltsil kindlates lukustatavates konteinerites ning varustada köögimasinad GPSiga. Peagi komistasid uurijad lahenduse otsa, mida kasutasid teatud ehitusala väikeettevõtjad – oli mõistlik viivitada köögimasinate paigaldamisega kuni päevani, mil maja ostjale üle anti. Kasutades rutiinse tegevuse teooriat, tähendaks see, et varguse objektidel ei puuduks enam valvurid.

Paljud ehitusfirmad olid algul selle mõtte vastu vaenulikult häälestatud. Kinnisvara müüjad uskusid, et ülespandud kodumasinad muudavad maja müümise lihtsamaks; kui aga kodumasinade puudumist seostatakse võimaliku vargusega, võib see ostjaid kohutada ning nad loobuvad korteri ostmise plaanist uues elupiirkonnas. Ehitusprojektide juhid arvasid, et kodumasinade vedu ja paigaldamine üksikute majade kaupa, kui elanikud on sisse kolinud, on logistiliselt palju keerulisem, kui teha seda kõigis majades korraga. Mõni uskus ekslikult, et komisjon ei võta maju ilma kodumasinateta vastu. Teised arvasid aga (samuti ekslikult), et see oli lausa hüpooteegi saamise eelduseks. Ja lõpuks ei saaks ehitusjärelevalve inspektorid tulla ehitust kontrollima ega anda hoonele müügiks vajalikku vastuvõtuakti.

Kõigepealt jäid ülekaalu need vastuväited, kuid me otsustasime peagi, et lahendusel oli nii palju eelseid, et me peaksime nägema, kas ehitajate vastuväidetele on võimalik leida ka vastuseid. Vastuste otsimine tähendas seda, et pidime hakkama täpselt üles tähendama esitatud vastuväiteid ja võimalikku kasu, mis tuleneks meie väljapakutud lahendustest. Teisisõnu – pidime tagasi pöörduma analüüsietappi, et leida detailset infot, mida oli vaja vastumeetmete võtmiseks. See teave oli kasulik ehitajafirmade veenmisel väljapakutud lahendust omaks võtma ja seeläbi ka kodumasinade varguste arvu vähenemise seisukohast.

See näitab, kuidas probleemikeskne politseitöö on oma olemuselt iteratiivne protsess, mille vältel järkjärguline andmete ja info omandamine muudab projekti teadlikumaks, juhtides rohkem küsimusi esitama ning projekti fookust uuesti sõnastama või isegi muutma. Niipea kui on määratud lootustandev vastumeede, peab põhjalikult analüüsima selle meetme maksumust ja oodatud kasu. Alternatiiv oleks uurida ulatuslikult kõiki olemasolevaid vastumeetmete võimalusi, riskides sellega, et projekt minetab oma jõu ja selles osalejate toetuse.

SARA ja selle 5 I-d

Paul Ekblom Briti siseministeeriumist on hiljuti pakkunud välja SARA 5 I-d (*intelligence, intervention, implementation, involvement, impact*) – SARA arenduse, mis seab eesmärgiks anda edasi parimaid kogemusi (*good practice*) teadmiste kogumisel, süstematiseerimisel ja edastamisel:

- 1) kriminaalteave (*intelligence*)** – info kogumine ja analüüsimine kuritegevuse probleemide ja nende tagajärgede kohta ning nende põhjuste leidmine;
- 2) sekkumine (*intervention*)** – võimalike meetmete täies ulatuses väljaselgitamine, et hinnata, missuguseid neist võiks võtta kuritegevuse põhjuste blokeerimiseks, tõkestamiseks või nõrgestamiseks, ning võimalike riskide ja kaitsevõimalustega manipuleerimine;
- 3) vastumeetmete võtmine (*implementation*)** – potentsiaalsete vastumeetmete võtmine praktiliste metodoloogiate kaudu, viies need ellu viisil, mis on õigustatud kohalikus kontekstis, ning võetud meetmete monitoorimine;
- 4) kaasamine (*involvement*)** – teiste osaliste (organisatsioonide ja indiviidide) mobiliseerimine vastumeetmete võtmisel;
- 5) mõju ja protsessi hinnang (*impact*)** – hindamine, tagasiside ja kohandamine.

5 I-d toetavad ka teised P. Ekblomi väljatöötatud praktilised kontseptsioonid ja vahendid, k.a tema kirjutatud “Kuriteo võimaluse ilmnenemine” (“Conjunction of Criminal Opportunity”) raamistik, rutiinse tegutsemise teooria väljatöötamine. Kokkuvõtte 5 I kohta leiad Interneti-aadressil www.crimereduction.gov.uk/learningzone/5is.htm

Loe lisaks

Ronald Clarke, Herman Goldstein. Reducing Theft at Construction Sites: Lessons from a Problem-oriented Project. – Analysis for Crime Prevention. Crime Prevention Studies, vol. 13. Ed. Nick Tilley. Monsey, New York: Criminal Justice Press (and Willan Publishing, UK), 2002. (www.cops.usdoj.gov)

Kuritegusid avastades on abi kriminoloogia teooriast, sest sealt leiab kaugemaid seoseid, nagu lastekasvatamine, geneetiline kood, psühholoogilised või sotsiaalsed protsessid.

Enamikul juhtudel jäävad need faktorid siiski kaugeks ning inimesel, kes tahab kuritegu mõista ja midagi selle lahendamiseks ära teha, on äärmiselt raske aru saada säärase kaugfaktorite mõjutusel tekkinud kombinatsioonidest. Keskkonnakriminoloogia teooriad ja kontseptsioonid ning nimelt uus vaade sündmuskoha uurimisele võimaldavad aga politseinikul oma tavatööd märksa paremini teha. Seda sellepärast, et need käsitlused hõlmavad kuriteosündmuste vahetute olustikuliste põhjuste operatiivanalüüsi, arvestades sealjuures ahvatlust, juhuse võimalikkust ning objekti puudulikku kaitset. Et lahendada neid probleeme meeskonnatöös edukamalt, on hea neid kontseptsioone teada.

Kuriteokolmnurk, mis on tuntud ka kui probleemi analüüsi kolmnurk, on otseselt tulenenud ühest keskkonnakriminoloogia peamisest teooriast, nimelt rutiinse tegevuse teooriast. Lawrence Coheni ja Marcus Felsoni formuleeringu järgi pannakse kuritegu toime siis, kui õigusrikkuja ja sobilik sihtmärk saavad kokku ajas ning ruumis, kus puudub kompetentne valve. Tõenäoliselt kasutab selle ära õigusrikkuja, sest inimlik ahnus ja omakasupüüdlikkus on kuriteo toimepanekuks küllaldased motiivid. Õigusrikkuja sihtmärgiks võib sattuda nii inimene kui ka eluta objekt, mis omakorda otsustab ära vastava valve iseloomu – inimesed ja turvameetmed. Säärane mõttekäik toob meid algse kuriteokolmnurga juurde, kus kolmnurga kolm külge on õigusrikkuja, sihtmärk/ohver ja koht (tumedalt varjutatud piirkond diagrammil).

Arvestades, et igasugusel probleemil on kolm peamist komponenti, saame seda rakendada oma analüüsides. Politseil on tavaks analüüsida probleemi õigusrikkujat silmas pidades, keskendudes peamiselt isiku tuvastamisele ja tema kinnipidamisele. Probleemi lahendamisele orienteeritud politseitegevus eeldab aga, et analüüsitakse läbi suurem hulk lahendeid ja arvestatakse ka infot ohvri ja geograafilise ala kohta.

Samal ajal on kuriteokolmnurk teise analüütilise meetodi alus ja nimelt – kuidas klassifitseerida politsei ees seisvat kolme peamist korduvat probleemi:

- 1) korduvad õigusrikkumised, kus sama õigusrikkuja ründab erinevaid objekte (nn ahne HUNDI probleemid¹). Relvastatud röövija ründab erinevaid postkontoreid;
- 2) korduvalt kannatanuks sattumine tähendab, et erinevate õigusrikkujate rünnaku objektiks satub sama ohver korduvalt (nn istuva PARDI probleemid²). Eri kohtades röövivad taksojuhte erinevad inimesed;
- 3) korduvad kohad tähendavad, et õigusrikkujad ja sihtmärgid/ohvrid on erinevad, aga koht on sama (nn KOOPA probleemid³), need on kuriteohtlikud kohad. Joomiskohtades on sagedasti kaklusi, kuid alati erinevate inimeste vahel.

On täheldatud, et puhtaid hundi-, pardi- või koopaprobleeme on väga harva. Enamikul juhtudel on tegemist segunenud probleemidega ning selgitada tuleb, missugune neist domineerib. Viimane esitatud kuriteokolmnurga definitsioon (kergelt varjutatud piirkond diagrammil) hõlbustab nii analüüsi kui ka protsessi käsitlust. Siin lisandub igale elemendile välise kontrollija osa:

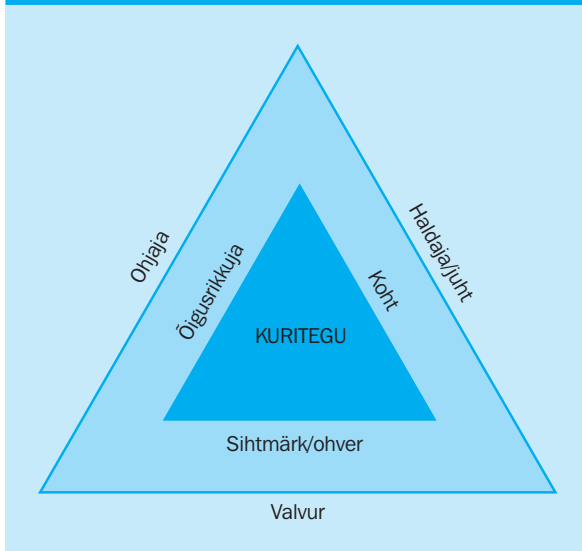
- sihtmärgi/kannatanu jaoks lisandub valvur, kelleks on tavaliselt inimene, kes kaitseb endale, pereliikmetele, sõpradele, naabritele või töökaaslastele kuuluvat omandit;
- õigusrikkuja jaoks lisandub ohjaja, kes tunneb õigusrikkujat hästi ning kellel on seega mõju õigusrikkuja käitumisele. Ohjajad on vanemad, vennad ja õed, õpetajad, sõbrad ja abikaasad;
- koha jaoks lisandub kontrollija, st paikkonna haldaja/juht, kes kannab vastutust käitumise eest teatud kindlas kohas, nt bussijuht või õpetaja koolis.

¹ Eestis kasutusel mõiste *figurant*. – *Toimetaja*.

² Eestis kasutusel mõiste *ignorant*. – *Toimetaja*.

³ Eestis kasutusel mõiste *urgas*. – *Toimetaja*.

Kuriteokolmnurk

Väliste kontrollijate lisandumine hundi, pardi ja koopa klassifikatsioonile loob mõttekäigu, kuidas säärased korduvad probleemid on tekkinud.

- HUNT esineb siis, kui õigusrikkujal õnnestub ajutiselt hõivata kergesti rünnatavad sihtmärgid ja kohad. Kontrollijad (valvurid) saavad siin tõkestada rünnakuid tulevikus, kuid õigusrikkuja ise liigub edasi teiste sihtmärkide ja kohtade poole. Õigusrikkuja ning kontrollija kokkupuude soodustab hundiprobleemide teket.

- PARDI probleem kaasneb, kui kannatanu jätkab suhtlemist potentsiaalse õigusrikkujaga eri kohtades, kuid ei rakenda täiendavaid ettevaatusabinõusid ning valve kas puudub või ei ole küllaldane. Kontrollijad (ohjajad) saavad takistada õigusrikkujal sekkumast sündmusesse ning haldajad/juhid võivad kohtadel teha täiendusi, kuid ohver ise kohtub õigusrikkujaga mõnes teises kohas.
- KOOPA probleem kaasneb, kui uus potentsiaalne õigusrikkuja ja uus potentsiaalne sihtmärk/ohver satuvad kokku paigas, kus on nõrk haldus. Mitterahuldav ümbrus soodustab probleemide teket isegi siis, kui ohjajad takistavad õigusrikkujat ning valvur hoiab ära ohvriks langemise.

Niisuguste korduvate probleemide tekkepõhjuste teadvustamine aitab analüüsida, mida võiks teha, et õigusrikkuja korduvat kuritegu ära hoida, kasutades paremini ära kontrollijaid; mida saaks ohver ära teha, et ta uuesti sihtmärgiks ei langeks; misuguseid muudatusi tuleks teha kohtadel, kus probleemid on tekkinud, olgu need siis koolid, õllejoomiskohad või parkimisplatsid.

Kokkuvõtlikult öeldes tuleks alustada kohe õiged tegevusi, keskenduda praktilistele lahendustele ning vältida probleemi väljamõeldud aspektide kohta andmete kogumist.

Loe lisaks

John Eck. Police Problems: The Complexity of Problems Theory, Research and Evaluation. – Problem-Oriented Policing: From Innovation To Mainstream. Crime Prevention Studies, vol. 15. Ed. Johannes Knutsson. Monsey, New York: Criminal Justice Press (and Willan Publishing, UK), 2003.

Keskkonnakriminoloogide moto on, et sobiv võimalus teeb inimesest varga. Võimaluste suurenedes kasvab ka kuritegude arv. Samal ajal arvatakse, et võimaluste kahanedes väheneb ka kuritegevus. Olustikulisi preventiivmeetmeid käsitletakse käsiraamatu järgmistes peatükkides. Gloria Laycock ja Nick Tilley selgitavad järgmise näite varal, kuidas võimalus ja ahvatlus on kuriteo toimepaneku põhjuseks.

Kujutle olukorda, kus kõik situatsiooni kontrollijad tuli kõrvaldada: puuduvad lukud ja tollikontroll, parkimiseks mõeldud sularaha on jätetud igapäevase kättesaadavasse kohta, ei ole rakendatud raamatukogust väljaregistreerimist ega lennujaamas pagasi läbivalgustust, puuduvad piletikontrollid raudteajaamades, samuti foorid jne. Kas sellisel juhul korrarikkumiste ja kuritegude arv väheneb?

Kui vastad, et kuritegude ja korrarikkumiste arv kasvab, siis oledki seisukohal, et kuriteo tekkepõhjuseks on võimaluse olemasolu. Tähelepanuväärne on, et enamik kriminolooge ei nõustuks sinuga. Nende arvates määrab võimalus selle, millal ja kus kuritegu toime pannakse, mitte selle, kas kuritegu toime pannakse. Kui kuritegu pannakse toime, siis tuleneb see õigusrikkuja kalduvustest, mis kogumina määrab ära kogu kuritegevuse ühiskonnas.

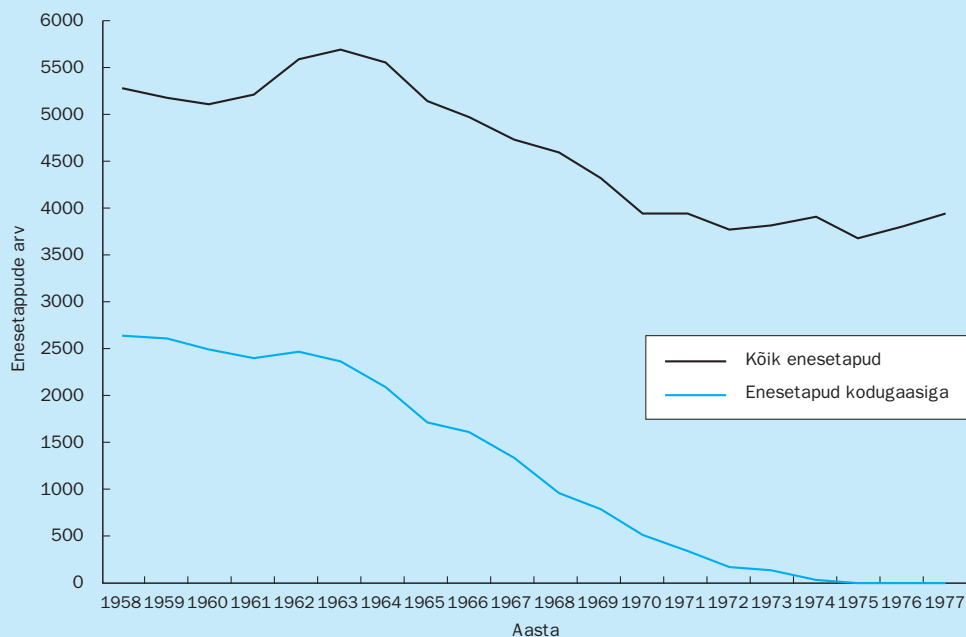
Tegelikult mõjutavad kuritegevuse taset ühiskonnas füüsilised ja sotsiaalsed tingimused ning elanikkonna suhtumised ja kalduvused. Selle väite tõesuseks peaks korraldama eksperimendi, aga see osutuks küllaltki ebaetiliselt, kui tekitada varastele ja röövlitele vastavad tingimused ja ise jääda sündmuste kulgu jälgima. Peab tunnistama, et väiksemate õigusrikkumistega on eksperimente tehtud. Aastal 1920 andsid Ameerika teadlased kooliõpilastele võimaluse eksamil spikerdada, valetada selle spikerdamise kohta ning varastada mänguasjadest peenraha. Teised teadlased jätsid margi ja aadressiga kirjad tänavatele, kus mõnes ümbrikus oli raha, et vaadata, kas rahaga kirjad pannakse posti. Kolmandas rühmas öeldi osalejatele, et kui nad testi juhendeid ei järgi, karistatakse neid elektrišokiga, mis tuleb testitavast aparaadist. Tegelikult olid n-ö ohvrid meeskonna liikmed ja mingit elektrišokki nad ei saanud.

Nende eksperimentide tulemused kinnitavad võimaluse juhuslikku rolli. Enamik inimesi ja isegi need, kes üldjuhul kiusatusele järele ei andnud, käitusid mõne võimaluse korral kas ebaausalt või agressiivselt. Eksperimentide vältel tekitatud olukordadesse ei oleks nad muidu sattunud. Analüüsitud õigusrikkumised olid üsna kerged ning nende põhjal ei saa teha üldistusi röövimiste ega autoärandamiste kohta. Et esile tuua võimaluse tähtsust kuriteo toimepaneku põhjusena, tuleks teha mõni mitte väga karm, kuid siiski usutav uurimus.

Enesetapp ja võimalus. Enesetapp ei ole kuritegu, kuid sarnaselt kuriteoga on tegemist väga sügavalt motiveeritud teoga. Kuid enesetapp Suurbritannias näib olevat väga tugevalt ja siiski üllatavalt seotud võimalustega. Eelmise sajandi 50. aastatel tappis peaaegu 50% enesetappjatest end kodugaasiga, mis sisaldas tapvat kogust süsinikmonooksiidi. Lihtsalt öeldes pani inimene oma pea gaasiahju. 1960ndatel hakati gaasi tootma naftast, mitte enam kivisöest. Uus gaas sisaldas vähem süsinikmonooksiidi ja gaasiga enesetappjate arv hakkas vähenema – 1968. aastaks oli umbes 20% enesetappudest gaasiga. Siis järgnes teine muutus: looduslik gaas Põhjamerest hakkas välja vahetama tööstuslikult toodetud gaasi. Looduslik gaas ei sisalda süsinikmonooksiide ning 1970ndate keskpaigaks kasutas vähem kui 1% enesetappjast seda võimalust.

Üllatav on aga see, et gaasiga enesetappud ei asendunud mingi teise tihti kasutatava meetodiga. Ajavahemikus 1968–1975 vähenes enesetappude koguarv 1/3 võrra – 5298-lt kuni 3693-le (vt joonist). See tendents leidis aset majandusliku surutise ajal, kui enesetappude arv võinuks kasvada; teistes Euroopa riikides see suurenes. Inimesed ei hakanud kasutama mõnd teist enesetappumoodust, sest kõigil neil on märkimisväärsed puudused. Üledoseerimine tähendab suurt hulka tablette ja on mitu korda vähem surmav kui süsinikmonooksiid. Poomine nõuab rohkem teadmisi ja ka julgust. Igaühel ei ole relva ja tagajärjeks võib olla vigaseks jäämine, kuid mitte surm. Kodugaas on siiski kättesaadav enamikus kodudes. Tegemist on veretu ja valutuhahendiga, mis on täiesti surmav. Siin on seletus, miks see meetod on olnud pikka aega eelistatud. Ega olegi eriti üllatav, et säärase võimaluse kadumine tõi kaasa enesetappude arvu alanemise.

Enesetapud Inglismaal ja Walesis 1958–1977

Mõrv ja võimalus. Mõne aasta taguses uurimuses võrreldi tapmistest hulka Suurbritannias ja USAs. Selgus, et mõrva korral on võimalus väga tähtis. Kuritegude arv, kaasa arvatud kallaletungid, erineb riigiti vähe, kuid eredaks erandiks on siin mõrvad. Uurimuses vaadeldi tapmisi aastail 1980–1984 ja leiti, et üldine tapmistest arv USAs oli 8,5 korda suurem kui Suurbritannias; tulirelvaga oli tapmisi 63 korda ja käsituliorelvaga 175 korda rohkem.

Inglismaal ja Walesis oli samal perioodil (umbes 50 miljonit inimest) ainult 57 mõrva pandud toime käsituliorelvaga. USAs (umbes 230 miljoni inimest, s.o peaaegu 5 korda rohkem) mõrvati käsirelvaga kokku 46 553 inimest.

Viimaste aastate jooksul on mõrvade arvu erinevus kahe riigi vahel vähenenud, sest üldine kuritegevuse tase on ühtlustunud, aga USAs on mõrvu

ikkagi rohkem, sest paljudel inimestel on tulirelv ja nimelt käsituliorelv. Võitlustes on väga lihtne vastast maha lasta. Teisisõnu – kui on olemas relv, on tekitatud võimalus, mis mängib mõrva toimepanemisel tähtsat põhjuslikku rolli.

Olles teadvustanud võimalust kuriteo põhjusena, ei tähenda see veel, et peaks teised põhjused välisutama, nagu näiteks laokil hooned ja vastuolulised korraldused. Kuid võimaluse rõhutamine aitab juhtida tähelepanu kuriteo ärahoidmise praktilistele tegevustele ning kaitsta kriitiliste märkuste eest.

Loe lisaks

Marcus Felson, Ronald Clarke. – Opportunity Makes the Thief. Police Research Series, Paper 98. London: Home Office, 1998.

Kui analüüsid probleemi või arutled lahenduste üle, proovi leida põhjused, miks kuritegu toime pandi, ning avasta otsesed tulud, mille õigusrikkuja selle kuriteoga sai; ära otsi kaugemaid sotsiaalseid ega psühholoogilisi põhjusi. Kolmkümmend aastat tagasi märkis üks radikaalselt meelestatud kriminoloogia kriitik, et näiteks pangaröövel ei tungi panka sellepärast, et tal on sääraseid geenid, vaid seepärast, et tahab rikkaks saada. Paljude vargus- ja röövimisjuhtumite korral on selge pilt, missugune on tulu; selgusetuks võib see aga jääda grupeeringu vägivallatsemise korral ehk nn mõttetu vandalismi ja grafitijuhtumite korral. Tegelikult tähistab grafiti noorterühma territooriumi, annab infot, kust saab osta narkootikume, või lihtsalt märgib paika enesenäitamiseks. Kui oleme välja selgitanud, missugused põhjused domineerivad, on juba lihtsam koostada probleemi lahendamise mudelit ja esile tuua toetatavad faktorid. See on suureks abiks probleemiga tegelevale meeskonnale lahenduste otsimisel. Näiteks õnnestus New York City metros kaotada grafiti, kui mõistatati ära joonistajate motiivid. Georg Kelling ja Maryalice Sloan-Howitt, kes aitasid seda probleemi lahendada, arvasid, et noored soovisid olla nähtavad ja näidata oma kätetööd iga päev möödasõitvatele reisijatele. Sellele järgnes grafiti puhastamise programm, mida alustati kohe, ja nii saavutati kontroll selle probleemi üle.

Siiski ei ole ka varguste korral tulu alati ilmne. Näiteks varastatakse Ameerika apteekidest kõige sagedamini valuvaigisteid ning allergia- ja külmetusravimeid. Need ravimid tekitavad kõrgendatud meeleolu. Teades, et sõltlaste huviobjektiks on apteegid, saab kavandada vastumeetmeid ning probleemi lahendamisel meeskonnal on kasulik teada õigusrikkujate motiive. Samal ajal on oluline teada, miks ja kuidas kuritegu toime pannakse. Ratsionaalse valiku teooria, keskkonnakriminoloogia üks instrumente, aitab sääraseid küsimusi lahendada. Selle teooria nimetus ise on eksitav, sest teooria ei eelda, et õigusrikkuja oma kuritegu eriti plaaniks; see eeldab ainult, et kuriteoga soovitakse saada kasu, mis on küllaltki ratsionaalne. See teooria isegi ei eelda, et õigusrikkuja üldse tulu saab, sest tema käes on harva kogu info, mida ta vajab. Ta ei kuluta küllaldaselt aega plaanide koostamisele, riskib sageli ja teeb vigu. Niimoodi käitub otsuse langetaja iga päev ja seda nimetatakse piiratud ratsionaalsuseks.

Õigusrikkuja peab langetama kiiresti otsuse selle kohta, kuidas saavutada oma eesmärgid ja mitte vahele jääda. Õigusrikkujate küsitluste põhjal on võimalik mõista, kuidas nad oma otsuseid langetavad (vt näiteid). Üllatavalt kergesti räägivad nad nagu teisedki inimesed endast ja oma tööst seni, kuni piirduakse probleemi üldise vaatlusega ning välditakse spetsiifilisi küsimusi.

Martin Gill Leicesteri ülikoolist räägib, kuidas vanglas küsitleti staažikat õigusrikkujat. Et teada saada, mis toimus, küsis M. Gill: "Kas te kartsite, et teid kinni võetakse?" Vang toetas selja vastu tooli, vaatas oma küsitlejat pika pilguga ja ütles siis: "Ma ei oleks kunagi arvanud, et ülikooli lõpetanud inimene võib sellise rumala küsimuse esitada. Kas te tõesti mõtlete, et ma oleksin seda teinud, kui oleksin arvanud, et mind kinni võetakse?"

Üsna sageli tuleb läbida küllaltki pikk enda konstrueeritud mõttekäik kuriteo toimepanemise kohta. Mida teha eri etappides? Missugused on valitud eesmärgid? Kas ohvrid on alistunud või hoopis ära petetud? Kas tunnistajaid on välditud? Kas politsei käest on ära lipsatud? Kas kaubad on realiseeritud? Juhul kui ei saa ka kõigile küsimustele vastata *modus operandi* kohta, aitab suuresti see, et oled õigusrikkuja mõtte maailma sisse tunginud ning saad seega paremini oma käitumist korrigeerida. Paul Ekblom on rõhutanud mõtet, et probleemi lahendamises on väga kasulik mõelda end vargaks.

Metros tegutsevad taskuvargad rääkisid talle, et nad eelistavad seista just taskuvaraste eest hoiatava sildi juures. Neid silte nähes kontrollisid reisijad käepatsutusega oma rahakotti, mis omakorda kergendas taskuvaraste tegevust.

Teine ratsionaalse valiku teooria arendaja Derek Cornish Londoni majanduskoolist töötas välja veel ühe kontseptsiooni, mis aitab toimepandud kuriteos analüüsida otsustuste järjestust. Seda on nimetatud kuriteo stsenaariumiks. Ükskõik missugune kuriteoliik ka vaatluse all on, nõuab see teatud tegevuste mudeleid kindlas järjestuses, nagu see on iga näidendi stsenaariumis. Kuriteo toimepanemise kohad on kuriteo etapid, mis on järjestatud, kurjategijad on näitlejad ning kasutatud vahendid on nagu dekoratsioonid. Kasutades

seada raamistikku ka näiliselt kõige lihtsama kuriteo puhul (nt vargus või autoärändamine parkimisplatsilt), tuleb õigusrikkujal igas etapis langetada otsuseid. Analüüsides nende otsuste järjekorda, ilmneb palju sekkumise kohti ja mida terviklikumaks kuriteo stsenaarium muutub, seda rohkem abi saad pakkuda võimalike vastumeetmete määramisega.

Ülekuulamise korraldamiseks on kasulik tutvuda sarnaste õigusrikkujate ülekuulamisprotokollidega. Tänu keskkonnakriminoloogiale saadakse palju teada kurjategijate meetoditest, kui kuulatakse üle autovargaid, tänavaröövleid, majanduskurjategijaid, murdvargaid, kes on tunginud eluhoonetesse või kaubandusettevõtetesse, poevargaid ja isegi ELi petteureid. Kuigi õigusrikkujad, kellega sa tegeled, ei ole samad, aitab protokollidega tutvumine väga

palju, eriti kui keskendud protokollide detailidele või kuriteoliikidele ajas ja kohas. Teades, et eluhoonetesse tungivad murdvargad üldjuhul tagaukse või akna kaudu ja naasevad sageli samasse majja, aitab see selgitada otsuse langetajate mõttemaailma ning võimaldab ka kohe sekkuda.

Kõnelevad relvastatud kurjategijad.

Motiivid

“Istud üksinda, taskud on tühjad, üüriraha tuleb maksta, samuti elektri- ja gaasiarved, kogu aeg lisandub kirju maksuametist ja siis lõpuks teatud endale: “Ma tahan, et mul oleks raha. Ma vajan hädasti raha.” Need on sinu kummitused, mis sind kiusavad. Sinu mõistuses ja meeles on ainult see, et sul ei ole raha ja hundid on ukse taga ... Pärast oma viimast röövi maksin veidi raha oma korteriomanikule ning elektri- ja gaasifirmale. Praegu on mul veel taskus umbes 20 või 30 dollarit. Jätkub õlle ja sigarettide jaoks; natuke kulutasin kokaiinile, et nautida elu mõned hetked. Andsin teada, et üritan oma arved ära maksta, et ei hakataks jälle minu ukse taga koputama. Saan praegu käituda seaduskuulekalt seni, kuni on käes uus kriis.” (Lk 43–44.)

Röövimise eelised

“Rööv on kõige kiirem viis raha saada. Murdvarguse korral tuleb enne raha saamist kaubad maha müüa. Narkootikumid nõuavad aga paljude inimeste kaasamist. Peab ju maha müüma 50- või 100-dollarilise kotikese sellele või teisele inimesel, aga kõik see võtab aega. Kui aga teate, kus parasjagu on sularaha, siis tuleb lihtsalt sinna minna ja see ära tuua, ja saategi ühes rahapatakas kõik kätte. Ei mingeid probleeme. Olen proovinud sissemurdmist ja narkootikumide müümist. Raha liigub nendel juhtudel liialt aeglaselt.” (Lk 51–52.)

Kuidas valida ohvrit?

“Vaadake, ma tean kohti, kuhu minna, mis on röövimise jaoks head sihtmärgid. Tavaliselt lähen ma paikadesse, kus liiguvad narkomaanid, kuid olen röövinud ka inimesi, kes lahkuvad näiteks rahaautomaatide juurest.” (Lk 78.)

“Narkootikumidega kaubitsejad ei lähe ju politseisse teatama. Mida nad ütlesid? Seda, et teda rööviti tema käes oleva narkootikumi tõttu? Säärased inimesed on kõige paremad peibutised. Ma ei taha sugugi kahjustada süütuid inimesi. Tegelikult ma tegelen narkoprobleemidega.” (Lk 64.)

Vägivald

“Kui ohver hakkab kõhklema ega oska otsustada, muutud ju agressiivseks ja tõukad teda ... Ma võiksin ju võtta püstoli ja tulistada talle pähe. Tavaliselt hakatakse pärast käsku “Tee ruttu ja lõpeta lollimängimine või muidu alles näed!” ennast liigutama.” (Lk 109.)

Allikas: Richard Wright, Scott Decker. – Armed Robbers in Action. Boston: Northeastern University Press, 1997.

Loe lisaks

Derek Cornish. The Procedural Analysis of Offending and its Relevance for Situational Prevention. – Crime Prevention Studies, vol. 3. Ed. Ronald Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1994. (www.popcenter.org)

Peaaegu kogu preventiivtöö hõlmab õigusrikkujate arusaama muutmist kuriteo toimepanemise võimalustest. Nagu on näha graafikult, kujutab preventioon endast mõnikord otseselt seda laadi tegevust. Näiteks teatab politsei õigusrikkujale, et teda jälgitakse väga tähelepanelikult. Enamik niisuguseid ennetusprojekte viiakse ellu üht või enamat vaheetappi rakendades, nagu vara märgistamise kavades märgistatakse näiteks kleepsudega elamute aknaid, et näidata osalemist projektis. Kui on muutunud õigusrikkujate arusaamad, on muutunud ka nende käitumine, seega on teistsugune ka kuriteo toimepanemise mudel.

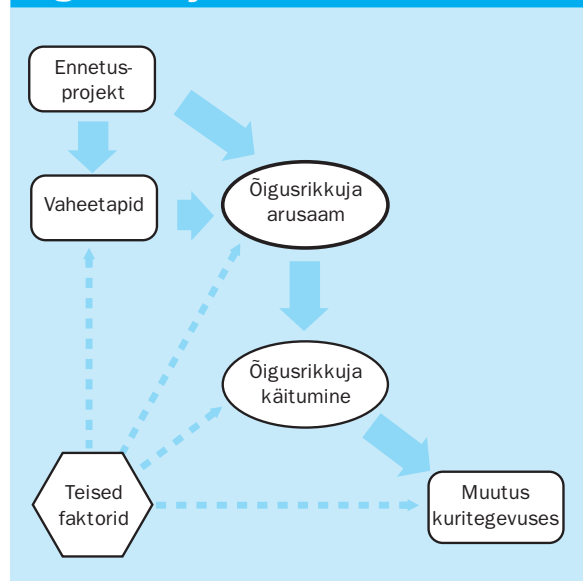
Paljudel juhtudel aitavad tõkestavad meetmed takistada õigusrikkujaid edasisi kuritegusid toimepanemast. Kuritegevuse vähenemisega, mis ei tarvitse aga olla seotud preventiivtööga, kaasnevad veel: 1) planeerimata mõjud, mida nimetatakse kasude hajumiseks (14. ja 41. samm); 2) nn ennetav kasu, mis algab juba enne kuritegevuse preventiivabinõude rakendamist (46. samm).

Ometi ei ole preventiivtöö alati edukas ja seda põhjusel, et õigusrikkuja ei olnud küllaldaselt informeeritud sekkumistest kohtadel. Näiteks võib salajane tegevus muuta riske õigusrikkuja puhul,

kuid viimane ise jätkab seadusvastast tegevust. Teisel juhul võib õigusrikkuja preventiivmeetmed omaks võtta negatiivselt, mis väljendub trotsis, ümberpaiknemises (nihkes) ja kohanemises.

- **Trots.** Trotslik käitumine tekib siis, kui õigusrikkuja ei tunnista preventiivmeetmete legitiimsust ja paneb toime rohkem kuritegusid kui tavalisest. On arvatud, et mõni õigusrikkuja hakkab niimoodi käituma, kui ta on vahistatud kodus toimepandud vägivaldsete tegude eest. Trotsi tekkimise põhjuseks võib olla politsei-ametniku ebaõiglane ja domineeriv käitumine. Isik on seaduskuulekam, kui temaga suheldakse õiglaselt ja viisakalt.
- **Ümberpaiknemine (nihe).** Kuritegevus paikneb ümber, kui õigusrikkuja muutunud käitumine nurjab preventiivmeetmed. Kuritegevuse nihe on vastupidine tulude hajumisele (14. samm), kuid mõlemal saab eristada viis liiki, nagu on näha juuresolevast tabelist. Nihe on tõsine oht, kuid seda saab vältida. Analüüsid on näidanud, et olustikulised preventiivprogrammid ei too alati kaasa kuritegevuse nihkumist. Kui see siiski juhtunud on, ületab see harva preventioonist saadud kasu (14. samm).
- **Kohanemine.** Kohanemine on pikaajaline protsess. Õigusrikkujad avastavad uued kuriteo sihtmärgid pärast seda, kui preventiivmeetmed on võetud. Paul Ekblom, Ken Pease ja teised teadlased on seda protsessi analüüsid kasutanud terminit *ennetajate ja õigusrikkujate võidurelvastus*. See tähendab, et pärast preventiivmeetmete võtmist on üsna pea oodata uute kuritegude lainet, sest kurjategijad on avastanud uued võtted ja viisid. Suurepärane näide on krediitkaardipettus (vt joonist). Kuid mitte kõik preventiivmeetmed ei osutu tundlikuks kurjategijate leidlikkuse suhtes. Näiteks on Neal Shover öelnud, et tehnoloogia areng on lõpetanud seifidesse sissemurdmise – kuriteo, mis oli varem küllaltki tavaline.

Kogu ennetussüsteem toimib õigusrikkuja arusaamade kaudu

Nihe ja kasude hajumine: korteritesse sissevõtmised

Liik	Definitsioon	Hajumine	Nihe
Geograafiline ⁽¹⁾	Geograafiline muutus	Vähenedes sihtmärkideks valitud hoonetes ja ümbruskonnas	Ümberpaiknemine teise hoonesse
Ajaline ⁽¹⁾	Ajaline muutus	Murdvarguste vähenemine päeval ja öhtul	Nihe päevalt öhtule
Sihtmärk ⁽²⁾	Kuriteo objektide/ohvrite muutus	Vähenedes murdvargused korteritesse ja majadesse	Nihe korteritest majadesse
Taktikaline ⁽²⁾	Tegutsemisviisi muutus	Vähenedes rünnakud lukustatud ja lukustamata ustele	Nihe lukustamata ustelt ustelt lahtimurdmisele
Kuriteo liik ⁽²⁾	Kuriteo muutus	Vähenedes murdvargused ja vargused	Nihe murdvarguselt vargusele

(1) vt 42. sammu; (2) vt 43. sammu

Õigusrikkude kohanemine ja krediitkaardipettus

Michael Levi ja tema kolleegid on mitmes töös kirjeldanud, kuidas 90ndate keskel on politsei, siseministeeriumi ja krediitkaarte väljastavate asutuste koostöö edukalt vähendanud krediitkaardipettuste arvu. Võetud meetmed sisaldasid uut kehtestatud madalat autoriseerimistaset ning tarbijatele kättetoimetamise tõhustatud meetodeid postiteenust kasutades. Nagu tabelist nähtub, on pettustest tulenenud kahju märgatavalt vähenenud. Viimastel aastatel on krediitkaardipettused hakanud siiski uuesti sagenema. Põhjuseks on pettus, kus puudub kaart, mida omakorda seletab kiire Interneti-kaubanduse areng ning kaartide võltsimine (Ida-Aasia grupeeringud).

Krediitkaardipettusest tingitud kahjud Suurbritannias (miljonit naela)

Aasta	Muu	Kaart puudub	Pettus kaardi taotlemisel	Võltsimine	Kaardi-vargus postkastist	Kaotatud ja varastatud	Kokku
1991	1,6	0,4	2,0	4,6	32,9	124,1	165,6
1992	1,0	1,3	1,4	8,4	29,6	123,2	165,0
1993	0,8	1,6	0,9	9,9	18,2	98,5	129,9
1994	0,5	2,5	0,7	9,6	12,6	71,1	96,9
1995	0,3	4,6	1,5	7,7	9,1	60,1	83,3
1996	0,5	6,5	6,7	13,3	10,0	60,0	97,1
1997	1,2	12,5	11,9	20,3	12,5	66,2	122,0
1998	2,3	13,6	14,5	26,8	12,0	65,8	135,0
1999	3,0	29,3	11,4	50,3	14,6	79,7	188,3
2000	6,5	56,8	10,2	102,8	17,3	98,9	292,5

Loe lisaks

Paul Ekblom. Gearing up Against Crime: A Dynamic Framework to Help Designers Keep up with the Adaptive Criminal in a Changing World. – International Journal of Risk, Security and Crime Prevention 1997, no. 2, pp. 249–265. (www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/risk.pdf)

Probleemi lahendamisele orienteeritud politsei-tegevus on sageli keskendatud kuriteo toimepanemise võimaluste vähendamisele. Näiteks on paneelmajade korteritesse sissemurdmise tõkestamiseks paigaldatud aknalukud või kasutatakse videovalvekaameraid parkimisplatsidel, et takistada varguste toimepanekut. Kuriteo toimepanemise võimaluste vähendamisele võidakse vastu väita, et need tegevused ei tõkesta kuritegusid, vaid kuriteod paiknevad lihtsalt ümber. "Nihketooria" järgi paiknevad kuriteod ümber viiel peamisel moel:

- 1) kuritegu nihkub ühest kohast teise (geograafiline);
- 2) kuritegu nihkub ühest ajast teise (ajaline);
- 3) kuritegu suunatakse ühelt sihtmärgilt teisele (sihtmärk);
- 4) kuriteo toimepanemise üks meetod asendatakse teisega (taktikaline);
- 5) kuriteo üks liik asendatakse teisega (kuriteo liik).

Teooria järgi paneb õigusrikkuja kõigil neil juhtudel kuriteo toime hoolimata tema ette loodud takistustest. Selle mõtte põhjenduseks tuuakse kalduvus kuritegu toime panna, nagu on seda seksuaalse rahulduse vajadus. Professionaalsed kurjategijad ja narkomaanid on sunnitud tekitama endale teatud sissetuleku, et jätkata valitud elustiili. Mis tahes põhjendus sellele ka oleks, ei arvesta nihketooria juhusliku ahvatluse ega juhuslike võimaluste osakaalu kuriteo toimepanemisel (10. samm).

Ka kõige veendunumad kurjategijad arvestavad ikkagi väga suurel määral võimalusi. Narkootikumide uurimused on näidanud, et narkomaanid kohanevad kättesaadavate doosidega ega hakka nii kergesti tarbima suuremaid koguseid. Sõltlased peavad end sundima kohanema väiksemate kogustega või vähem meeldiva narkootikumiga, sest varustamine on vähenenud.

Ei ole mingit põhjust arvata, et professionaalsed pangaröövlid peavad igast röövist saama teatud kindla koguse raha. Kindlasti panevad nad toime vähem rööve, kui olukord muutub keerulisemaks või riskantsemaks, ning rohkem, kui seda on kergem teha. Pangaröövlid nagu teisedki kurjategijad on sunnitud kohanema olukorraga ja rahul olema väiksema sissetulekuga.

See ei tähenda aga, et me peaksime nihke tähelepanuta jätma. Ratsionaalse valiku teooria järgi toimub nihe, kui õigusrikkuja jaoks kaaluvad tulud üles kulutused. Näiteks kui kõik uued sõidukid aastast 1971 varustati roolilukuga, algas kohe aastast 1971 vanemate sõidukite vargus. Õigusrikkujad suutsid need sõidukid kergesti leida, seega ei osutunud mainitud nihe mingiks üllatuseks. Mitmest uurimusest on selgunud, et kuritegevus ei pruugi ümber paikneda sugugi alati või juhtub see siis piiratud mahu. Näiteks

- uued identimismeetmed vähendasid Rootsis suuresti pettusi tšekkidega, ilma et kuritegevus nihkunuks või tekkinuks mõni alternatiivne kuritegu;
- tugevdatud järelevalve Austraalia pankades vähendas röövimisi, samal ajal ei täheldatud mingit kuritegevuse kasvu lähikonna väikestes kauplustes, bensiinijaamades, kihlveokontori-tes, motellides ega tänavatel;
- Midlandi linnavalitsus tõhustas ühes elamupiirkonnas halvas seisus olevat tänavavalgustust, kuid kuritegevus ei nihkunud naabruses olevasse elamupiirkonda;
- ühtse turvakontrolli täiustamine Doveri mitmekorruselises autoparklas vähendas vargusi, samal ajal ei paiknenud kuritegevus ümber mõnda teise lähedal olevasse autoparklasse;

- Finsburgy pargi tänavad suleti ja politsei hakkas pargis intensiivemalt tööle. Ühtegi tõendit ei järgnenud, et prostituudid lahkuksid teistesse piirkondadesse. Uurimused näitasid, et paljud naised, kes Finsburgy pargis tegutsesid, ei olnudki eriti tõsimeelsed prostituudid, vaid võtsid seda tegevust kui üht suhteliselt kerget võimalust ennast ära elatada. Kui aga tingimused pargis muutusid, loobus nii mõnigi oma tööst (44. samm).

Need näited selgitavad, et õigusrikkujate kulu- tused nihkele ületavad tulud, mistõttu kuritegevus paikneb ümber palju harvemini, kui üldiselt arvatakse. See väide põhineb kolme riigi – Kanada, USA ja Madalmaade – uurimustel. Hollandis tehtud uurimus (kõige värskem) teavitab, et 55 uuritud juhtumist ei leitud viiteid nihkele 22s. Ülejäänud 33 juhtumi korral leiti nihet kinnitavat tõendusmaterjali ja ka siis olid ümber paiknenud ainult mõned kuriteod. Mitte ühegi olukorra puhul ei olnud nihkunud kuritegude hulk võrdne ära- hoitud kuritegude hulga.

Kokkuvõttlikult võib öelda, et kuritegevuse nihku- mise risk on alati olemas, kuid teoreetilisi kaalutlusi arvestades ei ole see sugugi vältimatu. Lisaks sellele näitavad ümberpaiknemist käsitlevad uurimused, et isegi siis, kui kuritegevus paikneb ümber, ei ole see lõplik, sest kuritegevuse olulise vähenemise tagab võimaluste kahandamise abinõude rakendamine.

Lähemalt kontrollides väidetavad nihked sageli kaovad.

Londoni metroo ametnikud arvasid, et nende edukaks osutunud uue piletiaparaadi modifitseerimine, kui nad kaotasid ära 50pennised žetoonid, tõi kaasa nihkumise ühenaelastele žetoonidele. Analüüs tõestas siiski, et:

- 1) ühenaelaste žetoonide probleemi ulatus (ühes kuus vähem kui 3500) ei jõudnud kunagi 50penniste žetoonide intsidentide sageduseni (95 000 ühes kuus);
- 2) ühenaelaseid žetoone leiti jaamadest, kus varem ei olnud 50penniseid žetoone kasutatud;
- 3) iga koolipois suudaks valmistada 50pennise žetooni 10pennisest mündist, mähkides selle hõbepaberisse. Ainult need, kellel on vastavad vahendid, suudaksid valmistada ühenaelast žetooni. Selleks kasutatakse jootetinaga täidetud vasktorusid, mis lõigatakse seibideks.

Siit saame järeldada, et kaks erinevat probleemi hõlmavad erinevaid jaamu ja õigusrikkujaid ning väidetav nihe on üldse ebakindel.

Allikas: Ronald Clarke, Ronald Cody and Mangai Natarajan. Subway Slugs: Tracking Displacement on the London Underground. – British Journal of Criminology, 1994, no. 34, pp. 122–138.

Loe lisaks

Rene Hesseling. Displacement: A Review of the Empirical Literature. – Crime Prevention Studies, vol. 3, edited by Ronald Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1994. (www.popcenter.org)

Teadlased, lootes kuritegevuse nihkumist, on mõnikord saanud hoopis vastupidise tulemuse. Arvates, et kuritegevus on nihkunud teise kohta või aega, on selgunud vastupidine – kuritegevus on kahanenud oodatust palju suuremas matus ja ilma, et plaanitud preventiivmeetmeid oleks võetud. See seisukoht on üsna uus, kuid seda saab siiski mitme näitega kinnitada.

- Raamatute elektrooniline märgistamine Wisconsinis ülikooli raamatukogus tõi kaasa raamatute varguste vähenemise. Peale selle varastati vähem ka videokassette ja teisi materjale, millel ei olnud elektroonilist märget.
- New Jersey odava elektroonika kauplus võttis kasutusele iga päev rakendatava kallite kaupade loendamise süsteemi, mille tulemusena vähenesid järsult nende kaupade vargused; peale selle varastati vähem ka kaupu, mida iga päev üle ei loetud.
- Strathclyde'is paigaldati teatud ülekäigurajale kaamerad, mis jälgisid tee ületamist punase tulega. Vähenes inimeste hulk, kes ületasid teed punase tulega; sama seaduserikkumine vähenes teisteski lähedal olevatel ülekäikudel.
- Kirkholdi elamurajoonis, kuhu olid paigaldatud lisaturvaseadmed, kuna piirkonnas pandi korduvalt toime murdvargusi, vähenes murdvarguste arv.
- Kui Inglismaal täiustati tänavavalgustust, siis vähenes kuritegevus nii selles piirkonnas kui ka lähinaabruses, kus tänavavalgustust ei parandatud.
- Kuues Ameerika linnas võeti kasutusele mootorsõidukite jälgimise süsteem, mille tõttu kahanes varguste arv kogu linnas, sest autoomanikud, kes ei olnud seda vahendit ostnud, arvestasid seda siiski.

Kõik näited illustreerivad preventiivmeetmetest tulenevat kasude hajumist. On selgunud, et potentsiaalsed õigusrikkujad võivad olla isegi teadlikud uutest kuritegevust tõkestavatest meetmetest, kuid nad tunnevad end ebakindlana, sest ei teata meetmete ulatust. Võidakse uskuda, et preventiivmeetmete võtmise ulatus on suurem, kui see

tegelikult on, ning seetõttu tuleb neil rohkem pingutada või võtta suuremaid riske, hõlmates laiemat piirkonda või suuremat hulka sihtmärke, kui tegelikult vaja oleks.

Kasude hajumine on ootamatult saadud tulemus, mis muudab praktilise olustikulise preventiivtöö kohtadel väga vajalikuks, kuid teadlikult ei osata seda veel intensiivistada. Üks võimalikke meetodeid on teha seda avalikustamise kaudu. Teada on üks kampaania Põhja-Inglismaalt, kus teavitati ka avalikkust. Kampaania eesmärk oli selgitada 80 bussist koosnevale bussipargile paigaldatud videovalvekaamerateest saadavat kasu, ehkki kaamerad olid tegelikult paigaldatud ainult mõnele bussile. Üks kaameratega varustatud buss paigutati ühe kooli juurde ning esimesed kinnipeetud avalikustati meediauudistes.

Kui õigusrikkuja avastab, et kuriteo toimepanemise riskid ega jõupingutused ei suurenenud nii, nagu ta algul oli arvanud, võib kasude hajumine väheneda. Tõestuse leiame aegadest, mil hakati kasutama alkomeetreid, mis mõjutasid sõidukite juhtimist purjuspäi isegi rohkem, kui algul plaaniti, sest suurenes tabamisrisk. Pikapeale mõistsid sõidukijuhid, et risk on küllaltki väike, ning sõitmine alkoholijoobes hakkas sagenema. Siit järeldame, et tuleb leida viisid, kuidas õigusrikkujad saaksid umbkaudu arvestada ohutaset või kui suures matus nad lisajõupingutust vajavad, juhul kui neil tuleb oma kuritegude toimepanemist jätkata.

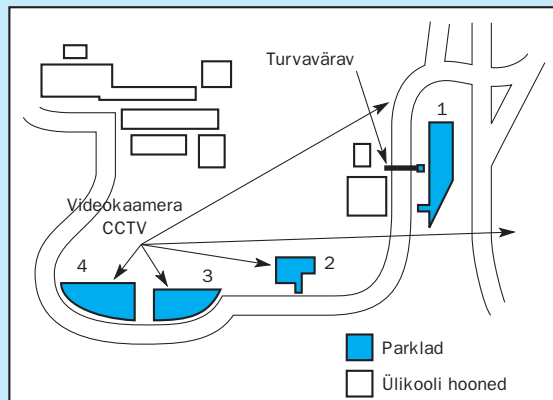
Kasude hajumist võib igapäevaelus vaadelda nihke vastuargumendina nende puhul, kes seisavad preventiivmeetmete võtmise vastu. Ja sa puutud kindlasti paljude sellistega kokku! Teiselt poolt on väga oluline hajumist juba oma analüüsi planeerimisel arvestada. Vastasel juhul kerkib preventiivmeetmete tõhususe küsimus, sest kuritegevus oli vähenenud palju rohkem, kui seda oli kavandatud.

Kasude hajumine ja videovalve ülikooli parkimisplatsil

Surrey ülikooli uus turvaülem otsustas alustada võitlust ülikooli parkimisplatsidel tohutult sagenenud ärandamiste vastu, võttes kasutusele videovalvekaamerad. Ta paigaldas masti otsa ühe kaamera, et tagada kõigi parkimisplatside jälgimine. Nagu on näha jooniselt, ei saanud kaamerad võrdselt jälgida nelja parkimisplatsi, sest parkimisplatsi nr 1 jälgimist takistasid ehitised. Võinuks arvata, et kui kaameratest üldse mingit kasu oli, siis ainult nendel parkimisplatsidel, mida sai jälgida. Võis ka oodata, et kaamerad nihutavad kurjategijaid sellele parkimisplatsile, kus puudub küllaldane järelevalve. Pärast videovalve kasutuselevõttu vähenes nendel parkimisplatsidel varguste ja vandalismi-juhtumite arv aastaga poole võrra (138-lt 65-le). Samamoodi vähenes intsidentide arv ka parkimisplatsil nr 1, kus puudus kaameravalve. Asi oli ilmselt selles, et potentsiaalsed õigusrikkujad teadsid, et ülikoolis on jälgimissüsteem, kuid nad ei teadnud selle tegelikku ulatust. Tõenäoliselt otsustasid paljud, et kuriteo toimepanemine ülikooli parkimisplatsil ei ole enam riskimist ega jõupingutust väärt.

Allikas: Barry Poyner. Situational Prevention in Two Parking Facilities. – Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. Ed. Ronald V. Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1997.

Videovalvesüsteem

Loe lisaks

Ronald Clarke, David Weisburd. Diffusion of Crime Control Benefits: Observation on the Reverse of Displacement. – Crime Prevention Studies, vol. 2. Ed. Ronald Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1994. (www.popcenter.org)

Probleemi all mõistetakse kogukonnas toimuvaid omavahel seotud ja kahjulike mõjudega korduvaid sündmusi, mille kohta kogukonnaliikmed politsei reageerimist ootavad. Selles määratluses/mõistes pööratakse tähelepanu kuuele elemendile: kogukond (*community*), kahju (*harm*), ootus (*expectation*), sündmused (*events*), korduvus (*recurring*) ja sarnasus (*similarity*). Need elemendid võtab kokku sõna *CHEERS* (hurraa).

- **Kogukond.** Kogukonnaliikmed seisavad silmitsi probleemidega. Need hõlmavad üksikisikuid, äriettevõtteid, valitsusasutusi ja teisi rühmi. Probleemide hulka ei arvestata negatiivseid sündmusi politseiasutustes, mis ei mõjuta otsest elanikke. Näiteks ei peeta siin probleemiks õnnetusi politseisõidukitega (kuigi paljusid käsiraamatus kirjeldatud meetodeid võiks politseisõidukitega toimunud õnnetuste puhul rakendada). Pane tähele, et see mõistelement ei sea tingimuseks, et iga kogukonnaliige või isegi kogukonnaliikmete enamik peaks probleemiga hädas olema, piisab vaid mõnest kogukonnaliikmest.
- **Kahju.** Inimesed või asutused kannatavad kahju, mis võib olla vara kaotus või selle kahjustamine, vigastus, surm või tõsine vaimne piin. Enamik seda liiki sündmusi on õigusrikkumised, kuid *õigusvastasus ei ole probleemi määrav/identifitseeriv tunnus*. On probleeme, mille puhul ei ole tegemist seadusvastase käitumisega, kuid millega politsei peab ikkagi tegelema. Tüüpiline näide on mingi piirkonna elanike kaebus müra pärast, mis tekib seadusliku äritegevuse tagajärjel. Mõnest probleemist antakse teada kui ebaseaduslikust tegevusest, lähemal vaatlusel selgub aga, et seal ei ole midagi seadusvastast. Hoolimata sellest, kui need vastavad mõiste kõigile kriteeriumidele, on tegemist ikkagi probleemidega.
- **Ootus.** Mõned kogukonnaliikmed ootavad, et politsei võtaks midagi ette kahju tekitavate põhjustega. Neid inimesi ei pruugi olla palju, kes probleemile politsei reageerimist ootavad. Ainult politseiametnikke häirivad sündmused ei ole probleemid selle sõna tehnilises mõttes. Kuigi politseile esitatud kaebused on tähtsad indikaatorid elanike ootuste kohta, ei ole inimestel mõnikord lihtne politseiga suhelda või nad ei mõista, et politsei soovib ja suudab

nende probleemidega tegeleda, mistõttu neist ei teatata politseisse. Kui inimesed mõistavad politsei võimekust, võivad muutuda ka nende ootused politsei suhtes. Siiski, inimeste ootusi ei tohiks lihtsalt oletada, vaid need peavad olema ilmsed.

- **Sündmused.** Probleemid koosnevad erinevatest juhtumitest, nagu majja sissemurdmine, kaklus, seksiteenuse vahendamine või lärmamine. Kõik need on sündmused. Enamik sündmusi on lühiajalised, kuigi osa neist võib kesta päris kaua – näiteks mõned pettused. Probleem peab hõlma rohkem kui üht sündmust.
- **Korduv.** Kui tegemist on rohkem kui ühe sündmusega, viitab see asjaolule, et tõenäoliselt need sündmused korduvad. Need võivad olla sümptomid teravast või kroonilisest probleemist. *Terav* probleem tuleb esile järsku: näiteks kui varem naabruskonnas toimepandud mõne sõidukisse sissemurdmise asemel murtakse järsku sisse paljudesse sõidukitesse. *Kroonilised* probleemid on kestnud pikka aega, näiteks on prostituudid olnud aastaid ühel tänaval. Olgu tegemist teravate või krooniliste probleemidega, kui midagi ette ei võeta, hakkavad need sündmused korduma. Kui sündmuste kordumist ei ole ette näha, ei pruugi probleemi lahendamine vajalik olla.
- **Sarnasus.** Korduvuse mõiste viitab sellele, et need sündmused on sarnased või omavahel seotud. Need võib toime panna üks ja seesama isik sarnaste ohvrite suhtes; need võivad toimuda sarnastes asukohtades ja olukordades, olla seotud sama tüüpi relvaga või neil võib olla üks ühisfaktor või mitu ühisfaktorit. Ilma ühiste tunnusteta on meil probleemi asemel üksnes juhuslike sündmuste kogum. Ühiste tunnuste puhul on tegemist sündmuste mustriga. Kuriteo ja korrarikkumiste mustrid on tihti peale probleemide sümptomid.

Probleeme tuleb määratleda väga üksikasjalikult, sest väikestest detailidest võib sõltuda, kas tegemist on kahjulikke sündmusi esilekutsuvate või ohutuid sündmusi tekitavate asjaoludega. Probleemide lahendamiseks tuleb muuta üht või mitut neist väikestest detailidest. *CHEERS* pakub välja kuus põhiküsimust, mis tuleb probleemi selgitamise etapis läbi vaadata:

KIRJELDA KURITEGEVUSE PROBLEEME

- Keda see probleem kogukonnas puudutab?
- Mis on konkreetne kahju, mida see probleem tekitab?
- Milliseid vastumeetmeid oodatakse politseit?
- Mis liiki sündmused sellele probleemile kaasa aitavad?
- Kus ja millal need sündmused korduvad?
- Mille poolest on need sündmused omavahel sarnased?

Mitte kõik, mille puhul politsei sekkumist palutakse, ei kvalifitseeru mõiste *probleem* alla. Sõnas *CHEERS* sisalduvad elemendid aitavad määrata nõudmisi, mis ei ole probleemid. Kasutame siinkohal terminit *probleem* jällegi tehnilises probleemikeskse politseitöö tähenduses, mitte igapäevase keelekasutuse järgi. Niisiis asjad, mida me ei klassifitseeri probleemide alla, võivad olla ikkagi häirivad ja politsei tähelepanu nõuda. Need on järgmised.

Üksikud sündmused. Üksikud kuriteod, korra-rikkumised või nendega seotud nähtused ei ole probleemid, olenemata sellest, kui tõsised nad on. Neid tuleb võib-olla uurida või mõnda muud politseitegevust rakendada, kuid eraldiseisvate sündmuste puhul ei saa rääkida probleemi lahendamise, kuna need ei ole sarnased ega korduvad.

Naabruskonnad. Väikestel piirkondadel (nt linna-keskustel või teatud elurajoonidel) on mõnikord probleemi maine. Siiski on naabruskonnad harva probleemiks. Pigem on nad geograafilised piirkonnad, mis võivad sisaldada paljusid probleme. Need üksikud probleemid võivad olla omavahel seotud, ent mitte alati. Terve piirkonna käsitlemine ainsa probleemina teeb jõupingutuste rakendamise keerukamaks ning vähendab tõenäosust leida tulemuslikke meetmeid. Selle asemel tuleks selles naabruskonnas määratleda konkreetsed probleemid ja tegelda nendega eraldi. Mõnel juhul võib muidugi erinevate probleemide jaoks leida ühiseid lahendusi (vt tabelit).

Staatused ehk seisundid. Poppi tegevad õpilased, tüdinud teismelised, hulkuvad noorukid ega süüdimõistetud kurjategijad ole probleemid oma staatuse mõttes – mitte sellepärast, et nad ei ole koolis, neil ei ole midagi teha, neil ei ole tööd või nad on õigusrikkumises süüdi mõistetud. Kogukond võib oodata, et politsei nendega midagi ette võtaks, kuid seisundil puuduvad kahju ja sündmuse tunnused. Mõni neist isikuist võib osaleda probleemis sihtmärgi või õigusrikkujana või täita mõnda muud rolli, kuid see

ei tee neist probleemi. Probleemi defineerimine seisundi järgi annab tunnistust sellest, et probleemi ei ole piisavalt täpsustatud ning küsimust on vaja põhjalikumalt uurida. Parimal juhul võivad seisundid viidata suurema probleemi osakestele, kuid nad ei ole omaette probleem.

Probleemi selgitamisel kasuta alati kõiki sõnas *CHEERS* sisalduvaid elemente.

Üksikud probleemid, ühised lahendused

Räämas naabruskonnas või munitsipaal-majades tekkinud spetsiifilisi probleme tuleks alati eraldi analüüsida, kuid kulude kokkuhoiu mõttes peaks arvesse võtma ühiseid lahendusi. Allpool toodud hüpoteetilise näite puhul on viimane lahendusevariant – majavalvurite skeem ja piirkonna videovalvesüsteem – kõigest loetletud lahendustest kõige kallim. Samal ajal on aga ette näha, et see lahendus on kõigi probleemide puhul kõige tõhusam. Sestap võiks valida selle variandi kõigi kolme probleemi lahenduseks, samal ajal kui ainult ühe probleemi lahendamiseks oleks see variant suurte kulude tõttu välistatud.

Konkreetsed lahendused (alustades kõige odavast)	Huligaanitsemise liftides	Auto-vargused/vargused autodest	Korterisse murdmised
Pügada hekke, et paremini ümbrust jälgida (£)		**	**
Naabrivalvesüsteem (£)	***	*	**
Alarmide paigaldamine liftidesse (££)	****		
Elektroniline sissepääs autoparklasse (££)		****	
Telefonide paigaldamine välisuste juurde (£££)	**		****
Aknalukud ja korteriuste tugevdamine (££££)		****	
Turvapatrull (££££)	*	**	***
Majavalvurite skeem ja piirkonna videovalvesüsteem (£££££)	*****	*****	*****
£ Prognoseeritud kulu		* Prognoseeritud efektiivsus	

Kohalikud politseiametnikud peavad tegelema suure hulga probleemidega, mis vastavad *CHEERS*'i definitsioonile (15. samm). Me oleme välja töötanud nende probleemide liigitamise skeemi. Liigitamine on tähtis, kuna see võimaldab võrrelda uut probleemi sarnaste, juba käsitletud probleemidega ning aitab määrata uurimise jaoks kindlaks olulised tunnused. Skeem põhineb kahel kriteeriumil: keskkond, milles probleemid esile kerkivad, ning käitumismudel, mille järgi osalejad tegutsevad. (See skeem erineb nn hundi, pardi ja koopa liigitusest, mis kujutab endast püsivate probleemide klassifikatsiooni; 9. samm).

Keskkond reguleerib, millised sihtmärgid on kättesaadavad ja milliste tegevustega võivad inimesed seotud olla ning kes teatud asukohta kontrollib. Keskkonna määramine võimaldab võrrelda keskkondi, kus vastav probleem on ja kus seda ei ole. See aitab ka võimalikke partnereid kindlaks teha, et neid probleemi lahendamisse kaasata. Kõige tavalisemate politseiprobleemide puhul eristatakse 11 keskkonda:

- **elukobad** – inimeste elupaigad, nt majad, korterid ja hotellitoad. Enamik elukohti asub küll kindlas kohas, kuid on ka liikuvaid elukohti, nt karavanid;
- **meelelahutuskobad** – paigad, kuhu inimesed lähevad mõnusalt aega veetma, nt pubid, ööklubid, restoranid, kinod, mänguväljakud ja pargid;
- **kontorid** – kontoriametnike tööruumid, kus töötajate ja üldsuse vahel on vähe silmast silma suhtlemist. Seda laadi on tihti valitsusasutused ja äriettevõtted, millele juurdepääs on sageli piiratud;
- **jaevõrk** – klienditeenindusega seotud paigad, kus tehakse rahalisi tehinguid, nt poed, pangaja postkontorid;
- **tööstuspiirkond** – kohad, kus toodetakse kaupu, nt tehased, laod, pakendamis- ja sorteerimishooned. Rahalised tehingud ei ole neis keskkondades olulised ning harva kutsutakse sinna rahvast;
- **põllumajanduspiirkond** – teravilja ja kariloomade kasvatamise piirkonnad;
- **baridusasutused** – õppekeskused, nagu päevakeskused, koolid, ülikoolid, raamatukogud ja kirikud;

- **abiteenistus** – paigad, kuhu lähevad inimesed siis, kui midagi on halvasti, nt kohtud, vanglad, politseijaoskonnad, haiglad ja mõned narkoravikeskused;
- **ühiskondlik teedevõrk** – kõiki teisi keskkondi ühendavad marsruudid, nt teed ja maanteed, jalgrajad ja jalgrattateed, juurdepääsuteed ning parkimisplatsid;
- **transport** – inimeste massilise liikumise paigad, nt bussid, bussijaamad ja -peatused, lennukid ja lennuväljad, rongid ja rongijaamad, parvlaevad ja laevasadamad, ookeanilaevad ja sadamakaid;
- **avatud või üleminekuvalad** – järjekindla või regulaarse kasutusega alad, mis erinevad parkidest selles mõttes, et nad ei ole kavandatud puhkuseks ega meelelahutuseks, kuigi inimesed võivad neid paiku nii kasutada. Üleminekuvalade alla kuuluvad mahajäetud valdused ja ehitusplatsid.

Käitumine on probleemi liigitamisel teine tähtis mõõde. Käitumismudelite määramine aitab tuvastada olulisi aspekte kahju, kavatsuse ning õigusrikkuja ja sihtmärgi vahelise suhte puhul. Eristatakse kuut käitumismudelit:

- **kiskjalik** – õigusrikkuja eristub selgelt ohvrist ja ohver hakkab õigusrikkujale vastu. Sellesse kategooriasse kuulub enamik levinud kuritegusid, nt röövimised, lasteahistamised, murdvargused ja vargused;
- **üksmeelne** – osalised suhtlevad omavahel teadlikult ja vabatahtlikult. Tavaliselt kaasneb sellega mingisugune tehing, nt narkootikumide müük, prostitutsioon ja varastatud kaupade müük. Prostituudile tervisekahjustuse tekitamine on aga näide kiskjalikust käitumismudelist;
- **konfliktne** – vägivaldne suhtlemine enam-vähem võrdsete isikute vahel, kes on teineteisega varem seotud, nt koduvägivald täiskasvanute vahel. Koduvägivald laste ja vanurite vastu liigitatakse siiski kiskjaliku käitumise alla, sest osalised ei ole tasavägised;
- **ebaviisakas** – õigusrikkujad eristuvad selgelt ohvritest nagu kiskjalike sündmuste puhulgi, kuid ohvrite rühm hõlmab paljusid inimesi ja kahju ei ole tõsine. Sellesse liiki kuuluvad paljud tüütavad, inetud, kärarikkad või häirivad käitumised, mis ei põhjusta aga tõsist varalist kahju ega vigastusi.

KIRJELDA KURITEGEVUSE PROBLEEME

Mõned ebaviisakusnähud on tülikad keskkonnast sõltumata, teised osutuvad jälle tülikaks teatud keskkonnas;

- **obustav** – õigusrikkuja ja ohver on üks ja sama isik või õigusrikkuja ei kavatsenud ohvrile kahju tekitada, nt enesetapukatsed, narkoüledoosid ja õnnetused mootorsõidukitega;
- **politseiteenistust kuritarvitav** – selle kategooria alla käivad politseiteenistusele esitatud õigustamatud nõudmised, nt valeväljakutsed sündmuskohale ja korduv pöördumine politsei poole küsimustes, millega kodanikud ise hakkama saaksid. See kategooria on viimane abinõu – juhul kui ainus käitumisest tulenev kahju on politseiressursside raiskamine ning siis, kui ükski teine mudel ei sobi.

Tabelis on näha kogu liigitus. Probleemi liigitamine on selle paigutamine sobiva veeru ja rea lõikumisel moodustunud lahtrisse. Näiteks tegeles 2001. aasta Tilley auhinna võitja pubide ümber vedelevatest

klaaspudelitest põhjustatud vigastustega; konfliktne – meelelahutuskohtade probleem (A). 2002. aasta Tilley auhinna võitja tegeles ühel maastikurajal asetleidnud mootorrattaõnnetustega; ohustav – ühiskondliku teedevõrgu probleem (B).

Kuigi enamiku probleemide jaoks sobib ainult üks lahter, võib probleemiga teinekord seotud olla mitu käitumismudelit või keskkonda. Näiteks tekkis Staffordshire politseil probleem, kui demonstrandid võtsid enda valdusse ehitusplatsiga piirnevad maha jäetud hooned. Need olid avatud või ülemineku-keskkonnad. Demonstrantide tegevusega kaasnes ebaviisakus, kuid nende hoonete hõivamise taktika ohustas ka demonstrante endid. Seega oli ohustatus teine sobiv käitumismudel (tabelis C). Kuigi vahel on liigitamiseks vaja mitut tüüpi käitumismudeleid või keskkondi, võib mitme variandi ülemäärane kasutamine viia ebatäpse tulemuseni.

Tavaprobleemide liigitus, millega tegeleb kohalik politsei

Keskkonnad	Käitumismudelid					
	Kiskjalik	Üksmeelne	Konfliktne	Ebaviisakas	Ohustav	Politseiteenistust kuritarvitav
Elukohad						
Meelelahutuskohtad			A			
Kontorid						
Jaevõrk						
Tööstuspiirkond						
Põllumajanduspiirkond						
Haridusasutused						
Abiteenistus						
Ühiskondlik teedevõrk					B	
Transport						
Avatud või üleminequalad				C	C	

Loe lisaks

John Eck, Ronald Clarke. Classifying Common Police Problems: A Routine Activity Approach. – Crime Prevention Studies, vol. 16. Eds. Martha Smith, Derek Cornish. Monsey, New York: Criminal Justice Press (and Willan Publishing, UK), 2003.

Kuriteokolmnurk (9. samm) määratleb kolm kuriteo olulist elementi, kuid ei selgita, kuidas õigusrikkuja oma sobiva ohvri ja kuriteopaiga leiab. Keskkonnakriminoloogid Patricia ja Paul Brantingham arendasid kuriteomudeli teooriat, kus aluseks võeti sotsiaalgeograafia.

Brantinghamid kirjeldavad sobivat võimalust otsiva õigusrikkuja käitumismudelit, kasutades selleks **isiksuse tegevusruumi**. Nad vaatlevad õigusrikkuja teekonda kodunt tööle ja töölt meelelahutuskohhta kui liikumist mööda kolmnurka, kus igas **sõlmpunktis** ja kolmel **teelõigul** üritab õigusrikkuja leida võimalusi kuritegu toime panna (v.a õigusrikkuja elukohta ümbritsev puhvertsoon, kus neid võidakse ära tunda). Võimalusi kuritegu toime panna on ka teekonnast veidi eemal, kuid harilikult ei liigu nad väga kaugele oma tuntud trajektooriga.

Teiseks tähtsaks Brantinghami kontseptsiooniks peetakse aladevahelisi piire, mis kujutavad endast **äärealasid**, kus inimesed elavad, töötavad ja teevad sisseoste ning lahutavad meelt. Teatud kuriteod, nagu rassidevahelised kallaletungid, röövid või kauplusevargused, pannakse toime just säärases äärealas, sest sinna on kogunenud eri piirkondade inimesed, kes üksteist ei tunne. Oma varasemates uurimustes kirjeldasid Brantinghamid sissemurdmisi Tallahassee asuvasse elamutesse, mis asusid jõuka ja vaese piirkonna vahel. Selgitus oli, et rikkam ala pakkus röövideks atraktiivsemaid sihtmärke kui vaesem piirkond. Murdvargad ei sõandanud siiski väga kaugele jõukasse piirkonda siseneda, sest nad ei tundnud end seal turvaliselt ja kartsid, et neid tuntakse kergesti ära, kuna nad ei kuulu sellesse elanike kategooriasse.

Teelõigud, mida inimene iga päev läbib, ning sõlmpunktid, kus peatub, informeerivad sellest, kus ta võib ohvriks sattuda ning kus võivad õigusrikkujad oma kuriteo toime panna. Brantinghamid ja teised kuriteomustri teoreetikud on rõhutanud kuriteo geograafilist leviala ning igapäevase tegevuse rütmi. Näiteks on nad koostanud kuritegevuse kaarte, võttes aluseks erinevad kellajaad päeva jooksul ja nädalapäevad, sidudes kuritegude erinevaid liike tööle minejate ja töölt tulijatega, koolilastega, pubide sulgemisega või mõne muu protsessiga, kus inimesed liiguvad mööda oma tuntud trajektoore ja sõlmpunkte. Kui taskuvargad ja nn kotijooksjad eelistavad

rahvahulki, siis teised õigusrikkujad jälgivad, et inimesi kohal ei oleks. Näiteks tekitab tööle minevate inimeste vool vastupidise murdvaraste tulva, kes suunduvad elamurajoonide poole, et kasutada ära inimeste puudumist. Kui öösel ja nädalalõppudel viibivad inimesed kodudes, siis tekitab see mõni tund hiljem murdvaraste liikumise äri- ja tööstusaladele, sest inimesi seal pole.

Kuriteomustri teooriat saad kasutada oma tööpiirkonnas. Soovitame õigusrikkuja ja kuriteomustri kokku panna tükkhaaval, kasutades infot sõlmpunktide, teelõikude ja äärealade kohta. Jälgi täpselt, kuidas õigusrikkuja otsib võimalust kuritegu toime panna ja millal on kuritegu toime pandud juhuslikult. Nii saad määrata kindlaks, kus seadusrikkuja kohal ei ole, missugustesse kuumadesse kohtadesse nad kogunevad ja mis põhjustel nad seda teevad (18. samm).

Kahjuks ei saa paikadele kindlat ega lõplikku suurt anda, kuid sa määratled need analüüsi koostades kindlate tunnustega ja väga tihti on kasulik keskenduda parkidele, koolidele, elamupiirkondadele, konkreetsetele tänavalõikudele või muudele eristatavatele aladele. Peagi näed, et just piirkonnale iseloomulikud n-ö kohalikud kuriteomustrid selgitavad kõige paremini probleemi tagamaid. Näiteks võib piirkonnas, kus tavaliselt on suur kuritegevus, olla mõni tänav, kus kuritegusid toime ei panda, ent mõni koht on eriti problemaatiline. Elanikud ise teavad, missugused tänavad on jalutamiseks ohutud ja millised mitte. Inimesed võivad isegi üht tänavapoolt eelistada teisele. Juhul kui elanikud teavad oma olusid nii hästi, mis peaks siis takistama sind sedasama teadmast. Kuriteomustri teooria aitab probleemi selgitamise etapis seda täpselt määratleda ja analüüsida selle tekkepõhjusti.

Loe lisaks

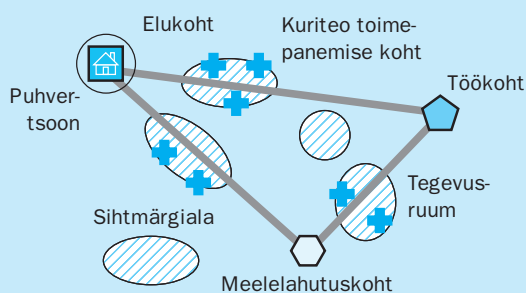
Brantingham. Environment, Routine, and Situation. Toward a Pattern Theory of Crime. – Routine Activity and Rational Choice, Advances in Criminological Theory, vol. 5. Eds. Ronald Clarke, Marcus Felson. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1993.

Marcus Felson. Crime and Everyday Life. Thousand Oaks, CA: Sage, 2002.

Paul Wiles, Andrew Costello. The 'Road to Nowhere': The Evidence for Travelling Criminals. Home Office Research Study 207. London: Home Office, 2000.

KIRJELDA KURITEGEVUSE PROBLEEME

Brantinghami kuriteomustri teoria

Allikas: Kim Rossmo. Geographic Profiling. Boca Raton, FL: CRC Press, 2000.

Kim Rossmo koostas diagrammi, et selgitada Brantinghamide teooriat. Diagramm selgitab õigusrikkuja tegutsemisala (elu-, töö-, meelelahutuskoht ja liikumisteekonnad nende vahel), puhvertsooni, mis asub kodu lähedal, kus õigusrikkuja tavaliselt kuritegu toime ei pane, ning viit potentsiaalset sihtmärgiala (nt autoparkla). Siniste ristidega on märgitud kohad, kus kuritegu toime pannakse, sest seal puutuvad õigusrikkuja tegutsemisala ja sihtmärgiala kokku. Tähelepanuväärne on, et selles näites ei panda kuritegusid toime õigusrikkuja töökohta lähedal, sest seal pole sobivaid sihtmärke. Lisaks on veel kaks sihtmärgiala, kus puudub kuritegevus, sest õigusrikkuja ei tea neid.

Teekond kuriteoni ja eneseohjeldamise indeks

Analüütik Andy Brumwell West-Midlandsi politseist analüüsis hiljuti ajavahemiku 2000 kuni 2002 andmete põhjal 258 074 teekonda kuriteopaigast koju ning leidis, et

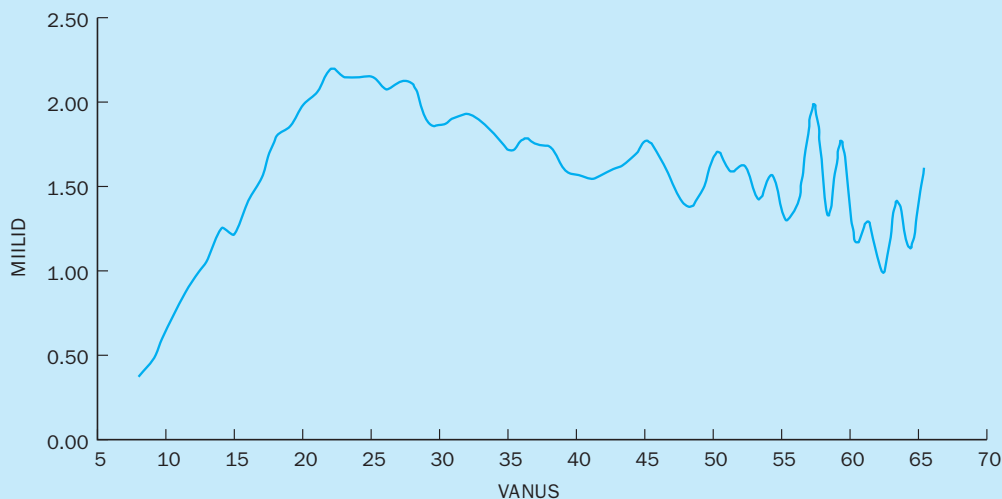
- natuke üle 50% kõigist liikumistest olid lühemad kui üks miil;
- distants erines kuriteoliigiti. Näiteks liikus 50% süütajatest vähem kui veerand miili, kusjuures ainult 13% poevargaid pani kuriteo toime oma kodu lähedal;
- naissoost õigusrikkujad liikusid kaugemale kui meessoost õigusrikkujad ilmselt seepärast, et paljud panid toime poevargusi;
- erilisel tuleks vaadelda üksikõigusrikkujate erinevaid liikumisviise kuriteokohani. Mõned liikusid kaugemale, kui neil oli kaaslasti. Mõnel juhul võivad kaasosalised läbida

märkimisväärselt pikki distantse oma kodukohast piirkonda, kus oli veedetud koos lapsepõlv;

- noored kurjategijad ei ole nii liikuvad kui vanemad, nagu on näha graafikust.

Kirjeldatud uurimuse põhjal töötas Andy Brumwell välja eneseohjeldamise indeksi, mis on toimepandud kuritegude protsent ühes piirkonnas, kus elab ka seadusrikkuja ise. Suurus 100 tähistab, et kohalikud õigusrikkujad on vastutavad kõikide kuritegude eest, ning suurus 0 osutab sellele, et kohalikud õigusrikkujad ei pane selles piirkonnas toime ühtegi kuritegu. Neid näitajaid tuleks arvestada, kui analüüsida kohalikke probleeme. Selle põhjal, kas kurjategija on kohalik või tuleb kaugemalt, peab valima ka olustikulised preventiivmeetmed, et tagada meetmete edukus. Näiteks ei ole tänavate tõkkepuud (33. samm) eriti heaks kuritegu tõkestavaks vahendiks, kui õigusrikkuja ise elab samal alal.

Keskmine vahemaa (miilides), mida kurjategija läbib, arvestades tema vanust.

Kuritegevuskolded on alad, kus pannakse toime palju kuritegusid. Brantinghamid eristavad kolme liiki nn kuumi kohti, selgitades nende põhjusi.

- 1. Kurjategijate jahimaad** (kuriteo esilekutsujad) on kohad, mis paeluvad paljusid inimesi, nt kaubanduskeskuste piirkonnad, transpordi sõlm-punktid, festivalide ja spordisündmuste toimumiskohad. Õigusrikkujatel on tekkinud tohtu hulk võimalusi ja sihtmärke ühes kohas ning ajas, mistõttu pannaksegi toime kuritegu või korrariikkumine. Seega kasvavad säärased probleemid sedavõrd, kui laieneb selle ala kasutus.
- 2. Kurjategijate lemmikpaigad** (kuriteo soodustajad) on kohad, mis võimaldavad õigusrikkujal kergesti kuritegu toime panna, sest need on talle tuttavad. Niisugustesse kohtadesse kogunevad inimesed, kes on kuritahtlikult motiveeritud. Teatud aja jooksul võivad õigusrikkujad siseneda sellele alale väljastpoolt, kuid pikema aja möödudes ning mingite asjaolude sunnil võivad õigusrikkujad ka ümber paikneda. Näiteks võib tuua prostitutsiooni ja narkomaaniaga seotud kohad. Seadusvastast tegevust võimaldavad ka mõned meelelahutuspaigad. Esialgu on säärased kohad teada ainult kohalikele, kuid kuulsuse levides liigub sinna järjest rohkem õigusrikkujaid, mistõttu suureneb ka kuritegevus ja korrariikkumiste arv.
- 3. Puuduliku kontrolliga kohtades** (kuriteo võimaldajad) on vähe käitumist reguleerivaid norme – puuduvad tegutsemisreeglid või neid ei rakendata. Näiteks on autoparkla valvur töölt vabastatud ning seetõttu saavad inimesed parkimisplatsil vabalt hulkuda. Järgneb sõidukitest varguste kasv. See on näide selle kohta, kuidas ühes kohas muutus järsult selle haldamine. Teinekord toimib protsess aeglaselt, kasvades pikapeale probleemiks. Kuritegu võimaldab ka valve ja ohjaja järkjärguline nõrgenemine. Näiteks kui vanemad viibivad oma lastega mänguväljakul, siis kaitsevad (valve) nad samal ajal lapsi ning takistavad nende väärkäitumist (ohjaja). Juhul kui vanemad muudavad aeglaselt oma käitumisstiili ja lapsed hakkavad üha sagedamini olema üksinda, suureneb lastel oht sattuda kuriteo ohvriks või saada õigusrikkujateks.

Brantinghamid räägivad ka **kuritegevuse jaoks neutraalsest alast**, mis ei paelu ei õigusrikkujaid ega sihtmärke, kus aga käitumise üle on tagatud adekvaatne kontroll. Mainitud aladel ei esine kuritegevust tihti ja neid kuritegusid, mis toime pannakse, ei saa mingi kindla muustriga iseloomustada. See ongi põhjus, miks politsei säärares kohtades eriti tihti ei viibi. Ehkki kuritegevuse jaoks neutraalsete alade kriminaalanalüüsi ei tehta sageli, on see siiski oluline ja pakub huvi teiste alade võrdluses. Kui võrdleme neutraalset ala kuritegevuskolletega, on võimalik leida erinevusi, mis on probleemide tekke põhjusteks kurjategijate jahimaadel ja lemmikpaikades ning puuduliku kontrolliga aladel.

Kokkuvõtteks saame öelda, et kuritegevuse kasv ja areng ning korrariikkumiste nn kuumad kohad sisaldavad kolme mehhanismi: sihtmärkide arvu kasvu, õigusrikkujate arvu suurenemist ja kontrolli vähenemist. Enamiku probleemide puhul on kõik need kolm (küll erinevas mahu) alati olemas. Näiteks kasvab tänu uutele ehitatud teedele ja võimalustele teha sisseoste poekülajate arv, mis omakorda kasvatab ilmselt ka varguste sagedust, sest õigusrikkujad, kes ise samuti kauplustes käivad, kasutavad ära uut võimalust varastada. Mida rohkem pannakse toime õigusrikkumisi, seda vähemaks jääb ostjaid. Seega kaob valve (ostjad). Kuid on veel teine tagajärg. Kaupluste omanike ressursside vähenemine toob kaasa muutuse kaubanduskeskuses ja selle lähiümbruses, st muutub koha haldamine. Seega arenes probleem, mis sai alguse kuritegu esilekutsuvatest kohtadest, edasi kuriteo soodustamiseni ja sealt edasi kuriteo võimaldamiseni.

Kurjategijate jahimaadel on kuritegevus suur, sest sihtmärke on palju, ent kuritegevuse määr võib olla madal. Kurjategijate lemmikkohas võib samuti ette tulla palju kuritegevust, kuid et sihtmärke ei ole palju, on kuritegevuse määr kõrge. Kuritegu võimaldav ala koos nõrgenenud käitumiskontrolliga ei paku sihtmärkidele huvi, ehkki need olemasolevad võimalused on küllaltki kõrge riskifaktoriga. Seega ala, kus on suhteliselt vähe kuritegusid, kuid kõrge kuritegevuse määr, viitab kuriteo võimalikkusele. Lõpetuseks võib öelda, et kuriteo jaoks neutraalsel alal pannakse kuritegusid vähe toime, isegi kui siht-

KIRJELDA KURITEGEVUSE PROBLEEME

märkide rohkuse korral on kuritegevuse määr madal. Neid suhteid selgitab tabel 1.

Tabel 1: Kuritegevuskollete analüüs

	Kuritegude arv	Kuritegevuse määr
Kurjategijate lemmikkohad	suur	kõrge
Kurjategijate jahimaad	suur	madal
Puuduliku kontrolliga alad	väike (suur)	kõrge
Kuriteo jaoks neutraalne ala	väike	madal

Et otsustada, missugune protsess parajasti toimib, tuleb alad esmalt kuritegude arvu järgi pingeritta panna ja seejärel vaadata nende määra (tabel 2). Alas A on üsna suur kuritegude arv ja kõrge kuritegevuse määr, järelikult võib see olla kurjategijate lemmikpaik. Alas D on suhteliselt vähe kuritegusid ja ka madal määr, seega võime nimetada seda neutraalseks alaks. Alas B on kuritegude arv suur, kuid nende määr suhteliselt madal, järelikult

on see kurjategijate jahimaa. Et alas C on suhteliselt väike kuritegude arv, kuid kõrge määr, võiksime eeldada, et tegemist on puuduliku kontrolliga kohaga.

Tabel 2: Probleemi analüüs arvude ja määrade põhjal

Ala	Kuritegu	Sihtmärk	Määr 100 sihtmärgi kohta	Liik
A	391	898	44	lemmikkoht
B	148	1795	8	jahimaa
C	84	243	35	nõrk kontroll
D	28	638	4	neutraalne ala

Milline on praktiline kasu, kui me teame, mis alaga on tegemist? Vastuse leiame kokkuvõetuna tabelist 3: põhjusi teades saame plaanida võimalikke vastumeetmeid.

Tabel 3: Kuidas nõrgestada kuritegevuskoldeid?

Kuritegevuskolde liik	Põhjus	Vastumeetme liik	Küsimused
Kurjategijate jahimaad	Palju kaitseta sihtmärke	Tugevdada kaitset	Millal on sihtmärgid haavatavad? Kuidas kaotada kergesti rünnatavust?
Kurjategijate lemmikkohad	Huvitab õigusrikkujat	Tõrjuda õigusrikkuja eemale	Mis tekitab õigusrikkujas huvi? Kuidas seda muuta?
Puuduliku kontrolliga alad	Nõrgestab kontrolli	Taastada valve; ohjaja ja koha haldamine	Kes peaks käitumist kontrollima? Kuidas toetada neid kontrolli tagamisel?

Loe lisaks

Patricia ja Paul Brantingham. Criminality of Place: Crime Generators and Crime Attractors. – European Journal on Criminal Policy and Research 1995, no. 3 (3), pp. 1–26.

Üks kriminaalanalüüsi tähtsamaid põhimõtteid on, et enamiku kuritegudega on seotud vähe inimesi ja kohti. Selle kohta annab täpset infot 9. samm, kus kirjeldatakse hundi, pardi ja koopa fenomeni. Sama reegel kehtib ka nn kuumade kuriteoobjekti kohta – mõnda liiki objektid ei ole proportsioonis varaste sihtmärkidega (29. samm). Säärane sagedus ei ole kuritegude ega korrarikumiste puhul sugugi imelik, vaid täiesti tavaline olukord. Ainult pisikesel tükikesel maakera pinnast on inimelu ning ainult väike osake maavärinast põhjustab kahjustusi; väike hulk kogu rahvastikust omab rikkusi ja väike arv politseiametnikke paneb toime enamiku vahistamisi.

Mainitud nähtust on nimetatud 80 : 20 reegliks, st 20% asjadest kannab vastutust 80% ulatuses tulemuste eest. Igapäevaelus on see suhe siiski harva täpselt 80 : 20, kuid tähtis on, et alati on väike protsent mingist asjast või mõni rühm segatud suuremasse osasse tulemustest.

Üks kõige olulisem küsimus iga probleemi uurimisel on, kas reegel 80 : 20 toimib. Väga lihtsalt saame vastata, kui kasutame selle seletamiseks seitset astet.

1. Selgita inimesed ja kohad, kus seda reeglit saaks rakendada. Näiteks viitavad kallaletungid väljaspool pubisid sellele, et ainult mõni publi peaks vastutama kogu probleemi eest.
2. Koosta inimeste ja kohtade nimekiri ning märgi sinna sündmuste arv, mis seondub iga isiku või kohaga.
3. Pane inimesed ja kohad pingeritta vastavalt nendega seotud sündmuste arvule suuremast väiksemani (lisatud tabel on hüpoteetiline nimekiri pubidest, kust on teatatud kallaletungidest). Selgita välja, kas inimeste või kohtade puhul on mingeid erinevusi, kui võrrelda nimekirja algust, keskpaika või lõppu. Võib ilmned, et pubide nimekirja lõpus on noorte inimeste populaarsed õhtu veetmise kohad või asuvad kõik need pubid kesklinnas või on omanikuks üks ja sama firma. Kui see nii on, siis võiksid mainitud erinevused olla seotud probleemi põhjustega. Kui erinevus on selge ja ilmne, jaota nimekiri tähenduste järgi kate-

goriaatesse, mis on omakorda pingereas. Potentsiaalselt võib iga kategooria olla täiesti eraldi kindlapiiriline probleem. Jätka iga kategooriaga eraldi järgmisest, 4. astmest. Meie aga oletame, et meie näites ei esine olulisi erinevusi.

4. Arvesta kokku intsidentide protsent, kus iga isik või koht mingit rolli mängis. Meil on 121 kallaletungi. Esimene publi (White Hart) oli seotud 31 korral, see teeb 25,6% kallaletungidest ehk probleemist.
5. Kumuleeri protsendid kallaletungidest, alustades kõige sagedamini hõlmatud isikutest või kohtadest. Saad intsidentide proportsiooni, mis on seotud iga protsentiiliga ehk protsendiga vaadeldavatest isikutest või kohtadest (halvim 10%, halvim 20% jne kuni 100%). Neljas veerg näitab kumuleeritud protsenti kallaletungidest (igas pubis toimepandud kallaletungide protsent kõikidest sellistest kallaletungidest on toodud kolmandas veerus alates pubist White Hart kahanevas järjekorras). Varjutus tähistab iga 10 protsentiili. Ainult 30 publi korral on 10% piisavalt väike ja praktiline protsentiil. Kuid pikema nimekirja korral võib olla mõttekas vaadata väiksemaid järke – gradatsiooni näiteks 5% või isegi 1%.
6. Arvesta kokku inimeste või kohtade proportsioon, mida iga isik või koht esindab. Meie näites on 30 publi, mis tähendab, et igäüks esindab 3,3% pubidest. Seejärel kumuleeri need protsendid samas suunas, nagu tegid eelmisel, 5. astmel (ülevalt alla veerus 5).
7. Võrdle inimeste ja kohtade kumuleeritud protsenti (veerg 5) kallaletungide ehk tulemuse kumuleeritud protsendiga (veerg 4). Selgub, kuidas kõige rohkem hõlmatud inimesed või kohad on probleemiga seotud.

Sellist analüüsimisviisi on hea kasutada probleemi selgitamise etapis, kui soovitakse avastada õigusrikkuja, kellele peaks kõige suuremat tähelepanu pöörama, või kohta, kus tuleks kõige rohkem sekkuda, või kannatanuid, kes kõige enam abi vajavad. Seda meetodit saab rakendada ka analüüsi etapis, kui määratakse kindlaks, kas nimekirja alguses või lõpus paiknevate inimeste ja kohtade puhul on mingeid olulisi erinevusi.

KIRJELDA KURITEGEVUSE PROBLEEME

121 kallaletungi kontsentratsioon 30 pubis

1	2 Arv	3 Protsent kallale- tungidest	4 Kumuleeritud protsent kallaletungidest	5 Kumuleeritud protsent pubidest
White Hart	31	25,6	25,6	3,3
Union	17	14,0	39,7	6,7
Feathers	13	10,7	50,4	10,0
Wellington	11	9,1	59,5	13,3
Black Prince	8	6,6	66,1	16,7
Angel	7	5,8	71,9	20,0
George & Dragon	6	5,0	76,9	23,3
Cross Keys	6	5,0	81,8	26,7
Saracen's Head	4	3,3	85,1	30,0
White Bear	4	3,3	88,4	33,3
Mason's Arms	3	2,5	90,9	36,7
Cock	3	2,5	93,4	40,0
Badger	3	2,5	95,9	43,3
Hare & Hounds	1	0,8	96,7	46,7
Red Lion	1	0,8	97,5	50,0
Royal Oak	1	0,8	98,3	53,3
George	1	0,8	99,2	56,7
Cross Hands	1	0,8	100	60,0
Rose & Crown	0	0	100	63,3
King's Arms	0	0	100	66,7
Star	0	0	100	70,0
Mitre	0	0	100	73,3
Dog & Fox	0	0	100	76,7
Griffin	0	0	100	80,0
Plough	0	0	100	83,3
Queen's Head	0	0	100	86,7
White Horse	0	0	100	90,0
Bull	0	0	100	93,3
Swan	0	0	100	96,7
Black Bear	0	0	100	100

Probleemi lahendamiseks võib püstitada hüpoteese, mis võivad olla tõesed või väärad. Hüpoteesid luuakse kas praktika või teooria põhjal. Tabelis on kolm hüpoteesinäidet – küsimused, millele otsitakse vastuseid – ning hüpoteeside paikapidavuse kontrollimise võimalikud moodused.

Hüpoteeside kogum on probleemi uurimisel tee- viidaks. Hüpoteesid annavad aimu, mis andmeid oleks tarvis koguda, kuidas neid peaks analüüsima ning kuidas analüüsi tulemusi tõlgendada. Vaatleme näiteks piirkonnas asetleidvate korrarikkumistega seotud probleemi. Käsiraamatus pakutud ideede kohaselt peaks hüpotees olema järgmine: aastas on teatud perioodid vahejuhtumite poolest rikkamad. Mõnes paigas on juhtumeid palju, ent samal ajal on kohti, kus neid on vähe või pole üldse. Eksisteerib väike inimrühm, kes on alailma rikkumistega seotud, kuid rohkem on vahejuhtumites isikuid, kes on segatud olnud vaid harvadel juhtudel. Sääraste väidete õigsuse või ekslikkuse määramiseks tuleb probleemi esiteks kirjeldada ning siis pakkuda valik lahendusi.

Hüpoteesid annavad aimu, mis laadi andmeid tuleks koguda. Et kontrollida hüpoteesi, mille järgi teatud väike rühm inimesi on sageli seotud korrarikkumiste toimepanemisega, kuid rohkem on inimesi, kes on ainult puhuti segatud, on vaja hankida andmeid, kui paljudesse korrarikkum-

mistesse on vastavad õigusrikkujad segatud olnud. Et kontrollida aja kohta püstitatud hüpoteesi, tuleb hankida andmed sündmuste kuupäevade ja kella- aegade kohta.

Analüüs jookseb ummikusse

Kui selgelt püstitatud hüpoteese ei ole, võib analüüs ummikusse joosta – kogutakse ülearu palju andmeid, analüüsitakse liiga ohtralt ega jõuta mingitele kasulikele järeldustele.

Hüpoteesid juhivad andmete analüüsi. 18. sammus kirjeldatakse mitmeid viise, kuidas probleemid kerkivad: suureneb sihtmärkide arv, kasvab õigusrikkujate hulk või kahaneb järelevalve käitumise üle. 25. samm selgitab, kuidas arve ja suhtarve võrrelda, et määrata, mis protsessid parasjagu toimivad.

Võib sõnastada näiteks hüpoteesi: probleem on tekkinud sihtmärkide arvu kasvu tõttu. Kui süvenda vahejuhtumite arvu ja suhtarvude võrdlusesse, on võimalik otsustada, kas see hüpotees on mõistlik. 19. samm pakub veel ühe näite, mis kirjeldab 80 : 20 reeglit. Kas hüpotees, mille järgi 80 : 20 reegel käibib, võib paika pidada, on kontrollitav selles sammus kirjeldatud protseduuride kaudu. Kõiki hüpoteese ei saa seostada spetsiifiliste

Küsimused, hüpoteesid ja testid

Küsimus	Näidishüpotees	Võimalik test
Miks see kolle tekkis?	Selle kolde on põhjustanud suur arv saadaval olevaid sihtmärke.	Loendada need sihtmärgid ja arvestada välja kuritegevuse suhtarv. Võrrelda suhtarvu lähipiirkondade vastavate näitajatega. Kui kolde suhtarv on suurem, on hüpotees väär; kui tase on sama või madalam, on hüpotees tõene.
Miks probleemalal on rohkem autovargusi kui naabruses?	Probleemala elanikud pargivad tänaval tihemini kui naabruskonna elanikud.	Kui probleemala tänaval parkijate arv on väiksem või sarnane võrreldes tänaval parkijate arvuga naabruses, jätta see hüpotees kõrvale. Kui tänaval parkijate arv on suurem, siis hüpotees sobib.
Miks piirkonna ehitusplatsidel kasvab vasktorude varguste arv äkki?	See kasvas, kui vana- metalli kokkuostupunkt müüdi uuele omanikule.	Võrrelda vasktorude vargusi varem ja pärast omaniku vahetust. Kui varguste arv on ühesugune või kui varguste arv oli juba enne kokkuostupunkti omaniku vahetust kasvama hakanud, on hüpotees vale. Kui asi on vastupidi, on hüpotees õige.

analüütiliste protseduuridega. Eelnevas tabelis toodud näited kirjeldavad tegevusi, mis ei tulene vahetult ühestki teooriast, kuid on seevastu loogiliselt seotud küsimuse ja hüpoteesiga.

Hüpoteesid aitavad analüüsi tulemusi tõlgendada. Kontrollimise tulemustest võib saada vihjeid, kuidas lahendada probleemi tulemuslikult. Kui uurida sõidukivargusi, võib tekkida küsimus, miks sellest parklast varastatakse rohkem autosid kui naabruses olevatest. Kõnealuse parkla kohta on teada, et palju kasutajaid jätab oma auto sinna pikaks ajaks. Hüpoteesi kohaselt lokkab kuritegevus vaadeldavas parklas seetõttu, et autoomanikud tasuvad parkimistasu parklasse sisse sõites, aga keegi ei jälgi, milline isik autoga parklast välja sõidab. Teooriad kinnitavad tegelikkust – kui pole nägijaid, pannakse kuritegusid toime rohkem. Kui hüpotees on õige, on vastukaaluks tõhus abinõu – palgata keegi, kes jälgib parkivaid või parklast välja sõitvaid autosid. Konkreetse parkla võrdlemine naabruses olevatega aitab meie hüpoteesi kontrollida. Kui paremini valvatavais parklais on vargusi vähem, siis toetab see hüpoteesi. Kui ilmneb, et naaberparklais on valve sama, kuid vargusi tuleb ette vähem, peab otsima teisi vastuseid.

Hüpoteesi sõnastamiseks peab asja olemuse kohta esitama küsimusi. Seejärel tuleb hakatuseks anda igale küsimusele lihtne oletuslik vastus, võttes aluseks nii kogemused kui ka teooria. Vastuseks tekib hüpotees. Väite puhul peaks arvestama, et see võib olla ekslik; tuleb luua viis, kuidas tõestada, kas väide on õige või väär. Võimaluse korral peaks looma kaks või enam võistlevat hüpoteesi. Kui iga hüpotees on seostatud potentsiaalse lahendusega, juhib nende hüpoteeside üheaegne kontrollimine tähelepanu rakenduslikele lahendustele ning välis- tab ebarealistlikud.

Kui hüpoteesi testida ei saa, jäävad ka küsimused vastamata ning iga reageering, mis on rajatud hüpoteetilisele alusele, on kaheldava kasuteguriga. Kui õigusrikkujate kohta puuduvad näiteks andmed, siis on sariõigusrikkumiste vastu mõeldud meetmete võtmine suure tõenäosusega määratud nurjumisele, kuna pole teada, kas korduv õigusrikkumine on üldse selle probleemi osa. Järelikult on vahel kasulik püstitada selliseid hüpoteese, mida testida ei saa, sest need võivad seostuda meetmetega, mida analüüs ei toeta. Selliseid meetmeid tuleb siis vältida.

Lõpuks peaks tagama, et hüpoteesi testimise tulemused ka arvesse võetakse. See tähendab, et kui hüpotees peab paika, langeta teistsugune otsus kui mittepädeva hüpoteesi puhul. Kui tehtav otsus on hoolimata tulemusest, mida annab hüpoteesi testimine, juba ette ära langetatud, siis on nii hüpoteesi püstitamine kui ka selle testimine üldse asjatu.

Et oludes selgust luua, tuleks eristada akuutseid ja kroonilisi koldeid. Akuutse kolde toob esile tavatu kuritegevuse suurenemine, mis võib iseenesest taanduda, ent kroonilised kolded on erinevalt teistest piirkondadest seostatavad kuritegevuse pideva kõrgema tasemega. Kroonilisi kuritegevuskoldeid on kolme põhitüüpi ja neist igaühe kohta on olemas oma teooria, millega liitub sobiv reageerimisviis.

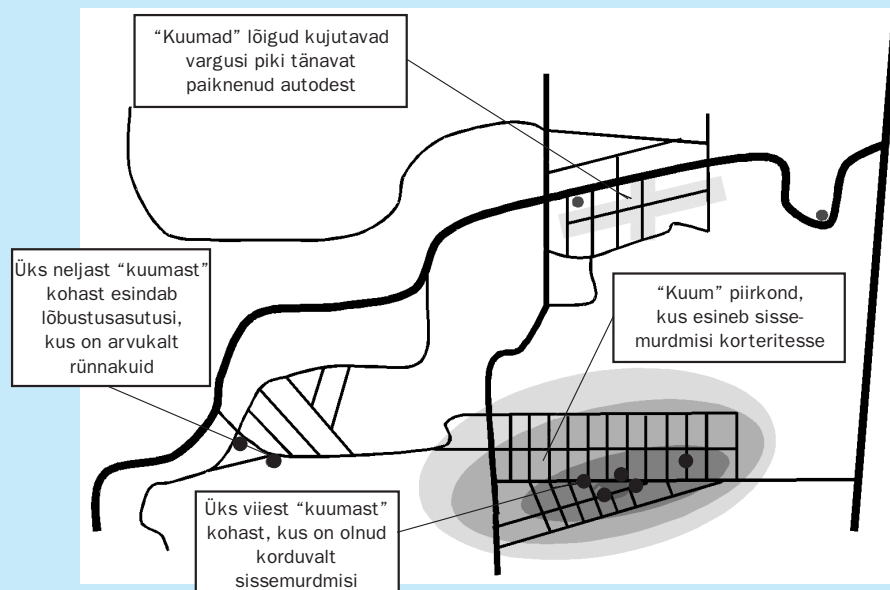
- Kõrge riskifaktoriga “kuumad” kohad, nn **valu-punktid**, on suure kuritegevusega konkreetsed paigad. Kuritegevus on seal koondunud teatud hoonetesse või korduvalt samade kannatanute aadressidele (26. ja 27. samm). Korduvad kuriteod valupunktides on skeemil tähistatud punktiga.
- Kõrge riskifaktoriga “kuumad” lõigud on kitsad tänavalõigud, kus on tavapärasest rohkem kuritegevust, nt tänavad, mille ääres pargitakse sõidukeid, kuhu tihtilugu sisse murtakse. Korduvad kuriteod tänavalõikudel on märgistatud joontega.
- Kõrge riskifaktoriga “kuumad” piirkonnad, nn **valu-piirkonnad**, on sellised laiemad alad, kuhu kuritegevus on koondunud. Valupiirkonnad tekivad eri põhjustel. Kuritegevuse kasvupinnaseks võivad olla piirkonna mingid omadused, kuid see võib probleemne olla ka seal aeg-ajalt toimepandavate üksikute kuriteojuhtumite tõttu. Kaartidel on valu-piirkonnad märgitud varjutatud aladega kontuurjoontega või kuritegevuse taset järgivate samakõrgusjoontega.

Skeemil on kujutatud kolme kirjeldatud kuritegevuskollet. Probleemsed lõbustusasutused, kus on toimunud kallaletungid, on märgitud punktidenä. Autodesse on sisse murtud valdavalt piki tänavat, kus autosid on pargitud, ning skeemil on see kujutatud kahe ristuva joonega. Lõpuks – tumedamast heledamaks muutuvad kontuurid elurajoonis tähistavad korteritesse sissemurdmisi. Selline risk on suurim teatavas üsna väikeses piirkonnas ning risk väheneb sellest piirkonnast kaugenedes. Värvidega tähistatud alal olevad punktid märgivad korduvate sissemurdmiste kohti.

Kuritegevuskollete karakteriseerimine annab vihje võimalikule reageerimisvajadusele:

- “kuumade” kohtade olemasolu viitab teatavate kohtade füüsilise keskkonna muutmise vajadusele või tarvidusele muuta sealset juhtimist;
- “kuumad” lõigud sisendavad vajadust tänavatel, jalgradadel ja muudel marsruutidel muudatusi teha või muuta keskkonda;
- “kuumade” piirkondade puhul on vaja ulatuslikku kohapealset koostööd, et muuta piirkond terviklikuks. Tabelist nähtub, kuidas kuritegevuse kontsentratsioon on paigutunud, kuidas see on kaardistatud ning kuhu on suunatud meetmed.

Kuritegevuskollete tüübid

Kontsentratsioon, kaardistamine ja meetmed

Kontsentratsioon	Kuritegevuskolde kujutamise viis	Meetme võtmise koht	Meetme näide
Kohtades – kindlatel aadressidel, nurkadel või rajatistes	Punkt	Rajatis, nurgapealne, kindel aadress	Valvekaamerad parklas, alkoholi müümise viisi muutmine pubides
Ohvrid	Punkt	Ohvrite asukohas	Korduvate ohvrite abiprogrammid
Tänavad – piki tänavat ja hooneplokke, kindel marsruut	Lõik	Piki kõnniteid, tänavaid ja maanteid	Umbtänavate loomine, liiklusskeemi ja parkimiskorra muutmine
Piirkonnad – naabruskonnad	Varjutatud piirkond	Naabruskonnad, regioonid jm laiemad piirkonnad	Piirkondlik koostöö, piirkonna arendamine

Kuritegevuskollete analüüs peaks algama üksikutest paikadest, siis kulgema edasi tänavale ja lõpuks laienema kogu piirkonnale. Võtame näiteks autode süütamise. Kas toimub see ikka ja jälle kindlatel aadressidel? Kui vastus on jaatav, siis peab küsima, miks on löögi all just need paigad, mitte ülejäänud ümbruskond. Kui vastus on eitav, peab tänavaid edasi uurima. Kui tänavad, kuhu on süütamised koondunud, on leitud, tuleb teha võrdlus teiste tänavatega, et aru saada, miks teatud tänavad seonduvad põlenud autodega ja teised mitte. Kui tänavatase tasandil on vähe eristatav kuritegude koondumine, tuleb vaadelda elanikkonna kontsentratsiooni piirkonnas tervikuna ning teha vastavad võrdlused. Niisugune käsitus kindlustab, et valitav reageerimisviis on õigesse kohta suunatud.

Skeemilt selgub, et piirkonna üldiseim probleem on murdvarguste läbi korduvalt kannatanud. Üksainus piirkonna kuritegevuskolle ei annaks tervikpilti. Enne edasist juurdlemist peab kindlaks tegema, kas “kuum” piirkond pole mitte tingitud mõnest sarimurdivarguste kohast. Seda saab teha nii, et vaadeldakse iga kuriteopaika, nagu oleks seal toime pandud ainult üks kuritegu, ning heidetakse seejärel pilk piirkonnale. Kui kuriteod on sellest hoolimata koondunud samasse kohta, tuleb lahendusotsingud sinna suunata, mitte tervesse piirkonda. Kui niisugused korduvate sissemurdumiste kohad moodustavad vaid osa piirkonda koondunud sissemurdumistest, tuleb analüüsi ulatust laiendada kogu nende sisse-

murdmisjuhtumite piirkonnale.

Kuritegevuskollete analüüs annab aegsasti märku, kuhu oma tähelepanu suunata, kuid alati kulub sealjuures ära lisaanalüüs. Tuleb kasuks, kui probleemile on võimalik lisada ka geograafiline aspekt või kuritegevuse kontsentratsioon on seotud geograafiliste iseärasustega nagu teed või maa kasutamise viis. Probleemi lahendamise varajases staadiumis võib see osutada oluliseks, kuid see vaid lisab kahtlustusi, mida on vaja edaspidi uurida. Mõningate probleemide puhul on kuritegevuskollete kaardistamisest vähe kasu ja tuleb rakendada muid analüüsiviise. Liigne rõhk “kuumadele” kohtadele võib kaasa tuua pinnapealse analüüsi ja kasutute vastumeetmete rakendamise.

Loe lisaks

Elizabeth Groff, Nancy LaVigne. Forecasting the Future of Predictive Crime Mapping. – Crime Prevention Studies, vol. 13. Ed. Nick Tilley Monsey. New York: Criminal Justice Press (and Willan Publishing, UK), 2002.

Michael Townsley, Ken Pease. Hot Spots and Cold Comfort: The Importance of Having a Working Thermometer. – Crime Prevention Studies, vol. 13. Ed. Nick Tilley Monsey. New York: Criminal Justice Press (and Willan Publishing, UK), 2002.

Kesklinna, ülikoolilinnaku, maakonnakeskuse või mis tahes muu paljude suurte ehitistega keskuse kuritegevust kaardistades on vähe kasu tavalisest tarkvarast, sest enamik ehitisi hoolimata suuruselt on tähistatud ühe aadressiga ning hoones toime pandud kuriteod seostuvad sellesama aadressiga. Kaardistamine võib seega viidata sellele, et teatav ehitis või hoone on kuritegevuskolle, kuna sellel aadressil on arvukalt registreeritud juhtumeid. Arvestades hoones töötavate või rajatist kasutavate inimeste arvu, võib aga ilmneda, et hoone on suhteliselt turvaline. George Rengert on kirjeldanud juhtumit, milles Philadelphia kesklinnas paiknev mitmekorruseline parkimismaja, mida peeti autodega seotud kuritegude pesaks, oli tegelikkuses autode jaoks väiksema ohutusemeha paik kui ümbruskonna tänavad. See selgus, kui valmis aruanne parkimismajja pargitavate autode tohutu arvu kohta.

Tegelikult ei ole paljud suured hooned kaugeltki ohutud. Oscar Newman avaldas 1960. aastal oma kriitilise ülevaate Ameerika avalikult kasutatavaist hoonetest, kust selgus, et mida kõrgema hoonega tegemist on, seda suurem on kuritegevuse suhtarv 100 asuka kohta. Ta väitis, et suured elamud loovad pinnase kuritegevuseks, sest elanikud ei tunne oma naabreid ning majade planeering teeb keeruliseks üldkasutatavatel pindadel (nagu koridoridel, liftidel, mänguruumidel) silma peal hoidmise. Oscar Newmanide ideed on edasi arendatud põhimõtteks – kriminaalpreventsioon keskkonnaplaneerimise kaudu, mis tähendab turvaliste ehitiste ja avalike paikade planeerimist ning projekteerimist (selle uurimisega tegeleb keskkonnakriminoloogia).

Et mõista, miks teatud ehitised pole turvalised, tuleb kuriteod jagada kindlatesse kategooriatesse ning nende toimepaneku kohad hoonetes kaardile kanda. Siin läheb käiku kolmemõõtmeline (3-D) täppiskaardistamine. Paraku on täppiskaardi koostamine keerukas ja nõuab aega. Sel on kaks puudust:

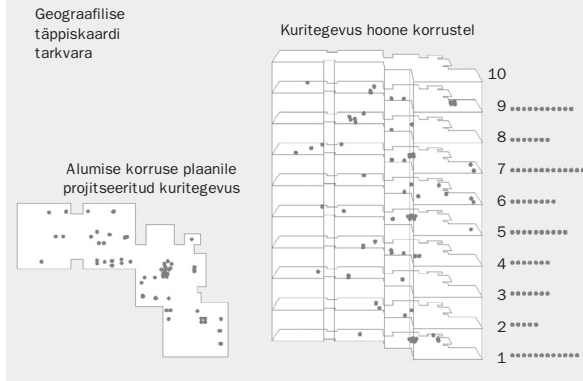
1) politseistatistikas on harva fikseeritud ülitäpne kuriteopaik hoone sisemuses, ehkki hoone haldajad või turvateenistus saaksid selliseid andmeid anda. Kui haldaja või turvateenistus ei saa andmeid anda, võiks aja jooksul sellekohase info saamiseks luua spetsiaalsed kuriteoandmete kirjeldamise protseduurid;

2) uute hoonete puhul peaks olema võimalik hoonete digiplaane saada, mis teeks kaardistamise kergemaks. Kui aga ehitis on vana, võib tänapäevaste plaanide hankimine osutada keerukaks ja need tuleks lasta teha.

Paljudel puhkudel langeb täppiskaardistamine ära neil põhjustel, kuid nagu George Rengert ja kolleegid on suutnud Philadelphia Temple'i ülikoolilinnaku kuritegevust uurides tõestada, on võimalik neid probleeme ületada. Nad töötasid välja geograafilise täppiskaardi (*GIS = Geographic Information System*), töödeldes ülikoolilinnaku AutoCad-jooniseid kaardistustarkvara abil. Joonistelt kõrvaldati tehnovõrgud – veetorustik ja elektrivarustuskeem – ning kaarte muudeti nii, et tänavavõrgustik oli kujutatud joontena (sõidutee kõrval kulges paralleeljoonena kõnnitee) ning hoonete, spordiväljakute ja parkimisplatside kontuurid polügoonidena. Kaardile märgiti ka haljastuselemendid, tarad, valgustus ning muid füüsilisi objekte. Politsei registreeritud kuriteod kanti kaardile täpselt toimumispaiga järgi ning juhtumid seoti keskkonna iseärasutega, nagu viletsa valgustuse või varjatud nurgatagustega, mis võimaldasid ründajal end ohvrit oodates varjata.

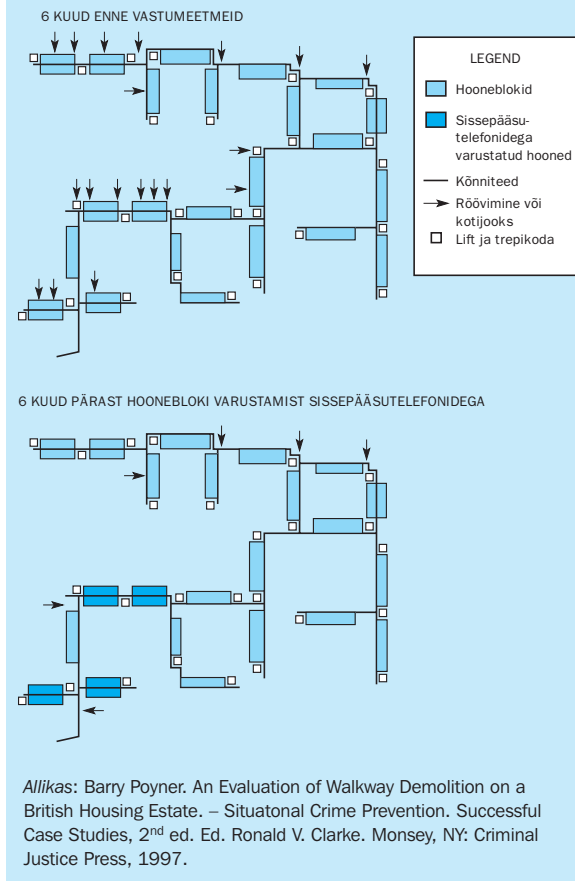
Iga hoone iga korruse kohta koostati kuriteokaart ning kuritegude horisontaalne paiknemine hoone piires projitseeriti alumise korruse plaanile. Joonisel 1 on näidatud ühe hoone (Gladfelter Halli) kaardistamise tulemus. Kui alumine korrus arvestamata jätta, võib kaardi põhjal kinnitada, et kuriteo toimepanek on tõenäolisem ülemistel korrustel. Kaart näitab, et eksisteerivad mõned ilmsed kuritegevuse pesad ja neist suurim on hoone keskosas paiknev nelja liftiga koridor. Seda ümbritsevad õppetoolide klaasseintega bürooruumid, kus töötavad sekretärid ja ametnikud. Bürooruumide klaasvaheseinad võimaldavad varastel näha, kas ruumis on keegi ja kas seal on midagi varastamisväärset. Kriminaalõiguse õppetoolis – George Rengerti oma õppetoolis – paigaldati seepeale rulood, mida saab õhtuti alla lasta, et vältida nii viisi läbi klaasseinte sissepiilumist.

Joonis 1. Temple'i ülikoolilinnaku Gladfelter Halli kolmemõõtmeline täppiskaart

Nüüd on juba müügil tarkvara, mis võimaldab luua fotorealistliku linnamudeli, ning saadaval on ka uusi tehnoloogiaid, nagu kolmemõõtmeline laserkujundaja, millega saab luua Gladfelter Halli sarnaseid arvutikaarte. Isegi siis, kui registreeritud juhtumeid on vähe, on head selged kuriteopaiga joonised ikkagi kasulikud, et töötada välja õiged vastumeetmed. Joonisel 2 on plaan, mille joonestas Barry Poyner Londoni Lisson Greeni varahaldusnõukogust. Plaanil on näha röövimiste ja nn kotijooksude kohad hoonetevahelistel kõnniteedel kahe kuuekuulise perioodi vältel: *enne* preventiivsete meetmete võtmist ning *pärast* seda, kui neli hoonet varustati sissepääsutelefonidega. Sissepääsutelefonid blokeerisid pääsu peasissekäigust majadevahelisele teele. Täppiskaardi koostamine aitas preventiivse toimingu tõhusust hinnata, kuid joonis 2 aitas ühtlasi probleemi selgitada, kuna ilmnis, et röövimised ja kotijooksud juhtusid sellel majadevahelise kõnnitee lõigul, kuhu ei ulatunud vaade naabermajadest ega esimese korruse tasemelt.

Joonis 2. Lisson Greeni hoonekompleksi kõnniteedel toime pandud röövimiste ja kotinäppamiste kohad

Loe lisaks

Tim Crowe. Crime Prevention Through Environmental Design. Applications of Architectural Design and Space Management Concepts. Boston: Butterworth-Heinemann, 1991.

George Rengert, Mark Mattson, Kristin Henderson. Campus Security. Situational Crime Prevention in High-Density Environments. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 2001.

Tegevuse tsüklilisusel on probleemidele tohtu mõju. Liikluse mõõna- ja tipp-tunnid, mis sõltuvad näiteks liiklusvoogudest ja poes käimise aegadest, mõjutavad nii parkimismajades peatuvate sõidukite arvu kui ka valvurite arvu parkimismajades; see omakorda mõjutab sõidukite varguste ning autodesse sissemurdumiste arvu. Purjus pillerkaaritajate röövimisi võib tõenäolisemalt ette tulla reedeti ja laupäeviti pubide sulgemisaja paiku, sest siis on rohkem n-ö märklaudu liikvel. Nende näidete puhul on kahel rütmil keskne roll. Esimene on tööpäeva- ja nädalalõpu tsüklil, mis muudab reede- ja laupäevaõhtud ülipopulaarseks ajaveetmise ja lõõgastumise ajaks. Teine tsükli osa hõlmab joogiasutuste igapäevast avamist ja sulgemist. Selles sammus vaatleme tundi- ja päevade kaupa toimuvaid lühiajalisi kõikumisi. 24. sammus võtame vaatluse alla pikemad – kuude- ning aastatepikkused perioodid.

Eri hoonetel on erinevad tegevustsüklid, millel on oma osa nende hoonetega seonduvate probleemide tekkel. Koolide tegevuse tsüklil sarnaneb asutuste omaga, kuid sellel on siiski büroodest erinev tegevusrütm. Bussipeatuste tsüklid sõltuvad bussi-graafikutest ja poes käimise kellaegadest ning veelgi rohkem busside saabumisest ja peatusest lahkumisest.

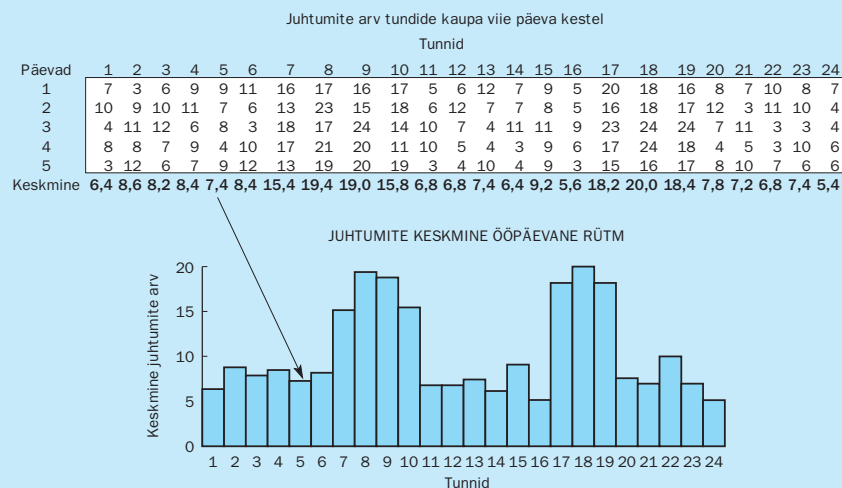
Kuritegevuse ja korrariikkumiste graafikul kujutamine aitab vaadelda juhtumite tsüklilisust ning võib toeks olla probleeme lahendades. Joonisel 1 toodud diagrammil on näha mitme päeva keskmine juhtumite arv igas tunnis (või muus ajaühikus). Mida rohkem päevi arvesse võetakse, seda selgem

mudel saadakse. Üldiselt peaks analüüsima nädalalõppe ja puhkepäevi tööpäevadest eraldi.

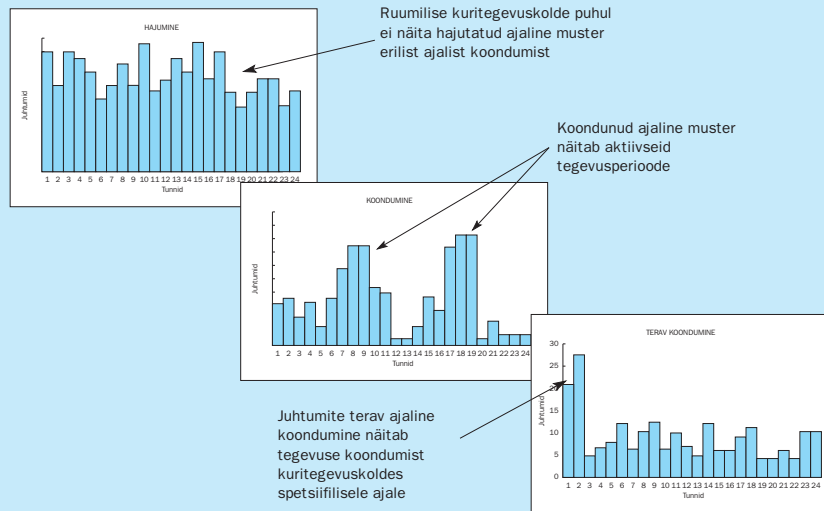
Ajaline analüüs on lihtsaim siis, kui probleemsed juhtumid on sagedased. Aeganalüüs annab kindlama tulemuse pigem igapäevaseid pisirikkumisi analüüsides (nagu kas või lärmi kohta esitatavad kaebused ja väiksemad liiklusõnnetused) kui harvemate ja tõsisemate juhtumitega seoses (nt mõrvad). Kui vahejuhtumeid on vähe, võib suurema arvu juhtumite kogumiseks vaadelda pikemat perioodi. Kui aga probleem aja järgi muutub, võib tekkinud pilt olla moonutatud või sellest saadavad andmed mitte ajakohased.

Aeganalüüsi tegemist hõlbustab juhtumi võimalikult täpne registreerimine. Kontaktkuriteod, nagu röövid, vägistamised ja kallaletungid, on asukoha täpse määramise seisukohalt lihtsamad, sest kannatanud on enamasti võimelised meenutama nende kuritegevuse aega. Varavastaseid kuritegevusi, nagu sõidukitega seotud juhtumid, sissemurdumised ja vandalismiaktid, on raskem kirjeldada, kuna kannatanud oskavad enamasti anda ainult ajavahe- miku, mille kestel kuritegu aset võis leida. Siin on võimalik sündmuste avastamise hetkest tagasi arvestades leida võimalik toimepaneku aeg. See võib viia küll mõningate moonutusteni. (Jerry Ratcliffe soovib kasutada aoristlikku analüüsi (analoogia varem aset leidnud juhtumitega). Selle käsitluse piiratus seisneb keerukuses võrrelduna ajalise keskvärtuse määramisega ning selleks puudub sobiv tarkvara.)

Joonis 1. 24tunnise kuritegevusrütmi uuring

Joonis 2. Jerry Ratcliffe'i ajalise koondumise tüpologia

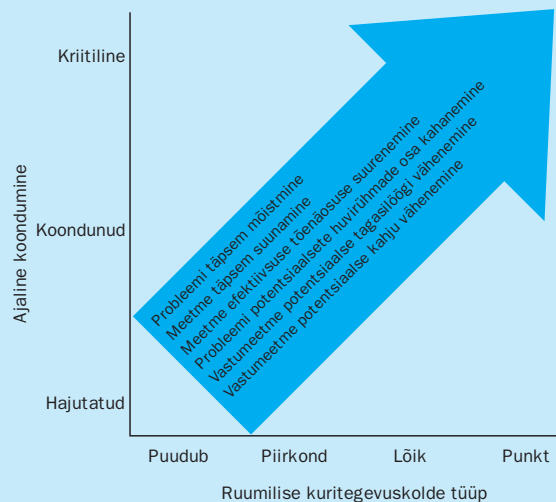

Jerry Ratcliffe täheldas kolme tüüpi ajalisi kogumeid (joonis 2). Päeva kaupa võivad juhtumid olla võrdlemisi ühtlaselt jaotunud. Seda nimetas autor **hajutatud** mustriks. **Koonduvad** mustrid esinevad kindlatel selgepiirilistel ajavahemikel. Tiptundidel toimuvad sündmused vastavad näiteks koondunud mustritele. **Teravad ehk akuutsed** mustrid kujunevad lühikestesse ajavahemikesse kuhjunud juhtumiteist, mille üks näiteid on pubide sulgemisele vahetult järgnenud korrarikumised. Nii koonduvad kui ka akuutsed mustrid viitavad otseselt ajatsükli-tele, mida tuleks uurida.

J. Ratcliffe töötas oma tüpologia välja küll ööpäevaste tsükli põhjal, kuid põhimõtet võib rakendada ka nädalasi tsikleid vaadeldes. Päevade kogum, mille jooksul tülivate vahejuhtumite arv kasvab märgatavalt, viitab koondunud mustrile. Kui märgatavat juhtumite kuhjumist tuleb ette ainult ühel või kahel päeval, osutab see akuutsele mustrile.

Kuritegevuskolle võib olla üks kolmest tüübist: kas piirkonnakeskne, marsruudikeskne või paigakeskne (21. samm). Kuritegevuskollete puudumisega kõrvuti on meil võtta neli üha täpsustuvat juhtumite koondumise tüüpi. J. Ratcliffe'i ajalise kontsentratsiooni tüübid varieeruvad ebatäpsemast suurema täpsuse poole. Joonisel 3 on need tüübid kombineeritud. Üles paremale suunduvate probleemide tarvis on valmis lahendusi rohkem kui all vasakul olevaile.

Joonis 3. Kuritegevuskollete ja kuritegude ajalise koondumise kombinatsioonid

Loe lisaks

Jerry Ratcliffe. Aoristic Signatures and the Spatio-Temporal Analysis of High Volume Crime Patterns. – Journal of Quantitative Criminology 2002, no. 18 (1), pp. 23–43.

Jerry Ratcliffe. The Hotspot Matrix: A Framework for the Spatio-temporal Targeting of Crime Reduction. – Police Practice and Research 2003.

Probleemi uurimiseks paiguta graafikule juhtumite arv või juhtumite tase vastavalt ajalisele jaotumisele. Suhtarvaks on kuritegude või korrarikkumiste arv jagatuna riskirühma kuuluvate sihtmärkide arvuga (25. samm). Kui diagrammil on paigas nii arv kui ka suhtarv ning mõlemad graafikud on sama kujuga, siis ei mängi võimalike sihtmärkide arvu muutus probleemi muutumise korral olulist rolli. Kui graafikud on erineva kujuga, tuleb sihtmärkidele märksa rohkem tähelepanu pöörata.

Probleemi ajalise aspekti saab jagada kolmeks põhikomponendiks:

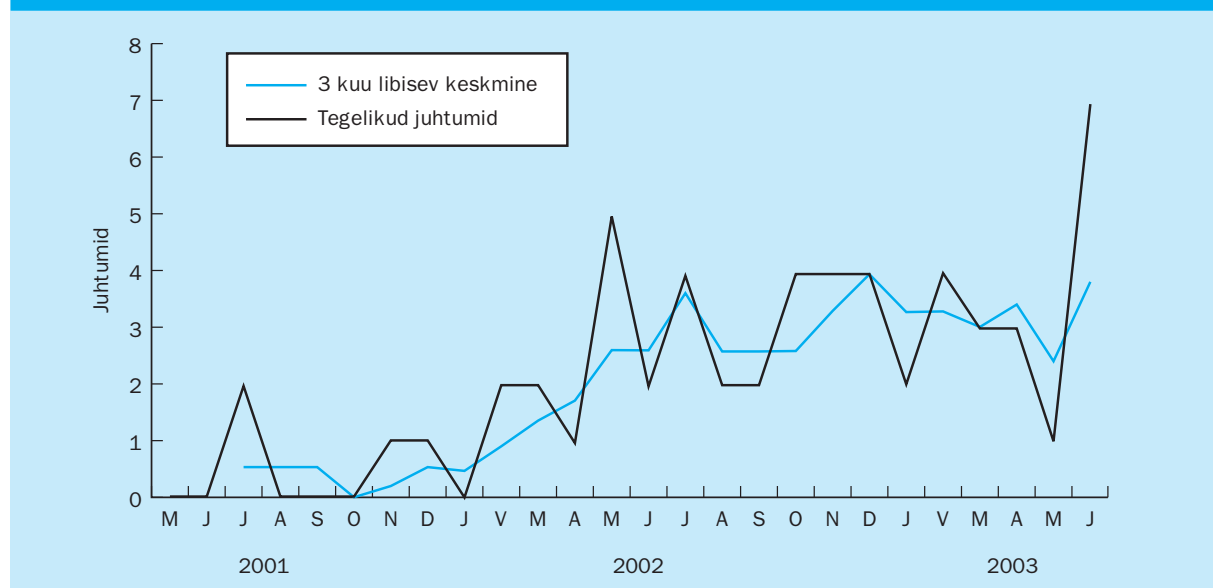
- **üldine suundumus** (trend), mis võib juba välisel vaatlusel näha olla ja millest ilmneb, kas probleem süveneb, kahaneb või on püsinud tükk aega samal tasemel;
- hooajalised, ööpäevased ja nädalased **tsüklid**;
- **juhuslikud muutused**, mis on põhjustatud arvukatest üksikmõjudest.

Joonisel 1 on kujutatud hüpoteetilist 26-kuulist kaupluseröövide perioodi (must joon) 2001. aasta maikuust kuni 2003. aasta juunini. Selle ajavahemiku alger perioodil oli röövimisi, mõnel kuul polnud aga ühtki. Pärast 2001. aasta oktoobrit probleem süveneb ning seejärel pärast 2002. aasta aprilli võngub kolme juhtumi piires kuus. Periood

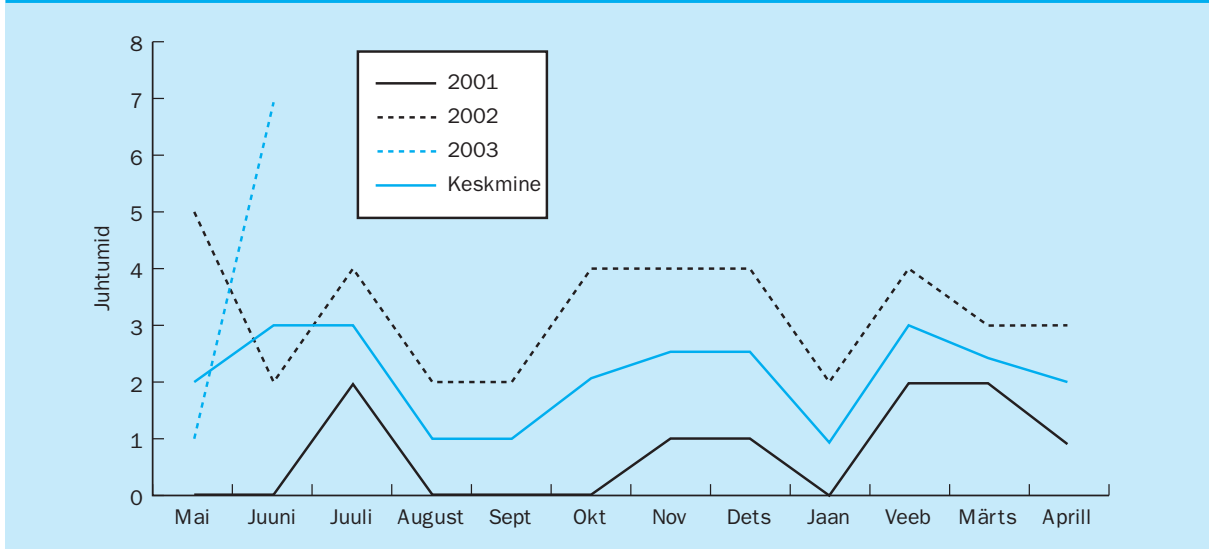
lõpeb rekordilise seitsme röövimisega. Pole teada, kas see annab märku juhtumite arvu uuest kasvusööstust või on tegemist üksnes juhusliku muutusega.

Kogu ajavahemiku vältel on kuude kaupa märgatav varieeruvus, mida näitab sakiline graafik oma tõusude ja langustega. See on käesoleva näitega sarnase väheintensiivse probleemi tunnus, kusjuures perioodi piires paljudest juhtumest koosnevad probleemid on sageli muutuste mõttes sujuvamad. Pealtnäha juhuslikud muutused võivad varjata järjekindlaid suundumusi. Üks juhuslike muutustega hägustatud trendi avastamise meetodeid on libiseva ehk liikuva keskmise kasutamine (joonisel 1 tähistatud sinise joonega). Seda nimetatakse silumiseks. Meie näite puhul on kasutatud kolmekuulist libisevat keskmist. Üks juulikuine näitaja võrdub näiteks mai, juuni ja juuli keskmisega, kusjuures augusti näitaja on juuni, juuli ja augusti keskmine. Pane tähele, et seeria kahe esimese kuu kohta andmed puuduvad, kuna meil pole nende kuude kohta kasutada kolmekuulist andmekogu. Libisevad keskmised täidavad graafiku põhjad ja lõikavad tipud maha. Pikemalt kulgevad keskmised moodustavad laugjamaid graafikuid kui lühemad keskmised, kuid samas võivad need graafikut liiga laugjaks muutes varjata ka kasulikke infot.

Joonis 1. Trende otsimas

Joonis 2. Hooegade vaatlus

Tsükleid annab piiritleda, kui võrrelda eri aastate samu kuid või kuude samu nädalaid või nädalate samu päevi või päevade samu tunde, sõltuvalt sellest, mis perioodi uuritakse. Oluline on märkida, et kuud on erineva pikkusega ning liigaasta veebruar on pikem, sest seegi võib probleemsete vahejuhtumite arvu mõjutada.

Joonisel 2 on iga aastat kujutatud iseseisva joonena. Kaks asjaolu on kohe nähtavad. Esiteks, nagu paistab ka jooniselt 1, on probleem süvenenud: 2002. ja 2003. aastal oli murdvarguste arv suurem kui 2001. aasta samadel kuudel. Teiseks, teatud kuude juhtumite arv on järjekindlalt kõrgel püsinud ning teistel on taas võrdlemisi madal. 2001. ja 2002. aastal on juuli, novembri, detsembri ja veebruari näitajad tipus, kusjuures august, september ja jaanuar on madalseisus. Et me vaatleme üksnes kahe aasta andmeid, pole kindlat tõendusmaterjali hooajaliste muutuste kohta. Viiteid teatud hooajalisele mõjule siiski on.

Kuu keskmine tekitab graafiku, mis annab hooajalistest muutustest selgema ülevaate (jäme sinine joon). See lisab veel ühe üldistamise võimaluse ning vähendab ühtlasi juhuslike muutuste põhjustatud

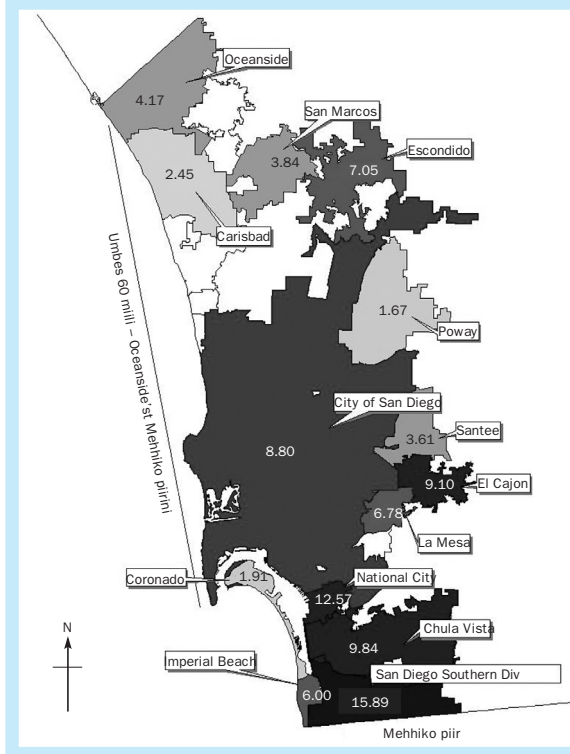
segadust. Äridesse sissemurdmiste trendi võib näiteks lahutada kaheks diagrammiks – üks kujutab arvutiseadmete vargusi ja teine muude esemete vargusi. Seega osutab arvutiseadmete varguste tõusev trend ning muude kaupade varguste püsimine stabiilselt samal tasemel sellele, et tähelepanu tuleb suunata arvutiseadmeid müüvatele pooididele.

Ajaraamistiku analüüs on hea vahend, et hinnata võetavate vastumeetmete efektiivsust. Põhiline on luua äsja kirjeldatud tehnikat kasutades ülevaade probleemi loomulikest suundumustest ning kõrvalekalletest enne meetmeid. See annab ka aimu, milliseks võib probleem tulevikus kujuneda, kui selle suhtes *mitte midagi ette ei võeta*. Niimoodi kujuneb baas meetmete võtmise järgseks ajaraamistiku uurimiseks. Trendi, tsüklite või isegi juhuslike muutuste erinevused viitavad meetmete mõjule. Mida pikemad on ajavahemikud enne ja pärast, seda kindlamad on järeldused, mida annab teha.

Ajaraamistiku analüüs võib samal ajal olla üsna keeruline ja kui täpsest vastusest sõltub palju, võiks appi võtta vastavale alale spetsialiseerunud statistiku.

Suhtarvud näitavad kuritegude arvu võimalike sihtmärkide kohta (kuritegude taset) teataval ajavahemikul. Sihtmärkide suhtarv võiks olla näiteks 1 sisse-murdmine 1000 majapidamise kohta 2002. aastal. Suhtarv väljendab *keskmise* sihtmärgi riskiastet osutuda teataval ajavahemikul kuriteo ohvriks.

Joonis 1. Sõidukite vargused San Diego maakonnas 1000 elaniku kohta aastal 2001

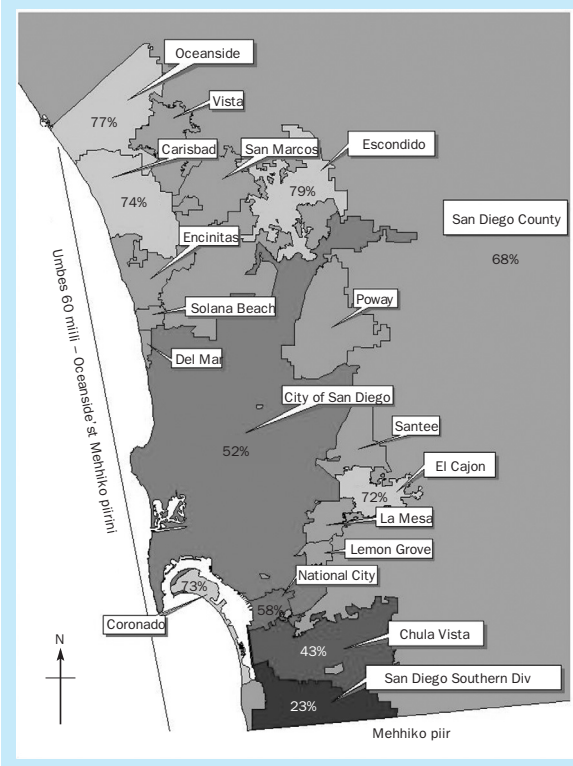

Suhtarvud võivad aidata probleemi selgitada. Väidet ilmestavad Nancy Plouffe'i, Karin Schmerleri ja Rana Simpsoni tehtud analüüsid Kalifornia Chula Vista politsei autovarguste projekti tarvis. Politseinikud oletasid, et autovargusi mõjutab linna lähedal kulgev Mehhiko piir. Seda hüpoteesi toetas asjaolu, et Chula Vistas oli autovargusi nagu teisteski piirilinnades kaks kuni kuus korda rohkem kui eemal, San Diego maakonna põhjapoolsetes piirkondades (joonis 1). Paljud autod olid varastatud parklates ning nendega sõideti üle piiri veel enne, kui omanikud varguse isegi avastanud olid. Analüüsist selgus, et pikapid (väikeveokid), mis Mehhisos hästi menekad on, olid suurema löögi all Chula Vistas ja kahes teises piirilinnas. Joonis 2

kinnitab, et Chula Vistas varastatud ja tagasi saadud veokite arv oli üldiselt väiksem kui piirist kaugemates linnades. Teised analüüsid tõestasid, et osas parklates oli riskitase kõrgem kui teistes, ning lõpuks näitas analüüs, et võimude sekkumised piiripunktides olid autovarguste vältimisel väiksema mõjuga kui parklate turvalisuse suurendamine.

Suhtarvude väärtus ilmneb ka Põhja-Carolinas Charlotte'i linnas korraldatud projektist, milles osales üks meie autoritest (Ronald Clarke) koostöös Herman Goldsteiniga, kellele olid abiks kohalikud analüütikud ja politseinikud. Uuriti kesklinna parkimismajades toime pandud vargusi autodest. Kuriteokollete analüüs näitas parkimisrajatise keskel toime pandud suurt eristamata kogumit seda laadi vargusi, kuid varguste suhtarvu kajastav kaart oli kaugelt paljastavam (joonis 3). Kaardi koostas üks projektis osalenud kuritegevuse analüütikutest Matt White, kes palus kohalikke politseinikke aidata loendada parkimismajades olevate parkimiskohtade arvu. Seejärel arvutati välja varguste suhtarvud iga

Joonis 2. Leitud väikeveokite arv San Diego maakonnas aastal 2001

parkimismaja ning iga parkimistasandi kohta. Tulemusena saadud kaart kajastab riskipilti palju üksikasjalikumalt. Edasine analüüs näitas, et parkimisplatsile pargitud autod olid kuus korda suurema varguseriskiga kui parkimismaja korrustele jäetud autod ning et osa parklaid oli kuriteo võimaldajad (vt samm 18) ebapiisava turvataseme tõttu.

Joonis 3. Autovargused kvartalite kaupa (Charlotte NC, 1999)

Suhtarvude kasutamine suurte hotellide kuritegevusriski hindamiseks

Lawrence Sherman uuris suurt Dallase hotelli, kus kahe aasta jooksul oli registreeritud 1245 kuritegu. Kuritegude suhtarvu määramiseks võeti arvesse numbritubade arv (1620), keskmine täituvus (1,8 külastajat numbriga kohta), töötajate arv (1000) ning kliendid ja töötajad, kes viibisid hotelli territooriumil. Kõigil neil oli risk ohvriks langeda. Röövimiste tase oli 1,2 röövimist 1000 inimese kohta (terves Dallases oli vastav suhe 4,9); samal ajal ületas seal varguste suhtarv varguste taseme linnas (10,1 võrrelduna 6,4 vargusega 1000 inimese kohta).

Allikas: Lawrence Sherman. Violent Stranger Crime at a Large Hotel: A Case Study in Risk Assessment Methods. – Security Journal 1989, no. 1 (1), pp. 40–46.

Loe lisaks

Ronald Clarke, Herman Goldstein. Thefts from Cars in Center-City Parking Facilities: A Case Study in Implementing Problem-Oriented Policing. – Problem-oriented Policing. From Innovation to Mainstream. Crime Prevention Studies, vol. 15. Ed. Johannes Knutsson. Monsey, New York: Criminal Justice Press (& Willan Publishing, UK), 2003. (www.cops.usdoj.gov)

Kõrge kuritegevusriskiga (riskantsetel) rajatistel on teatav kindel funktsioon (16. samm). Kui see on õppeasutus, siis seal õpetatakse ja õpitakse. Tööstushoonetes toodetakse ning töödeldakse materjale. Kaubandusettevõtted on seotud müügi ja rahaülekannetega. Mõned ettevõtted, nt pubid, autosuvilate pargid, raudteejaamad, esmatarbekaupade poed ja sotsiaalmajad, satuvad tihedamini kuritegude ja korrarikumiste areeniks. Loetletud suhteliselt väike arv objekte annab ebaproportsionaalselt suure kuritegude ja korrarikumiste arvu – see tähendab, et need on riskantsed rajatised.

Aga mõistel on ka konkreetsem tähendus. See seisnab rajatise tüübis, mõni neist on eriti kõrge kuritegevusriskiga. Kõneldes 80 : 20 reeglist (19. samm), tõime näiteks pubid, kus kallaletungide riskitase varieerus suuresti. Järgnevalt on toodud veel näiteid:

- **pangad** – 4% Ühendkuningriigi pankade harupankadest paistab silma 4–6 korda suurema röövimiste taseme poolest võrreldes teiste harupankadega;
- **äriettevõtted** – Šotimaa äriettevõtete uurimus on näidanud, et neist 10% annab 40% ettevõttesse sissemurdmistest ning peaaegu kolmveerandi mitte töötajate suhtes toime pandud vargustest;
- **kauplused** – 1,6%-s Austraalia kauplustest pannakse toime 70% poevargustest;
- **esmatarbekaupade poed** – 6,5% Ameerika esmatarbekaupade poodidest annab 65% kõigist poeröövidest;
- **bussipeatused** – umbes 7%-s Wirral'i bussipeatuses on toime pandud 70% vandalismiaktidest;
- **koolid** – 18% Inglismaa Merseyside'i koolidest on langenud 50% piirkonnas toime pandud röövide ja kahjustamiste ohvriks;

Sõidukitega seotud registreeritud kuriteod 2001. aastal Nottinghami kesklinna parklates

Parkla nimi	Parkimis-kohtade arv	Tüüp*	Vargused sõidukitest	Sõiduki-vargused	Muud sõidukitega seotud kuriteod	Kuritegusid 1000 parkimis-kohta kohta
Victoria Centre (White Zone)	1066	PM	0	0	0	0,0
Talbot Street	590	PM	0	0	0	0,0
Forest Park and Ride	3000	PA	8	0	3	3,7
Victoria Centre (Main Zone)	1700	PM	7	0	2	5,3
Trinity Square	335	PM	0	1	2	9,0
Broadmarsh Centre	1200	PM	19	1	3	19,2
Wollaton Street GNCS	125	PM	1	0	2	24,0
Stoney Street	600	PM	13	0	2	25,0
Mount Street	425	PM	13	0	4	40,0
Fletcher Gate	550	PM	19	1	6	47,3
Curzon Street	167	PA	6	1	2	53,9
Arndale	412	PM	25	0	1	63,1
St James Street	475	PM	31	1	5	77,9
Sneiton Market	50	PA	6	0	1	140,0
Royal Moat House Hotel	625	PM	78	0	25	164,8
Europa PS	225	PM	37	0	2	173,3
Brook Street	56	PA	16	0	7	410,7
Gill Street	49	PA	14	2	7	469,4
Huntingdon Street	75	PA	34	2	5	546,7

*PM = parkimismaja; PA = parkla

Allikas: David G. Smith et al. Between the Lines, Home Office Research Study 266, 2003.

- **parkimismajad** – Basingstoke’is langeb pool sõidukivargustest, vargustest sõidukist ja sõiduki kahjustamistest viie parkimishoone arvele. Samasugune suhe saadi Põhja-Carolina linna Charlotte’i keskuse parkimismaju vaadeldes (25. samm). Riski kontsentratsioon Nottinghamis oli isegi suurem (vt tabelit). Ainult üks kesklinna 20 parklast (Royal Moat House Hotelli juures) hõlmas ligi 25% (103) 415 kuriteost, mis parklates 2001. aastal oli registreeritud. Isegi nende näitajatega ei olnud selle suure parkla kuriteorisk parklate suurim tase 1000 parkimiskoha kohta. Parklate kuriteorisk varieerub väga laias vahemikus (0–546,7) ning see toonitab kuritegevuse kontsentratsiooni taset riskantsetes rajatistes.

Kõrge kuritegevusriskiga rajatistega seondub vähemalt seitse põhjust ning erinevad analüütilised protseduurid võivad aidata leida konkreetsetel puhul toimivaid asjaolusid.

- 1. Sihtmärkide rohkus.** Mõningad rajatised sisaldavad paljusid sihtmärke. The Royal Moat House’i parkla Nottinghamis oli tuntud nii paljude kuritegude poolest osaliselt oma suuruse tõttu. Suurus polnud aga ainus põhjus, sest kui arvestati välja kuritegude arv ühe parkimiskoha kohta, oli see parkla ikkagi üks riskantsemaid.
- 2. Menukaup.** Kõrge riskiastmega tooted. Riskiobjekt ei pea tingimata sisaldama just suurt hulka sihtmärke, kuid olemasolevad sihtmärgid võivad olla eriliselt kuumad (29. samm). Võrdle esemeid, mida on varastatud riskantsetelt rajatistelt ja riskita rajatistelt. Kui tegemist on erinevate asjadega ning esemed, mis on ära viidud riskirajatistelt, vastavad 29. astmes kirjeldatud CRAVEDi kriteeriumidele, siis on tegemist nn kuumaga, mis on suurema kuriteoriski põhjuseks.
- 3. Koht.** Hooned, mis paiknevad suurema kuritegevuse piirkondades, kus elab võib-olla rohkem paadunud õigusrikkujaid, on tõenäolisemad kuriteoriski kohad. See on tingitud asjaolust, et õigusrikkujad ei võta tavaliselt kuriteo toimepanekuks ette eriti kaugeid reise (17. samm).
- 4. Korduvalt ohvriks langemine.** Mõned paigad tõmbavad ligi inimesi, kes on kuritegevuse mõttes eriti haavatavad. Võrdle riskantsetel

rajatistel ja riskita rajatistel ohvreid. Kui korduvate ohvrite arvud erinevad, võib korduv ohvriks langemine olla põhjustatud suuremast riskist.

- 5. Kuritegevust soodustavad asjaolud.** Hooned, mis kurjategijaid tõmbavad, soodustavad kuritegevust (17. samm). Säärastes paikades toime pandud õigusrikkumiste arv on suur ja tase kõrge. Diagnostiline lisakontroll seisneb kinnipidamisdokumentide ning muu õigusrikkujate nimega seonduva andmestiku analüüsis.
- 6. Nõrk haldus.** Enamiku hoonete omanikud haldavad enda omandit. Reguleerimata haldusega vähese järelevalvega hoonest võib kujuneda riskihoone, mida võib pidada puuduliku kontrolliga kohaks (18. samm). Niisugused hooned võivad olla väikese arvu õigusrikkumiste tandemiks, moodustades samal ajal kõrge ohvriks langemise taseme. Et kontrollida, kas asi on halduse nõrkuses, uuri omavahel sarnaste nii kõrge kui ka madala kuritegevuse tasemega hoonete töötajatele kehtestatud reegleid ja protseduure ning vestle töötajate ja klientidega.
- 7. Provotseerivad asjaolud.** Hoone planeering või rajatise juhtimiskorraldus võib provotseerida käitumishälbeid (36. samm). Need hooned sarnanevad nõrga haldusega hoonetega, ent kui nõrga haldusega paigad võimaldavad käitumishälbeid, siis provotseerivate asjaoludega paigad stimuleerivad neid. Kasuta samu analüüsi protseduure mis nõrga haldusega hoonete puhul, kuid ühtlasi otsi asjaolusid, mis käitumishälbeid ärgitavad.

Hooned muutuvad riskantseks paljudel põhjustel. Ross Homel Griffithsi ülikoolist leidis, et mõned Austraalia probleemsed pubid reklaamisid end napsulembeste meeste hulgas. See tõmbas ligi nii tõenäolisi õigusrikkujaid kui ka nende ohvreid. Tema arvates süvendas probleemi pubide personal oma alkoholimüügi poliitikaga ning viisiga, kuidas koheldi segadust tekitanud kliente. Selles näites on koos nii korduvad kuriteod, korduv ohvriks langemine, nõrk haldus kui ka provotseerivad asjaolud.

Loe lisaks

Autorite poolt avaldamisel artikkel „Kõrge kuriteoriskiga rajatised“.

Mõni inimene langeb korduvalt kuriteoohvriks ning üsna väike osa ohvritest moodustab proportsionaalselt suurema osa kõigist ohvriks langemistest. Briti kuritegevuse uurimus on näidanud, et 4% inimestest kogeb 40% kõigist ohvriks langemise juhtumest (vt tabelit). Korduvalt ohvriks langemist on leitud koduvägivalla, sissemurdmist, rassiliste rahunemise ja seksuaalvähivalla puhul, kui loetleda väheseid näiteid. Nagu kõrge kuritegevusriskiga rajatised ja korduvad kuriteod on korduvalt ohvriks langemine 80 : 20 reegli üks variatsiooni (19. samm).

Korduvalt ohvriks langemise ulatus võib kergesti jääda avastamata mitmel põhjusel:

- paljud ohvrid ei tee politseile avaldust, mis tähendab, et korduvaid ohvreid on politsei infosüsteemis arvel vähem. See on üks põhjusi, miks uurijad püüavad arvamusuuringute kaudu selgust luua. Arvamusuuringus võib inimestele esitada küsimusi kuritegude kohta, millest nad politseile avaldust ei ole teinud;
- analüütikud otsivad tihti korduvaid ohvreid nii, et loetakse kuritegude arvu aadressidel, kuid politsei andmebaasides on aadressid vahel ebatäpsed. See kasvatab ühekordsete ohvrite arvu ega anna tegekkusest õiget pilti. Seda on võimalik lahendada, suurendades politseiandmete kvaliteeti ja kasutades kaardiandmeid ühtlustavat arvutitarkvara (*geocoding*);
- korduvate ohvrite arvu võib alahinnata nn ajaakna efekti tõttu. Kui on arvesse võetud ainult ohvriks langemised ühe kindla ajavahemiku vältel – näiteks ajavahemikul 2002. aasta jaanuarist kuni 2002. aasta juunini – siis isik, kes on ohvriks langenud 2001. aasta detsembris ja üks kord kuuekuulises ajaaknas, ei kuulu korduvate ohvrite hulka. Kui sellised inimesed on õnnetul kombel langenud kuriteo ohvriks 2002. aasta juulis, ei tea me, et see isik on tegelikult kolm korda ohvriks langenud. Ühendkuningriigi Siseministeerium soovib kasutada nn libisevat ajaakent, mille puhul iga uut ohvrit jälgitakse aasta jooksul pärast esimest juhtumit.

Korduvalt ohvriks langemise võimaluse arvestamine on kasulik selles mõttes, et võimaldab prognoosida, millised inimesed kuuluvad suurimasse riskirühma ja millal on risk suurim. Korra ohvriks langenud inimestel on suurem šans ka tulevikus ohvriks langeda kui neil, kes ohvriks langenud ei ole. Kaks korda ohvriks olnud inimestel on suurem risk veel kord ohvriks langeda kui inimestel, kes ainult korra

Umbes 4% inimestest on ohvriks 40%-s kuritegudes

Registreeritud kuriteod	Osakaal vastajatest (%)	Osakaal juhtumitest (%)
0	59,5	0,0
1	20,3	18,7
2	9,0	16,5
3	4,5	12,4
4	2,4	8,8
5+ ...	4,3	43,5

Allikas: British Crime Survey, 1992 kõik süüteod

on ohvriks langenud. Korduvalt ohvriks langemiste vahel on sageli üsna lühike ajavahemik. Teades kuritegudevahelist keskmist intervalli, on võimalik ajutiselt planeerida kriminaalpreventsiooni lühikesetele ajavahemikele, mil kuriteorisk on suurim.

Kuritegude ärahoidmise ressursid peaksid olema suunatud suurema riskiga inimestele siis, kui nad on ohuolukorras, selle asemel et hajutada meetmeid suurele inimhulgale, kellest enamiku kuriteo-ohvriks langemise risk on väike. Paljud korra-kaitsesused reageerivad korduvatele ohvritele astmeliselt, st mida enam kordi on keegi ohvriks langenud, seda intensiivsemalt rakendab politsei preventiivmeetmeid.

Et selgitada korduvat ohvriks langemist, jagab Ken Pease need kahte kategooriasse:

- 1) stiimuljuhtumid** (tõukeandjad) – kuritegu korratakse esmasest kogemusest saadud positiivse mulje pinnalt. Murdvaras saab näiteks esimese sissemurdmise ajal teada paljusid asju, mis innustab teda järgmiseks sissemurdmiseks tagasi tulema. Murdvaras võib teistele rääkida esemetest, mis ta maha jättis, mis viib järgmise rünnakuteni, mille panevad toime juba teised murdvargad;
- 2) lippjuhtumid** (märgistatud objektid) aitavad selgitada, miks teatud sihtmärgid on ebaharilikult ligiõmbavad või haavatavad, nii et nad erinevate kurjategijate ohvriks langevad. Mõned elukutsed on palju kõrgema ohvrite tasemega kui teised (nt taksojuhid) ning inimesed, kes veedavad aega kõrge kuriteoriskiga rajatistel, kalduvad samuti korduvalt ohvriks langema. Lõpuks – nn kuumade esemete omamine, nagu autod, mis lõbusõitjaid ahvatlevad (29. samm), suurendab samuti korduvalt ohvriks langemise tõenäosust.

Virtuaalsed kordused (nimetatud ka lähikordusteks) on suunatud ohvritele, kel on esimese ohvriga sarnased tunnused. Pärast esimese sihtmärgi edukat ründamist laiendavad kurjategijad oma ründeid sarnaste omadustega sihtmärkidele.

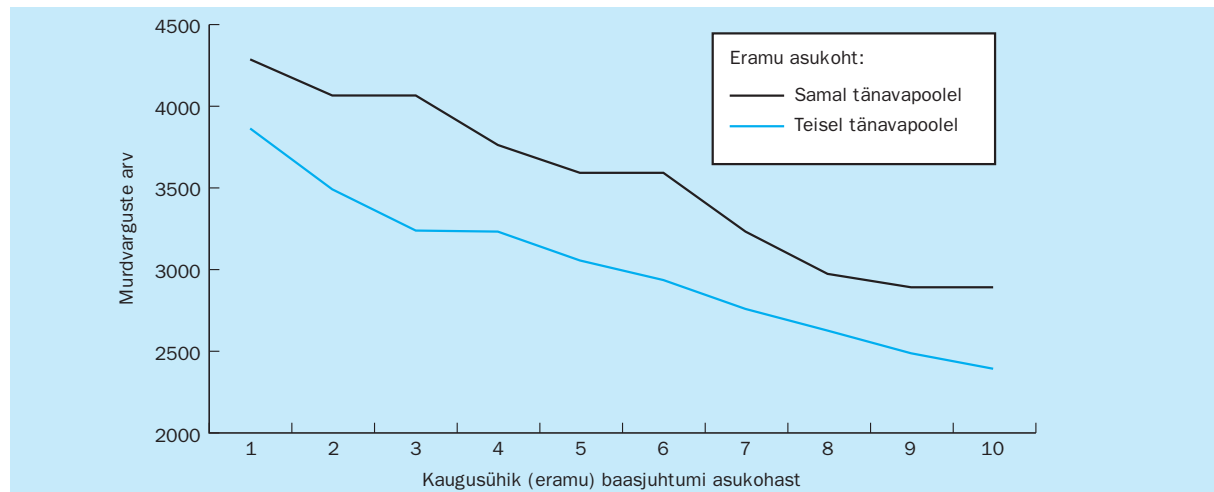
Esimese sissemurdmisega samasuguse planeeringuga sama piirkonna majad on oodatavalt suurema riskiga, sest sissemurdja on eelmiste juhtumite kogemustest nende kohta mõndagi teada saanud.

Naabrid, olge valvsad!

Mis tahes kuritegevuse analüüs, mida tehakse tuleviku prognoosimise eesmärgil, baseerub mineviku juhtumitel. Korduv ohvriks langemine annab teada ohvri suuremast riskist taas kuriteohvriks sattuda kõige sagedamini eelnenud kuriteole vahetult järgnevail päevadel või nädalatel. Kuritegu ise annab aga tunnistust veelgi enamast. See illustreerib, kuidas kantakse riske üle lähiümbrusesse. Kate Bowers ja Shane Johnson on kirjeldanud viisi, kuidas sissemurdmiste laine mööda tänavat edasi kandub. Piltlikult on see kujutatud alltoodud graafikus. Ühte majja on sisse murtud. Nimetame selle juhtumi baasjuhtumiks. Alumine numbrite rida mõõdab kaugust baasjuhtumi kohast. 1. kaugusühik on baasjuhtumi asukohast järgmine maja samal tänavapoolel või otse vastas teisel pool tänavat asuv maja. 2. kaugusühik viitab ülejäämise maja kaugusel olevaile kas samal

või vastastänavapoolel diagonaalselt paiknevale majale ja nii edasi. Ordinaattelg näitab baasjuhtumile järgnevaid sissemurdmisi. Need andmed pärinevad Merseyside'i politseilt. On näha, et järgnevate sissemurdmiste oht väheneb vastavalt kauguse suurenemisele baasjuhtumi paigast. Iga sellise vahemaa mõttes on suurema riski all samal tänavapoolel asuvad majad. See näitab ühtlasi ilmekalt, missuguseid maju peaks sissemurdmiste algperioodil kaitsma. Prioriteetsed peaksid selles mõttes olema majad, mis on röövitud maja lähedal, ning eriti need, mis paiknevad sellega samal tänavapoolel.

Allikad: Kate Bowers, Shane Johnson. The Burglary as Clue to the Future: The Beginnings of Prospective Hot-Spotting. – European Journal of Criminology, artikkel avaldamisel.
Kate Bowers, Shane Johnson. Domestic Burglary Repeats and Space-time Clusters: The Dimensions of Risk. – European Journal of Criminology, artikkel avaldamisel

Loe lisaks

Graham Farrell et al. The Time-Window Effect in the Measurement of Repeat Victimization. In Analysis for Crime Prevention, Crime Prevention Studies, vol. 13. Ed. Nick Tilley. Monsey, New York: Criminal Justice Press (& Willan Publishing, UK), 2002.

Home Office. Crime Reduction Tool Kits: Repeat Victimization – Timescale. <http://www.crimereduction.gov.uk/toolkits/rv030104.htm>.
Ken Pease. Repeat Victimization: Taking Stock. Crime Prevention and Detection Paper 90. London: Home Office.

Üks kriminoloogia põhitõdesid on, et väike arv indiviide paneb toime proportsionaalselt suure arvu kuritegusid. Andmed, mis pärinevad Marvin Wolfgangi kuulsalt Philadelphia kohordilt, veenavad, et umbes 5% kurjategijate kontosse langeb 40% kuritegudest. Korduvatele ehk sarikuritegudele on kaks seletust, millest üks viitab hooletutele inimestele, kel on lisaks nõrgad sidemed teiste inimestega ning kes satuvad sagedamini pahanlustesse kui vähem impulsiivsed ja sotsiaalselt rohkem seotud isikud. Teine seletus on, et inimesed just nagu kohanevad kuriteo ja korrarikumistega (10. samm). Mõlemad väited võivad paika pidada.

Korduvaid kuritegusid saab tuvastada, kui kontrollida neid 80 : 20 reegli abil (19. samm). Tegelikuses võib see raske olla, sest kurjategijad eelistavad anonüümsust, mistõttu andmed on harva täielikud või võivad suisa puududa. Ka jälitusinfo võib korduvate kuritegude kohta tõendusmaterjali pakkuda, kuid see informatsioon on sageli rohkem oletuslik kui lõplik. Samal ajal võib õigusrikkujate ja nende kaaslaste süstemaatiline ülekuulamine paljastada vahel võrgustikke, kust johtub põhiline probleemide ainestik.

Sarikurjategijate eesmärkide ja motiivide mõistmine hõlbustab preventioonistrateegiatega väljatöötamist. Hoopis erinevad on sõidukivarguse probleemi lahendused siis, kui on teada, kas autovargad tahavad uhke autoga lõbusõitu teha või hankida pigem pärast hilisõhtust pidutsemist kojusõidu vahendit või tahavad varastatud auto müügist saadud raha kasutada uimastite hankimiseks.

Kordaläinud kuritegu viib kurjategijad uusi kuritegusid toime panema. See toimub kolmel viisil:

- kurjategijad nagu inimesed üldse õpivad kogemustest. Kordaläinud kuritegu annab hea õppetunni. See võib kaasa tuua kurjategija uued rünnakud sama sihtmärgi vastu (vt näidet). Kurjategijad nagu teisedki oskavad aga üldistada. Nad taipavad, et edukas võib olla ka teisi sarnaste omadustega sihtmärke rünnates (27. samm);

- kurjategijad õpivad üksteiselt. Info võib levida rühmade liikmete vahel, rühmade lagunemise järel ja uute moodustumisel. Seepärast ongi vaja kuritegelikku võrgustikku tunda. Politsei saab ära kasutada endale teadaolevat võrgustikku, et levitada infot, mis suurendab kurjategijate arusaamist riski suurusel või vähendab nende soovi mingit sihtmärki või kohta rünnata. Üritades näiteks vähendada klaastarast põhjustatud vigastuste arvu, rakendati Merseyside'i politseis potentsiaalsetele õigusrikkujatele ja ohvritele suunatud reklaami, kuidas klaasist õllepudelitega õigemini ümber käia;
- kordaläinud seadusrikkumine võib preventiooni murendada ja seeläbi järgmised seadusrikkumised lihtsamaks muuta. Väike aiamulk muutub sagedase läbipugemisega suuremaks. Kui seadusrikkujate pealekasv ning seadust eirav käitumine edestavad korrakaitsjate ja koha omanike reageerimist, muutub pisike probleem peagi hullemaks.

Paljud kriminaalpreventsioonitehnikad tuginevad oletatava ohu eeldusele (34. samm). Turvakaamerate võrgustik loob potentsiaalsete õigusrikkujate jaoks ähvardava keskkonna sel määral, et nad usuvad, et see, kes neid jälgib, võib nende väärkäitumise peale midagi ette võtta või saab neid hiljem turvakaamerate lindistuste põhjal identida ning kinni pidada. Ei tähendagi, et kinnipeetuid peaks just palju olema, kuid vähesed, laia kõlapinda leidnud kinnipidamised annavad tugeva sõnumi, mida saab veelgi tugevdada, kui seda võimendada õigusrikkujate kanaleid pidi, mitte tavalise meedia kaudu.

Kui on andmeid, et teatava probleemi tekkes on valdavalt süüdi üksikud isikud, on kasulik keskenduda neile. USA Bostoni politseiosakond vähendas tapmisjuhtumite arvu noorte meeste hulgas sel viisil, et hoidis silma peal suhteliselt väikesel osal jõugu liikmeist. Keskkonna parandav toime viitab sellele, et kriminaalhooldusametnikud ja tingimisi karistusi kohaldavad ametnikud peavad kursis olema spetsiifiliste asjaoludega, mille tõttu iga üksik õigusrikkuja seadusega pahuksisse on sattunud, ning seejärel aitama neil välja töötada kava, kuidas niisuguseid olukordi vältida, ning lõpuks jälgima kava järgimist õigusrikkuja poolt.

Sarikuritegude tõkestamine soodustava keskkonna kaotamise kaudu võib vahel väga tõhus olla. Näiteks oli Inglismaal Lancashire'i krahvkonna Stainingi külas autoromula, kus võeti vastu varastatud autosid ja nende osi ning muud varastatud kraami. Paljud romulaga seostatavad õigusrikkujad olid ka politseile teada. Hoolimata politsei pingutustest korda kehtima panna ei õnnestunud probleemi lahendada. Konstaabel Farrand suutis saavutada romula sulgemise, kohaldades seadusesätteid, mis käsitlesid hoopis keskkonnareostust ja muid keskkonnaohte. See vähendas küla kuritegevuse taset oluliselt. Sarnasel moel rakendab USA politsei sageli tsiviilseadusi, et sulgeda asutusi, mis toetavad narkoäritsemist, prostitutsiooni ning muid kuritegusid ja õigusrikkumisi.

Püüa produktiivseid sarikurjategijaid koondades tähelepanu korduvatele ohvritele

Ken Pease kirjutas hiljaaegu korduvatele ohvritele keskendumise kasust kuritegude avastamisele. Kogutud tõendusmaterjal näitab, et korduvatele ohvritele keskenduvad kõige paadunumad kurjategijad. Ta osutab

intrigeerivale võimalusele, et sellist kurjategijat on võimalik hõlpsasti tabada, kui selgitada välja ühe ja sama majapidamise või isiku vastu toime pandud kuriteod, kuna need on toime pannud suure tõenäosusega üks neist paadunud kurjategijatest, keda tabada soovitakse. Säärasel viisil kurjategijaid püüdes on võimalik välistada selliseid aspekte, mille puhul n-ö ahistatakse kõiki tuntud kurjategijaid, vaid keskendutakse tegudele, mida produktiivsed kurjategijad tüüpiliselt toime panevad.

Loe lisaks

Francis Cullen, John Eck, Christopher Lowenkamp. Environmental Corrections: A New Framework for Effective Probation and Parole Supervision. – Federal Probation 2002, no. 66.

John Eck. Preventing Crime at Places. – Evidence-Based Crime Prevention. Eds. Lawrence Sherman, David Farrington, Brandon Welsh, Doris Layton MacKenzie. New York: Routledge, 2002.

David Kennedy, Anthony Braga, Anne Piehl, Elin Waring. Reducing Gun Violence: The Boston Gun Project's Operation Ceasefire. Research Report. Washington, DC: National Institute of Justice, 2001.

Sarikurjategijad (korduvad kurjategijad), sariohvid (korduvad ohvid), kuritegevuskolled ja kõrge kuritegevusriskiga rajatised on mõisted, mis kirjeldavad kuritegevuse kontsentreerumise põhjusi. Kuritegevus keskendub ka teatavatele nn kuuma-dele kaupadele, mis kalduvad olema varguse objektid, nt autod, jalgrattad, videoseadmed ja mobiiltelefonid. Varaste lemmik on mõistagi sularaha, mida Marcus Felson nimetab kurjategijate emapiimaks. Nagu näitab Briti kuritegevuse uurimus, on sularaha see, mida kõige enam varastatakse süütamiste, sissemurdumiste ja röövimiste käigus. See innustab röövima panku ja kihlveo-kontoreid, rüüstama münditelefone ja sularaha-automaate.

Inimestele kuuluvate asjade järgi võib tuvastada nende omanike ohvriks langemise riski. Näiteks kahekordistab auto omamine kuriteo ohvriks langemise riski ka siis, kui võetakse arvesse asjasse puutuvad demograafilised ja sotsiaalsed olud. Konkreetne automarkki võib varguseriski mitu korda suurendada. Seepärast avaldab Ühendkuningriigi siseministerium autovarguste indeksit, mis kajastab varguseriske mudelite kaupa. Indeks aitab inimestel ostuvalikuid teha. Varaste lemmikautode ostmist välditakse ning see sunnib ühtlasi autotootjaid autode turvataset tõstma.

Kuigi indeksist on palju kasu, ei näita see ometi seda, mis autod on missuguste huvidega varaste orbiidis. Ameerikas 1980ndate keskel tehtud uurimus selgitas, et lõbusõiduharrastajate eelismudelid olid võimsa kiirendusega Ameerika nn muskliautod. Varastatud ja leidmata jäänud autod olid kallid mudelid (nt Mercedesed) ning sissemurdud ja tühjaks rüüstatud olid Euroopas valmistatud heade raadiotega autod (nt Volkswagenid). Ameerikas toodetud universaalkerega autod polnud ühegi vargustüübi sihtmärgid. Need olid odavad, jubedate raadiotega ja selliste autodega end surnuks kihutanud lõbusõitjaid polnud olemas.

Varaste lemmikutega (sigaretid, videokassetid, CDd, firmarõivad ja -jalatsid) kauplevad poed on tõenäolisemad poevaraste ja sissemurdumiste sihtmärgid. Paljusid neist kaupadest müüakse tänaval. Teades, mis on sinu piirkonna menukaup, võid vargusmustreid lahti seletada ja selgitada, kuidas

varastatud kraami müüakse ning kuidas seda turgu häirida. Politsei on üldiselt vähe tähelepanu pööranud varastatud kraami kokkuostmisele-edasimüümisele, sest midagi tõestada on siin raske, pealegi määratakse seda laadi kuritegude eest suhteliselt leebed karistused. Kui aga varastel oleks raskem varastatud kraamiga kaubitseda, väheneks ajend massvarguste (tavavarguste, mis moodustavad suurema osa kuritegudest) toimepanekuks.

Akronüüm CRAVED aitab meeles pidada, mis liiki esemed kuuluvad enim varastatud objektide hulka. CRAVED (*concealable, removable, available, valuable, enjoyable, disposable*) koondab järgmisi omadusi: peidetavad, teisaldatavad, kättesaadavad, väärtuslikud, nauditavad, üks kord kasutatavad.

- **Peidetavad.** Esemed, mida on võimalik taskusse või kotti peita, on poevaraste ja teiste salajaste varguste toimepanijate jaoks kerge saak. Esemed, mida on raske tuvastada ning mida saab pärast varastamist kergesti peita, on samuti riski all. See selgitab mõneti sedagi, miks me oma nime oma raamatutesse kirjutame ja miks vargad üldjuhul ei varasta omaenese tarbeks Rolls Royce'e. Seevastu varastavad nad vähem hinnalisi autosid, mis kergemini ümbruskonda sulanduvad. Mõningail juhtudel õnnestub esemete vargust isegi esemete omanike eest varjata, kui varastatakse näiteks poolelioleva ehituse ümber olevat puitu või telliseid.
- **Teisaldatavad.** Asjaolu, et autod ja jalgrattad liiguvad, aitab selgitada, miks neid nii sageli varastatakse. Pole ka üllatav, et sülearvuteid ja videoseadmeid sageli varastatakse, sest need on ihaldatavad ja kerged kanda. Nende tegurite tähtsus sõltub varguse asjaoludest, nagu ilmneb Ameerikas kogutud andmeist kaubahallides toime pandud varguste sihtmärkide kohta. Nii sissemurdjad kui ka tavalised poevargad sihivad sigarette, alkoholi, medikamente ja kosmeetikat, sealjuures sissemurdjate saagiks langeb neid tooteid palju suuremates kogustes.
- **Kättesaadavad.** Ihaldatavad objektid, mida on laialt saada ja võib kergesti leida, on seotud suure riskiga. See selgitab, miks kodudes püütakse peita ehteid ja sularaha võimalike sissemurdjate

eest. See võib aidata ka mõista, miks autod muutuavad varguste objektiks seda enam, mida vanemaks nad saavad. Suureneb nimelt tõenäosus, et organiseeritud parkimisevõimalusteta ja arvukama õigusrikkujate kogukonna naabruses, vaesemates piirkondades elavad inimesed saavad varastatud autod endale. Lõpuks – varguste lained võivad tuleneda uute ahvatlevate toodete kättesaadavusest (nt mobiiltelefonid), mis tekitavad kiiresti illegaalse turu.

- **Väärtuslikud.** Üldiselt valivad vargad hinnalisemaid kaupu, eriti siis, kui neid varastatakse müümise eesmärgil. Väärtust ei pea küll üksnes edasimüügi hinda silmas pidades defineerima. Seega võivad noored poevargad valida varastamiseks kaupu, mis tõstavad nende staatust seisusekaaslaste seas. Samal moel varastatakse lõbusõiduaautosid pigem välise efekti, mitte niivõrd rahalise väärtuse pärast.
- **Nauditavad.** Kuumad kaubad kalduvad olema nautimiseks või tarbimiseks varastatav kraam, nagu alkohol, tubakatooted, kassetid. Seepärast kipuvad elamurajoonide sisse-murdjad enamasti kaasa viima selliseid asju nagu videoaparatuur ja televiisorid, mitte aga samavõrra hinnalisi mikrolaineahjusid ega köögikombaine. See võib peegeldada paljude varaste (ja nende kundede) naudisklevat elustiili. Moeartikleid, nagu tossusid või disainitud teksasid, varastatakse palju suurema tõenäosusega kui harilikke kingi või ülrikonnapükse.
- **Üks kord kasutatavad.** Alles hiljaaegu on alustatud süsteemsemat seoste uurimist kuumade kaupade ja varguste turu vahel, kuid on selge, et vargad kalduvad valima sääraseid esemeid, mida on kerge müüa. See seletab asjaolu, miks Ameerika pudupoodidest enim varastatavate asjade nimekirjas on patareid ja ühekordsed žiletid.

Missuguseid veokeid varastatakse?

Ühendkuningriigi Siseministeeriumi uurimus Rick Browni juhtimisel näitab, et kere tüüp määrab, millist veokit varastatakse. Suurim varguserisk langes loomaveokitele, millest paljud olid eraomandis hobusefurgoonid.

Neid varastati 56 korda sagedamini kui prügiveoautosid. Kasutatud hobusefurgoonide turg aga kasvab ning seetõttu on varastel neid hea müüa. Ka kallureid ja ehitusel kasutatavaid lahtikäivate külgedega veoautosid varastatakse palju ilmselt samadel põhjustel.

1994. aastal Inglismaal ja Walesis varastatud raskeveokid

Veoki tüüp	Varastatud veokite arv	Juhtumite osakaal (%)	Varguste tase 1000 registreeritud veoki kohta
Loomaveofurgoon	156	5,1	56
Allalastavate külgedega veok	582	19,1	27
Kallur	920	30,2	16
Madala kastiga veok	565	18,5	14
Laadimisseade	86	2,8	13
Kaubik	349	11,5	9
Väikebuss	88	2,9	7
Veovanker	12	0,4	3
Kütuseveok	29	1,0	2
Prügiveoauto	10	0,3	1
Muud	248	8,1	1
KOKKU	3047	99,9	6

Loe lisaks

Ronald Clarke. Hot Products. Understanding, Anticipating and Reducing the Demand for Stolen Goods. Police Research Series, paper 112. London: Home Office, 1999.

Soodustavad faktorid võimaldavad õigusrikkujatel kuritegusid või korrariikkumisi toime panna. On olemas kolme tüüpi soodustavaid faktoreid:

- **füüsilised** soodustavad faktorid on esemed, mis lisavad õigusrikkujatele võimalusi või aitavad nende vastu võetavaid meetmeid pärssida. Veokitega saavad õigusrikkujad varastatud kraami vedada, telefonidega sidet pidada ja tulirelvad röövimise käigus osutatavat vastu-panu murda. Mõned füüsilised soodustavad faktorid on tööriistad, muu on pigem füüsilise keskkonna osa. Barry Poyner ja Barry Webb on kirjeldanud, kuidas müügilettide paigutus Birminghami turul soodustas vargusi naiste käekottidest;
- **sotsiaalsed** soodustavad faktorid stimuleerivad kuritegevust või korrariikkumisi, väärtustades kuriteost saadavat tulu, seadustades ettekäändeid süütegude toimepanemiseks või julgustades kahjutegudele. Kamp noori võib näiteks luua säärase sotsiaalse atmosfääri, mis ergutab spordiüritustel märatsema;
- **keemilised** soodustavad faktorid suurendavad õigusrikkujate võimekust riske ja kõlblust eirata. Õigusrikkujad võivad enne kuriteo toimepanemist närvide rahustamiseks näiteks ohtralt alkoholi juua või uimasteid pruukida.

Iga eri liiki soodustav faktor toimib kindla preventiivmeetme vastu (33.–37. samm), nagu tabelist nähtub. Füüsilised soodustavad faktorid võimaldavad seaduserikkujail vältida neid ohustavaid või tegevust komplitseerivaid preventiivmeetmeid. Sääraseid faktorid võivad ka ise hülbeid esile kutsuda. Sotsiaalsed soodusfaktorid võivad suurendada rahuldust pakkuvat tunnustust või vastuvõetavaid vabandusi kuriteo toimepanemiseks ning provotseerida kuritegu või korrariikkumist ka julgustamise läbi. Keemilised soodustavad faktorid lasevad seadusrikkujatel riske eirata, keskendada jõupingutused kuriteo toimepanekule ning ühtlasi vastuvõetamatuid vabandusi välja mõelda.

Et soodustavad faktorid võivad kriminaalpreventsiiooni mõju nüristada, tuleb kindlaks teha nende roll probleemis. Tõendusi soodustavate faktorite olemasolust võib leida uurimisraportites ja kuulda

Kuritegevust soodustavate faktorite ja olustikulise preventiivtöö suhe

Olustikuline preventiivtöö	Soodustava faktori liik		
	Füüsiline	Sotsiaalne	Keemiline
Riski suurendamine	←		←
Jõupingutuste lisamine	←		←
Kasu vähendamine		←	
Ettekäänete välistamine		←	←
Provotseerivate faktorite vähendamine	←	←	

uurijatelt, intervjuudes ohvrite ja kurjategijatega ning jälgides sotsiaalseid olusid. Kuriteoraportite statistilise analüüsi abil saab teha järeldusi kuritegude ja erinevate soodusfaktorite vahelise seose kohta.

Kui soodustavatel faktoritel on probleemi puhul mingi roll, siis järgmine samm on otsida üles nende allikad. Allikad varieeruvad omakorda faktori tüübist sõltuvalt. Füüsilised faktorid võivad valmis-kujul olemas olla (nt tänavasillutise kivid tänaval märatsejate või telefoniputkad narkoärikate jaoks) või saab neid osta seaduslikult (nt paljud sisse-murdmiste puhul kasutatud tööriistad) või on need varastatud (nt tõsiste kuritegude puhul kasutatavad autod). Olles tuvastanud allika, võib osutada võimalikuks midagi selle olemasoluga peale hakata. Ülalolev tabel näitab narkoärikate kasutatud telefoniputkade suhtes võetud meetmeid ning seda, mida tehti sularahaautomaatide ümbrusega.

Sotsiaalsed soodustavad faktorid sõltuvad paljuski sellest, kellega kurjategijad lävivad, ning kujunenud suhetest. Sotsiaalsele soodustavale faktorile võib näiteks keskkonda pakkuda kõrge kuriteoriskiga rajatis (26. samm). Kuritegude toimepanemisele annavad sotsiaalset tuge jõugud. Ent isegi seaduslik tegevus võib juhu tõttu osutada kuritegevuse sotsiaalseks soodustavaks faktoriks, nagu mõningate poliitiliselt motiveeritud vägivaldajuhtumite puhul.

Keemilisi soodustavaid faktoreid on saadaval külluses ning sageli seonduvad need kuritegevuse ja

õigusrikkumistega. Eriline roll on siin alkoholil. Üsna tavalised on erinevad soodustavate faktorite kombinatsioonid, vabaajaveetmise kohtades näiteks eeskätt sotsiaalne ja keemiline. Olustikulise preventiooni 25 tehnika seast mitmed on kavandatud vähendamaks just kolme tüüpi soodustavate faktorite mõju (33.–37. samm).

USA linnades telefonikabiinide kasutamise piiramine narkoärikate eest

Enne mobiiltelefonide kasutusele tulekut suhtlesid USA narkoäriks varustajate ja klientidega peamiselt avalikest telefonikabiinidest helistades. Selle pärssimiseks kasutati palju vahendeid:

- 1) linnavõimude korraldusel võis telefone kas lubada paigaldada või keelata seda tegemast või piirata teatud numbritele või teatavatesse piirkondadesse helistamist;
- 2) paigaldati numbrikettaga toonvalimis-aparaate, mis ei võimalda väljuvaid kõnesid peilida;
- 3) muudeti telefonide ehitust, et ei saaks sisse helistada;
- 4) kogukond osutas survet kohalikele telefonioperaatoritele või linnavõimudele, et telefonid kõrvaldada või paremini valgustatud ja valvatud paika ümber paigutada;
- 5) lubati ainult operaatori vahendatud kõnesid või öösiti ainult hädaabikõnesid;
- 6) pudupoodidest ja tanklatest eemaldati telefoniaparaadid või häälestati need ümber;
- 7) sekkuti muul viisil, näiteks suurendati politseipatrullide arvu, pandi telefoni-aparaatidele hoiatuskleepse ja lisati nn kuum liin probleemidest teatamiseks.

Allikas: Mangai Natarajan etc. Drug Dealing and Pay Phones: The Scope for Intervention. – Security Journal 1996, no. 7, pp. 245–251.

Turvameetmed sularaha-automaatide kaitseks New Yorgis ja Los Angeleses

	New York	Los Angeles
Sularahaautomaadi paigutamine turvaksega vestibüüli	●	
Lisavalgustus	●	●
Läbipaistvad aknad hoones	●	
Ülal paiknevad peeglid	●	●●
Automaatide juurest eemaldatud taimeestik		●
Valvekaamerad	●	●
Hoiatavad trükised kasutajatele	●	●●
Potentsiaalseid kurjategijaid hoiatavad kirjad	●	●
Kuritegevuse hindamine enne automaadi paigaldamist		●
Turvamehed	●*	
Automaadi piiratud tööaeg sõltuvalt ajalisest kuriteomustrist piirkonnas		●●

● Seadusega nõutud.

●● Seadusega ei nõuta, kuid rakendatakse pankade oma äranägemise järgi.

* Märkus: turvamehi kasutatakse ainult siis, kui panga siseruumis on sularahaautomaat, mida kliendid võivad kasutada väljaspool panga tööaega.

Allikas: Rob Guerette and Ronald Clarke. Product Life Cycles and Crime: Automated Teller Machines and Robbery. Security Journal 2003, no. 18, pp. 7–18.

Kui oled oma analüüsi lõpetanud (kasutades eelmises kümnes sammus vaadeldud üldistusi), pead endalt küsima, kas lugu, mille nüüd kirjutada võiksid, vastab hea ajakirjandustava arusaamadele. Kas loos on vastused kuuetele küsimusele: **mis, kus, millal, kes, miks ja kuidas?**

Samad küsimused liigendavad Barry Poyneri kuritegevuse analüüsi meetodi puhul mahuka probleemi üksikuteks koostisosadeks. Näiteks kui Ühendkuningriigi siseministerium tellis temalt uurimuse tänavakallaletungide kohta Coventry ja Birminghami kesklinnas, avastas ta, et politsei oli need juhtumid kvalifitseerinud kui isiku suhtes toime pandud rööve ja vargusi, aga enamik juhtumeid langes üsna selgelt tajutavalt probleemide kategooriasse:

- röövid kioskitest;
- joobnute röövimine;
- sularahaautomaatide juures raha näppamine;
- käekottide haaramine;
- rahakottide/raha näppamine pärast isiku kõnetamist;
- vargused ostukottidest;
- taskuvargused bussipeatustes.

See oli tänavakallaletungide iseloomustamisel palju tähenduslikum ning tähtis samm juhtumite mõistmisel. Seejärel hakkas ta juhtumite kohta koostatud protokolle sortima ning üritas luua pilti igast probleemist eraldi, et jõuda lahendustele. Juhtumite kohta koostatud raportid on dokumenteeritud info mõttes üsna varieeruvad – eriti juhtumite puhul, kus kannatanu kohal ei ole ja kui tunnistajadki puuduvad. B. Poyner üritas siiski raporteid tükkidest kokku panna nii, et tekiks probleemi peegeldav tervik (vt näidet). Iga juhtumi seisukohast püüdis ta leida vastused järgmistele küsimustele.

- **Mis juhtus?** Vastus sisaldab sündmuste jada ja tegevusi, millest sündmused koosnesid.
- **Kus see juhtus?** Vahetevahel hargneb sündmuste ahel eri paikades. Näiteks varastatakse auto parklast, toimetatakse seejärel mõnda garaaži, kus see osadeks lammutatakse, ning vrakk vee-

takse tühermaale. Infot võib olla aga üksnes esimese ja viimase asupaiga kohta. Nende kohtade ülevaatamine aitab selgitada, miks valiti teo toimepanekuks just need paigad.

- **Millal juhtus?** Maja- või autoomanikud võivad teada vaid seda, et nende auto on varastatud või majja on sisse tungitud millalgi nädalavahe- tusel. Paljude isikuvastaste kuritegude korral on kannatanud siiski võimelised üsna täpselt aru andma, millal asi juhtus, ning see võimaldab eristada asjaolusid (nt tühjad tänavad sel ajal jm).
- **Kes osalesid?** Alati on tegu vähemalt ühe kurjategijaga. Kannatanuid võib olla rohkem kui üks isegi siis, kui neil puudub kurjategijaga otsene kokkupuude; leiduda võib tunnistajaid ning teisi ja kolmandaid pooli. Tunnistajate ja kannatanute politseisse tehtud avaldused võivad sisaldada palju kasulikku infot, kuid vahel on juhtumi osas oluline küsitleda valimit.
- **Miks nad nii tegid?** Oluline on mõista, mis hüvesid annab konkreetne kuritegu kurjategijale. Paljude vargusjuhtumite puhul on tegemist ilmselge motiiviga; isikutevaheliste kuritegude ja vandalismi korral võivad motiivid selguda siiski alles õigusrikkujate küsitlemisel (11. samm). Kuritegude ärahoidmise seisukohalt on võrdselt oluline mõista, miks kannatanud ja tunnistajad käitusid just nii, nagu nad käitusid, ning vastata küsimustele, mis sunnib osa kannatanuid kurjategijale alistuma ning miks ei õnnestu tunnistajatel sageli sekkuda, et tegu takistada.
- **Kuidas kurjategija oma teo toime pani?** Kuritegu võib vaadelda kui mitmeastmelist protsessi, st tegemist ei pea olema piiritletud aktiga, mis juhtus vaid ühel hetkel ühes kindlas kohas. Õigusrikkuja peab langetama igal hetkel otsuseid, võib teistega koostööd teha ning rakendada teatavat oskusteavet ja tööriistu. Olemuselt on see 11. sammus vaadeldud Cornwelli stsenaariumi aluseks olev põhimõte. Alati ei pruugi olla võimalik koostada üksikasjalikke kirjeldusi, kuid analüüs peaks andma selge pildi, kuidas kuritegu toime pandi.

B. Poyneri analüüs bussipeatustes toime pandud taskuvargustest illustreerib eespool kirjeldatud käsitusviisi. Tal õnnestus konstrueerida kuriteo üksikasjalik kirjeldus, täiendades üsna pealiskaudseid kuriteoraporteid bussiootejärjekordade vaatlusega. Tema kokkuvõtte järgi on taskuvaraste tippaeg pärast lõunat, eriti reedeti, mil busside peale ruttajaid on rohkesti. Kolme-neljaliikmelised noortekambad passisid bussiootajate seas, teesklesid lähedal oleva poe akende vaatamist, kuid valisid hoopis sobivaid ohvreid. Viimased olid peamiselt keskealised või vanemad mehed, kes oma rahakotte pükste tagataskus kannavad (nooremad mehed kannavad enamasti liibuvaid pükse ega hoiarahakotte tagataskus).

Kui nende väljavalitud ohvrid hakkasid bussi peale minema, kiirustas mõni noortekambast ette ja tekitas sissepääsu juures tunglemise. Küsiti näiteks midagi suvalist bussijuhilt marsruudi kohta. Samal ajal tühjendas mõni kambaliige ohvri taskuid. Ohver ärritus tunglemise peale ega taibanud, mis tegelikult toimus. Juht võis samal ajal anda näiteks sissepääsu häirivatele noortele korralduse bussist väljuda ning ka nurisevad kaasreisijad ei märganud, mis tegelikult toimus. Noortesalk väljuski bussist ja sulandus rahvamassi. Kannatanu avastas aga alles hiljem, et tema rahakott on läinud. Ja ühtki noortekamba liiget ei tabata kunagi.

Selline juhtumikirjeldus pakub neli võimalikku reageerimisviisi:

- 1) selle asemel, et bussi sisenedes oma sõidupiletit ette näidata või mulgustada, võiks piletiprobleemi lahendada siis, kui ollakse juba sisenenud;¹
- 2) bussipeatuste asukohad tuleks ümber paigutada nii, et need poleks vaateakende vms ees, kus vargajõuk saab bussi ootamist teeselda;

3) bussipeatusi võiks ümbritseda sein või ekraan nii, et taskuvargad ei saaks hõlpsasti ega varakult oma ohvreid vaatluse teel välja valida;

4) bussi sisenejatele võiks peatuses olla sisenemiskiire, nii et siseneda saaks ükshaaval ja tunglemist tekitada oleks võimatu.²

Töötades arheoloogi kombel

Juhtumite kombineerimisel on muidki eeliseid. Osa juhtumite kohta on vähem üksikasjalikke andmeid kui teiste kohta, kuid üldjoontes teadaolevad faktid kattuvad. Võib osutada võimalikuks puuduvaid andmeid rekonstrueerida ning paigutada neid vähemate faktidega varustatud juhtumite lünkadesse. See oleks umbes samasugune tegevus, nagu täidavad arheoloogid tühemikke, kombineerides purunenud nõude väheseid alles jäänud kilde, sest tundes sarnaseid potileide, ollakse üsna kindlad terve poti kujus. Nii-sugune arheoloogi meetodika rakendamine oleks suureks abiks näiteks juhtumite korral, kus kahtluse all on kurjategijad, kelle tegevuse kohta on olemas üksikasjalikud andmed mõne varasema juhtumiga seoses, kus tabati samad isikud. Oleks põhjendatud arvata, et sarnaste kuritegude toimepanekul käituti samal viisil ka siis, kui teo toimepanijaid ei õnnestunud tabada.

Allikas: Barry Poyner. A Model for Action. – Situational Crime Prevention. Eds. Gloria Laycock, Kevin Heal. London: HMSO, 1986.

¹ Eesti oludes on asjad ID-pileti tõttu teisiti ja tavapiletit saab mulgustada sõiduki keskosaski; teistes riikides sisenetakse enamasti esiuksest, kus tuleb kohe juhilt pilet lunastada. – *Tõlkija*.

² Seegi tuleneb teiste riikide ühissõidukite peatuste eripärast. – *Tõlkija*.

Politsei esmane reaktsioon ka siis, kui ta osaleb probleemi detailses analüüsis, on püüd lahendada seda oma maksmapaneku kaudu. Seda peab arvestama ja sellele mitte vastu seisma, isegi kui eeldatav mõju on lühiajaline. Kuid algusest peale peaks aitama oma politseinikest kolleegidel leida püsivamaid lahendusi. Abi võivad osutada partnerid kohalikust kogukonnast, kuid sageli hoiavad nad paraku kinni oma joonest ning suruvad peale piiratud lahendusi. Tagajärjeks on sageli kompromissmeetmed, millest ükski ei ole efektiivne ning mis võivad rahuldada ainult üht või teist osalist. Erimeelsused lahendustes võivad kaasa tuua ajakao ning seetõttu ei ole midagi võimalik korralikult teha.

Seda saab takistada, kuid esmalt peab õppima eksperdina otsustama. Näiteks kui on tegemist autoärandamisega, peab oskama veenda, et peibutussõidukid ei ole efektiivsed, või tuleb pidada loeng "Lukustage oma auto" kampaania raames. Kui küsimus on sissemurdmistest, peab teadma turvaseadmete või tänavavalgustuse uurimuste tulemusi, millest mõlemad võib lahendusena välja pakkuda. Põhjalikult peab kursis olema nihetega kuritegevuses, sest siin on uuenduslikud lahendused sageli seotud võimalike tagasilöökidega.

Et otsuseid langetavaks eksperdiks saada, tuleb kursis olla asjaomaste uurimustega Home Office'i veebisaidil (www.homeoffice.gov.uk). Samal ajal pead teadma, kuidas leida rohkem üksikasjalikke vastuseid kirjandusele kiirpilke heites. Vaja on ligipääsu erialakirjandusele (Criminal Justice Abstracts, Security Journal, Crime Prevention and Community Safety, Crime Prevention Studies). Et hindamisuuringuid on vähe, tuleb otsida uuringuid, mis on tehtud teistes riikides (Austraalia kriminoloogiat instituut (www.aic.gov.au) või riiklik õigusinstituut (www.ncjrs.org) ja Office of Community Oriented Policing Services in the United States). Viimane avaldab sarja "Probleemilahendamise juhendeid politseile" ("Problem Solving Guides for Police"), mis on keskendunud spetsiifilistele probleemidele. Praegu on kättesaadavad kakskümmend juhendit ning kavandatud on veel mitme avaldamist. Kasutades teiste riikide uuringuid, peab oskama neid enda oludele kohaldada, sest kurjategijatel kalduvad igal pool olema sarnased motiivid ning nad kasutavad üsna samasuguseid meetodeid.

Tuleks omandada ka eksperdioskused kuritegevuse olustikuliseks ärahoidmiseks, et pärssida kuritegevuse võimaluste ringi. Kuritegevust olustikuliste preventiivmeetmetega ära hoides kasutatakse samasugust tegevusuuringu metoodikat nagu probleemile keskendunud politseitöö korral. Suur osa tõrjumise, kasu hajumise ja korduvalt ohvriks langemise valdkonnas saadud teadmisi ning teisi mõisteid, mida käsiraamatus käsitletakse, on välja arendatud kuritegevuse olustikulise ärahoidmise uuringute vältel. Järgmised viis etappi käsitlevad kuritegude olustikulise tõkestamise 25 tehnikat, mis jagunevad 5 põhirühma (vt raamitud teksti). Neid defineeritakse Nick Talley sõnade kohaselt *mehhanismina*, mille kaudu tehnikad annavad preventiivse efekti: kuriteo toimepanemiseks vajalike jõupingutuste suurendamine, riskide suurendamine, provokatsioonide ja põhjendavate vabanduste vähendamine.

Võiks küsida, miks on vaja võtta endale vastutus lahenduste kehtestamise eest. Kas ei piisa suurema osa etappide selgitamise, analüüsimise ja hindamise koormast? Kui see roll enda kanda võtta, miks peaks keegi selle täitjale tähelepanu pöörama? Et saada probleemi lahendavaks analüütikuks, tuleb väljuda traditsioonilise analüütilise funktsiooni piiridest ning täielikult ja võrdväärselt sulanduda probleemi lahendavasse meeskonda. Isegi suhteliselt noor olles võid eksperdina autoriteediks kujuneda, sõltumata positsioonist ametiredelil. Inimesed kuulavad uudseid ettepanekuid või toetavad teiste tõendamist leidnud häid ideid.

Tuleb alati valida lahendusi, mis toovad kaasa probleemi kiire vähenemise. See tähendab, et tuleb pigem keskenduda vahetutele ja otsestele, mitte kaugetele ja kaudsetele põhjustele. Seda tähtsat erisust on arendanud Paul Ekblom ning seda ilmestavad baarikakluses katkistest pudelitest ja klaasidest põhjustatud vigastused. Asja kaugem juur võib peituda rassilises diskrimineerimises, millest on kujunenud rahulolematute noorte põlvkond, kohaliku tööhõive võimaluste puudumises, mille tagajärjeks on ulatuslik sotsiaalne eraldatus, ning vingete vendade erilises reputatsioonis puudust kannatavas ja seaduseta kogukonnas. Vahetumad, olustikulised põhjused võivad tuleneda vastutustundetust teenindusest pubides, mille tagajärjel levib joomarlus ning pudelite ja klaaside kerge kättesaadavus nende relvana kasutamiseks.

Kiire ja püsiv kuritegevuse vähenemine võib olla saavutatav üksnes siis, kui pöörata tähelepanu situatsiooni põhjustele juurte tasandil. Isegi kui me teame, mida põhjustega ette võtta, võib tulemuse saavutada alles üsna kauges tulevikus – kaua pärast seda, kui praegustel sidusrühmadel on kadunud viimanegi huvi probleemi vastu. Kui ei tegelda vahetute põhjustega, nõuavad purunevad pudelid ja klaasid ikka uusi ohvreid.

Mõningate situatsioonilahenduste rakendamine võib olla üpriski ajakulukas. Näiteks võib pudelitest ja klaasidest põhjustatud ohule pöörata tähelepanu riigi õigusaktides, mis nõuavad pubidelt, et need võtaksid kasutusele pudelid ja klaasid, mis purunedes ei tekitaks teravaid kilde. Selle saavutamine võib ilmselt aega võtta. Palju realistlikum oleks kohaliku kogukonna surve, et pubides kasutataks õlle serveerimiseks ainult eriklaasist või plastist jooginõusid või loobutaks õllepudelite müümisest. Seda oleks võimalik saavutada märksa kiiremini. Analüütiku osa selle lahenduse edendamisel oleks koguda ka andmeid pubide võimalike kulutuste ning vigastustele ja hädaabile kulutatud vahendite vähenemise kohta. Tegelikult võibki analüütiku (kelle siis veel?) osaks langeda ülesanne koguda andmeid probleemi lahendavas ühistöörühmas tõsiselt võetavate ükskõik milliste meetmete teostatavuse, maksumuse ja avaliku kättesaadavuse kohta.

Kokkuvõtteks: kuni pole otsitud kõiki võimalikke lahendusi ega olda valmis võitlema heade ideede nimel, võib kogu põhjalik analüütiline töö osutada viljatuks.

Loe lisaks

Ronald Clarke. Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1997.

Derek Cornish, Ronald Clarke. Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A Reply to Wortley's Critique of Situational Crime Prevention. – Theory for Situational Crime Prevention. Crime Prevention Studies, vol. 16. Eds. Martha Smith, Derek Cornish. Monsey, New York: Criminal Justice Press (and Willan Publishing, UK), 2003.

Situatsioonilise kuritegevuse ärahoidmise 25 tehnikat

Suurendada jõupingutusi

1. Teha sihtmärgid raskemini ligipääsetavaks
2. Kontrollitav juurdepääs ruumidesse ja territooriumidele
3. Kontrollitavad väljapääsud
4. Seadusrikkujate üksteisest eraldamine
5. Kontrollida erivahendeid/relvi

Suurendada riske

6. Kogukonnapoolse valve laiendamine
7. Kaasabi loomulikule valvsusele
8. Vähendada anonüümsust
9. Rakendada kohalikke haldajaid
10. Tugevdada organiseeritud valvetegevust

Vähendada võimalikku saadavat tulu

11. Varjata sihtobjekte
12. Kõrvaldada sihtobjektid
13. Märgistada vara
14. Paisata segi turud
15. Vähendada kriminaaltulu saamise võimalusi

Vähendada provotseerivaid faktoreid

16. Vähendada frustratsiooni ja stressi
17. Vältida sõnasõdu
18. Vähendada emotsionaalset stressi
19. Neutraliseerida omataoliste surve
20. Hoida ära matkimine

Kõrvaldada õigustused kuriteo toimepanemiseks

21. Kehtestada reeglid
22. Koostada juhised ja juhendid
23. Äratada süümetunne
24. Aidata kaasa kuuletumisele
25. Kontroll uimastite ja alkoholi üle

Siin kirjeldame kuriteo toimepanemist raskendavate meetmete põhilisi kategooriaid, alustades sihtmärgi kättesaadavusest. Kuritegude olustikuline ärahooldamine jäetakse mõnikord kõrvale kui näiliselt asjatu; see on aga üks 25 tehnikast, mis vahendite paketti kuuluvad. Tähelepanev on tehnikate märgatav kattumine (nt sihtmärgi raskemini kättesaadavaks tegemine võib seadusrikkujate tegevust aeglustada ning suurendada nende tabamise võimalust) ning see, et mõningad meetmed võivad teenida rohkem kui üht eesmärki. Seda klassifikatsiooni kasutades ei maksa aega kulutada muretsemiseks, kuhu mingi meede sobib. Klassifikatsiooni aitab kinnitada teadmine, et võimalik situatsioonivastuste repertuaar on vastava probleemi lahendamiseks kõige ulatuslikum.

Sihtmärkide muutmine raskemini kättesaadavaks. Ilmne ja sageli väga efektiivne viis takistada vandaali või varast on füüsiliste takistuste (nt lukkude, turvavõrede, -klaaside jms) olemasolu. Londoni metroo piletiautomaatide täiustatud konstruktsioon vähendas märgatavalt võltpiletite kasutamist. Bussijuhte kaitsvad turvaekraanid on vähendanud nende vastu toimepandavaid ründeid ning röövlivastased turvaklaasid Londoni postkontorites on kahandanud röövimisi 40% võrra. Tugevdatud peenrahakarbid on vähendanud vargusi ning kahju tekitamist avalikele telefoniautomaatidele nii Inglismaal kui ka Austraalias. Roolilukkude kasutusele võtmine Saksamaal, Inglismaal ja Ameerikas 30 aastat tagasi tõi kaasa olulise autoärandamiste vähenemise ning tänapäeval annavad sama tulemuse immobilaiserid.

Kontrollitav juurdepääs ruumidesse ja territooriumidele. Kõrvaliste isikute ruumidesse pääsu takistamisel (nt kontoritesse, tehastesse või elumajadesse, kus neil ei ole õigust viibida) on pikk ajalugu. Tuletame meelde kas või keskaegseid langvõresid, kaitsekraave ja tõstesildu. See on ühtlasi kaitstava ruumi keskseid komponente, väidetavalt situatsioonilise preventsiiooni teadusliku huvi algus. Barry Poyneri ja Barry Webbi väitel tõid audiolukud, elumaju ümbritsevad aiad ning elektrooniline juurdepääs parkimismajadesse kaasa märkimisväärse vandalismiaktide ja varguste vähenemise ühes Londoni piirkonnas. B. Poyner on tuvastanud, et audiolukkude paigaldamine ning hooneid ühendavate kõnniteesildade lammutamine vähendas märkimisväärselt röövkallaletunge teises Londoni linnajaos

(22. samm). Mõningatel juhtudel on kontrollitav juurdepääs mõeldud keelatud objektide tuvastamiseks või piletite ja dokumentide olemasolu nõudmiseks. Automaatsed piletikontrolliväravad Londoni keskuse metroojaamades vähendasid piletita sõitu kogu süsteemis kahe kolmandiku võrra, piletite ümberkujundamine nende kontrollimise hõlbustamiseks Vancouveri praamidelt tõi kaasa samasuguse tulemuse. Tuntuim näide on, et reisijate ja pagasi läbivalgustamise tõttu lennujaamades 1970. alguses vähenesid kogu maailmas lennukite kaaperdamise juhtumid umbes 70%-lt 15%-le.

Kontrollitavad väljapääsud (turvaväravad). Väljumiskontrolli eesmärk on tagada, et hoonest, territooriumilt või mujalt lahkujad ei oleks midagi varastanud või oleks tasunud kõik maksud ja lõivud. Selle tehnika hulka kuulub näiteks nõue rongist väljudes loovutada pilet, piirikontroll riigist lahkumisel ning elektrooniliste turvaelementide kasutamine raamatukogu raamatutel või kauplustes. Need turvaelemendid aktiveerivad alarmsignaali, kui raamatud pole vormistatud väljaviimiseks või varas üritab turvaelemendiga varustatud eset kauplusest välja toimetada. Uuringud on näidanud, et need vähendavad oluliselt kauplustest ja raamatukogudest varguste arvu.

Õigusrikkujate eraldamine üksteisest. Jalgpallifännide rivaalitsevad rühmad eraldatakse staadionil üksteisest, et vähendada kaklusi, ning saabumine ja lahkumine staadionilt on korraldatud ajakava järgi, et vältida ooteaegu, mille jooksul võivad tekkida pahandused. Bussigraafiku koostamine selliselt, et viimane buss väljub vahetult pärast pubide sulgemisaega, on mõeldud takistama sulgemisajal tekkivaid tülisid – veel üht Inglismaa ebameeldivat tava. Ummikute ja tunglemise vähendamine müügiletide ees vähendas märgatavalt vargusi käekottidest Birminghami turgudel, kuna see muutis keerukamaks taskuvarguste ja muude salajaste varguste toimepanemise. Roger Matthews on toonitanud, et tänavatele tõkete panemine liikumise raskendamiseks andis oma osa Põhja-Londoni äärelinna punaste laternate rajooni tervendamisse. Need on mõningad näited seadusrikkujate eraldamise kohta kuriteo sihtmärkidest; situatsiooni- tehnika, mis on rutiinse tegevuse teooria osa.

Erivahendid ja relvad. Metsiku Lääne kõrtsides nõuti sisenejate tavapäraselt püstolite loovutamist, et hoida ära võimalikke purjuspäi tekkida võivaid tulevahetusi. Hilisemal ajal on välja töötatud n-õ ohutumad käsitulirelvad, millest saab tulistada ainult omanik või mis tulistavad välja vahakuule või rahusteid. Et takistada purunenud klaaside kasutamist relvadena, on paljud pubid Inglismaal kasutusele võtnud tugevdatud õlleklaasid. Helistaja numbrinäidu kasutuselevõtu algusest (New Jerseys 1980ndate lõpus) vähenes veerandi võrra ebasüüdate telefonikõnede arv. 30. sammus loetletakse erinevaid viise, kuidas USA linnad on püüdnud kontrollida avalike telefonide kasutamist uimastiäris, sh sissetulevate kõnede blokeeringuid ning nende keelustamist spetsiaalsetes piirkondades. Avalike telefonide ümberprogrammimine Manhattani bussijaamas hoidis ära ebaseadusliku juurdepääsu rahvusvahelisele kõneteenusele ja pühkis maapinnalt sahkerdajate miljonitesse dollaritesse ulatuvad petuskeemid. Isikutuvastamise protseduuride kehtestamine Rootsis tõi kaasa pangatšekikelmuste olulise vähenemise, samal ajal kui täiustatud turvaprotseduurid krediitkaartide kättetoimetamisel tõid selles riigis 1990. aastate keskel kaasa krediitkaardipettuste märgatava vähenemise (12. samm).

Suurendada jõupingutusi, mida on vaja kuriteo toimepanemiseks

Teha sihtmärgid raskemini kättesaadavaks

- Roolilukud (ka mehaanilised) ja immobilaiserid
- Röövimisvastased turvaklaasid pankades ja postkontorites
- Plastkaitseklaasid bussijuhtidele

Kontrollitav juurdepääs ruumidesse ja territooriumidele

- Audiolukud korterelamutele
- Juurdepääs garaazidesse ja kontoritesse kiipkaardiga
- Tarastatud tagahoovid ja tänavavärvate süsteem

Kontrollitavad väljapääsud

- Väljudes on vaja esitada pilet
- Dokumendid millegi väljaviimise kohta
- Turvaelemendid kauplustes ja raamatukogudes

Seadusrikkujate üksteisest eraldamine

- Tänavapiirded punaste laternate rajoonides
- Eraldi WC-d naistele
- Pubide hajutamine kesklinnas

Erivahendid ja relvad

- Piirata aerosoolpakendite müümist alaealiste
- Tugevdatud õlleklaasid
- Lõpetada sissetulevad kõned telefoniautomaatidesse, et nurjata uimastidiilerite tegevust
- Fotod krediitkaartidele ja pöidlajäljed tšekkidele

Seitse kriitilist väidet kuritegevuse olustikulise ärahoidmise kohta ja vastuväited

Kriitiline väide	Vastuväide
1. See on ebateoreetiline ja lihtsustatud.	See baseerub kolmel kuriteo toimepanemise võimaluse teoorial: rutiinne tegevus, kuriteomuster ja ratsionaalne valik.
2. See ei tööta, kuritegevus muudab kohta ja muutub sageli hullemaks.	Paljud uurimused on näidanud, et see vähendab kuritegevust, tavaliselt paigutub see ümber vähe.
3. See asetab süü kannatanule.	See annab kannatanuile infot kuritegevuse riskide ja nende vältimise kohta.
4. See edendab isekat n-õ valitute kogukonda.	Turvalise planeeringuga kortermajad ja autonoomne telejälgimissüsteem avalikes sõidukeis on kaks näidet elanikkonna haavatavate rühmade kaitse kohta.
5. Etendab nn suurt venda ja on repressioonide teenistuses.	Olustikulised abinõud on sageli vaevunähtavad või parandavad üldist elukvaliteeti. Preventsioon on üldiselt vähem diskrimineeriv kui seaduse maksmapanek.
6. See juhhib tähelepanu kõrvale kuritegevuse algpõhjustest.	See annab vahetuid tulemusi ja aega, et leida pikaajalisi lahendusi kuritegevuse ohjeldamiseks.
7. See on konservatiivne, kuritegevusprobleemide juhtimiskeskne käsitlus.	See ei luba enam, kui suudab anda. Eeldab, et lahendused oleksid ökonoomsed ja avalikkus aktseptiks neid.

Loe lisaks: Andrew von Hirsch, David Garland, Alison Wakefield. Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention. Oxford: Hart Publishing, 2000.

Seadusrikkujate küsitluste kohaselt muretsevad nad enam tabamise kui tabamisega seotud tagajärgede pärast. See on mõistetav nende seisukohalt, sest nad saavad tabamise korral vähe ära teha karistuse vältimiseks, kuid saavad ettevaatlikud olles tabamise riski vähendada. Just seepärast üritatakse olustikulistele meetmetega suurendada kinnivõtmise riske ega tehta katseid karistusega manipuleerida.

Kogukonnapoolne laiendatud valve. Cohen ja Felson on näidanud, et elumajadesse sissemurdmiste kasv Ameerikas 1960. ja 1970. aastail oli osaliselt seotud oma kodust eemal töötavate naiste arvu kasvuga. See tähendas, et enamiku päevasest ajast puudusid paljudes majades ja peaaegu tervetes äärelinnades need, kes kodul silma peal hoiaks. Teine uurimus on näidanud, et sissemurdjad eelistavad kuritegusid toime panna tööpäeval pärast lõunat, mil inimesi kõige tõenäolisemalt kodus ei ole. Seda arvestades peaksid korteri- ja majaomanikud ajalehtede tellimise oma pikema äraoleku ajaks katkestama ning oma äraolekust naabritele teada andma. Mobiiltelefoni kaasaskandmine või õhtuti ümbruskonnas väikeste seltskondadega ringijalutamine on samuti kogukonna laiendatud valve viisid. Nende lihtsate ettevaatusabinõude ja naabrivalve efektiivsuse hinnangutest on paraku vähe üldistusi, ainuke süstemaatiline püüe laiendada valvet ei ole olnud julgustav. Siiski oli naabrivalve, millesse kaasati sissemurdmisjuhtumi ümbruses paiknevaid elumaju, tähtis element edukas Kirklandi projektis.

Kaasabi loomulikule valvsusele. Majaomanikud pügavad oma majade ees põõsaid ning pangad valgustavad öösiti oma ruume, et aidata maksimaalselt kaasa oma igapäevaseid toimetusi tegevate inimeste ilmutatavale loomulikule valvsusele. Loomuliku valve täiustamine on parandatud tänavavalgustuse ja kaitstava ruumi arhitektuuri esmane eesmärk. Oscar Newman on saavutanud mõningast edu kuritegevuse vähendamisel Ameerika suurtes kortermajades ruumide kaitse põhimõtteid rakendades. Täiustatud valgustus Dudley asumis tõi kaasa kuritegevuse vähenemise, kusjuures kuritegevuse ümberpaiknemist ei täheldatud. Röövimiste näit- arvud Florida väikekauplustes olid väiksemad, kui need kauplused paiknesid aktiivsema õhtuse elutegevuse piirkondades ning kui vaade nende sisesse ei olnud takistatud. Infoliinid ja kuritegevuse tõkesta-

mise programmid kasutavad just avalikkuse loomulikku tähelepanu.

Anonüümsuse vähendamine. Et üha rohkem on inimesi, kellel on auto, võimaldab see neil elukohast järjest kaugemal töötada. Linnast väljas asuvate kaubanduskeskuste areng on andnud tõuke kohalike väikekaupluste väljasuretamisele. Odavad reisid on suurendanud turismi nii kodumaal kui ka välismaale. Seepärast veedavad paljud üha rohkem aega anonüümsete võraste inimeste hulgas. Suurte koolide asutamine on osake sellest – koolipersonal ei tunne kõiki õpilasi ega kaasõpilased üksteist. Anonüümsuse vähendamine on paljulubav, kuid harva kasutatav situatsioonitehnika vorm. Mõned Ameerika koolid nõuavad tänapäeval koolivormi kandmist, et vähendada oma õpilaste anonüümsust teel kooli ja tagasi koju. Sildid “Kuidas mu sõidu- oskus on?” suurveokite tagakülgedel koos sõiduki numbrimärkidega ning reisijale nähtavad takso- juhtide isikutunnistused on anonüümsuse vähendamise näited.

Kasutada piirkonnajuhte. Lisaks oma põhiülesannetele täidavad mõned töötajad (nt müüjad, hotellide uksehoidjad, parklateenistujad ja bussikonduktorid) ka valvurite osa. Bussides, kus on konduktorid, ning elumajades, kus samas majas elab majahoidja, on täheldatud vähem vandalismi- akte. Avalikud taksofonid, mis asuvad näiteks pubides või raudteejaamades, kus sealsed töötajad saavad neil silma peal hoida, langevad samuti harvemini rünnete ohvriks. Kanada uuringust on selgunud, et elumajadesse, kus on olemas uksehoidja, murtakse sisse vähem. Kassiriide premeerimine võltsitud või varastatud krediitkaartide avastamise eest aitas New Jersey elektroonika hulgi- müügifirmas vähendada iga-aastast pettuste tõttu tekkinud kahjumit peaaegu 1 miljoni dollari võrra. Vandalismiaktid Põhja-Inglismaa 80 linnabussis vähenesid oluliselt, kui bussijuhid varustati kohaliku autonoomse telekaameraga. Kahe müüja üheaegne töö olemine on osutunud efektiivseks röövimiste ärahoidmisel USA väikestes universaal- kauplustes.

Tugevdada organiseeritud valvetegevust. Organiseeritud valvet osutavad politsei, turva- töötajad ja kauplusedetektiiivid, kelle peaulesanne

on potentsiaalseid õiguserikkujaid eemale peletada. Turvasignalisatsioon ning kohalikud autonoomsed telejälgimisseadmed võivad seda valvet veelgi tõhustada. Vandalismiaktid, ründed ja piletita sõitmine vähenesid Hollandis märkimisväärselt, kui rakendati tööle uus inspektorite erirühm. Jalgrattapatrullimine oli edukas autodest varguste ohjeldamisel Vancouveri suurtes parklates. Briti

Siseministeriumi uuring pidas märgatavaks kuritegevuse vähenemist erinevate kuriteoliikide kaupa, kui kohalikud autonoomsed telejälgimisseadmed kasutusele võeti. Organiseeritud valve täiustamise viisid on kokkuvõtlikult näha raamitud tekstis.

Parem viis võidelda hüvedega seotud kelmustega

Briti parlamendis on perioodiliselt üritatud võidelda hüvedega seotud kelmuste vastu, kusjuures soovitakse, et avalikkus nende toimepanijaid paljastaks. Paar aastat tagasi mõistis parlamendi opositsiooni esindaja valitsuse hukka, küsides: “Kas julgustada naabrit teie järele nuhkima on seda sorti ühiskondlik väärtus, mida me Inglismaal ootame?” Eckhart Kulhorn on üles tähendanud parema mooduse, kuidas vähendada hüvedega seotud kelmusi. See seisnes Rootsis uue arvutisüsteemi kasutusele võtmises, mis võimaldas ristkontrollida isiku deklareeritavaid sissetulekuid. Kui inimesed taotlevad üürisoodustusi, on neil kiusatus näidata oma sissetulekuid väiksemana, kuid haigustoetuste taotlemise korral suuremana. Kahe avalduse võrdlev kokkuviiimine tuvastas selle kombe ja Kulhorn sai kaks tulemust: 1) 75% tõus vabatahtlikult deklareeritud andmetes sissetuleku kohta üüritoetusi taotledes; 2) 55% võrra vähenes majapidamiste arv, mis kaotasid soodustused valeandmeid sisaldavate sissetulekut käsitlevate avalduste esitamise tõttu. Mõlemad olid soovitud tulemused ja need illustreerivad andmete arvutiga ristkontrollimise väärtust mitte ainult sotsiaalsfääris, vaid ka mujal. On isegi võimalik, et kui kontrollitaks rutiinselt surmatunnistusi ning patsiendi andmeid, poleks Harold Shipman (Inglise arst, kes rakendas ebaseaduslikult oma patsientide suhtes eutanaasiat) oma mõrvarlikku karjääri harrastanud.

Kuriteo toimepanemisega seotud riskide lisamine

Kogukonnapoolse valve laiendamine

- Edendada rutiinseid ettevaatusabinõusid, nt jätta äraolekuajaks märke oma kohalolekust, kanda kaasas mobiiltelefoni ja liikuda pimedal ajal ringi rühmas
- Keskendatud naabrivalve

Loomulikule valvsusele kaasaaitamine

- Parem tänavavalgustus
- Kaitstava ruumi parem planeering
- Naabrivalve ja infoliinid

Anonüümsuse vähendamine

- Taksojuhtide ID-kaardid
- Kleepsud “Kuidas mu sõiduoskus on?”
- Koolivormid

Piirkonnajuhtide rakendamine

- Koolitada töötajaid õigusrikkumisi tõkestama
- Premeerida valvsuse eest
- Toetada kodanikke, kes kuriteo korral häiret annavad

Tugevdada formaalset valvetegevust

- Liiklusradarid ja kampaaniad “Kõik puhuvad”
- Kohalikud autonoomsed telejälgimisseadmed linnakeskustes
- Jalgrattapatrullid suurtes parklates

Ratsionaalse valiku teooria järgi tegutsevad seadusrikkujad alati kasusaamise eesmärgil. See kasu ei pruugi alati olla materiaalne nagu varguse puhul. Kuritegevusest võib saada ka teist laadi kasu, nt seksuaalvajaduste rahuldamine, joove, elamused, teiste omataoliste respekt jne. Üks kuritegevuse olustikulise tõkestamise tähtsaid osi on seetõttu igast seadusrikkumisest saadava kasu mõistmine ning ülevaade sellise kasu saamise ärahoidmise moodustest.

Kuritegevuse sihtobjektide varjamine. Maja- ja korteriomanikud püüavad sisse-murdjaid eksitada oma väärisasju ning muid väärtuslikke esemeid peites. Akende ees hoitakse kardinaid, et takistada varastel akende kaudu sisse vaatamast, et näha, mida seal on. Mõned inimesed ei kanna avalikes kohtades kuldketi ning teised väldivad oma autode jätmist ööseks tänavale, kui need on lõbusõidu tegemiseks ahvatlevad mudelid, näiteks sportautod (vt raamitud teksti). Kõik need on kuritegevuse sihtobjektide varjamise viisid ning vähendavad ahvatlust kuritegu toime panna. Mõned varjamise strateegiad on vähem silmatorkavad. Näiteks võivad telefoniraamatud, millest ei ole võimalik kindlaks teha abonendi sugu, kaitsta naisi nilbete telefonikõnede eest või mürkistamata inkassatoriautod vähendada röövkallaletungi ohtu rahavedamise ajal.

Kõrvaldada sihtobjektid. Plastkaarte aktseptiiva aparadi paigaldamine ühes Hispaania kirikus tõi kaasa mitu eelist: annetajad said tšeki maksude vähendamise tarvis, kirik sai suuremaid annetusi ning kirikus vähenes vargusohu seoses sihtobjekti, s.o korjanduskarbi eemaldamisega, sest sularaha ei laekunud. Säärase situatsioonitehnika varane rakendamine pärineb California kullapalaviku aegadest. Langenud pidevalt postitõldade röövide ohvriks, hakkas üks kullakaevandus välja laskma 400naelaseid kullakange. Need olid röövijatele hobuse seljas kaasaviimiseks liiga rasked. Sihtobjekti kõrvaldamise hilisemad näited on avalike telefoniautomaatidega tehtud muudatused. Et takistada riskipiirkondades telefonikabiinide klaaside purustamist, asendati kabiinid klaasideta katusealustega. Telefonikaardid, mis kaotasid vajaduse hoida suuremaid sularahasummasid, kõrvaldasid tähtsa varguseobjekti sularahakarpide näol. Meetmed, mis hoidsid ära majapidamiste korduva ohvrikslangemise Kirkholdi asumis, sisaldasid müntidega käivitavate gaasi- ja elektrimõõdikute kasutusel eemaldamist, mis kõrvaldas sisse-murdjate sageli sihiks valitud objekti. Võib-olla kõige suurem edusamm oli täpsete piletihindade sisse-seadmine ning seifide paigaldamine bussidesse, mis

vähendas oluliselt bussirööve New Yorgis ja veel 18 linnas 1960ndate lõpus.

Vara mürkistamine. Arenenud riikides peavad mootorsõidukid olema registreeritud ja kandma sõiduki individuaalset identimisnumbrit (VIN-koodi). Selle eesmärk on nii lihtsustada maksustamist kui ka ära hoida vargusi. Üks viimastest USA osariikidest, kus hakati nõudma sõiduki registreerimist, oli Illinois 1934. aastal; pärast seda langes ärandatud sõidukite arv eelneva aasta 28 000-lt 13 000-ni järgmisel aastal. Hiljem sätestati USAs mootorsõidukeid käsitleva seadusega, et VIN-koodiga varustatud suurema riskiga sõidukite kõik peamised kereosad tuleb mürkistada. Politsei identimisoperatsioonide programmidel on USAs olnud kirev ajalugu, kuid Gloria Laycock on teinud kindlaks, et Inglismaal Walesis väikestes kogukondades ettevõetud vara mürkistamine koos ulatusliku meedias teavitamisega on kahandanud registreeritud kodudesse sisse-murdmise poole võrra.

Turgude kõigutamine. Kriminallistid ja politsei on kahetsusväärset teinud selleks, et mõista ning kõigutada varastatud esemete turgusid. Kriminallistide arvates on raske saada andmeid nende turgude kohta ning politsei on eelistanud pöörata rohkem tähelepanu varaste ja sisse-murdjate kui varastatud vara edasimüüjate tabamisele, sest karistused varastatud esemete vahendamise eest on suhteliselt leebed. Siiski, kui poleks nõudlust varastatud esemete järele, oleks vähem püsivalt tegutsevad korteritesse sisse-murdjaid ning varastataks vähem veokitest, mis veavad suuri tubaka- ja alkoholikoormaid. Mike Suttoni töö, mille ta tegi Briti Siseministeeriumi jaoks, on äratanud huvi varastatud esemete turgude segipaiskamise vastu. Kõigutavad meetmed tuleb kohaldada turu iseloomule ja need peavad sisaldama politseipoolset süstemaatilist seiret pandimajade tegevuse üle, survet ebaseaduslikele tänavavahendajatele ning ajalehtedes avaldatavate müügikuulutuste seiret, et tuvastada korduvaid edasimüüjaid. Politsei varioperatsioone (nt matkitud komisjonipoed) tuleks vältida, sest uuringud on näidanud, et need võivad nende loomise piirkonnas pigem stimuleerida varguste toimepanemist.

Kasust ilmajätmine. Nn lamavate politseinike ehk tänavakünniste paigaldamine on kindel viis jätta autojuhid ilma kihutamise saadavast kasust. Turvakoodidega varustatud autoraadiod ja tindimärgised annavad lisa kuritegevuse tõkestamise tehnikale. Turvakoodidega varustatud autoraadioid ei ole võimalik

LEIA PRAKTLINE VASTUMEEDE

kasutada, kui varas ei tea nende PIN-koodi; Austraalias ja USAs tehtud uuringute põhjal on varguste arv selliste raadiotega autodest väiksem. Tindimärgiseid kasutatakse riitel, et tõkestada vargusi kauplustest. Kui neid püütakse eemaldada ilma vastava seadmeta, pritsivad need tinti ning määrivad riituseseme, millele need olid paigaldatud. Varas ei saa niisugust riituseset kanda ega maha müüa, mis teeb eseme varguse mõttetuks. New Yorgi Transpordiameti edu metroorongide grafitist puhastamisel võrsus metroovagunite kohesel puhastamisel grafitist, mille tagajärjel jäid seadusrikkujad ilma elamusest näha oma töid avalikkuse vaateväljas.

Talli uks lukku

Nick Ross tuletab meile eessõnas meelde, et targem on panna talli uks lukku kui pärast hobust taga ajada. Meil ei pruugi enam olla hobuseid, kuid enamikul meist on autod. Paljudel on ka garaažid, kuigi neid tihtipeale ei kasutata. Ent kui meil on autod, mille mudelid on suure riskiastmega (vt Briti Siseministeeriumi autoärandamiste indeksit), oleks vägagi soovitatav auto silma alt garaaži panna. Nagu näitab tabel, suurendab autode maja ette tänavale jätmine märgatavalt vandalismiakti või ärandamise riski.

Kuritegevusest saadava tulu vähendamine

Kuritegevuse sihtobjektide varjamine

- Mitte parkida tänavale atraktiivseid autosid, millega ärandajatel meeldib lõbusõitu teha
- Telefoniraamatud, mille järgi ei ole võimalik kindlaks teha abonendi sugu
- Ilma erimärgistusega inkassaatori- jms veokid

Kõrvaldada kuritegevuse sihtobjektid

- Eemaldatavad autoraadiod
- Naiste turvakodud
- Ettemakstud krediidiga telefonikaardid

Vara erimärgistamine

- Vara märgistamine
- Sõidukite ning autoosade märgistamine seerianumbritega
- Kariloomade märgistamine

Turgude kõigutamine

- Pandimajade kontrollimine
- Müügikuulutuste kontrollimine
- Litsentsitud tänavakauplejad

Kasust ilmajätmine

- Kauba tindimärgistus
- Grafitist puhastamine
- Varastatud mobiiltelefonide kasutuskõlbatuks muutmise

Loe lisaks

Mike Sutton, Jacqueline Schneider, Sarah Hetherington. Tackling Stolen Goods with the Market Reduction Approach. Crime Reduction Research Series Paper 8. London: Home Office 2001.

Autoärandamised ja parkimispaigad Inglismaal ja Walesis, ülevaade Briti kuritegevusest

Kuhu pargitud	100 000 auto kohta 24 tunni jooksul toimepandud kuritegusid
Kodugaraaž	2
Valvega parkla	40
Tänaval kodu juures	117
Elumaja garaaž	38
Elumaja parkla	101
Töökoha garaaž	48
Töökoha parkla	37
Tänaval töökoha juures	118
Teisel tänaval	327
Avalik valveta parkla	454

Allikas: Ronald Clarke, Pat Mayhew. Preventing Crime in Parking Lots: What We Know and What We Need to Know. Reducing Crime through Real Estate Development and Management. Eds. Marcus Felson, Richard Peiser. Washington, DC: Urban Land Institute, 1998.

Uurides vanglaid ja pubisid, pani Richard Wortley tähele, et ülerahvastatus, ebamugavus ja jõhker kohtlemine provotseerisid vägivalda mõlemas paigas. See sundis teda väitma, et olustikuliste meetmete võtmisega on ülearu keskendatud kuritegude toimepanemise võimalustele ning jäetud unarusse olud, mis soodustavad kuritegevust või ärgitavad kuritegu toime panema. Selle töö tulemusel on Clarke ja Cornish lülitanud oma uude situatsioonitehnikate klassifikatsiooni viis tehnikat, et vähendada, nagu nad ise nimetavad, provotseerivaid faktoreid. Neid tehnikaid kirjeldatakse allpool R. Wortley näidetele tuginedes.

Vähendada frustratsiooni ja stressi. Igaüks vihas tab, kui ettekandja teda ebaviisakalt kohtleb, inimesed järjekorras vahele trügivad või kui ühiskõhikud põhjuseeta hilinevad. Mõnikord vihastatakse niivõrd, et muututakse vägivaldseks. Seda võib vältida teeninduskultuuri parandamisega, mida ka üha enam nõutakse. Siiski võidakse pretensioone eirata, kui nende esitajal puudub piisav mõju. Näiteks ignoreeritakse sageli kinnipeetavaid, kui nad kaebavad, et nad ei saa süüa siis, kui neil kõht tühi on, või nad ei saa valida endale sobivaid teleprogramme, isegi kui neid kaebusi võib arvesse võtta (nt muuta söögiaegu või paigaldada rohkem televiisoreid). Telefoni järjekorras seismine on vangidele veel üks frustratsioonilikkaid ning seda võib vähendada telefonikasutuse normeerimiseks loodud arvutiprogrammide abil (vt raamitud teksti). Vihapursked ja vägivald võivad samuti tuleneda inimeste seadmisest äärmiselt ebamugavasse olukorda – liiga vali müra, neid trügitakse ja neil pole kuhugi istuda. Säärased olukorrad võivad kujuneda paljudes klubides või pubides ning need on pidevalt ka pahandusi tekitanud. Enam istekohti, rahustav muusika ja hämar valgustus vähendavad sellistes paikades alati stressi.

Vältida sõnasõdu. Rivaalitsevad jalgpallifännide grupeeringud on staadionil üksteisest eraldatud ning nad saabuvad ja lahkuvad sealt kindla graafiku järgi, et vältida ootamisaega, mil võivad tekkida pahandused. Taksotariifid Kennedy lennujaamast Manhattanile on praeguseks fikseeritud standardsele 30 dollarile, et vältida petmist või arve üle tekkivaid vaidlusi. Katsel leida rahvahulkade juhtimist konsensuse alusel Austraalia Mootorratta Grand Prix'l lubati sõitjatel organiseerida oma kaasmootorratturite tarbeks laagriplatse ning välja töötada nende territooriumide kasutamise reegleid.

See aitas ära hoida politsei ja mootorratturite vahelisi kaklusi, mis olid rikkunud ürituse mainet varasematel aastatel.

Vähendada emotsionaalset ärritumist. Meesarst ei peaks tegema naispatsiendi põhjalikku läbi vaatust, ilma et juures viibiks kas naissoost õde või mõni muu tervishoiutöötaja. See kaitseb arsti valesüüdistuste eest, kuid vähendab ka kiusatust patsienti seksuaalselt kuritarvitada või talle kohatuid lähenemiskatseid teha. Seadused, mis keelavad süüdimõistetud pedofiilidel töötamast kohtadel, mis on seotud lastega, ei kaitse mitte ainult lapsi, vaid aitavad ka täiskasvanuil oma seksuaalseid kirgi ohjeldada. See, et ainult tulirelva nägemine võib käivitada agressiivsuse, põhjendab veel kord relvi käsitlevate seaduste vajadust. Et suurel osal seksuaalkurjategijaist on vägivalda elementidega sisalduvat pornograafilist materjali, annab aluse niisugust materjali kontrollida. Lõpetuseks, kiusatuse vähendamiseks on põhisoovitus olla avalikus kohas ettevaatlik oma rahaga; ka noored naised peaksid olema ettevaatlikud, kui nad õhtuti üksi välja lähevad.

Neutraliseerida omasuguste avaldatavat survet. Paljud vanemad tõrjuvad sõpru, kes avaldavad halba mõju nende lastele, ning koolides hajutatakse pahandusetekitajad laiali eri klassidesse. Ometi on nii vanemad kui ka lapsed omataoliste avaldatava surve subjektid. Juba töötav personal võib kallutada uusi töötajaid oma tööandjalt varastama; vanemad sõbrad võivad noori mehi jooma julgustada. Üks Austraalias alustatud avalik kampania võttis põhimõtte "Kõik puhuvad" tarvitusele hüüdlause "Head sõbrad ei lase oma kaaslastel juua ja sõita".

Hoida ära matkimine. Enamikul praegu müügil olevatel televiisoritel on olemas nn V-kiip või lapselukk, nii et vanemad saavad takistada oma lastel vaadata vägivalda sisaldavaid teleprogramme. Kuigi vägivaldsete filmide ja ühiskonnas valitseva vägivalla seose üle on palju vaieldud, on olemas tõendeid matkimiskuritegude kohta, kuna teated ebatavaliste kuritegude kohta massiteabevahendites provotseerivad nende matkimist mujal. On täheldatud, et näiteks õpilased, kes näevad oma õpetajaid tegelemas ebaseadusliku arvutitegevusega, võivad palju tõenäolisemalt panna ka ise toime arvutikuritegusid; jalakäijad võivad järgida punase tule all tänavat ületava inimese eeskujut. Tõepoolest, kui sageli oleme ise oma autoga punase tule alt läbi

lipsanud ja tahavaatepeeglist vaadates täheldanud, et sama on teinud järgnenud auto. Samuti on täheldatud, et parkidesse paigutatud piknikulauad, mida on kraabitud või millele on kirjutatud, ahvatlevad teisi tegema sama asja. Säärased näited põhjendavad nn kiirparandusprogramme vandalismiaktide vastu. Wilson ja Kelling laiendasid seda printsiipi oma kuulsas katkiste akende artiklis, väites, et kui ei reageerita kiiresti väiksematele allakäigumärkidele ühiskonnas (nagu prostituutide kerjamine või pealetükkiv käitumine tänaval), võib tagajärjeks olla olukorra kiire allakäik, kui piirkonda siirduvad karastunud seaduserikkujad, kes kontrolli kadumist ära kasutavad.

Telefonipettused, mänguautomaadid ja Victoria's Secrets Rikers Islandil

Rikers Island, mis asub kiviviske kaugusel La Guardia lennujaamast, on tohutu 10 vanglast koosnev süsteem. Neis peetakse kinni erineva kategooria kurjategijaid, kelle telefonikasutamise õigus varieerub nende kinnipidamisrežiimist. Vanglaametnikud pidasid telefonide kasutamise registreerimiseks ja iga kinnipeetava poolt telefoni kasutamise aja reguleerimiseks registreerimisžurnaale. 1990. aastate alguses varises see süsteem kokku. Kinnipeetavad töötasid välja oma süsteemi, mida tuntakse mänguautomaadi nimetuse all, ning telefonikõnede aastane maksumus kasvas üle 3 miljoni dollari. Telefonid olid kõige mõjuvõimsamate kinnipeetavate kontrolli all, nad kasutasid neid sageli juurdepääsuks oma piiparitele ning säilitasid seeläbi oma osa uimastikaubanduses välismaailmas. Kinnipeetavad kasutasid ka eerohtikatelefone ning varastatud krediitkaartide numbreid kaugekõnede ja ostude tegemiseks. Nancy La Vigne, kes uuris seda probleemi Rutgersi Ülikoolis USAs diplomitööd tehes, märgib, et "naissoost kinnipeetavad tegid just seda, pöördudes Victoria's Secrets'i kataloogi poole, mille tulemuseks oli vangla, mis võis uhkeldada kõige paremini riietatud kinnipeetavatega kogu riigis seni, kuni ametnikud asjale jälile said". Vangametnikud seadsid sisse kõrgturvalise arvutipõhise telefonisüsteemi, mis pani ranged piirangud telefonide kasutamise liimidele, mis vastas kinnipeetava režiimile.

Kinnipeetavad said juurdepääsu telefonile oma ID-kaartidel olevate triipkoodide kaudu ning PIN-koode sisestades. See süsteem vähendas kohe telefonikulusid poole võrra, samal ajal oli vähem kaklusi telefonide kasutamise pärast. Nancy La Vigne uurimuse põhjal kahanes selliste kakluste arv 1000 kinnipeetava kohta kuus 6,7%-lt enne uue telefonisüsteemi juurutamist 3,6%-le pärast selle kasutuselevõttu. Me ei tea, kas naissoost kinnipeetavad jäid pärast seda ikka veel kõige paremini riietatud kinnipeetavateks!

Allikas: Nancy La Vigne. Rational Choice and Inmate Disputes over Phone Use on Rikers Island. – Crime Prevention Studies, vol. 3. Ed. Ronald Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press 1994.

Provotseeriva faktori vähendamine

Frustratsiooni ja stressi vähendamine

- Toimivad järjekorrad ja viisakas teenindus
- Suurem istekohtade arv
- Rahustav muusika ja hämar valgustus

Sõnasõdade vältimine

- Piiretega sektorid staadionidel jalgpallifännidele
- Tunglemise vähendamine pubides
- Fikseeritud taksotariifid

Ärritumise ja kiusatuse vähendamine

- Kontroll vägivaldse pornograafia üle
- Lastega töötamise keeld pedofiilidele
- Nõuanded seksuaalse kuritarvitamise vältimiseks

Omataoliste mõju neutraliseerimine

- "Idioodid joovad ja sõidavad"
- "EI öelda on OK"
- Eraldada pahandusetekitajad koolis üksteisest

Hoida ära matkimine

- Vandalismiaktide tagajärgede kiire kõrvaldamine
- V-kiibid (lapselukud) televiisoritel
- Matkimiskuritegude ärahoidmine *modus operendi* (toimepanemisviisi) detailide kirjeldamist tsenseerides

Loe lisaks

Richard Wortley. A Classification of Techniques for Controlling Situational Precipitators of Crime. – Security Journal 2001, no. 14, pp. 63–82.

Viies olustikuline tehnoloogia tunnistab, et seaduse-rikkujad annavad oma käitumisele moraalse hinnangu ja ratsionaliseerivad sageli oma käitumist, et neutraliseerida muidu pärssivat häbi- või süütunnet. Nad toovad selliseid õigustusi, nagu “Ta oli seda väärt”, “Ma ainult laenasin seda” ja “Ma andsin talle ainult laksu”. Säärased põhjendused võivad olla eriti olulised tavainimestele, kes reageerivad igapäevastele kiusatustele maksudest kõrvale hoida, juhtida autot alkoholi juubes, ahistada seksuaalselt nooremaid töötajaid ning varastada tööandja vara.

Sätetada reeglid. Kõik organisatsioonid kehtestavad oma haldusalas tegutsemise reeglid. Näiteks reguleerivad äriettevõtted töötajate tööajast kinnipidamist ning kauplused nõuavad müüjatelt rangelt sularahaga töötamise protseduuride järgimist. Sellised organisatsioonid nagu haiglad, transpordiettevõtted ja hotellid peavad lisaks reguleerima teenindatavate klientide käitumist. Iga kahemõttelisust nendes reeglites võidakse ära kasutada, kui see kliendile tulu tootab. Üks olustikulise preventsiiooni tähtsaid harusid ongi seetõttu uute reeglite või protseduuride käibelevõtt (ning juba olemasolevate selgitamine), et kõrvaldada iga käitumise mitmeti mõistetavus. Näiteks püüdes vähendada tulemata jätmisi, reserveerivad paljud restoranid laudu ainult juhul, kui helistajad annavad telefoninumbri, millelt neid on võimalik kätte saada. Mõni restoran nõuab, et reserveerimisega kaasneks ka krediitkaardi number, et tulemata jätmise korral oleks võimalik sisse kasseerida reserveerimistasu. California osariigis kehtiv nõue kalastajatele kanda kaasas püügiluba oli tõhus võtte sundida neid järgima püügiloa ostmise eeskirja.

Avalikud juhised ja juhendid. Töölepingutes on sageli sätestatud töökord ning krediitkaardifirmade, telefoni- ja kindlustuskompaniide kehtestatud reeglid on kirjas liitumis- ja teeninduslepingutes. Avalikke kohti ja üldkasutatavaid ruume hõlmavad eeskirjad võiksid olla avalikult välja pandud, et inimesed ei saaks oma eksimusi põhjendada sellega, et nad reegleid ei tea, või et näidata konkreetselt, kus need kehtivad. Tänavatel ja teedel on rohkesti märke, mis juhivad liiklemist ja parkimist. Uuringud on näidanud, et hoiatusmärgid vähendavad märkimisväärselt ebaseaduslikku parkimist puuetega inimestele ettenähtud parkimiskohtadele. Paljud avalikud paigad/institutsioonid (nt pargid, raamatukogud, kolledžid, ühissõidukid, suured elumajad) panevad välja märke,

et korraldada käitumise eri tahke. Hoolimata nende rohkusest on vähe hinnanguid väljapandud juhiste preventiivse efektiivsuse kohta, kuid need on korra-kaitse olulised osad, mida sageli rakendatakse probleemide lahendamise püüetes.

Süümetunde äratamine. See situatsioonitehnika erineb mitteformaalsest sotsiaalsest kontrollist kahel põhjusel. Esiteks: tähelepanu keskpunktis on spetsiifilised kuritegevuse vormid, mida pannakse toime piiritletud keskkonnas; teiseks on eesmärk äratada süümetunne pigem kindlat liiki rikkumise toimepanemise hetkel kui püüde juurutada kestvaid muutusi üldises suhtumises seadusrikkumistesse (nt sildid “Näppamine on vargus” kaupluse sissepääsude juures ja sildid “Siin suitsetamine on ebaseaduslik, isekas ja ebaviisakas” Manhattani bussijaamas). Teeärsed elektroonilised kiirustablood annavad kohest tagasisidet (ilma trahve tegemata) kiirust ületavatele mootorsõidukijuhtidele. Lõpuks teavitavad riiklike telekompaniide kampaaniad, mis käivad koos TV-litsentside omandamisest kõrvalehoidmise vähendamisega, et vahelejäanuid koheldakse kohtutes nagu tavakurjategijaid. Ei ole avaldatud tõendeid selliste kampaaniate edukuse kohta, kuid neid on ikka ja jälle korratud juba rohkem kui kolme aastakümne jooksul.

Aidata kaasa kuuletumisele. Kui Cesare Lombroso soovitas 19. sajandil, et tänavatel urineerivad inimesed tuleks luku taha panna, pakkus tema õpilane Enrico Ferri välja praktilisema tee sellise probleemi lahendamiseks – avalike käimlate ehitamise. See on seaduskuulekuse soodustamise laialt kasutatava praktika näide. Siia võiksid kuuluda subsideeritud taksosõidud neile, kes on tarvitanud alkoholi; prügi-kastid; grafitiplangud (mis on mõeldud ka inimeste avalike teadete tarbeks) ning täiustatud laenutusprotseduurid raamatukogudes, mis vähendavad viivitusi ja seega põhjendusi raamatulaenutuse reeglite eiramiseks. Oma klassikalises lühiuuringus Disney Maailma kohta annavad Shearing ja Stenning huvitava ning põgusa ülevaate viisidest, kuidas keeruline rahvahulga juhtimine ja kontrollimine, sh teekattele kantud markeeringud, märgid, füüsilised piirded (mis ei võimalda pöörata vales suunas) ja rõõmsameelsete Disney-töötajate juhatused vähendavad oluliselt teemapargis seadusrikkumiste toimepanemise võimalusi ja tahtlikku ebaviisakust (vt raamitud teksti).

Kontroll uimastite ja alkoholi üle. Kuritegevust soodustavad nii alkohol kui ka uimastid, murendades sisekontrolli ning kahjustades kujutlusvõimet ja tunnetust selliselt, et õigusrikkujad ei teadvusta endale oma seadusrikkumisi täiel määral. Kontroll alkoholi tarvitamise üle on end tihti õigustanud. Johannes Knutsson on tõestanud, et Rootsi kuurortlinna jaanilaupäeval inimeste kaasatoodavate alkoholikoguste piiramine aitas kaasa joomise ja korrarikkumiste vähendamisele. Kohalik määrus, mis keelas Coventry kesklinnas avalikes paikades alkoholi pruukimise, tõi kaasa solvava käitumise kohta tehtavate kaebuste olulise vähenemise. Vabatahtlikud kokkulepped, mis saavutati alkohoolseid jooke pakkuvate kohalike asutustega, et propageerida mõistlikku alkoholitarbimist, on vähendanud alkoholiga seotud kuritegevust paljudes Austraalia linnade ööelu- piirkondades. Rutgersi Ülikool andis välja määruse, et õlut tuleb ühiselamupidude ajal serveerida vaadidest, mitte kastides kohale toodavatest pudelistest, kuna kaste on kergem varjata; nagu üks tudengitest ütles: "Kui teil on üks õllemaat ja selle juures järjekorras 20 inimest, saavad inimesed kätte vähem alkoholi kui siis, kui teil on külmkapp ja sealt niisama pudeleid välja jagatakse."

Kõrvaldada kuriteo toimepanemise õigustused

Sätendada reeglid

- Rendilepingud
- Ahistamist käsitlev seadustik
- Hotellis registreerimine

Avalikud juhised ja juhendid

- "Parkimine keelatud"
- "Eravaldu"
- "Lahkudes kustutage laagrilõke"

Äratada süüetunne

- Teeäärsed kiirust näitavad elektrontablood
- Allkirjad tollideklaratsioonidel
- "Näppamine (kaupluses) on samuti vargus"

Aidata kaasa kuuletumisele

- Hõlbustatud väljumine raamatukogust
- Avalikud käimlad
- Prügikastid

Kontroll uimastite ja alkoholi üle

- Alkomeetrid pubides
- Teenindajakoolitus sekkumise teemadel
- Alkoholivabad üritused

Saabumine Disney Maailma

- Viidad soovitavad külastajatel keerata info saamiseks raadio Disney raadiokanalile.
- Viidad juhatavad nad parklasse, kuhu näitavad teed teemärgistused.
- Naeratavad parklaabilised juhatavad külastajad nende kohtadele ning valjuhäälditist tuletatakse meelde, et nad oma autod lukustaksid.
- Nad juhataakse pargisõidukiteni, mis toimetavad monorelssrongi juurde.
- Valjuhääldi teadaanded juhendavad inimesi seisma turvapiirete taga.
- Külastajatele tuletatakse veel kord meelde nende parkimiskohta (nt Piilupart 1).
- Neil palutakse (viisakalt) istuda, hoida oma käed ja jalad vagunis sees ja vaadata, et ka lapsed sedasama teeksid.
- Enne väljumist selgitatakse neile, kuidas minna monorelssrongi peale; samal ajal ei võimalda piirded neil vales suunas minna.
- Ooteplatvormil juhatavad abilised nad ootetarandikkese, kuhu mahub just nii palju inimesi, et täita üht monorelssrongi vagunit.

- Turvaväravad platvormi serval avanevad ainult rongi saabumisel.
- Teatatakse kõigist viivitustest teeninduses ja eeldatavast saabumisajast.
- Vagunis palutakse reisijail jääda oma kohtadele nende oma turvalisuse huvides.
- Reisijatele selgitatakse, kuidas väljuda ja liikuda esimese atraktsiooni juurde.
- Neile tuletatakse veel kord meelde, et nad peaksid oma lastel silma peal ja võtaksid kaasa oma asjad.
- Igasse atraktsiooni või paviljoni sissepääsu oodates seatakse külastajad järjekorda ning näidatakse ooteaega; järjekorras seisjaid lõbustavad Disney tegelaskujud.
- Kui külastajad atraktsioonist või paviljonist väljuvad, juhataakse nad märkide, piirete ja abiliste vahendusel järgmise atraktsiooni või paviljoni juurde.

Allikas: Clifford Shearing, Phillip Stenning. From the Panopticon to Disney World: The Development of Discipline. – Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. Ed. Ronald V. Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1997.

Paljud probleemid kerkivad üles seetõttu, et mõnel institutsioonil (äriettevõttel, valitsusasutusel või muul organisatsioonil) ei ole õnnestunud oma tegevust korraldada selliselt, et kuritegevust tõkestada, pigem seda hoopis põhjustatakse. Lühidalt – paljud probleemid tekivad seepärast, et üks või mitu organisatsiooni on võimetud või ei soovi preventiivstrateegiat kasutusele võtta või on koguni tahtlikult loonud kuritegevust või korralagedust soodustavad asjaolud. See hõlbustab suurendatud riskiga rajatiste (26. samm) ja muude kuritegevuskollete kujunemist.

Probleemide lahendamine nõuab tavaliselt aktiivset koostööd inimeste ja ametkondade vahel, kes ei ole suutnud arvesse võtta probleemini viinud asjaolusid. Inimesed ja ametkonnad on nihutanud probleemi oma õlgadelt politsei õlgadele. Järelilikult on probleemi lahendamise tähtis eesmärk panna nad aru saama, et probleemi tekkimise eest vastutavad nemad ise. Seega peab vastust välja töötades vastama kolmele küsimusele.

- Kelle vastutusalasse probleem kuulub?
- Miks on vastutaja võimaldanud sellel probleemil areneda?
- Mida on vaja, et vastutaja võtaks ette probleemi tõkestamise?

Kes peaks vastutama probleemi tekkimise eest? Kui probleem kerkis mingis kindlas paigas, on tavaliselt lihtne tuvastada, kes selle tekkimises vastutav on. Probleemi tekkimise eest vastutab selle paiga omanik. Probleem pargis on pargi haldamisega tegeleva asutuse, tavaliselt kohaliku omavalitsuse või mõne ettevõtte vastutusel.

Raskem on kindlaks teha neid, kes vastutavad probleemide tekkimise eest suuremates piirkondades. Kui laialt levinud probleem on keskendunud spetsiifilise kohta, siis võib see koht olla piirkonnas toimuvate sündmuste allikas ja probleemi eest vastutajaks võib olla keske piirkonna valdaja. Vanaraua kokkuostupunkt Lancashire krahvkonnas Inglismaal, mis tegutses kuritegelikul teel saadud esemete vastuvõtjana, soodustas varavastaste kuritegude toimepanemist ümberkaudsetes asumites.

Kui on olemas agentuurid, kelle ülesanne on hoolitseda teatud spetsiifilise rühma (nagu vanurid, lapsed, erivajadustega inimesed või perevägivalla ohvrid) heaolu eest, ning need hoolealused on kuritegevuse või õigusrikkumiste sihtmärgid, on teenindav agentuur probleemi eest vastutaja kandidaadiks.

Miks on probleemi tekkimise eest vastutaja lasknud probleemil kujuneda? On olemas neli üldist selgitust, mis igaüks eraldi või omavahelistes kombinatsioonides sobivad enamikule probleemidest.

1. Asutus võib olla **võimetu** kuritegevust tõkestama. See võib olla tingitud kuritegevuse vastu korraldatud operatsioonide kohta tagasiside puudumisest või siis lihtsalt *teadmatusest*, kuidas kuritegevust tõkestada, või *vabendite puudumisest*, isegi kui asutus on teadlik, et tema tegevus aitab kaasa kuritegevuse tekkele. Tähtis on aduda asutusesiseste *protseduuride* tähtsust. Protseduuride muutmise võib olla aeganõudev ja kulukas nii raha kui ka personali mõttes. Uute asjade loendi kontrollprotseduuride juurutamine poevarguste ärahoidmiseks võib olla raske, kuna see nõuab segadust tekitavaid muutusi personali tavapärasel tööl.
2. Mõned asutused võivad oma tegevuse eripärast tulenevalt **mitte soovida** kuritegevust piirata. Selle asemel et teadvustada võimalikku rolli kuritegevuse kasvulavana, rõhutakse üksnes õigusrikkuja isikule. Sellest vaatenurgast on kuritegevuse vähendamine rangema korrakaitse abil politsei funktsioon. Selle vaatenurga piiratus ilmneb 4. sammus. Teine soovimatuse allikas on veendumus, et politsei sekkub nende õigustesse. Hulgimüüja võib väita, et ta võib oma kaupa eksponeerida sellisel viisil, nagu talle meeldib, ning et politsei ei peaks sundima ega tohiks isegi alternatiivseid kauba paigutamise viise välja pakkuda, olgugi et see poevargusi vähendaks.
3. Mõned asutused on tõrjuvad, sest kuritegevust eirates võidavad nad rohkem, kui kaotavad, st kuritegude ärahoidmise kulutused kaaluvad üles nende saadava muu **tolu**. Turvapersonal meelelahutuskohas on kulukas ja tõeliselt kõrgetasemeline turvapersonal veelgi kallim. Kui probleemidest tekitatud kulud ei kannu

LEIA PRAKTILINE VASTUMEEDE

konkreetne rajatis, siis sokutatakse kuritegevuse tõkestamise kulutused teiste kaela.

4. Mõned asutused saavad kuritegevusest kasu, nagu võib juhtuda, kui komisjonikauplus ei kontrolli piisavalt talle müügiks toodud kauba seaduslikku päritolu. Autotöökojad võivad osta varastatud detaile ja varuosi, suurendades sellega oma **kasumit**.

Mida on vaja, et omanik hakkaks tegelema preventsiiooniga? Herman Goldstein on kirjeldanud üldjoontes sekkumise, s.o probleemi suhtes võetud vastumeetmete umbkaudset skaalat, mis on kavandatud nihutama vastutust probleemide tekkimise eest politseilt asutustele, kes nende tekkimises süüdi on. Need on näha graafikus. Liikudes nimekirjas altpoolt üles, muutuvad sekkumised vähem koostööle tuginevaks ja üha enam sunniviisiliseks. Seetõttu kasvab alt ülespoole liikudes sekkumise keerukus koos ebaõnnestumisega, mille eest tuleb politseil kallist hinda maksta. Järelikult tõuseb info ja põhjaliku analüüsi väärtus altpoolt ülespoole. Nagu H. Goldstein on märkinud, on see skaala pigem nende trendide umbkaudne indikaator kui täpne kirjeldus. Sellele vaatamata on see kasulik probleemi vastuste komplekti plaanides alustada kõige koostöövalmimast ja liikuda vajaduse korral, kui see on toetatud infoga, ülespoole.

Probleemi tekkimise eest vastutuse nihutamine H. Goldsteini järgi

Loe lisaks

Herman Goldstein. The Pattern of Emerging Tactics for Shifting the Ownership of Prevention Strategies in the Current Wave of Change in Policing: Their Implications for Both Environmental Criminology and the Police. Uurimistöö esitleti 6. rahvusvahelisel keskkonnakriminoloogia ja kriminaalanalüüsi seminaril Oslos Norras 1997. (www.popcenter.org)

Sobiva reageerimisviisi leidmine võib olla pikk ja keerukas protsess. See toob pettumusi, kui ettevõtmistele pannakse kulukuse või keerukuse tõttu veto või kui ülioluline partner ei ole koostöövalmis. Kuid alati on probleemi lahendamiseks rohkem kui üks tee ning sageli on võimalik leida vastuvõetav viis olemasolevate olustikuliste meetmete hulgast. Seega lepib teie meeskond ükskord ikkagi kokku põhinõuetele vastavas reageerimisviisis,

- mis ei ole liiga ambitsioonikas ega kulukas;
- mis keskendub pigem vahetutele otsestele põhjustele kui kaugematele, kaudsetele põhjustele ning tekib hea võimalus kohese toime saavutamiseks;
- mehhanism, mille kaudu iga meede peaks probleemi mõjutama, on selgelt väljendatud.

Niisiis, lõpuks on mured möödas ja võib lõdvestuda, eks ju? Vale! Isegi raskem kui nõustuda jaatava vastusega on veenduda, et valitud vahendeid tõepoolest rakendatakse. Analüütikuna ei saa seda iseseisvalt tagada, kuid tundes rakendamise kitsaskohti, võib oma partnereid suunata, et nad ei kasutaks riskantseid vahendeid. Tim Hope ja Dan Murphy on niisuguseid kitsaskohti määratlenud, uurides Briti Siseministeeriumi vandalismiaktide ärahoidmise projekti Manchesteri 11 koolis.

Võetavad meetmed koolides valisid kohalike omavalitsuste ametnikud, kooli personal ja politsei. Suurem osa tekitatud kahjust oli pigem tahtmatu kui taotluslik. Näiteks lõhuti mitu akent jalgpalli mängides ning küllalt palju kahju hoonete välisfassaadidele olid põhjustanud turnivad lapsed. Pakuti välja kaks lahendust: olustikulised meetmed, et kaitsta hooneid, või lõõgastumisvahendid, soovitatades vähem kahju tekitavaid vaba aja veetmise vorme. Ainult üks 11 rühmast soovitas vaba aja veetmise tingimusi täiustada. Soovitatud meetmed olid peamiselt sihtmärki tugevdavad (aknavõred, tugevdatud klaas ja kõrged aiad), ent ettepanekud sisaldasid ka ideed julgustada ümberkaudseid elanikke kahel lähedalasuval koolil silma peal hoidma ning kava kolida mänguväljak vähem tundlikku piirkonda.

Ainult kahes koolis rakendati kõiki soovitusi, kolmes ei tehtud midagi ja ülejäänud kuues ei võetud üht või mitut meetet. Nende meetmete võtmise ebaõnnestumine tähendas, et neil oli vähene mõju vandalismiaktidele. Hope ja Murphy tuvastasid viis takistust, mis kõik on sellest ajast esinenud ka teistes probleemilahendusprojektides.

- 1. Ettenägematud tehnilised raskused.** Kaheksale koolile soovitasid rühmad kergesti purunevad aknaklaasid asendada orgaanilise või karastatud klaasiga. Ometi ei paigaldatud ühtki sellist klaasi. Orgaanilise klaasiga klaasimise olid ära keelanud linnaarhitektid, kuna see ei oleks võimaldanud põgeneda tulekahju korral ja võis põledes eraldada mürgist vingu. Karastatud klaas tuli enne karastamist mõõtude järgi välja lõigata ning olnuks raske varuda ainult paar tükki igast mõõdust. Sobivas suuruses karastatud aknaklaaside tellimine ei sobinud ka selle tegemiseks kuluva pika aja tõttu (kuus nädalat).
- 2. Ebapiisav järelevalve rakendamise üle.** Ühes koolis oldi nõus kolima mänguväljak vähem haavatavasse piirkonda. Esialgne mänguväljak pidi asendatama lillepeenardega, kuid seda pidi tegema volikogu, kes ei jõudnud kaugemale eelkalkulatsiooni tegemisest. Mänguväljaku ümberpaigutamine anti alltöövõtuks eraettevõtjast ehitajale, kuid arusaamatuse tõttu kaeti uue sillutisega ainult pool ettenähtust. Kahe aasta pärast ei olnud vandalismiaktid vähenenud, ei olnud lillepeenraid ja kool oli saanud endale kasutu, kitsa asfaldiriba.
- 3. Ebaõnnestumised erinevate osakondade ja büroode tegevust koordineerides.** Haridusosakonna ehitustalituse pädevusse kuulunud soovitusid viidi ellu, samal ajal ei saanud ükski teine, teisi osakondi või büroosid puudutanud pakett kunagi teoks. Näiteks soovitati, et koolide läheduses elavaid inimesi tuleks õhutada pärast tööpäeva lõppu kooli ümbrusel silma peal hoidma ja teatama kõigest kahtlasest politseile. Skeem nõudis haridusosakonna, õppealajuhataja, kooli personali, õpilaste ja kolme politseitalituse – kuritegude ennetamise, suhtekorralduse ja kohaliku politseijaoskonna – koostööd. Kõik olid ideest huvitatud, kuid ükski ei võtnud juhtrolli enda kätte.

- 4. Prioriteetide konkurents.** Rakendamise perioodil esitati haridusosakonnale mitmeid teisi nõudmisi, mis tulenesid volikogu töötajate huvidest ja suuremat sorti reorganiseerimisest; viimase põhjustas kooliealise elanikkonna oluline vähenemine. Muutus ka osakonna personal, mille tagajärjel paigutati ümber vandalismivastasesse projekti kaasatuid. Seetõttu ei ole üllatav, et siseministeeriumi vandalismitprojekti tähtsus kahanes, eriti kui ametnikel puudus huvi sellele aega kulutada.
- 5. Ettenägematud kulud.** Mõningatel juhtudel kaalusid mõne konkreetse tegevuse laiemad tagajärjed üles vahetud tulud. Näiteks koolis, kus oli vandalismiakte kõige rohkem, otsustati eelseisvaks koolivahaeajaks tööle rakendada turvapatrull. Kooli majahoidjad võeti tasu eest sellesse patrulli tööle väljaspool nende tööaega. See meede oli kohe edukas ja selle kestust pikendati ka koolivaheajajärgsele perioodile, et katta õhtust aega ning nädalavahetusi. Teised koolid hakkasid nõudma samasugust turvet ning rohkem majahoidjaid tahtis tööajavälisest lisateenimise võimalust. Lõpptulemusena kasvasid kulud liiga suureks ja see skeem jäeti kõrvale.

Alljärgnevast loetelust nähtub, et mõningaid rakendamisega seotud probleeme ei saa ette näha ja et osa valitud meetmetest ei võeta kunagi. Siiski on selge, et teatud liiki meetmete puhul võib oodata probleemide esilekerkimist ning need on kokku võetud allpool. Mõningatel juhtudel võib meede olla paljutõotav, nii et seda tasub järgida hoolimata selle võtmise ebaõnnestumise ohust, kuid parem on olla siiski ette hoiatatud.

Meetme võtmise korral on oodata probleeme, kui ...

... meede nõuab koordineeritud tegutsemist mitme erineva ametkonna ja büroo vahel;

... meetme juurutamine võtab kaua aega ja see hõlmab mitut üksteisele järgnevat ja järjekorras elluviimist nõudvat etappi;

... meetme peab võtma personal, kes ei mõista täielikult selle otstarvet;

... meetmel puudub koostööd tegeva meeskonna hulgas toetaja;

... meetmel puudub kõrgemate juhtivate ametiisikute toetus.

Probleeme on oodata ka siis, kui meetme peab võtma ...

... koostöörühmaväline ametkond või büroo;

... väheste ressurssidega või segipaisatud töökorraldusega ametkond või büroo;

... ametkond või büroo, kellel on lahendusest vähe kasu.

Loe lisaks

Tim Hope, Daniel Murphy. Problems of Implementing Crime Prevention: The Experience of a Demonstration Project. – *The Howard Journal* 1983, no. XXII, pp. 38–50.

Gloria Laycock, Nick Tilley. Implementing Crime Prevention. – *Building a Safer Society*. Eds. Michael Tonry, David Farrington. University of Chicago Press, 1995.

Esimene kriitiline samm hindamises on **protsessi** hindamine. See annab vastuse küsimusele, kas vastumeede viidi ellu, nagu see planeeritud oli, ning milliseid muudatusi oli selleks vaja. Ainult protsessi hindamine ei anna sulle vastust, kas reageering oli efektiivne. Selleks on vaja hinnata **mõju** – see ütleb sulle, kas probleem on muutunud. Sammud 41–48 käsitlevad mõju hindamise eri aspekte.

POP-projektis on vaja mõlemaid hindamise liike. Tabel võtab kokku võimalikud järeldused, mis tuginevad mõlemat liiki hindamise tulemitele. A – reageeriti vastavuses plaanidega ja probleem kahanes tõenäoliselt vastumeetme tõttu; seega on olemas usaldusväärne tõendus, et kahanemise tingis vastumeede. B – reageeriti, nagu plaanitud, kuid probleem ei vähenenud; järelikult on olemas usaldusväärne tõendus, et reageerimine ei olnud efektiivne.

Kuid mis siis, kui vastumeedet ei viida ellu nii, nagu see oli plaanitud? Säärasel juhul on raske teha kasulikke järeldusi. C – juhul kui probleem vähenes, võib see tähendada, et reageering oli efektiivne juhuslikult või et mängus oli mõni muu faktor. D – juhul kui probleem ei kahanenud, siis ei ole kasulik järeldus võimalik. Võib-olla on võetud vastumeede vigane ja mõjus olnuks esialgne vastumeede või ei ole kumbki efektiivne. Niikaua, kuni me ei ole kindlad, et vastumeedet võeti sellisena, nagu see oli plaanitud, on mõju hindamisest raske õppida.

Vastumeedet oleks kasulik vaadelda kui erinevatest komponentidest koosnevat keerulist masinavärki, mille iga detail võib rikki minna (39. samm). Protsessi hindamine nõuab selle taseme uurimist,

milliste komponentide tasemeni vastumeede ellu viidi. Protsessi hindamise lehel on küsimused, mida peaksid küsima. Iga alateema puhul peaksid kõigepealt tuvastama, kas see komponent on edu saavutamiseks kriitilise tähtsusega, ning lõpuks, kas komponent toimis nii, nagu oli plaanitud.

Väheseid vastumeetmeid viiakse ellu täpselt nii, nagu neid oli plaanitud. Ootamatud arengud võivad sind sundida vastumeedet muutma, mõni neist arengutest võib olla etteaimatav. Et näha, kuidas, peame vastama küsimusele, miks reageeritakse valesti. Allpool on mõned võimalikud vastused.

- 1. Sul võib probleemist olla ebaadekvaatne arusaam.** Näiteks oled võib-olla pööranud liiga vähe tähelepanu korduvatele ohvritele. See võib olla tingitud puudulikest oletustest probleemi kohta või ebapiisavast analüüsist (nt ei uurinud sa korduvate ohvrite olemasolu). Juhul kui suudad vastumeedet välja töötades leida oma analüüsis nõrgad kohad, saad luua varuplaani (nt tegelda korduvate ohvritega, kui seda peaks vaja olema).
- 2. Projekti üksikkomponendid kukuvad läbi.** Protsessi hindamise küsimustik näitab, et potentsiaalseid läbikukkumisvõimalusi on palju. Siiski ei ole kõik komponendid edu jaoks võrdse tähtsusega. Pealegi on mõnikord võimalik suure läbikukkumiskoriga komponente ette näha. Näiteks on elanike rühmade võimed täita ülesandeid üsna muutlikud. Suutlikkuse suurendamine või varukriisiplaani loomine võib leevendada komponentide läbikukkumisest tingitud raskusi.

Protsessi ja mõju hindamiste tulemuste tõlgendamine

Protsessi hindamise tulemused			
		Vastumeede võeti, nagu oli plaanitud.	Vastumeedet ei võetud, nagu oli plaanitud.
Mõju hindamise tulemused	Probleem vähenes, puudus muu tõenäoline põhjus.	A. Tõendus, et vastumeede tingis probleemi vähenemise.	C. Oletus, et vastumeede oli efektiivne juhuslikult või et vähenemise võisid põhjustada teised faktorid.
	Probleem ei vähenenud	B. Tõendus, et vastumeede ei olnud efektiivne.	D. Õpiti vähe.

Protsessi hindamise leht

Vastumeetme komponendid	Kas komponent on kriitiline?	Kas see toimis, nagu oli planeeritud?
Kes peaks tegutsema?		
Politseiüksused		
Ametkondlikud partnerid		
Elanike rühmad		
Ettevõtted		
Muud		
Kas nad on suutelised tegutsema?		
Seadusest tulenev õigus		
Kohalik võim		
Ressursid		
Ekspertteadmised		
Millal nad peaksid tegutsema?		
Kuupäevad ja kellaajad		
Koordineeritus teistega		
Kellele või millele peaks tegevus olema suunatud?		
Inimesed		
Kohad		
Kas tegevus oli asjakohane?		
Intensiivsus		
Kestvus		
Kas on olemas varuplaanid?		
Puudulikud plaanid		
Kohanemine		
Välised muutused		

3. Õigusrikkujad võivad sinu vastumeetmega negatiivselt kohaneda (12. samm). Mõningaid negatiivse kohanemise vorme on võimalik ette näha ja nendeks valmistuda. Näiteks võib mõnikord geograafilisi ümberpaiknemisi tuvastada enne vastuabinõu rakendamist ning võtta ette kaitsetegevusi, et neid ohutuks muuta.
4. Toimuvad ootamatud välised muutused, mis vastumeedet mõjutavad. Näiteks võidakse ootamatult kärpida koostööpartneri eelarvet, mis sunnib teda piirama oma jõupingutusi probleemiga tegelemisel. Kuna probleem ei kao iseenesest, on ainus võimalus plaane muuta.

Lühidalt öeldes – mõningaid ootamatuid arengusuundi on võimalik plaanida, kuid mitte kõiki. Osa protsessi hindamisest peaks sisaldama ootamatute arengusuundade suhtes plaanitud meetmete adekvaatsuse uurimist ning vastumeetmele avalduvate tõeliselt ootamatute muutuste mõju analüüsi. Täielik protsessi hindamine võib olla toeks teistele, kes õpivad sinu kogemustest.

Reageerimist hinnates peaksid tähelepanu pöörama kolmele küsimusele.

1. Milline oli võetud vastumeede? Sellele küsimusele annab vastuse protsessi hindamine (40. samm).
2. Kas probleem kahanes? Sellele küsimusele saad vastuse, kui võrdled probleemi taset enne ja pärast reageerimist.
3. Juhul kui probleem kahanes, siis on kolmas küsimus: kas kahanemise tingis reageerimine või oli see millegi muu tulemus? Tavaliselt on palju võimalikke probleemi kahanemise selgitusi.

Kolmandale küsimusele vastamine nõuab kontrollimist, mille eesmärk on välistada alternatiivseid selgitusi. Erinevad selgitused nõuavad eri liiki kontrollimist, nagu on kirjeldatud allpool.

- **Muutused mahtudes.** Kui korruselamus on elanike arv vähenenud, võiks eeldada sisse-murdmiste arvu kahanemist, sest potentsiaalseid ohvreid on vähem. Sihtmärkide arvu vähenemine on alternatiiv selgitusele, et sisse-murdmiste arv kahanes sekkumise tõttu. Et kontrollida muutusi mahtudes, jaga röövide arv enne ja pärast vastumeetme võtmist asustatud korterite arvuga enne ja pärast vastumeetme võtmist. Tabelist on näha, et röövimiste arvu vähenemine oli osaliselt tingitud asustatud korterite arvu vähenemisest. Kui seda arvestadagi, märkame siiski vähenemist 21 röövimise võrra iga 100 ühiku kohta. Juhul kui ajavahemikud enne ja pärast on märgatavalt erineva pikkusega, kontrollime seda – jagame uuesti kuude arvuga enne ja kuude arvuga pärast, et saada teada murdvarguste arvu asustatud eluruumides kalendrikuus.
- **Tegevustsüklid.** Inimtegevus võngub päevade, nädalate ja kuude kaupa. Mõned kõige tavalisemad tsüklid sisaldavad ringisõitmist, viibimist koolis, tööl või puhkusel ning puhkuseperioode. Säärased tsüklid võivad põhjustada võnkumisi ka probleemides. Et seda kontrollida, võrdle tsükli teatud osa enne reageerimist tsükli sama osaga pärast vastumeetme võtmist, näiteks võrdle varguste arvu sõidukitest juulis, augustis, septembris ja oktoobris enne vastumeetme võtmist varguste arvuga sõidukitest juulis, augustis, septembris ja oktoobris pärast vastumeetme võtmist. Joonisel on kujutatud varguste tsüklilist mustrit võrrel-

Taseme (suhtarvude) kasutamine, et kontrollida muutusi mahtudes

	6 kuud enne	6 kuud hiljem	Muutus
Röövimised	41	20	-21
Asustatud eluruumid	83	73	-10
Röövimised/asustatud eluruumid	0,494	0,286	-0,208

des omavahel punktidega märgistatud kuid.

- **Probleemi trendid.** Probleemid võivad muududa enne vastumeetme võtmist tõsisemaks (või kergemaks). Trende arvesse võtmata võiks järeldada, et tegu oli vastumeetme mõjuga, ent tegelikkuses oleks see nii või teisiti ilmnenu. Trendide kontrollimiseks on kaks viisi. Esimene meetod on mõõta probleemi pika perioodi jooksul enne vastumeetme võtmist, et teha kindlaks mistahes trendid (trend on joonisel kujutatud punktiiriga). Märgatavad kõrvalekalded olemasolevast trendist pärast vastumeetmet tõendavad reageerimise mõju (joonisel ei ole kujutatud).

Oodatavad efektid (46. samm) on langused probleemides vastumeetme tõttu, mis ilmnevad enne, kui vastumeede on täielikult ellu viidud. Need peab eristama pikematest trendidest enne meetme võtmist.

Teine meetod on tuvastada inimeste rühm, kes on silmitsi samasuguse probleemiga (kuid kelle suhtes meetmeid ei võeta), või samasuguse probleemiga piirkonnad (kus meetmeid samuti ei võeta). Need on kontrollrühmad, kontrollgrupp peab olema sarnase probleemiga nagu on meetmegrupp, kuid neile ei rakendata vastumeetmet. Kontrollgrupist saame vastuse, misugune olu on olukord siis, kui me poleks meetmetega sekkunud. Juhul kui nn meetme- ehk testrühm muutub erinevalt, on see vastumeetme mõju tõendus.

- **Muud ootamatud sündmused.** Samal ajal, kui võetakse vastumeetmeid, muutuvad paljud asjad, millest üks või enam võivad põhjustada probleemi kahanemise. Näiteks ei pruugi liiklusõnnetuste arv väheneda mitte meetme võtmisest, vaid võib olla tingitud ka samal ajal

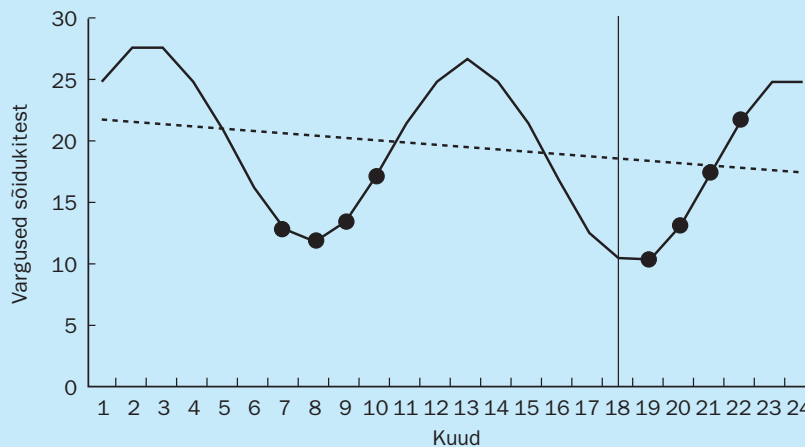
teeremondi tõttu aeglustunud liiklusest. Standardtest oleks kontrollrühma kasutamine. Kontrollala on efektiivne ainult siis, kui seda mõjutavad samad mõjurid, mis meetme- ehk testala. Seega, arvestades kokku liiklusõnnetused meetmeala maanteedel ja kontrollmaanteedel, kus mõlemas tehakse teeremonti, võib saada vastuse, kas remonditööd mõjutasid õnnetuste vähenemist.

- **Muutused probleemi mõõtmises.** Enne-pärastvõrdlus peab paika ainult sel juhul, kui probleemi mõõdeti enne ja pärast vastumeedet samasugusel viisil. Mõõtmise erinevused võivad põhjustada probleemis tajutava muutuse. Kasuta enne ja pärast samu standarditud ja süstemaatiliselt rakendatud protseduure. Vaatlused enne ja pärast peaksid toimuma samades paikades samadel aegadel, jälgides samu asju ja neid samal viisil kirjalikult fikseerides. Fotod ja videosalvestused tuleb teha samas valguses ja sama nurga

alt, samalt kauguselt ja sama kujutisesuurusega. Intervjueerijad peaksid enne ja pärast olema samad, küsides samu küsimusi samas järjekorras. Analüüsi ametlikke dokumente, et määrata, kas dokumneteerimine on olnud aja jooksul püsiv.

- **Loomulik langus tipptasemelt.** Paljude probleemidega hakatakse tegelema seetõttu, et asjad on läinud äärmiselt halvaks. Seega võetakse vastumeedet siis, kui probleem on ebanormaalselt suur. Ent isegi suhteliselt stabiilne probleem võib kõikuda. Probleem, mis parajasti on ebanormaalselt tõsine, taandub oma normaalsele tasemele ka siis, kui midagi ette ei võeta (seda nimetatakse taandumiseks keskmisele ning see sünnib ka ebanormaalselt madala taseme korral). Alade võrdlemisest ei pruugi hindamisel kasu olla juhul, kui meetme- ehk testala on ühes äärmuses tipptasemel, aga kontrollala mitte. Selle asemel analüüsi pikaajalist kõikumist enne vastumeetme võtmist, et saada selgust, kas see probleem oli ebanormaalselt halb.

Tsükliline muster langeva trendiga

Geograafiline nihkumine ilmneb siis, kui sekkumine tõkestab kuritegude või korrariikkumiste toimepaneku võimalused kindlas hoones või piirkonnas ning õigusrikkujad liiguvad teistesse hoonetesse või piirkondadesse. Ka ajaline ümberpaiknemine takistab edukat preventiivtööd, kuid sel juhul nihkub rikkumiste toimepanemise aeg.

Õigusrikkujatel võib olla raske liikuda teistesse paikadesse, kuna lihtsad kuriteo- või korrariikkumiste võimalused on piiratud (17. samm). Sihtmärgid võivad olla kontsentreeritud mõnesse kohta ja teistesse mitte (17. samm). Potentsiaalseid ründeohvreid võib leida teatud kohtades, kuid mitte teistes (27. samm). Mõnes hoones valvatakse liikumise üle vähe, kuid teistes rohkem (26. samm). Eksisteerivad võimalused on juba kas nn kuumad piirkonnad või on õigusrikkujate eest peidus – kas kaugel või pole nad neid õigusrikkumisteks magusaid paiku vee ära tundnud.

Õigusrikkujad ei kuluta tavaliselt aega sellele, et otsida kuriteovõimalusi oma kuumast piirkonnast kaugel, kui neid selleks ei sunnita. Kui nad liiguvad, siis kõige tõenäolisemalt just esialgse kuritegevuskolde ligidusse. Tõenäosus, et õigusrikkujad liiguvad uue kuriteovõimaluse juurde, väheneb, mida kaugemal uus võimalus esialgsest kuumast piirkonnast paikneb, nagu on kujutatud joonisel. Samuti ei sobi õigusrikkujatele kõik paigad. Kuriteovõimalused ei jaotu kaardil ühtlaselt. Kaardil on rombidega tähis-

Geograafilise ümberpaiknemise vähenemine kauguse muutudes nn kuumade koha epitsentrist

tatud need kohad, millele on iseloomulikud esialgse kuumade koha tunnused. Need, mis on esialgsele asukohale kõige lähemal, on ümberpaiknemisest kõige enam mõjustatud. Seda teades on võimalik võtta ümberpaiknemise suhtes vastumeetmeid.

Juhul kui ilmneb geograafiline ümberpaiknemine, võib see moonutada sinu järeltööd preventiivtöö efektiivsuse kohta. Tabel 1 illustreerib, kuidas see võib juhtuda. Siin on kujutatud kolm sarnast, võrdse kuritegude arvuga piirkonda enne meetme võtmist: 1) meetme- ehk testala; 2) testalaga külgnev piirkond ning 3) testalast kaugel asetsev piirkond. Testalas vähenes kuritegevuse 25 kuriteo võrra. Samal ajal kasvas testalaga külgnevas piirkonnas kuritegevus 10 kuriteo võrra, viidates, et juhul kui midagi ei oleks ette võetud, oleks testalas pandud samuti toime 110 kuritegu. Seega on netovähendumine 35 kuriteo võrra (arvestuslik netoeffekt on testala erinevus miinus naaberalal erinevus: $-25 - 10 = -35$).

Kuid need 10 lisandunud kuritegu võidi toime panna geograafilise ümberpaiknemise tõttu. Parem oleks kasutada võrdlusena meetme- ehk testalast kaugel asetsevat piirkonda. Kontrollalana näitab eemal paiknev ala, et kas sel juhul, kui meetmeid poleks võetud, oleks kuritegevus testalas või külgnevas alas muutunud või mitte. Järelem on, et vastumeetme tingis kuritegude arvu vähenemine 25 võrra, kuid suurenemine 10 kuriteo võrra külgnevas alas (nihkumine), kokku vähenemine 15 kuriteo võrra. Olles küll efektiivne, ei ole programm siiski sedavõrd tõhus, kui algul eeldati. 45. samm kirjeldab valemeid, kuidas arvutada efektiivsust siis, kui kuritegevus paikneb ümber geograafiliselt või hajub.

Püüa valida hindamiseks kaks võrdluspiirkonda: üks meetme- ehk testala lähedal, et avastada geograafilisi nihkumisi (ja hajumist – 45. samm), ning teine, mis toimiks kontrollalana. Kontrollalal peaks olema nihkumise eest kaitstud kauguse või muu barjääriga (nt kiirtee või jõgi). Kontroll- ja nihkumisalade asjakohane valik eeldab, et sul on õigusrikkujate tavapärastest liikumismustritest mõningane ettekujutus, kuna kontrollalal peab olema väljaspool nende rändamise territooriumi, samal ajal kui ümberpaiknemisalal peaks olema selle sees.

Tabel 1. Külgneva ja eemal paikneva kontrollala kasutamine geograafilise ümberpaiknemise kontrollimiseks

	Enne	Pärast	Erinevus
Testala	100	75	-25
Naaberala	100	110	+10
Eemal paiknev ala	100	100	0

Geograafilisest ümberpaiknemisest võib õigusrikkujatele olla lihtsam ajaline nihkumine, sest see nõuab vähem pingutusi. Ajaline nihe võib ilmneda ööpäeva jooksul, kui näiteks kuritegevuse ärahoidmiseks rakendatakse meetmeid teatud “kuumadel” kellaaegadel, kuid ülejäänud aeg on jäetud kaitseta. See võib ilmneda ka üle nädala või pikemate ajavahemike järel.

Kui võrdleme kellaaegu, mil meetmeid võeti, nende kellaaegade, mil seda ei tehtud, võib leida aset ajalise kontrollimise nn häägustumine. Tabelis 2 võetakse vastumeetmeid laupäeval ja pühapäeval. Kuritegude keskmine arv pärast reageerimist kahanes nendel päevadel 25 kuriteo võrra, samal ajal kui kuritegevus esmaspäeviti ja reedeti suurenes 10 kuriteo võrra. Kas see juhtus ajalise nihkumise tõttu? Tööpäevad nädala keskel võivad olla asjakohasemad kontrollpäevad, sest neil on nädalalõppudega vähem sarnasust kui esmaspäeval või reedestel päevadel.

Preventsioonimeetmete äraootamine on ajalise nihkumise tavaline vorm. Politseioperatsioonid on seda liiki ajalise nihkumise poolt eriti haavatavad, kuna need on oma sisult ajutised. Juhul kui sekku mine suudetakse muuta püsivaks (erinevalt haarangust), ei saa õigusrikkujad ootele jääda. Siis on nad vastakuti raske valikuga – kas paikneda ümber vähem atraktiivsetesse kohtadesse ja võtta uued sihtmärgid või kasutada uusi taktikaid või panna toime muid kuritegusid. Juhul kui need valikud on liiga rasked, tulutud, riskantsed või muul moel vähe veetlevad, võib õigusrikkumiste hulk mõnevõrra kahaneda.

Loe lisaks

John Eck. Assessing Responses to Problems: An Introductory Guide for Police Problem-Solvers. Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services, US Department of Justice, 2002. (www.popcenter.org)

Lawrence Sherman. Police Crackdowns: Initial and Residual Deterrence. – Crime and Justice: A Review of Research, vol. 12. Eds. Michael Tonry, Norval Morris. Chicago: Chicago University Press, 1990.

Tabel 2. Nädalapäevade kasutamine, et kontrollida ajalist ümberpaiknemist

	Nädalapäev	Enne	Pärast	Erinevus
Testpäevad	L ja P	100	75	-25
Naaberpäevad	E ja R	100	110	+10
Kaugemad päevad	T kuni N	100	100	0

Lisaks geograafilistele ja ajalistele ümberpaiknemistele võivad õigusrikkujad lülituda ümber teistele sihtmärkidele, muuta oma taktikat või kuritegusid. Neid muutuste vorme on sul raskem avastada kui geograafilisi või ajalisi nihkeid.

Sihtmärkide nihutamine toob kaasa õigusrikkujate liikumise uutelt, hästi turvatud sihtmärkidelt teistele sihtmärkidele. 1970. aastal, mil Suurbritannias hakati kõigis uutest müüdavates autodes nõudma roolisambalukke, vähenes uute autode vargus kõiki varastatud autosid arvestades 20,9%-lt 1969. aastal 5,1%-ni 1973. aastal. Siiski jäi sõiduautode üldine varguse tase suhteliselt konstantseks, kuna õigusrikkujad lülitusid uutelt, kaitstud sõidukitelt ümber vanematele, kaitsmata sõidukitele. See on üks väheseid dokumenteeritud juhtumeid, kus kuritegude ümberpaiknemine nivelleeris enamiku preventsiionitöö tulemusi, vähemalt lühikeseks ajaks. Pikemas ajalisel perspektiivis suutsid need meetmed ära hoida ärandamised. Nagu see juhtum illustreerib, on seadusrikkujatel kerge lülituda ümber samalaadsetele sihtmärkidele. Sihtmärkide nihkumine on vähem tõenäoline, kui alternatiivsed sihtmärgid ei sarnane vanade sihtmärkidega.

42. samm näitab, kuidas geograafiline või ajaline ümberpaiknemine võib kontrollrühmi hägustada. Juhul kui vastumeetme mõju hinnates kasutatakse sihtmärgi kontrollrühmi, võib aset leida samasugune hägustumine. Kujutage ette vastumeedet, et hoida ära käekottide vargust vanematelt (üle 60stelt) naistelt kaubanduspiirkonnas. Selleks, et hinnata, milline oleks käekottide varguste trend juhul, kui midagi ette ei võetaks, mõõdetakse käekottide vargusi keskealistelt naistelt vanuses 45–59. Kui vargad, meile teadmata, keskendusid kaitstud üle 60stelt naistelt ümber kaitsmata keskealistele naistele, võiksite teha järelduse, et käekottide vargused kadusid ilma meetmeid võtmata. Kui võrdleme seda muutust kontrollrühma ja meetme- ehk testrühma vahel, võime meetme efektiivsuse ekslikult üles puhuda. Parem kontrollrühm oleks veel nooremad naised (nt vanuses 30–44) või isegi parem – rahakotivargused meestelt. Kuigi kumbki neist alternatiividest ei ole ideaalne, on see edasiminekuks, kuna ümberpaiknemist teist laadi sihtmärkidele võib palju vähem eeldada. (Või vali kontrollalaks mõni teine ostupiirkond. Sel juhul peaksid olema valvel geograafilise hajumise või nihkumise hägustumise suhtes – 42. ja 45. samm).

Taktikaline ümberpaiknemine ilmneb siis, kui õigusrikkujad muudavad oma taktikat või protseduure. Näiteks võivad nad kasutada erinevaid töövahendeid, et lõhkuda paremaid lukke. Arvutihäkkerid võivad muuta oma programme, et paranenud turvalisusega süsteemidesse pääseda. Meditsiinis võivad mõned bakterid muteeruda kiiresti, nii et ravim, mis on bakteri ühe vormi vastu efektiivne, muutub vähem efektiivseks, kui mutanttüved valdavaks muutuvad. Üks viis sellega võidelda on kasutada laiaspektrilist ravi, mis on efektiivne mutatsioonide laia ulatuse suhtes. Samamoodi kaitsevad laiaspektrilised vastumeetmed õigusrikkujate olemasolevate meetodite ja taktikate paljude modifikatsioonide vastu. Laiaspektrilised sekkumised nõuavad õigusrikkujatelt suurte muutuste tegemist oma käitumises, milleks nad ei pruugi võimelised olla. Paul Ekblom kirjeldab taktikalise ümberpaiknemise katseid, mis järgnesid üle leti röövimiste ärahoidmiseks harupostkontorites barjääride paigaldamisele; mõni õigusrikkuja püüdis kasutada sepavasarat. See muutus taktikas ei olnud siiski eriti edukas ja ümberpaiknemine oli piiratud ulatusega. Need barjäärid on näited laiaspektrilistest sekkumistest, kuna need olid suutelised tõkestama uusi taktikaid.

Me valime harva selliseid test- või kontrollrühmi, mis tuginevad taktikale, kuid mõnikord kasutame kontrollimisel kuriteoliike. Näiteks võiksime valida vargused autodest, et võrrelda autode vargustega võitlemisel võetavaid meetmeid. Siin rakenduvad samad hägustumise ja kaitse põhimõtted, nagu leidisime teiste ümberpaiknemiste meetodite juures. Juhul kui taktika või kuriteoliik on väga sarnane selle taktika või kuriteoliigiga, millele see meede suunatud on, siis võib ümberpaiknemine niisugust kontrollimist eksitada. Erinevad taktikad või kuriteoliigid on hägustumisele vähem altid. Kuid juhul, kui need on liiga erinevad, ei too see kontrollimine kasu.

Sellele probleemile ei ole ideaalset lahendust ja tuleb saavutada kompromiss. Tulemus on, et sageli on keeruline tuvastada, kas kuritegevus paikneb ümber, ning raske on otsustada sekkumise efektiivsuse üle. Nende raskuste liitumisel võivad ümberpaiknemise erinevad vormid ilmnedda korraga. Tõepoolest, mõnikord võib üks nihkumise vorm tingida ka selle teise vormi. Mõned sihtmärkide ümberpaiknemised võivad eeldada muutusi taktikates ja kui uued sihtmärgid ei asu samas

piirkonnas, kus olid vanad sihtmärgid, siis ilmneb ka geograafiline ümberpaiknemine.

Kui sa ümberpaiknemisi ei otsi, siis sa neid ka ei leia. See tähendab, et peaksid uurima probleemi lähedalt ja püstitama hüpoteese ümberpaiknemise kõige tõenäolisemate vormide kohta. Kas on muid sarnaseid võimalusi panna toime neid kuritegusid või korrarikumisi, mida püüad blokeerida? Kas õigusrikkujad avastavad need võimalused kergesti? Ümberpaiknemiste võimaluste otsimine enne vastumeetme lõplikku võtmist annab sulle kaks eelist. Kõigepealt saad välja töötada vastumeetmeid nende avastamiseks, kui need ilmnevad peagi. Veelgi olulisem – sa võid välja arendada selliseid vastumeetmeid, mis hoiavad ümberpaiknemised ära.

Sihtmärgi ümberpaiknemise uurimus: kaitsekiivrite seadus ja mootorrattavarguste vähenemine

Saksamaal (nagu mujalgi) järgnes kaitsekiivrite kohustuslikuks muutmisele suur mootorrattaste varguste arvu vähenemine. Pärast seda, kui seadus 1980. aastal jõustus, pidid seadusrikkujad, kes tahtsid mootorrattast varastada, olema varustatud kaitsekiivritega, muidu võinuks neid kiiresti märgata. Tabeli esimene tulp näitab, et 1986. aastaks olid mootorrattaste vargused võrreldes 1980. aastaga vähenenud umbes kolmandiku võrra – umbes 150 000-lt 50 000-ni. (Järkjärguline vähenemine peegeldab ilmselt tugevamat järelevalvet ja kasvavat teadlikkust nõudest.) See fakt toob esile, et mootorrattaste vargustel on palju suurem olupoliitiline komponent, kui keegi oleks arvanud. Suurepäraste vargusandmete olemasolu Saksamaal võimaldas uurijatel analüüsida, kas mootorrattavarguste arvu vähenemisest tulenes varaste sihtmärkide nihkumine autodele, jalgratastele või muudele isiklikele sõiduvahenditele.

Tabeli teine ja kolmas tulp näitavad auto- ja jalgrattavarguste koguarvu riigis samadel aastatel. Need pakuvad teatud piiratud nihkumise tõendust selle kohta, et autovarguste arv oli 1986. aastaks võrrelduna 1980. aastaga suurenenud peaaegu 10% võrra – umbes 64 000-lt kuni 70 000-le. Ka jalgrataste varguste arv kasvas 1980. ja 1983. aasta vahel, kuid ajavahemiku lõpuks oli see

Mootorrattaste, autode ja jalgrataste vargused Saksamaal

	Mootorrattad	Autod	Jalgrattad
1980	153 153	64 131	358 865
1981	143 317	71 916	410 223
1982	134 735	78 543	453 850
1983	118 550	82 211	415 398
1984	90 008	72 170	376 946
1985	73 442	69 659	337 337
1986	54 208	70 245	301 890

langenud jälle allapoole 1980. aasta taset. Kokkuvõttes on selge, et parimal juhul asendus kaitsekiivrite nõude tõttu ainult väike osa 100 000-st mootorrattavargusest teiste sõidukite vargustega.

Veidi järelemõtlemist ja on selge, miks see ei pruugi olla üllatav. Mootorrattaid on eriti atraktiivne varastada. Nendega sõitmine pakub noortele meestele, kes moodustavad varastest enamuse, palju suuremat lõbu. Isegi siis, kui kavatsus on vaid hilja öösel koju saada, pakub mootorrattas märkimisväärseid eeliseid, eriti kui vahemaa on pikem kui mõned vähesed kilomeetrid. Mootorrattaid on tavaliselt kergem varastada kui autosid, sest viimaste käivitamine eeldab nendesse sissemurdmist. Nagu jalgrattad pakuvad autod vähem põnevust kui mootorrattad ja need eeldavad käsitlemiseks rohkem teadmisi.

Allikas: Pat Mayhew etc. Motorcycle Theft Helmet Legislation and Displacement. – Howard Journal of Criminal Justice 1989, no. 28, pp. 1–8.

Loe lisaks

Paul Ekblom. Preventing Robberies at Sub-Post Offices: An Evaluation of a Security Initiative. Crime Prevention Unit, Paper 9. London: Home Office, 1987.

Barry Webb. Steering Column Locks and Motor Vehicle Theft: Evaluations from Three Countries. – Crime Prevention Studies, vol. 2. Ed. Ronald Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1994. (www.popcenter.org)

Käsiraamatu kolm põhimõtet on: 1) ainuüksi õigusrikkujad ei suuda probleeme tekitada; 2) inimesed ei saa seadust rikkuda, kui õigusvastase käitumise toetamiseks puudub võimaluste struktuur; 3) võimaluste struktuuride muutmine võib probleeme drastiliselt vähendada. Siit tuleneb, et meetmed, mis on suunatud pelgalt õigusrikkujate kõrvaldamisele, on probleemidele piiratud mõju. Sellel, kas õigusrikkujate kõrvaldamine tuleneb politsei järelevalvetegevusest, reformidest või rehabilitatsioonist sotsiaalteenuste kaudu, ei ole tähtsust.

Õigusrikkujate kõrvaldamine ja õigusrikkumiste võimaluste allesjätmine ei ole hea praktika. Pärast seda, kui mõni õigusrikkuja on kõrvaldatud, võib probleem lühikeseks ajaks väheneda. Siis tulevad aga kas vanad õigusrikkujad tagasi, et võimalustest kinni haarata, või hakkavad uued õigusrikkujad võimalusi ära kasutama. (Mõnikord nimetatakse seda kurjategijate ümberpaiknemiseks.) Õigusrikkujate loomulik asendumine võib olla aeglane, eriti kui võimalused on ähmased. Ent, kui keegi avastas kuriteovõimalused minevikus, jääb alles võimalus, et need avastatakse uuesti. Kui vanad õigusrikkujad on vangipanekuga eemaldatud, võib mõni vabanemisel naasta, et kasutada taas avanevaid võimalusi.

Uued võimalustest kinnihaaranud õigusrikkujad võivad anda oma panuse pikaajaliste kuriteotsüklite toimumisele. Selle näiteks võivad olla pangaröövid mõnes Ühendriikide osas. Mõnel aastal võib sääraseid kuritegusid olla palju, seejärel väheneb nende arv mõneks aastaks üksnes selleks, et vallanduda hiljem uuesti, alustades taas uut tsüklit. Üks hüpotees nende tsüklite selgitamiseks on, et pangaröövide tippaastatel hakkavad pangad võtma suurt hulka preventiivmeetmeid ning enamik õigusrikkujaid tabatakse ja vangistatakse. Need jõupingutused suruvad pangaröövid maha. Pärast mitmeid vähete pangaröövidega aastaid lõdveneivad pankade turvameetmed ja võimalused pangaröövideks suurenevad. Siis hakkavad uued õigusrikkujad turvalünki ära kasutama, pannes aluse uuele röövide ja preventiivmeetmete lainele. See hüpotees pöörab tähelepanu faktile, et ei piisa ainult efektiivsest järelevalvest, vaid efektiivseks peab jääma ka preventatsioon.

Tegelikult on päris tavapärane lugeda kirjeldusi probleemide lahendamise püüetest, mis algavad järelevalve suurendamiseks tehtud nurjunud jõupingutuste kirjeldamisega. Igas olukorras kipuvad kas vanad õigusrikkujad tagasi tulema või asendavad neid uued õigusrikkujad. On kolm viisi, kuidas kuriteovõimalused piirkonnas uute inimeste jaoks paljastuvad.

1. Need avastatakse oma **igapäevarutiinide** kaudu. Näiteks arreteerib politsei noormehed, kes varastavad linnakeskuses lukustamata autodest esemeid, kuid lukustamata autod koos nendes olevate asjadega jäävad piirkonda. Paljude inimeste hulgas, kes kesklinnas iga päev viibivad, märkavad vaid vähesed neid autosid ja proovivad vargusega kätt. Juhul kui see neil õnnestub, jätkab mõni neist vargusi autodest.
2. Need avastatakse oma **mitteformaalsete sõprade ja tuttavate võrgustike** kaudu. Inimesed, kel on juba kogemusi kuriteo või korrarikkumiste võimaluste ärakasutamises, võivad kutsuda teisi appi või kogemust nautima. Et meil õnnestub harva kõiki õigusrikkujaid pikaks ajaks saajaprotsendiliselt kõrvaldada, on tavaliselt ringkonnas palju inimesi, kes võivad uutele inimestele kuriteovõimalusi tutvustada.
3. Need avastatakse **värbamise** kaudu. Varastatud asjade kokkuostja võib palgata uusi murdvargaid, kui vanad ei suuda teda enam kaupadega varustada. Juhul kui prostitutsioon on organiseeritud, võib kupeldaja värvata uusi prostituute, et täita endiste prostituutide vabaks jäänud kohti. Jõugud võivad tuua ringi uusi liikmeid, et asendada vanu. Ühendriikides on täheldatud, et täisealised narkodiilerid, keda ähvardavad narkokuritegude eest rängemad karistused, on kõige riskantsemate ülesannete täitmiseks hakanud värbama alaealisi, sest narkootikumidega tabatud alaealiste karistused on palju väiksemad kui täiskasvanute omad.

Kuidas sa saad tuvastada, et uued õigusrikkujad on piirkonda imbumas? Kõige otsesem meetod on võrrelda nende õigusrikkujate nimesid, kes on olnud probleemiga seotud enne vastumeetme võtmist, nende nimedega, kes on probleemiga seotud pärast reageerimist. Kui nimed on erinevad, võivad uued õigusrikkujad olla väljapoolt. Selle võtte raskus seisneb asjaolus, et harva on kõigi õigusrikkujate nimed teada. Sestap ei ole selge, kas uued nimed on tõepoolest uued õigusrikkujad või on nad olnud osaks probleemist juba mõnda aega, kuid on alles hiljuti välja selgitatud.

Abi võib olla ka intervjuudest õigusrikkujatega. Õigusrikkujad võivad kõnelda, mis ajast nad on probleemiga seotud, kuidas neid kaasa tõmmati ja kes veel kaasatud on. Neilt võib saada infot ümberpaiknemiste taktikaliste ja muude vormide kohta. Siiski ei pruugi õigusrikkujad olla koostöövalmid ja usaldatavad.

Mõnikord võib kuritegude toimepanemise meetodite üksikasjalik uurimine anda aimu, kas on tegutsema hakanud uued õigusrikkujad. Kui taktika on radikaalselt erinev varasemast, siis on võimalus, et tööle on asunud uued õigusrikkujad. On võimalik ka see, et vanad kurjategijad on muutnud taktikat.

Haarangute kombineerimine keskkonnamuutustega: “rändlind”-prostituutide kontrollimine Finsbury pargis

Roger Matthews on kirjeldanud Londoni prostitutsiooniprobleemi Finsbury pargis. Korduvad ja paljude aastate kestel toimunud politseihaarangud ei suutnud prostitutsiooniturgu kontrolli alla saada, kuna prostituudid tulid lihtsalt samasse piirkonda tagasi. Kui haaranguid kombineeriti tänavatõketega, et muuta meestel prostituutide leidmine piirkonnas oma autodega ringi sõites raskeks, langes prostitutsiooni tase drastiliselt. R. Matthews arvates vähendas prostitutsiooni strateegiate kombinatsioon – õigusrikkujate eemalesaatmine järelevalve tõttu ja võimaluste blokeerimine tänavatõkete kaudu. Üks põhjusi, miks need sekkumised edukad olid, oli see, et prostituudid ei olnud pühendunud ainult sel viisil elatusvahendite hankimisele. Vähesed olid kupeldajatest sõltuvuses või nende kontrolli all. Tegelikult oli kõige tavalisem põhjus, miks nad prostituutidena tööd tegid, see, et neil avanes võimalus teenida rohkem kui muudel tööaladel, nad nautisid sõltumatust ja kohtumisi paljude meestega. Paljud neist tulid Finsbury parki eemalasuvatest piirkondadest rongidega vaid odavate päevapiletitega. Nad üürisid koos teiste naistega mõnes selle piirkonna paljudest pansionitest või üürimajadest tube või ajasid oma äri klientide autodes. Sel ajal, kui nad prostituutidena ei tegutsenud, töötasid paljud neist baaridaamidena, striptiisitantsijatena ööklubides või poemüüjana. Nende suhteliselt vähene pühendumine prostitutsioonile ja muud rahateenimise viisid selgitasid, miks uurijad leidsid vähe tõendeid Finsbury pargi prostituutide tesitesse Londoni lähedal asuvatesse piirkondadesse ümberpaiknemise kohta.

Loe lisaks

Roger Matthews. Developing More Effective Strategies for Curbing Prostitution. – Situational Crime Prevention: Successful Case Studies, 2nd ed. Ed. Ronald Clarke. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 1997.

Sa võid oma sekkumise mõjusid drastiliselt alahinnata, kui sa ei võta arvesse kasu hajumist (14. samm). Võid teha järelduse, et sekkumine ei ole jõupingutust väärt või et see ei suutnud probleemi lahendada. Eriti tõenäoline on see juhul, kui hajumine hägustab sinu kontrollrühma.

Kontrollrühmad näitavad, mis võinuks probleemidega juhtuda, kui sa midagi ette ei oleks võtnud (41. samm). Need peavad olema meetme- ehk testrühmaga võimalikult sarnased, kuid *neid ei tohi mõjutada*. Kui preventiivmeetmete mõju hajub kontrollalasse, tekib sul eksitav mulje, et asjad läinuksid paremini juhul, kui vastumeedet ei oleks võetud. Tänu väärjäreldusele alahindad oma programmi efektiivsust. (Vt 42. sammu – nihkumisega seonduvad teemad.)

Kate Bowers ja Shane Johnson on soovitanud kaht teed, et valida kontrollalad, kui on võimalik kasu hajumine või õigusrikkumiste, sihtmärkide jm ümberpaiknemine. Esimene tee on luua testala ümber kaks kontsentrist (ühise keskmega) tsooni. Preventiivmeetmete mõju võib hajuda kõrvalasuvasse puhvertsooni, kuid see ei hägusta välist kontrollala. See on teostatav, kui kontroll- ja testalad on väga sarnased ning hajumine või ümberpaiknemine ei jõua kontrollalasse. Kui neid tingimusi ei täideta, peaks kasutama teist teed – eraldama kontrollalad laia hajumise/nihkumise puhvertsooniga. Kontrollalad valitakse spetsiifiliselt – need peavad olema sarnased testaladele ja samas testalast eraldatud. Võib valida arvukaid kontrol-

lalasid ja kasutada kontrollnäitajana nende kuritegevuse tasemete keskmist.

Et määrata vastumeetme üldist mõju probleemile (sh kõiki hajumise või ümberpaiknemise mõjusid), pead sa vastama järjekorras neljale küsimusele. Igal küsimusel on oma valem, mida saad rakendada test-, kontrolli- ja hajumis-/nihkumisalade tulemuste suhtes.

1. Kas probleem ilmnes enne ja pärast vastumeetme võtmist muutusi? Lahuta kuritegevus testalas enne reageerimist samas testalas pärast reageerimist, kasutades brutoefekti ($GE = \text{Gross Effect}$) jaoks valemit:

$$GE = R_e - R_p \quad (p - \text{'pärast'}; e - \text{'enne'})$$

Positiivne arv näitab probleemi kahanemist.

2. Kas vastumeede oli muutuse tõenäoline põhjus? Shane Johnson soovib võrrelda muutusi testalas (R) muutustega kontrollalas (C), kasutades netoefekti ($NE = \text{Net Effect}$) jaoks valemit

$$NE = (R_e/C_e) - (R_p/C_p)$$

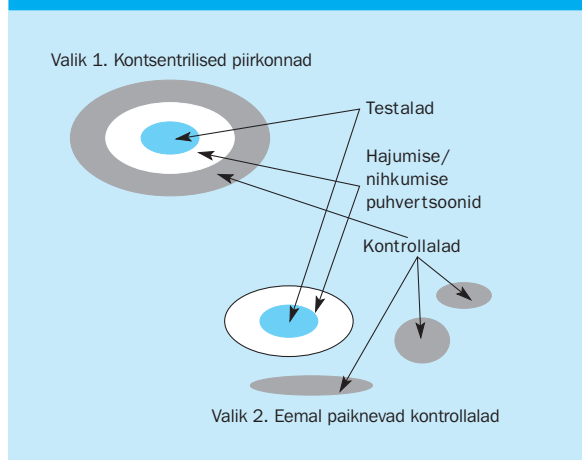
Juhul kui NE on nullilähedane, oli vastumeede arvatavasti ebaefektiivne; kui NE on negatiivne, võib reageerimine olla muutnud asjad halvemaks. Kummalgi juhul ei ole tähtis ümberpaiknemine ega hajumine, nii et võid sellele küsimusele vastamise lõpetada. Kui aga NE on positiivne, on põhjust uskuda, et vastumeede võis tuua kasu. See loob ümberpaiknemise ja hajumise võimalused. Seega pead sa vastama järgmisele küsimusele.

3. Milline on nihkumise või hajumise suhteline suurus? K. Bowers ja S. Johnson pakuvad selle mõõtmiseks kaalutud nihkumise suhet ($WDQ = \text{Weighted Displacement Quotient}$):

$$WDQ = \frac{D_p/C_p - D_e/C_e}{R_p/C_p - R_e/C_e}$$

D_p on kuritegevuse tase hajumis-/nihkumisalal pärast programmi ja D_e on kuritegevuse tase selles piirkonnas enne programmi elluviimist. Nimetaja (alumine arv) on vastumeetme efektiivsuse mõõt. Efektiivse programmi korral on nimetaja arväärtus negatiivne. Lugeja (ülemine arv) näitab hajumise või nihkumise suhtelist suu-

Joonis 1. Kaks kontrollalade valimise võimalust

Joonis 2. Kontroll- ja hajumis-/nihkumisalade valimine

rust. Kui eksisteerib hajumine, on lugeja negatiivne, ning kui eksisteerib nihkumine, on lugeja positiivne. Kui see on nullilähedane, ei eksisteeri kumbagi ja WDQ on null (seega võid 4. küsimuse ära jätta). Kui WDQ on positiivne, siis eksisteerib hajumine (pea meeles, et kahe negatiivse arvu suhe on positiivne) ning juhul, kui see on suurem kui üks, siis on hajumise mõju suurem kui vastumeetme mõju. Kui WDQ on negatiivne, siis on toimunud nihkumine. Kui WDQ on nulli ja miinus ühe vahel, siis kulutab nihkumine mõned, kuid mitte kõik vastumeetme mõjud. Teoreetiliselt võib WDQ olla väiksem kui miinus üks, viidates, et vastumeetme tegi asjad hullemaks. Siiski ütleb uuring, et see võimalus ei ole tõenäoline.

4. Mis on vastumeetme kogu netoeffekt (sh hajumine ja nihkumine)? Johnson soovib kogu netoeffekti (TNE) arvutamiseks kasutada järgmist valemit:

$$TNE = [R_e(C_p/C_e) - R_p] + [D_e(C_p/C_e) - D_p]$$

Esimene liidetav näitab meetme efekti testalas (arvestab kontrollala muutusi). Mida efektiivsem on meede, seda positiivsem see arv on. Teine liidetav näitab hajumise või nihkumise taset (arvestab kontrollala muutusi). Hajumise olema-solu korral on see positiivne ja nihkumise korral negatiivne. Mida suurem positiivne arv on TNE, seda efektiivsem on programm.

Vaatleme, kuidas neid valemeid rakendada saab.

Kujutage ette kallaletungide probleemi teatud baaris, mis on joonisel 2 tähistatud R-iga. Samasuguse probleemiga lähedal asuv baar on hea hajumis-/nihkumiskoht (D). Me arvutame süütegude arvu välja tasemenähtena (st 20 süütegu 1000 kliendi kohta aastas), et saaksime võrrelda baare, kus on erinev arv kliente. See võimaldab meil arvesse võtta kontrollbaare (J, K ja L), mille keskmist saab kasutada kontrollnäitajana.

Tabel näitab tulemusi. Näeme, et hajumine mõjutas oluliselt sekkumise efektiivsust ning et kogu netoeffekt oli vähenemine 10 kallaletungi võrra 1000 kliendi kohta aastas.

Loe lisaks

Kate Bowers, Shane Johnson. Measuring the Geographical Displacement and Diffusion of Benefit Effects of Crime Prevention Activity. – Journal of Quantitative Criminology 2003, no. 19 (3), pp. 275–301.

Shane Johnson, Kate Bowers, Peter Jordan, Jacques Mallender, Norman Davidson, Alex Hirschfield (in press). Evaluating Crime Prevention Scheme Success: Estimating ‘Outcomes’ or How Many Crimes Were Prevented. – International Journal of Theory, Research and Practice.

Vastumeetme mõjude arvutamine

	Enne (E)	Pärast (P)	P-E
Meetme- ehk testala (R)	20	12	-8
Hajumise/nihkumise puhvertsoon (D)	15	11	-4
Kontrollala (C = J, K & L keskmine)	18	17	-1
	GE = 8	NE = 0.405	WDQ = 0.459
			TNE = 10

Õigusrikkujad arvavad sageli, et preventiivmeetmed on ellu rakendatud veel enne, kui need seda tegelikult on. See viib nähtuseni, mida on hakatud nimetama preventsiiooni ettejäudvaks kasuks. Kuigi säärased ettejäudvad mõjud võivad ilmnedda juhuslikult, saab politsei teha tahtlikke jõupingutusi, et neid luua või neile rõhku panna. Et olla efektiivne, peab politsei teadma, kuidas õigusrikkujad olukorda tajuvad, ning valdama meetodeid, et petta õigusrikkujaid sekkumise tegeliku olemuse suhtes.

Martha Smith ja ta kolleegid leidsid tõendusi ettejäudvate kasude kohta 40%-s situatsioonilisi ennetusmeetmeid käsitletud uurimuses, kus esitatud andmed oleks pidanud selliseid kasusid kajastama. Nad on pakkunud uuritud ettejäudvate kasude kohta kuus võimalikku selgitust.

- 1. Ettevalmistuse-ettejõudev** mõju ilmneb siis, kui õigusrikkujad usuvad, et programm on käigus enne, kui see tegelikult töösse on rakendatud. Näiteks võib avalikkust teavitada kinnisvaraskeemist, kuid elanikke ei ole veel kaasatud või on paigaldatud videovalvekaamerad, mis ei ole juhtimisüsteemiga ühendatud.
- 2. Avalikustamise/desinformeerimise** mõju ilmneb siis, kui õigusrikkujad avalikustamise või kuulujuttude põhjal usuvad, et on korraldatud varjatud järelevalve. Õigusrikkujate tajuga saab (vähemalt lühikest aega) desinformeerimise kaudu manipuleerida. Mõnikord võib siht-rühmade poole pöördumine olla efektiivsem kui desinformeerimine. Ühendriikides Bostonis pöörduiti projekti käigus, mille eesmärk oli vähendada noorsoomõrva, otse potentsiaalsete õigusrikkujate poole ning hoiatati neid, et teatud käitumistele võidakse reageerida jõuga.
- 3. Ettevalmistuse tõkestav** mõju ilmneb siis, kui preventiivprogrammiks valmistumisega kaasneb piirkonnas järelevalve. Elanike küsitlused võivad õigusrikkujaid valvsaks muuta. Probleemide lahendamisele suunatud projektid võivad analüüsistaadiumis tekitada ettejäudvaid reageeringuid, kui nendega kaasneb elanikkonna hulgas nähtav andmete kogumine (pea meeles, et politseiandmete statistiline analüüs ei tekita ettejäudvaid mõjusid).

4. Hiiliva rakendamise mõju ilmneb siis, kui vastumeetme osi viiakse ellu enne ametlikku alguskuupäeva. Hindaja võib kasutada 1. maid kogu programmi alguskuupäevana, kuid õigusrikkujad avastavad rakendamise ettevalmistused nädalaid enne 1. maid ja muudavad selle põhjal oma käitumist.

5. Ettevalmistuse-koolituse mõju ilmneb siis, kui plaanimine, koolitus ja ülevaated valmistavad avalikkust või politseid ette paremini probleemidega toime tulema ning nad kasutavad neid uusi teadmisi enne, kui programm ellu viiakse. Näiteks võib koordineeritud ettevõtete vahelise vargustevastase programmi algus olla planeeritud teatud kuupäevale, kuid arutelud ja töötajate koolitus võivad muuta õigusrikkujad tähelepanelikumaks juba enne seda kuupäeva.

6. Ametnike või avalikkuse motiveerimine ilmneb samadel põhjustel mis ettevalmistuskoolitus, välja arvatud see, et inimesed on pigem rohkem motiveeritud kui paremini varustatud. Suurem motivatsioon viib paremale töösooritusele juba enne vastumeetme võtmist.

M. Smith ja tema kolleegid tuvastasid neli selgelt eristatavat asjaolu, mis maskeerivad end ettejäudvate mõjudena, kuid mis tegelikult on valetõlgenduse või puuduliku analüüsi tagajärjed.

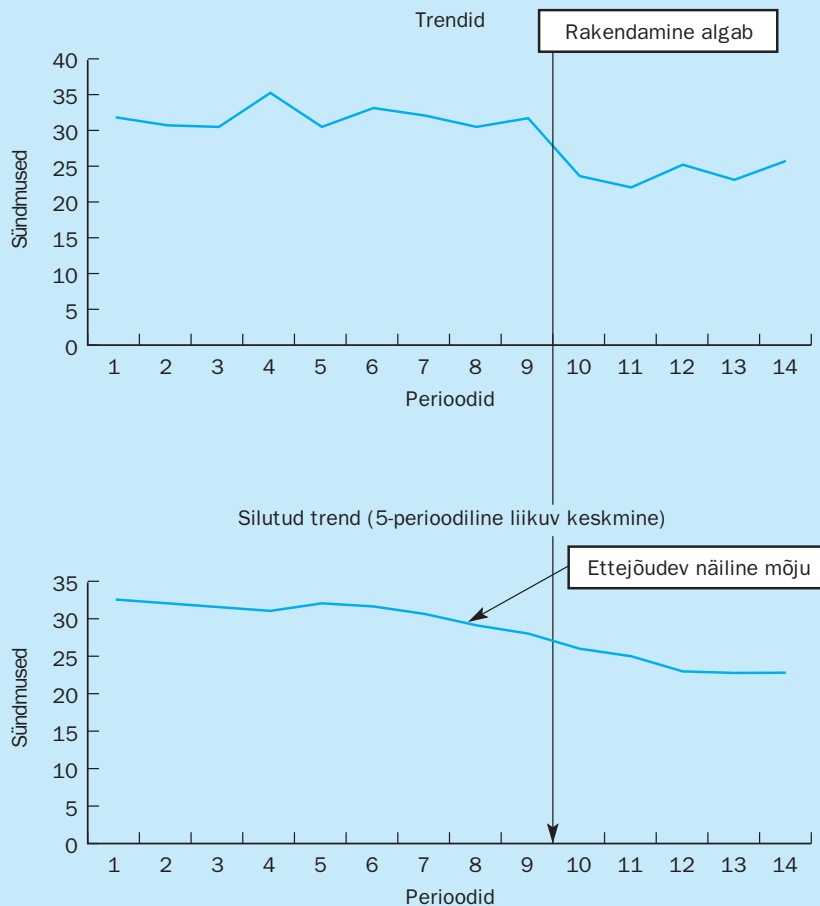
1. Hooajalised muutused kuritegevuses võivad tekitada näiliselt ettejäudvat mõju. Nii võib sekkumisel, mis algab kohe pärast kuritegevuse hooajalist vähenemist, näiliselt olla ettejõudev mõju. Hooajalisuse kontrollimine (24. ja 41. samm) võib selle probleemi kõrvaldada.

2. Tagasilanguse mõjud viitavad kuritegevuse loomulikule vähenemisele tippasemelt, mis ilmnevad siis, kui isegi midagi ette ei võeta (41. samm). Kui probleemne kuritegevuse trend on tagasilanguseefekti tõttu äsja kukkunud ja rakendatud on preventiivprogrammi, näib loomulik langus välja nagu ettejõudev mõju. Analüüsides kuritegevuse pikaajalist keskmist taset enne vastumeetme võtmist, nagu on soovitatud 41. sammus, võib ilmnedda, et tagasilanguse mõju võib end esmapilgul maskeerida ettejäudva mõjuna.

3. Kui kuriteoliik A on ümber registreeritud teist liiki kuriteoks B, muutes kuriteo kvalifikatsiooni, võib saavutada ettejäudva mõju mulje. See võib ilmned juhul, kui teatud kuriteoliik n-ö puhutakse üles, et taotleda seda liiki kuritegudega võitlemiseks rahastamist; kui raha on käes, muutub klassifitseerimine tagasi normaalseks. Seda pseudoettejäudvat mõju saab avastada, kui uurida vastupidiseid trende teises kuriteoliigis. Kaks sarnast kuritegu, millel on vastupidised trendid, annab vihje, et põhjus on kuriteo klassifitseerimise muutuses.

4. **Andmete silumine** (24. samm), et tuua esile trend, tasandades juhusliku kõrvalekalde mõju, võib anda tulemusi, mis näevad välja nagu ettejäudvad mõjud. Joonise järgi rakendati preventiivprogrammi 9. ja 10. perioodi vahel. Algandmed on kantud ülemisse graafikusse ja silutud andmed alumisse. Näiline ettejäudev mõju on nähtav silutud andmetes kasutatud liikuva keskmise tõttu. Pseudoettejäudev mõju on seda tõenäolisem, mida laiem on libisev keskmine (st 5 perioodi 3 vastu) ning mida suurem ja järsem on langus kuritegevuse tasemes pärast sekkumist.

Ettejäudev näiline kasu, mis on tingitud andmete silumisest

Loe lisaks

David Kennedy. Pulling Levers: Getting Deterrence Right. – NIJ Journal 1997, July, pp. 2–8.

Martha Smith etc. Anticipatory Benefits in Crime Prevention. – Analysis for Crime Prevention. Crime Prevention Studies, vol. 13. Ed. Nick Tilley. Monsey, New York: Criminal Justice Press (& Willan Publishing, UK), 2002.

Kuidas sa teada saad, et probleem on tõepoolest vähenenud? Paljud probleemid varieeruvad intensiivsusest, isegi kui neile ei reageerita. Näiteks toimub mingis linnakeskuses nädalas keskmiselt üheksa sõidukivargust, kuid harva tuleb ette nädalaid, kus see varguste arv on täpselt üheksa. Selle asemel toimub 95%-l nädalatest 7 kuni 11 vargust ja 5%-l nädalatest vähem kui 7 või rohkem kui 11 vargust. Säärane juhuslik kõikumine ehk variatiivsus on normaalne. Otse öelduna on sõidukivarguste arvu vähenemine nädalas keskmiselt üheksalt kuuele normi piires ja võib olla tingitud pelgalt juhuslikkusest. Teisisõnu – vastumeetmel ei pruukinud probleemile mõju olla. Kui muutus on probleemis väike, on juhuslik kõrvalekalle põhjenduseks usutav. Kui varguste arv on vähenenud nädalas nulli ümber, piirdudes mõnel juhuslikul nädalal vaid ühe vargusega, võime olla põhjendatult kindlad, et see ei olnud juhuslik tulemus; see on ebatavaline. Kuidas me teada saame, et muutus probleemis on normaalse kõrvalekalde piires?

Selle vastus on – **olulisuse test**. See võrdleb variatiivsust probleemis pärast vastumeetme võtmist variatiivsusega probleemis enne vastumeedet. See annab sulle vastuse, kas probleemis ilmneva muutuse tõenäosus on juhuslik. Sinu vastumeede võib olla põhjustanud muutuse, kui selle muutuse juhuslikkuse tõenäosus on väike.

Kui see võimalus, et probleem muutus juhuslike kõikumiste tõttu, on väiksem kui 5%, lükkame tagasi juhuslikkuse kui selgituse muutuse põhjustest. Siinjuures nimetatakse 5% **olulisuse nivooks** ja 5% on tavapärase valik. Lühidalt, oletame, et muutuse põhjustas miski muu, mitte ainult juhuslikkus, kui juhuslikkusest tingituse tõenäosus on piisavalt väike. Me defineerime piisavalt väikese oma olulisuse nivoo valiku järgi. Sageli on valikuks 5%, kuid võime valida ka teisi tasemeid.

Võid valida kitsama kõikumisastme, näiteks 1%. Mida jäigemal olulisuse nivool valid, seda suurem on tõenäosus, et teed eksliku järelduse, et vastumeede oli ebaefektiivne, samal ajal kui see tegelikult toimus. Võid valida kitsa olulisuse nivoo, kui vastumeetme maksumus on sedavõrd suur, et pead olema äärmiselt kindel selles, et see vastumeede toimib.

Aeg-ajalt kasutavad analüütikud vähem jäika olulisuse nivood, näiteks 10%. Mida paindlikuma nivoo sa valid, seda suurem on võimalus, et kiidad

ekslikult heaks vastumeetme, millel ei ole mõju. Sa võid valida vähem paindliku taseme juhul, kui probleem on tõsine, probleemi meetmed ei ole eriti head ja sa oled väga mures, et kogemata head vastumeedet ei välistataks.

Olulisuse nivoo kasutamiseks on kaks teed. Sotsiaalteadlased rakendavad neid tavaliselt kui tagasilükkamise künniseid: allpool seda taset lükkad sa juhuse võimalikkuse tagasi ja ülalpool seda taset tunnistad seda põhjusena. Lühidalt, olulisuse nivoo määrab otsuse. Kui järgid seda strateegiat, vali alati olulisuse nivoo enne, kui seda arvutama hakkad. Tegelikult peaksid sa selle valima hindamisprotsessis varakult, et vältida arvude sobitamist, et saada soovitud tulemust.

Parem on kasutada olulisuse nivood kui abivahendit otsuse langetamisel. Otsuste tegijad kasutavad olulisuse testi infot kõrvuti teiste faktidega (probleemi tõsidus, programmi kulud, absoluutne vähenemine probleemides jne), et teha informeeritud otsus. Seda testimisviisi järgitakse paljudel teadusaladel, nt meditsiinis. Kui ka sina seda järgid, kasuta olulisuse testi asemel **p-väärtust**, mis on täpne juhusest tingitud muutuse tõenäosus. Seega näitab p-väärtus 0.062, et vastumeetme aktseptimisel on vea tegemise võimalus veidi suurem kui 6%. Seda võib laias laastus tõlgendada nii, et 100 otsuse puhul on otsus juhuslikkus vastumeetme kasuks kõrvale heita ekslik umbes 6 korral. Kas sa ise või su kolleegid võtaks sellise kihlveo vastu? See sõltub paljudest asjaoludest, kas pole?

On olemas palju statistika tarkvaraprogramme, mis suudavad teha nõutavaid arvutusi. Raskus, millega kokku puutud, seisneb selles, kuidas teha valikut olulisuse nivoo või p-väärtuse määramise erinevate meetodite vahel. Sa võid tugineda programmi vaikimisi pakutud valikutele, kuid puudub garantiid, et need pakutavad valikud su olukorrale vastavad. Raskus on varjatud eeldustes, mis on arvutuste taha peitunud. Alljärgnevad on mõned olulised kaalutlused.

Muutust probleemis nimetatakse selle distributsiooniks ehk jaotuseks. Ülaltoodud näites kirjeldab **jaotus**, mitme nädala jooksul oli varguste arv null, üks, kaks ja nii edasi. Paljud tarkvarapaketid eeldavad **normaaljaotust**. Sageli ei ole see asjakohane, sest normaaljaotus eeldab, et arvud kajastavad

pigem kestvaid (nagu inimeste sissetulek või kuritegevuse tase) kui mittepidevaid sündmusi (nagu kuritegude ja korrarikumiste üldarv). Kui kasutad kuritegude üldarvu andmeid, siis kontrolli tarkvarapaketti, et tuvastada, kas selles on võimalus kasutada midagi **binoomjaotuse** taolist.

Normaaljaotused on sümmeetrilised koos väärtuste keskel asuva keskmisega. Enamik kuritegevuse andmeid on suuresti moonutatud – vähesed inimesed või vähesed kohad või kellaajad koondavad endas enamiku kuritegusid ning paljusid inimesi, kohti või kellaagu puudutavad need vähe või üldse mitte (19. samm). Kuritegusid ja korrarikumisi esineb siiski harva, eriti lühikestel ajavahemikel ja väikestes kohtades, mis tähendab ka seda, et juhus võib mängida kõikumistes suurt rolli. Et leida probleemis olulisi muutusi siis, kui

juhtumid on harvad, pead sa probleemi uurima pikemat aega ja sügavuti, nii enne kui ka pärast vastumeetme võtmist. Üldjuhul tähendab see rohkem ajaperioode. Parem eeldus oleks **Poissoni jaotus** siis, kui tegeled harva esinevate juhtumitega.

Muutuste uurimine võib osutuda väga keeruliseks. Kui olulisuse testi või p-väärtuse tulemist sõltub palju ja kui sa ei ole tõenäosusteoorias või statistikas asjatundja, siis peaksid otsima eksperti kohalikest kõrgkoolidest või teistest organisatsioonidest, kus kasutatakse statistikat iga päev.

Tähelepanu peaks pöörama kahte liiki kuludele. Esimene on kuriteo maksumus. Vastumeede, mis vähendab kuritegevust, vähendab neid kulusid ja tulemuseks on kasu. Need tulud korvavad vastumeetme kulud – personali, varustuse jms kulud. Üldiselt ei tohiks kuriteo ärahooldmise kulu olla suurem kui ärahoitud kuritegude maksumus.

Kui palju vastumeede maksab? Meetme kulud jaotuvad kahte suurde kategooriasse: püsi- ja muutuvkulud. **Püsikulud** tehakse üks kord või need on kohustused, mida ei saa pikka aega muuta. **Muutuvkulud** võivad suurenedada või väheneda. Tänavamustrite muutmine toob kaasa fikseeritud ehk püsikulu. Liiklusjärelvalve on enamasti muutuvkulu, sest politseijõudude paigutust saab kergesti muuta. Prostitutsiooni vähendamise skeemi, mis haarab nii järelvalve kui ka muutu- vaid tänavamustreid, on kaasatud mõlemad.

Arvestada tuleb kõiki sekkumisega seonduvaid kulusid. Politsei kulusse kuulub personali aeg (sh proportsionaalselt lisasoodustused töökohal), varustuse hankimine, kulumaterjalid (nagu kütus ja kontoritarbed) ja muud väljaminekud. Kulud on arestit ja õigusemõistmisel. Mittepolitsei kulud on sarnased ja hõlmavad kodanike, firmade või teiste riigiasutuste paigutatud ressursse. See, kas need olid annetatud, ei ole tähtis – kellelegi olid need siiski kulud.

Paljud kuritegude kulud jäävad ohvrile kanda. Varavastaste kuritegudega seonduvad kolme liiki kulud.

- 1.** Rahaline kaotus, nagu äravõetud esemete rahaline väärtus (nt sõidukitest varastatud helisüsteemid). Protokollid rahalise kaotuse kohta võivad olla politsei eeluurimismaterjalide osa, kuigi nende täpsus on mõnikord teadmatus, tagasivõtmise-muutmise või kindlustushüvitise suurendamise eesmärgil küsitav. Pealegi võivad asenduskulud olla ohvrile tekitatud kahju paremaks indikaatoriks kui äravõetud esemete esialgne maksumus.
- 2.** Kuriteo toimepanemise ajal lõhutud esemete parandamise kulud (nt purustatud autoaknad). Lõhkumiskulud on sageli politseile teadmata, need võivad jääda fikseerimata.

- 3.** Mittemateriaalsed kulud vara omanikule (nt kuriteoga tegelemise tõttu kaotatud aeg ja kuriteoga seotud stressi psühholoogilised kulud). Mittemateriaalseid kulusid on äärmiselt raske kokku arvestada ja sageli jäetakse need kalkulasioonidest välja. Nende arvestamata jätmine vähendab preventiivpüüete väärtust.

Kõige raskem on arvestada isikuvastaste kuritegude maksumust, sest enamik sellest on mittemateriaalne ja seda rahasse ümber panna on raske. Siiski eksisteerivad mõned materiaalsed kulud, nagu raha kaotus röövimiste korral, varavastaste kuritegudega tekitatud kahju ja vigastuste ravikulud. Poolte kokkuleppel toimepandud kuritegude, kus puudub otsene kannatanu (nagu prostitutsioon ja narkootikumide levitamine) maksumust on isegi raskem välja arvutada, sest enamik kulusid on kaudsed ja mittemateriaalsed, kuna need mõjutavad inimesi, kes ei ole sündmustega otseselt seotud.

Sam Brand ja Richard Price on teinud siseministrieri jaoks paljude isiku- ja varavastaste kuritegude kohta eelarvestusi. Need kalkulasioonid ei võta arvesse hirmu ega mõju maksumust perekondadele või tuttavatele. Need on riigisisised arvestused ja võivad paikkonniti erineda. Siiski võib neid kasutada ligikaudsete miinimumtuludena.

Kuluefektiivsus on vastumeetme maksumus jagatuna ärahoitud kuritegude arvuga. Kui kuritegude vähendamise programm maksab 10 000 naela ja hindamine näitas, et selle abil hoiti ära 30 kuritegu, on selle kuluefektiivsus 333 naela kuriteo kohta. Kuluefektiivsuse arvud on kasulikud kahes mõttes. Esiteks võimaldavad need võrrelda erineva maksumuse ja efektiivsuse tasemega sekkumisi. Maksumus 333 naela kuriteo kohta võib olla vähem kulukas kui need alternatiivid, mis kas maksavad rohkem või vähendavad vähema arvu kuritegusid. Teiseks, mõnikord märkad, et programmi kulud ületavad kuriteo teadaolevad kulud. Näiteks kui kuriteost tingitud keskmised ravikulud ületavad 500 naela, siis tasub see programm end juba ära isegi ilma teisi faktoreid arvesse võtmata.

Tulud-kulud arvutatakse kas tulude ja kulude suhtarvuna või lahutatakse tuludest kulud. Väärtuslike programmide korral on suhtarv suurem kui

üks ja vahe on positiivne; alatoimivate programmide korral on suhtarv väiksem kui üks ja nende vahe on negatiivne.

Kui programmi kõik kulud ja tulud ilmnevad samal ajal – ühe aasta piires – siis on võrdlemine suhteliselt lihtne. Siiski kaasnevad paljude võimaluste vähendamise jõupingutustega vastumeetmete kulud, mis tekivad kiiresti ja kantakse kiiresti maha, kuid millel on tulud, need ilmnevad sageli alles tulevikus. Raamatupidamisarvestuse standardpõhimõtte tõttu, et tänane tulu on enam väärt kui sama tulu kunagi tulevikus, peab tegema kohandamisi, et panna tulevased tulud (ja kulud) ümber tänastesse rahaühikutesse. Need kohandamised võtavad arvesse majandusinflatsiooni, mis suurendab tulevaste vastumeetmete kulusid.

Sanjay Dhiri ja Sam Brand pakuvad juhiseid kulu-efektiivsuse ja tulude-kulude suhetega seotud arvutuste tegemiseks. Tulude-kulude analüüs võib olla ülimalt spetsiifiline ettevõtmine. Kui on äärmiselt oluline saada väga usaldusväärseid ja täpseid kalkulatsioone, siis peaksid nõu küsima mõne selle valdkonna spetsialisti käest.

Loe lisaks

Sam Brand, Richard Price. The Economic and Social Costs of Crime. Home Office Research Study 217. London: 2000
(<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors217.pdf>)

Sanjay Dhiri, Sam Brand. Analysis of Costs and Benefits: Guidance for Evaluators. Crime Reduction Programme. London: Home Office, 1999.
(<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/cdp1costeff.pdf>)

Sinu töö eesmärk on aidata inimestel paremaid otsuseid langetada. See eeldab analüüsitulemuste selget edastamist, tarvis on liikuda oluliselt küsimuselt võimalike vastuste ja tulemusliku tegevuseni. Tähtis on teada oma kuulajaskonda ja mõista, mis küsimustele nad vastuseid otsivad. Analüüsi võid edastada kirjaliku aruande või suulise ettekandena, pidades silmas inimeste konkreetseid vajadusi (53. samm).

Ära hakka lihtsalt ümber jutustama, mida sa probleemi analüüsimiseks ette võtsid. See oleks tüütu ega aitaks inimestel sinu töö põhjal praktilisi otsuseid langetada. Kui oled analüüsiga valmis saanud, tuleb see kujundada ümber kuulajaskonna vajadusi arvestavaks esitluseks.

Sinu töö võib aidata vastust leida neljale põhiküsimusele, mis on vastavuses SARA etappidega:

- **probleemi selgitamine** – mis on probleemi olemus?
- **analüüs** – mis on probleemi põhjus?
- **vastumeetmete võtmine** – mida tuleks probleemiga ette võtta?
- **hindamine** – kas vastumeetmete võtmine on probleemi vähendanud?

Need on muidugi üldküsimused, mida võib probleemiga seotud faktide põhjal konkreetsemaks muuta. Näiteks võivad elanikud esitada kaebusi hilisõhtuse müra ja tänaval vedeleva prügi kohta. Üldiste küsimuste asemel võiks välja mõelda konkreetseid:

- 1) kas elanikke häiriv hilisõhtune müra ja tänaval vedelev prügi on olnud korduv probleem?
- 2) millal ja kus seda ette tuleb?
- 3) keda see häirib?
- 4) kas need kaebused on sümptomiks sügavamate probleemide olemasolule?

Seega nõuab üldküsimustele vastamine vastuste leidmist paljudele konkreetsetele küsimustele.

Esimene ülesanne loogiliselt seostatud ettekande esitamisel on otsustada, mis küsimusele püüad vastuse leida. Seejärel on tarvis konstrueerida esitlus meie käsiraamatus kirjeldatud põhiteooriate ja käsitusviiside põhjal (nt kuriteokolmnurk või 80 : 20 reegel). Need moodustavad raamistiku, mis ühendab omavahel erinevaid, probleeme põhjustavaid tegureid. Raamistiku valik sõltub konkreetsest probleemist, sinu avastustest ja otsustajate vajadustest. Kanna hoolt selle eest, et mõte liiguks loogiliselt raamistiku ja avastuste kaudu põhiküsimuselt vastusteni. Kontrolli, et loogikas ei oleks lünki, ning pane kirja ettekande kava. Konstrueerimisel on sulle abiks ettekande neli põhilist sisukorrapunkti, detailid sõltuvad aga probleemi spetsiifikast.

Ära jää siiski neisse teemadesse toppama, vaid kohanda need esitluseks mõeldud aja ja eelkõige nende inimeste huvi järgi, kellele sa oma loo esitad. Püüa kuulajate küsimusi ette aimata ning vormi ettekanne selle järgi. Kuigi meie oleme põhilistes sisukorrapunktides tarvitanud selle käsiraamatu tehnilisi termineid, võib sul olla kasulik oma esitluses tavakeelt kasutada. Kui sinu kuulajad ei ole veel tuttavad probleemi analüüsimise terminoloogiaga, on sul targem seda vähe või siis üldse mitte kasutada.

Ettekande neli põhilist sisukorrapunkti

1. MIS ON PROBLEEMI OLEMUS?

- A. Raamistiku paikapanek – nt probleemi mõiste elemendid
- B. Tõendusmaterjali süsteemne kirjeldus probleemi liigi ja olemuse kohta:
- kuritegude või korrarikumise ajaline trend
 - geograafiline analüüs ja kuritegevuskoldded
 - kahju liigid
 - kõige enam kannatanud inimeste rühmad
 - teistelt politseiüksustelt ja -piirkondadest pärinev tõendusmaterjal
- C. Järeldused analüüsiks ja koostöö probleemi lahendamisel:
- küsimused, millele on vaja vastus leida
 - partnerid, keda on tarvis kaasata
- D. Kokkuvõte

2. MIS ON PROBLEEMI PÕHJUS?

- A. Probleemi raamistiku paikapanek – nt probleemi analüüsimise kolmnurk
- B. Probleemi süsteemne kirjeldus järgmistele küsimustele vastates:
- kas tegemist on jätkuprobleemi või uue probleemiga?
 - mis toob samasse kohta kokku õigusrikkujad ja sihtmärgid?
 - millised on kummagi poole käitumismudelid?
 - miks ei astu teised vahele, et neid kokkusattumisi takistada?
- C. Järeldused vastumeetme üldiseks vormiks, mis sobib kokku infoga:
- õigusrikkuja juurdepääs või järelevalve;
 - ohvri/sihtmärgi käitumismudelid või kaitse;
 - juurdepääs rajatisele või selle haldamine
- D. Kokkuvõte

3. MIDA TULEKS SELLE PROBLEEMIGA ETTE VÕTTA?

- A. Vastumeetmeteks vajaliku raamistiku paikapanek – tuginedes analüüsi järeldustele:
- õigusrikkujad
 - sihtmärgid/ohvrid
 - kohad
- B. Vastumeetmete strateegia süsteemne kirjeldus:
- riski või jõupingutuste suurenemine
 - tulu, provokatsioonide või ettekäänete vähendamine
 - kes, millal ja kus korraldab tegevusi?
 - vajalikud lisaressursid
- C. Järeldused ja oodatud tulemused:
- otsesed tulemused
 - kuritegevuse nihe
 - kasu hajumine
 - teised kõrvalmõjud
 - kuidas tuleks korraldada hindamine?
- D. Kokkuvõte

4. KAS VASTUMEETMETE VÕTMINE ON PROBLEEMI VÄHENDANUD?

- A. Raamistiku paikapanek – miks eeldati, et vastumeetmed on efektiivsed
- B. Hindamise süsteemne kirjeldus:
- kas vastumeetmete võtmine oli plaanipärane?
 - kas probleem muutus?
 - miks on tõenäoline, et muutus on otseselt seotud vastumeetme võtmisega?
 - nihke, hajumise ja teiste kõrvalmõjude ulatus
- C. Järeldused edasise tegevuse kohta:
- kas probleemi lahendamiseks tehtud jõupingutused on piisavad?
 - kuidas tuleks edasi tegutseda?
 - kas tuleks teha uus analüüs ja muuta vastumeetmeid?
- D. Kokkuvõte

Probleemi lahendamiseks kavandatud kaardid täidavad nelja olulist eesmärki:

- 1) näitavad probleemide asukohta (tähtis probleemide kindlaksmääramise ajal ja analüüsi algetapis);
- 2) aitavad kontrollida probleemide kohta esitatud hüpoteese (tähtis analüüsimise ajal);
- 3) näitavad, kuidas probleemidega tegelda (tähtis vastumeetmete võtmise ja hindamise algetappides);
- 4) näitavad probleemide muutumist (tähtis hindamise ajal).

Kõigepealt illustreerime kahe kaardi toel esimest, kolmandat ja neljandat eesmärki ning seejärel selgitame teist eesmärki kolmanda kaardi põhjal.

Kaart 1 näitab, kus paikneb äriettevõttesse sisse-murdmise probleem (esimene eesmärk). See hõlmab poolemiilist Battersby teelõiku alates Sophie jõest, kuid on kõige intensiivsem kahes tänava kesksektoris. Pikendatud ellips näitab, et probleemi telje moodustab Battersby tee ning ümbritsevatele aladele see eriti ei ulatu. Värvigamma viitab probleemi intensiivsusele. Mõõtkava järgi kaardi alumises servas saab hinnata piirkonna suurust, nool tähistab põhjasuunda. Kaart näitab probleemi seost teede ja jõega. Tähistatud teed on ainsad, mis on probleemi seisukohalt olulised. Tähistamise ulatus sõltub kaardi kasutajate teadmistest ja probleemi olemusest. Hiljem näeme, miks pidanuks tähistama veel kaks tänavat.

Battersby teelõigule joonistatud hall nelinurk kaardil 2 näitab kaupmeeste ühingu piire; ühing loodi äriettevõttesse sisse-murdmise probleemiga tegelemiseks. Detailsemale kaardile võiks ära märkida iga poe ühingu osalemise värvikoodi järgi. See võiks näidata, kuhu on vaja lisajõude saata, kui pärast vastumeetmete võtmist on näha, et probleem pole kadunud ühingu kõige vähem seotud poodide asukohtades (kolmas eesmärk).

Kaardil 2 kujutatud kuritegevuskolded näitavad neid probleemkohti, mis jäid alles pärast vastumeetmete võtmist. Kaartide 2 ja 1 võrdlemine annab ettekujutuse sellest, kuidas on probleem muutunud (neljas eesmärk). Probleemne ala kahanen umbes veerand miili võrra, samuti vähenes probleemi intensiivsus – esialgsesse koldesse ei ole enam tumesinist värvi jäänud. Probleemne ala võis

osaliselt nihkuda ka Youngi tee ja Crowley tänava lõikumiskohta. Pange tähele, et neid tänavaid ei olnud kaardil 1 tähistatud, sest neil ei paistnud probleemiga mingit seost olevat.

Enne ja pärast probleemile reageerimist koostatud kaardid ei anna piisavalt tõendeid selle kohta, et muutused toimusid just tänu vastumeetmete võtmisele, kuid koos muu infoga võivad nad osutada veenvateks argumentideks. Selles näites toodud andmed – et Battersby tee valupunktiga seostatud õigusrikkujaid võib leida nüüd teisel pool jõge uutes kuritegevuskolletes, kus neid varem ei olnud – võiksid toetada nihke hüpoteesi. Muu info puudumise korral ei ole nihke hüpoteesil aga paremat alust kui hüpoteesil, et uus kolle tekkis sõltumata probleemile reageerimisest.

Oluline on koostada kaardid enne ja pärast vastumeetmete võtmist ühtmoodi (suurus, mõõtkava, orientatsioon, probleemi intensiivsuse mõõtmine jne), et muutusi saaks probleemiga siduda. Kui ühes ja samas ettekandes kasutatakse mõlemat kaarti, peab ka tänavad tähistama ühtviisi.

Kaardil 3 on proovitud probleemsed alad siduda muude tunnustega (teine eesmärk). Kaart illustreerib 19. sammus tutvustatud kallaletunge pubides ja sealt on näha, et need kaheksa publi asuvad ühes politseipiirkonnas. Ringidesse ja ruutudesse kirjutatud numbrid näitavad, mitu korda on mingis pubis kallaletunge toimunud, ning märkide kuju ja tumedus tähistavad pubide riskiastet. Kolm kõrge riskiastmega publi on koondunud Dorcus Hilli piirkonda ja neljas asub sellest napilt miili kaugusel. Kõik neli publi jäävad jõest ja raudteest ida poole.

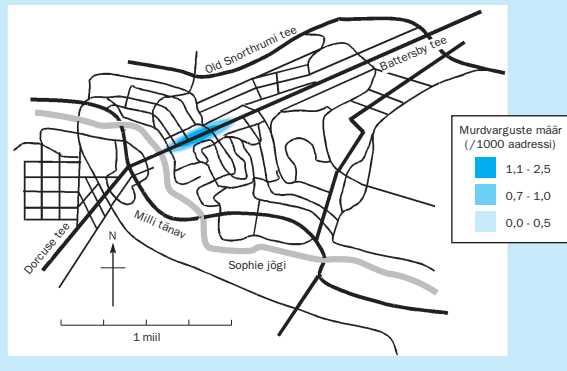
See kaart seab kaks võimalikku hüpoteesi küsimärgi alla. Suure riskifaktoriga pubide seostamine peateedega on kahtlane, sest ka kõik väikese riskifaktoriga pubid asuvad peateede ääres. Suure riskifaktoriga pubide seostamine Dorcus Hilli piirkonnaga ei ole mõistetav. Üks väikese riskifaktoriga publi asub suure riskifaktoriga pubide hulgas. Pealegi paiknevad veel kaks madala riskifaktoriga publi suure riskifaktoriga pubide kobarast miili kaugusel. See viitab asjaolule, et naabruskonna mõju ei ole absoluutne ning tuleks uurida sündmuskohaga seotud asjaolusid. Probleemi lahendaja peaks uurima, mis „kaitseb“ osa pubisid ja mis soodustab rünnakuid suure riskifaktoriga pubides.

Kuigi kaardid on väga kasulikud, ei anna need teada kogu lugu. Kaartidel ei saa kujutada probleemiga seotud mittegeograafilisi aspekte. Seetõttu on kaardid sageli üks ettekande osa, ent nad on harva selle ainus osa.

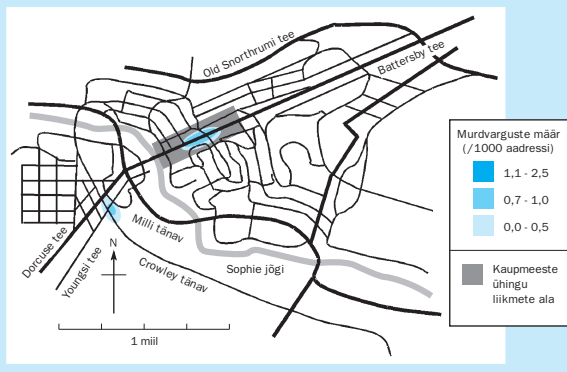
Heade kaartide koostamine

1. Ära tee keerulisi kaarte. Jäta kõrvale kõik aspektid, mis probleemi mõistmisele kaasa ei aita.
2. Pane alati paika mõõtkava ja ilmakaared (tavaliselt märgitakse põhjakaar suunaga üles).
3. Kasuta kuritegevuskollete intensiivsust tähistades sobivat gradatsiooni, nt tähista probleemi süvenemist intensiivsemate värvidega (kollasest punaseni).
4. Näita kuritegevuse kontsentratsiooni õiges ulatuses: punkt tähistab kohta (ja mõnikord ohvrit), joon näitab kuritegude kontsentreerumist tänavate ja maanteede äärde, ala tähistab naabruskonda.
5. Ära kasuta jooniseid, mis tõmbavad tähelepanu rohkem neile endile kui andmetele. Joonis ei peaks tekitama lugejas küsimusi kasutatud tehniliste võtete, vaid probleemi kohta.
6. Koos kaartidega kasuta ka tabelleid ja jooniseid.

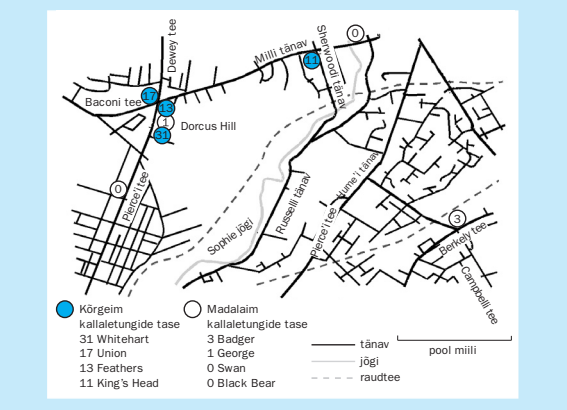
Kaart 1. Kus paikneb äriettevõtetele sisse-murdmise probleem?

Kaart 2. Äriettevõtetele sisse-murdumise lahendamiseks võetud vastumeetmete hindamine

Kaart 3. Pubidesse sisse-murdumise seostamine geograafiliste tunnustega

Loe lisaks

Mark Monmonier. Mapping it Out: Expository Cartography for the Humanities and the Social Sciences. Chicago: University of Chicago Press, 1993.

Tabelid on efektiivsed vahendid huvitava ettekande esitamiseks, kui nad on koostanud lihtsalt – see on aga sageli üsna raske. Tabelite tegemisel kasutatud tarkvara lisab mittevajalikke ja häirivaid komponente – andmete tõlgendamiseks mõeldud jooni ja märgistusi.

Pealegi ei koosta analüütikud tabeleid alati nii, et info esile tuleks. Oletame, et sa tahad näidata, et õllevargust müügikohtadest võib soodustada õllepudelite paigutus. Mõnes kohas pannakse õllepudelid välja sissepääsu juurde, teistes aga ruumi tagaossa. Püüad näidata, et nendes müügikohtades, kus pudelid paiknevad ruumi tagaosas, pannakse toime vähem vargusi kui neis, kus õllepudelid on sissepääsu juures. Tabelis 1 ei tule sõnum esile. Andmed on halvasti organiseeritud ja esitus on häiriv.

Tabelis 2 on andmed õigesti organiseeritud. Protsendid on asetatud keskpunkti. Et ainult arvud ei anna edasi põhiso numit, kuid võivad osutada kasulikuks lugejale, kes tahab asjasse süüvida, siis on sulgudesse pandud arvud teisejärgulise tähendusega. Ja viimaks, protsendid esitatakse tulbas, mitte reas (nagu esimese tabeli puhul).

Kui on tarvis uurida seost, kus üks faktor võib põhjustada teist, on parim moodus esitada põhjufaktor veeruna ning protsentidena. Siis on võimalik teha võrdlusi ridade kaupa. Tabelis 2 on näha, et vargusi ei toimunud 29% müügikohtadest, kus õlu oli välja pandud ruumi eesosas, ning vargusi ei pandud toime peaaegu 83% müügikohtadest, kus õlu asus ruumi tagaosas. Teise äärmusena võib tähele panna, et peaaegu 46% kohtadest, kus õlu oli ruumi eesosas, pandi toime kolm või enam vargust, samal ajal kui ühtki vargust ei olnud neis, kus õlu oli välja pandud ruumi tagaosas.

Tabelis 2 on kujundust kärbitud. Jämedad vahejooned on eemaldatud, nende asemele on tõmmatud õhukesed jooned. Ainsad alles jäänud jooned eraldavad tabeli pealkirja sisust. Joonte asemel kasutatakse vaba ruumi lugeja pilgu suunamiseks mööda ridu ja tulpi. Kuna lugejat on juba pealkirjas informeeritud, et tähtsad arvud on protsendid (ning poodide arv on antud sulgudes), siis ei ole tarvis enam igasse lahtrisse protsendimärki kirju-

tada. Veeru lõppsumma jääb paika. See näitab lugejale, et oluline on vertikaalne summa. Lõpuks ümardatakse kõik protsendid ühele komakohale ja pannakse arvud veerus kohakuti, et oleks lihtsam tõlgendada. Pärast kõiki neid muudatusi saab tabeli põhisisuks andmestik, mitte selle kujundus.

Tihti on probleemi tekkimisel mitmeid põhjusi. Kuigi on võimalik koostada selliseid tabeleid, mis toovad esile suure hulga põhjusi, edastab rohkem kui kaht põhjust esitav tabel infot halvasti. Tabeli koostamise põhimõtted jäävad samaks:

- kõik põhjused esitatakse samas suunas (tavaliselt veergudes);
- arvud summeeritakse põhjufaktoritega samas suunas;
- põhjusi võrreldakse vastassuunas (ridades, kui põhjused antakse veergudes).

Tabel 3 on kolmemõõtmeline (eelmised kaks olid kahemõõtmelised) ning vastab küsimusele, kas kahe müügiketi puhul (Roberts ja Bolgers) on õlle väljapaneku koha ja varguse vahel teistsugune seos. Vastus on kohe ilmne: ei ole. Mõlema müügiketi puhul võib näha sedasama põhiskeemi, mis tabelis 2. Mõlemal juhul liidame kokku veerud ja võrdleme omavahel müügikohti, kus õlle väljapanekud paiknesid ruumi ees- ja tagaosas. See näitab, et kõik kohad, kus õlu on välja pandud ruumi tagaosas, kannatavad varguste käes vähem.

Praktilistel kaalutlustel on tabelis 3 võetud konstandiks müügikoha liik. Konstandina võib kasutada ka teisi faktoreid, kui me neid tähtsaks peame. Näiteks saaksime müügikohti rühmitada suuruse järgi – väikesed, keskmised ja suured – ning analüüsida iga suuruskategooria puhul õlle väljapaneku koha ja varguse seost. Säärasel juhul oleks tarvis kolme plokki, muud printsiibid jäävad samaks.

Pane tähele muid tunnuseid, mida tabelis 3 on kasutatud.

- Liites kokku Robertsi ja Bolgersi vastavates lahtrites olevad arvud (sulgudes), saad kätte tabelis 2 toodud arvud. Teisisõnu, tabel 2 on kokkuvõtte tabelist 3, ent vastupidine tuleamine ei ole võimalik, st tabelist 2 ei saa tuletada tabelit 3.
- Et tabelis 3 esitataks probleemi kaks võimalikku põhjust, oleme kahele müügiketile tähelepanu tõmbamiseks lisanud vertikaaljoone.

- Rea tähistused käivad mõlema müügiketi kohta, mistõttu ei ole vaja neid uuesti korrata. Et protsendid on ümardatud, ulatub nende summa mõnikord üle 100; mõnel juhul jäävad summad veidi alla 100, tavaliselt 99,9. Nii-sugused väikesed kõikumised ei tekita tavaliselt segadust.

Kui sa koostad regulaarselt samu tabeleid tühtedele ja samadele otsustajatele, siis näita neile samade andmete jaoks erinevaid tabelivariante. Tee kindlaks, milline neist on otsustajate jaoks kõige kõnekam, ja kasuta seda standardina.

Tabel 1. Asukoht ja õllevargus (juuni)

Varguste arv	Väljapaneku koht		Kokku
	Ruumi eesosas	Ruumi tagaosas	
0	7 (17,5%)	33 (82,5%)	40
1–2	6 (46,15%)	7 (53,85%)	13
3 või enam	11 (100%)	0 (0%)	11
Kokku	24 (37,5%)	40 (62,5%)	64

Tabel 2. Protsent müügikohtadest ja seos vargusjuhtumitega (sulgudes müügikohtade arv)

Vargused juunis	Väljapaneku koht	
	Ruumi eesosas	Ruumi tagaosas
0	29,2 (7)	82,5 (33)
1–2	25,0 (6)	29,2 (7)
3 või enam	45,8 (11)	0,0 (0)
Kokku	100,0 (24)	100,1 (40)

Tabel 3. Protsent müügikohtadest ja seos vargusjuhtumitega müügiketi järgi (sulgudes müügikohtade arv)

Vargused juunis	Robertsi müügikett		Bolgersi müügikett	
	Väljapanek ruumi eesosas	Väljapanek ruumi tagaosas	Väljapanek ruumi eesosas	Väljapanek ruumi tagaosas
0	30,8 (4)	84,2 (16)	27,3 (3)	81,0 (17)
1–2	23,1 (3)	15,8 (3)	27,3 (3)	19,0 (4)
3 või enam	46,2 (6)	0,0 (0)	45,5 (5)	0,0 (0)
Kokku	100,1 (13)	100,0 (19)	100,1 (11)	100,0 (21)

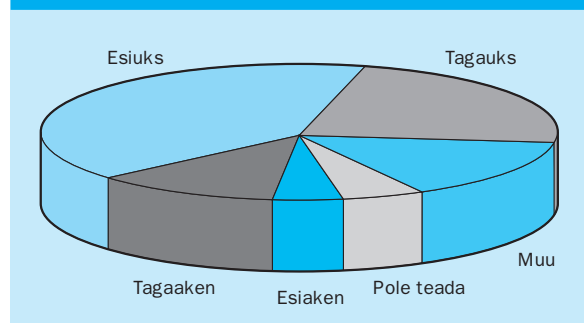
Nagu tabelid ja kaardid on info edastamise efektiivsed vahendid ka joonised ja diagrammid, kui neid ainult keeruliseks ei tehta. Kõik joonised koosnevad kahest osast – kujundusest ja sisust. Sisu on teave, mille edastamisest sa huvitatud oled. Kujunduse eesmärk on tagada sisu kiire, kerge ja täpne tõlgendamine. Lihtsus tähendab minimaalset kujundust. Kõige levinum viga on niisuguste elementide lisamine, mis hakkavad sõnumile takistavalt mõjuma. Selle näitena toome kõigepealt halvasti kujundatud joonise. Seejärel näitamine, kuidas joonised muutuvad lihtsustades ülevaatlikumaks.

Joonisel 1 on kujutatud ringdiagramm, mis peaks näitama, kuidas murdvargad elamutesse tungisid. See kolmemõõtmeline kujund moonutab sõnumit. Nagu hiljem näeme, eelistavad murdvargad elamuses sisenedes kõige enam uksi ning tagumised aknad on alles neljandal kohal pärast valikut 'muu'. Kolmemõõtmeline efekt paisutab kunstlikult espool olevate lõikude tähtsust ning kahandab tahapoolle jäävate lõikude oma. Ringdiagrammi ainus väärtus on näidata osade jaotust tervikus. See läheb aga kolmemõõtmelisuse puhul kaotsi. Pane tähele, et nende kuue kategooria esiletoomiseks tuleb kasutada erinevaid värvitoone ja mustreid. See lisab omakorda kirevust.

Joonis 2 näitab kõrvalekallet, mille võib tekitada kolmemõõtmeline efekt tulpdiagrammidel. Tulba kõrguste võrdlemine on raske, kuna tuleb valida tulba eesmise ja tagumise serva vahel. Kolme mõõdet ei tohiks siin kunagi kasutada.

Diagrammil on teisigi tunnuseid, mis selle kasutamist raskendavad: pinna varjutamine, mis vähendab kontrasti tulpade ja tagapõhja vahel;

Joonis 1. Sisenemise meetodid

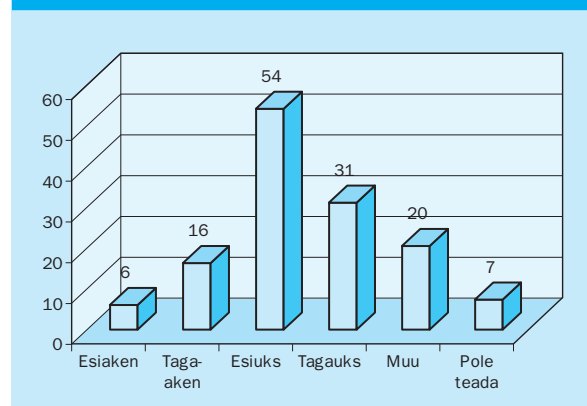
üleliigsed märgistused tulpadel ja vertikaalteljel ning häirivad horisontaaljooned. Joonist ümbritseva raam on üleliigne.

Lihtne tulpdiagramm joonisel 3 edastab infot väga efektiivselt, sest kõrvaldatud on kõik joonisel 2 esinenud segavad detailid. Eemaldasime isegi horisontaaltelje. Kui tahame näidata iga tulba juures täpset protsenti, võiksime panna märgistused tulpade peale. Sel juhul peaksime aga eemaldama vertikaaltelje, kuna seal korratakse sama infot.

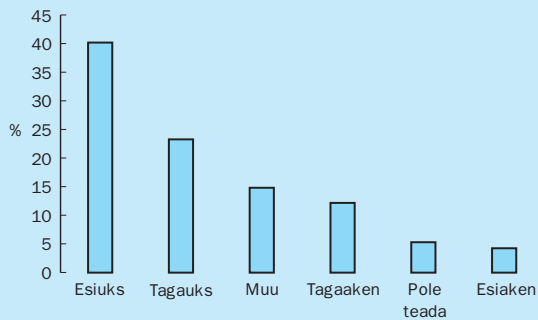
Lisaks sellele on andmed joonisel 3 teisiti organiseeritud. Murdvarguste arvu asemel näitab diagramm nende osakaalu protsentides. Sellega edastatakse kaks aspekti: mis meetodeid rohkem kasutati ja kui suur on iga meetodi osakaal. Kui sul on vaja näidata osade kaalu tervikus, siis kasuta pigem protsente tulpdiagrammil kui ringdiagrammi.

Joonise 3 oluline tunnus on kategooriate mõttekas järjestamine: kõige suuremast kõige väiksemani. See viitab, millele on tarvis tähelepanu pöörata. Ringdiagrammiga on mõttekat järjestust raske edasi anda, kuna seal ei ole kindlat algust ega lõppu. Niisugustel juhtudel ei ole vaja tegelikult ringdiagrammi kasutada, sest tulpdiagrammid edastavad infot paremini. Kategooriatesse jaotatud andmete puhul mõjuvad tulpdiagrammid lihtsalt ja efektiivselt.

Joonis 2. Sisenemise meetodid

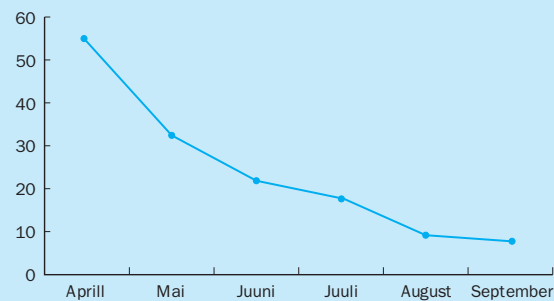
Joonis 3. Probleemiks on ukсед

Ära unusta joonise pealkirja. Joonisel 3 räägib pealkiri kõneka loo. See pole mitte ainult huvitavam kui pealkiri “Sisenemise meetodid”, vaid edastab loo ühemõtteliselt. Lühidalt öeldes räägib joonis 3 enda eest ise; lugeja saab info kätte ka ilma selgitava tekstita.

Joonisel 4 on kujutatud joondiagramm, mida kasutatakse tavaliselt andmete jälgimiseks mingi aja jooksul; siin on andmed kuue kuu kohta. Punktide tähistavad murdvarguste arvu ja jooned väljendavad pidevat seost ajas. Vertikaaltelg näitab murdvarguste arvu. Kui seda joonist oleks kasutatud raportis, siis eeldaksime tekstis viidet sellele, et need arvud näitavad murdvarguste toimepanemise kordi, mitte määra. Üldiselt peaksid tähistama vertikaaltelje nii, et joonis ise annaks edasi selge sõnumi.

Joonis 4. Murdvarguste vähenemine

Kui eelistad näidata sündmuste toimumise kordi igal perioodil, siis pane tähised punktide juurde, aga eemalda vertikaaltelg – viimane on nüüd ülearu. Ent ole ettevaatlik. Iga punkti juurde paigutatud arvud võivad diagrammi lugemist raskendada. Kui samal joonisel näidatakse mitut graafikut (nt murdvarguste trendi erinevates politseipiirkondades), siis kannab hoolt selle eest, et erinevad jooned oleksid selgelt märgistatud ja kergesti eristatavad.

Efektive jooniste tegemine

- Koosta lihtsad joonised. Ära neid üle kuhja.
- Ära kasuta pealiskaudseid võtteid (nagu kolmemõõtmeline efekt).
- Väldi ringdiagramme.
- Kasuta tulpdigramme rühmitatud andmete puhul.
- Kasuta joondiagramme trendide kajastamiseks mingi perioodi jooksul.
- Kasuta märgistusi mõjuvalt.
- Vali pealkirju hoolikalt.
- Las pealkirjad räägivad ilma teksti abita enda eest.

Esitlus peaks algama põhiküsimusega, liikuma edasi etteantud raamistikus avastuste kirjeldamisega ja lõppema konkreetsete järeldustega (49. samm). Graafiline materjal tuleks ette valmistada 50.–52. sammus antud juhtnööride järgi. Sinu esitluse keskpunktis peaks olema konkreetsetele küsimustele vastamine, mis aitab otsuseid langetada. See peaks hõlmama:

- slaide sinu loost;
- graafilist motiivi või ettekande põhiliste sisukorrapunktide slaidi, et hoida kuulajate tähelepanu esitataval lool.

Joonis 1 illustreerib analüüsimisel tehtud avastuste esitamist. Esitlejal vanemkonstaabel Smith'il on kaks eesmärki:

- leida vastus küsimusele, mis on probleemi põhjus;
- algatada diskussioon võimalike vastumeetmete leidmiseks.

Pealkirja slaid esitab küsimuse “Mis on probleemi põhjus” (ja tutvustab esitlejat) ning moodustab koos slaididega 2–4 sissejuhatuse. Slaid 2 rõhutab veel kord punkte, milles on juba kokku lepitud ja mis on aluseks järgnevale esitlusele. Slaid 3 annab esitluse põhikava ning slaid 4 teeb kokkuvõtte andmete kogumisest.

Raamistik on esitatud slaidil 5. Vanemkonstaabel Smith kasutab kuriteokolmnurka. Kõik järgnevad avastused viiakse vastavusse selle kolmnurgaga (pane tähele, et see toimib ainult juhul, kui Smith'i kuulajad on juba kolmnurgaga tuttavad. Kui see on kuulajatele võõras, peaks Smith kasutama teistsugust raamistikku.) Oma sõnumi rõhutamiseks ning kuulajate tähelepanu hoidmiseks kasutab vanemkonstaabel Smith avastustest rääkides kogu esitluse vältel kolmnurga motiivi, tehes seda väikeste, ent oluliste teisendustega: varjutatud pool ja värv muutuvad, kui slaidide sõnum liigub sihtmärkidelt ja valvuritelt kohtade ja piirkonna juhtideni ning sealt edasi õigusrikkujate ja ohjajateni. Ringikujuline nool slaidil 5 viitab sellele, et vanemkonstaabel Smith hakkab avastustest rääkima kellaosuti liikumisele vastassuunas. Samuti on

vanemkonstaabel Smith samal ajal kirjeldanud sellel slaidil oma raamistikku ja toonud esile põhi-teesid peamiste avastuste kohta.

Slaididel 6–13 esitatakse tabeleid, jooniseid ja kaarte, mis räägivad kuulajatele raamistikus kirjeldatud elementidest. Tulpdiagramm võiks näidata tegevusi, mida rakendatakse sihtmärkide kaitsmiseks. Maakaart võiks osutada kohtadele, kus probleem on eriti terav, vastandina nendele paikadele, kus seda ei ole. Fotod võiksid tuua esile eriti olulisi tunnuseid nende paikade kohta. Õigusrikkujate kinnipidamise sageduse võiks esitada tabeli kujul.

Slaid 14 võtab need avastused kokku. Sellel slaidil kujutatud kolmnurgal on kõik küljed värvitud, rõhutamaks mõtet, et üksikud avastused on osa suuremast tervikust. Viimastel slaididel on loetletud avastustest lähtuvalt sobivad ja sobimatud vastumeetmed. Kuigi vanemkonstaabel Smith annab oma eksperthinnangu, jääb selles küsimuses lõplik sõnaõigus siiski otsustajatele. Seega on viimaste slaidide eesmärk algatada diskussiooni, kus osalejad on varem tehtud avastustest teadlikud.

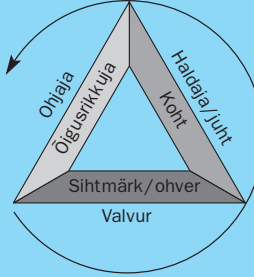

Tähtis on hoida kuulajate tähelepanu ettekande üldplaani, laskmata neil detailidesse takerduda. Selle eesmärgi saavutamiseks on kaks meetodit: kasutada läbivat motiivi (nagu kolmnurga motiiv sellel joonisel) või erineva rõhuasetusega sisukorra slaidi. Viimasel juhul näidatakse sisukorda enne iga teemat. Käsitlusele tulev teema tuuakse sisukorra slaidil rõhutatult esile, teisi teemasid kujutatakse tagasihoidlikumalt. Vanemkonstaabel Smith'i esitluses näidatakse sisukorra slaidi neli korda, enne iga põhiteemat.

Slaidide jaotusmaterjal on väga kasulik, kuid sellega kaasnevad omad piirangud. Slaididesse on viimase minuti muudatusi kergem teha kui jaotusmaterjali. Kui on oodata suuremaid viimase hetke muudatusi, ei pruugi jaotusmaterjal enam kujutistele vastata. Värvislaidid ei ole sageli loetavad, kui neist mustvalged koopiad tehakse. Kui sa kasutad PowerPointi, siis muudab printimismenüüs tehtud ‘must-valge’ valik sinu värvislaidid printimise jaoks ajutiselt mustvalgeks.

Enamik otsustajaid ei ole sinuga võrdselt huvitatud meetoditest, mida sa oma probleemi analüüsid rakendasid. Ära seetõttu kuluta palju aega meetodite kirjeldamisele, kui see pole just sinu esitluse eesmärk. Selle asemel tee kokkuvõtte peamistest elementidest (vt slaid 4 joonisel 1). Sa võid ette

valmistada ja varuks hoida eraldi slide meetodite kohta, juhul kui kuulajatel peaks sellekohaseid küsimusi tekkima. See võiks olla eraldi slaidiprogramm, lisajaotusmaterjal või muud vahendid.

Näitliku esitluse slaidid

<p>Mis on probleemi XYZ põhjus?</p> <p>Vanemkonstaabel Rodney Smith Analüüsiosakond</p> <p>1</p>	<p>Milles seisneb probleem XYZ ?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Palju registreeritud sündmusi X - Koondunud sektorisse Y - Dokumenteeritud esimest korda 1986 - Ei allu hästi korrakaitsele - Sarnane olukord teistes politseiteenistustes <p>2</p>	<p>Selles esitluses näidatakse</p> <ul style="list-style-type: none"> - kasutatud andmeallikaid - kuidas andmed on organiseeritud - miks see probleem on esile kerkinud - võimalikke vastumeetmeid <p>3</p>
<p>Probleemi XYZ analüüs</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koostanud analüüsiosakond - Andmed erinevatest allikatest Registreeritud X sündmus Intervjuud ühinguga Merchants & Shoppers Intervjuud õigusrikkujatega Linnakeskuse videosalvestiste läbivaatamine - Ekspertid teistest politseiteenistustest <p>4</p>	<p>Probleemi XYZ elemendid</p> <p>5</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sihimärke/ohvreid ja valvureid kirjeldavad slaidid Kohti ja haldajaid/juhte kirjeldavad slaidid Õigusrikkujaid ja ohjajaid kirjeldavad slaidid <p>6 - 13</p>
<p> Probleemi XYZ põhjused</p> <p>Alapunktadena esitatud kokkuvõtte eelmistest slaididest</p> <p>14</p>	<p>Sobimatud vastumeetmed</p> <p>Sihimärgid/ohvid ja valvurid</p> <ol style="list-style-type: none"> a. b. <p>Kohad ja haldajad/juhid</p> <ol style="list-style-type: none"> a. b. <p>Õigusrikkujad ja ohjajad</p> <ol style="list-style-type: none"> a. b. <p>15</p>	<p>Sobivad vastumeetmed</p> <p>Sihimärgid/ohvid ja valvurid</p> <ol style="list-style-type: none"> a. b. <p>Kohad ja haldajad/juhid</p> <ol style="list-style-type: none"> a. b. <p>Õigusrikkujad ja ohjajad</p> <ol style="list-style-type: none"> a. b. <p>16</p>

Loe lisaks

Rand 'Guidelines for Preparing Briefings'. Available www.rand.org/publications/CP/CP269/CP269.pdf

Tänapäeval oodatakse esitlusi kõigi elukutsete esindajatelt ning esitlusoskus muutub peaaegu niisama oluliseks kui kirjutamisoskus. Hea esitluse võtmeks on põhjalik ettevalmistus.

Ettevalmistus

Ära kunagi püüa esitlust n-ö lendu lasta. Põhjalik ettevalmistus aitab närvitsemist kontrolli all hoida.

Pea silmas järgmisi näpunäiteid.

1. Tunne oma teemat.
2. Tunne oma kuulajaid (samuti kaasesitlejaid).
3. Määra kindlaks esitluse pikkus.
4. Ole valmis mõni minut varem lõpetama (kui aga vaja, kasuta ära kogu ettenähtud aeg).
5. Harjuta esitlust (ja võta aega).
6. Kui vaja, harjuta veel.

Kontrolli esitluspäeval ruum üle

1. Kas vajalikud vahendid on olemas?
 - Pabertahvel
 - Must/valge tahvel
 - Kriit/markeri
 - Projektorid
 - Mikrofon
 - Laserpliats
 - Muud vahendid
2. Kas sa oskad tehnilisi vahendeid kasutada?
3. Kas oled seda proovinud?
4. Kas tead, kuidas tehnikaspetsialisti appi kutsuda?
5. Kas tead, kuidas ruumis valgust muuta?

Projektor

1. Pane projektor kuulajate ja enda jaoks kõige sobivamasse kohta.
2. Jälgi, et see ei varjaks vaadet ekraanile.
3. Kui vaja, kasuta slaidiesitlusel abi.
4. Hoolitse selle eest, et slide oleks võimalik lugeda ka ruumi tagaosast.
5. Vajaduse korral tõmba ette kardinaid või rulood.

Esitluse stiil

1. Välti paberilt mahalugemist (ka siis, kui oled esitluse kirja pannud).
2. Kõnele märkmete põhjal (sedelite kasutamine aitab sul järge pidada).
3. Tee viisakas sissejuhatus (täna koosoleku juhatajat, esitle ennast, tervita kuulajaskonda jne).
4. Võimaluse korral tõuse püsti ja kõnele seistes (see aitab kuulajate üle kontrolli hoida).
5. Pikkade esitluste puhul võid seismiskohta vahetada (ära kõnni rahutult ringi).
6. Ära varja kuulajate vaadet slaididele.
7. Jälgi, et su hääli oleks kuuldav.
8. Ära kõnele liiga kiiresti (hea kiirus on umbes 120 sõna minutis).
9. Säilita silmside kuulajatega (aga mitte ainult ühe inimesega!).
10. Tegele küsimustega kiiresti (või jäta need esitluse lõppu).
11. Vaata, et jaotusmaterjal oleks hästi loetav (ja et seda oleks piisavalt).
12. Lõpeta õigel ajal.
13. Püüa ennast hästi tunda.

PowerPoint

PowerPoint või sarnane esitlustarkvara võimaldab kuulajatel võtta infot vastu korraga kahte moodi: slaididelt nägemismeele ja sinu kõnest kuulmise kaudu. Seega on tõenäolisem, et kuulajad mõistavad ja mäletavad põhipunkte. Peamine oht on, et PowerPointi abil koostatakse tüüpesitlusi, mis suuremate nõudmistega kuulajaskonna jaoks kiiresti igavaks muutuvad.

1. Ära loe slaididelt maha – sinu kõne ei tohiks olla ainult slaidide kordamine.
2. Vaata otsa oma kuulajatele, mitte slaididele!
3. Alusta esitlust pealkirjast, ütle oma nimi ja ametinimetus (mitte oma kvalifikatsioon).
4. Kasuta terve esitluse jooksul ainult ühte vormi slaidide vahetamiseks ja rakenda selleks lihtsat üleminekut, mis ei juhiks kuulajate tähelepanu põhipunktidest eemale.

Nõuded üksikutele PowerPointi slaididele

1. Slaid peaks edastama ainult üht mõtet.
2. Slaidil võib olla just nii palju detaile, kui on seda punkti käsitledes vaja – mitte rohkem.
3. Väldi häirivaid heliefekte, animatsiooni, erinevaid kirjastiile ja üleminekuid.

4. Kasuta tumedat tausta (nt sügavsinine) ja heledat teksti (nt kollane).
5. Kasuta suurt kirja ja kontrastseid (kokkusobivaid) värve.
6. Väldi peenikesi jooni ja tähti, mida on raske taustast eristada. See probleem võib tekkida eriti joondiagrammide ja kaartide puhul.
7. Väldi punase värvi ülearust kasutamist – tuleks teha valik ja kasutada punast tähtsate mõtete rõhutamiseks.
8. Võimaluse korral kasuta pigem visuaalset graafikat kui sõnu.
9. Kasuta selgeid ja lihtsaid kaarte, jooniseid ning tabeleid.
10. Tekstislaididel kasuta lühikesi fraase (alpunktidena), mitte jutustust.
11. Vaata, et iga alapunkt oleks õige teema all.

Lõpuks kindlusta end ootamatuste vastu

1. Väldi niisuguse tehnika kasutamist, mis läheb sageli rikki või mida sa ei tunne.
2. Mõtle välja tagavaraplaan juhuks, kui tehnika ja tarkvara alt veavad.
3. Varusta kuulajaid täiendavalt slaidimaterjaliga.

Paljud sellest, mida me tänapäeval probleemide kohta teame, oli 20 aastat tagasi tundmata. Teadmised kogunevad suuresti tänu Ühendkuningriigi, Ameerika Ühendriikide ja teiste maade politsei-ametnike ning uurijate talletatud teadmiste vahetamisele. Sammudes 49–52 kirjeldasime, kuidas edastada infot otsustajatele politseiteenistuses ja kogukonnas. Üks sinu ülesandeid on oma töövaldkonda edasi arendada, jagades erialateadmisi väljapoole kohalikku politseiteenistust ja kogukonda.

Kolleegidele info jagamiseks on kaks moodust:

- 1) kirjalikud aruanded, teaduslikud või populaarteaduslikud artiklid erialastes perioodikaväljaannetes;
- 2) esitlused erialakonverentsidel või kohtumistel.

Kõige efektiivsem strateegia info edastamiseks on mõlema võimaluse kombineerimine.

Kirjalikud aruanded võivad olla kasulikud ja põhjalikud infoallikad, millele saab edaspidi viidata. Kirjalikku infot võib levitada mitmel viisil. Selle võib allalaadimiseks veebilehele panna või erialaväljaannetes avaldada. Inimeste tähelepanu köitmiseks mõeldud lühemad kirjutised võib avaldada erialastes ringkirjades ja perioodikaväljaannetes. Lõpuks, professionaalseid ajakirjanikke kaasates võivad artiklid sinu ettevõtmiste kohta jõuda isegi laiemate rahvahulkadeni, kuid säärasel juhul pead arvestama lugejaskonda. Need kirjutised peaksid olema lühemad ja sisaldama vähem teavet.

Konverentsid annavad võimaluse isiklikuks suhtlemiseks, küsimuste esitamiseks ja vastamiseks ning aruteludeks viimaste arengusuundade üle. Mitteametlikel diskussioonidel saab vahetada mõtteid nende ideede üle, mis ei ole veel valmis avaldamiseks. Samal ajal võid raskete probleemide lahendamisel küsida nõu oma ekspertidest kolleegidelt.

Ühendkuningriigis ja Ameerika Ühendriikides korraldatakse iga-aastaseid konverentse probleemikeskse politseitöö teemadel. Kogu maailmas toimub suur hulk erinevaid politseikonverentse, kus sul on võimalus probleemi lahendamise vald-

konnas uut infot esitada. Peale selle peaksid kaaluma osalemist teistelgi erialakonverentsidel, eriti juhul, kui oled teinud koostööd teiste valdkondade esindajatega. Põhilised konverentside miinused on materjali esitamiseks ettenähtud aja-piirangud, konverentsil toimunud arutelud ei ole põhjalikult jäädvustatud ning konverentsil on vähe osalejaid. Kohalolijatel on aga võimalus levitada infot neile, keda kohal ei olnud.

Mida peaks sisaldama kõike hõlmav kommunikatsioonistrateegia?

1. Detailidest huvitatud inimestele põhjalik aruanne, mida on võimalik alla laadida kergesti kasutatavalt veebilehelt.
2. Suuremale, üldiste huvidega kuulajaskonnale üks lühiartikkel või rohkem artikleid erialases või populaarteaduslikus perioodikaväljaandes, kus on viide ka veebilehele.
3. Kolleegidele ja teadlastele pikem artikkel erialajakirjas.
4. Väikesele, aga mõjukale kolleegide rühmale vähemalt üks esitus erialakonverentsil.

Peale selle tuleb kasuks artiklist koopiade saatmine inimestele, kes on sinu uurimistest huvitatud. Sellega ei edasta sa mitte ainult oma mõtteid, vaid saad küsida nõu ka selle kohta, kuidas oma ideid teistele edasi anda. Erialaspetsialiste huvitavad eriti:

- 1) uute või muutuvate probleemide kohta tehtud avastused;
- 2) analüüsimeetodite täiendamine, mis võimaldab vastata uutele küsimustele või vanadele küsimustele täpsemalt;
- 3) uued meetmed probleemidega tegelemiseks või vanade meetmete uued rakendused;
- 4) tõendusmaterjal meetmete tulemuslikkuse, selle puudumise või kõrvalmõjude kohta.

Kõiki neid teemasid saaks kirja panna konkreetset probleemi käsitleva juhtumiuuringuna. Kasulik juhtumiuuringu põhikava hõlmab nelja punkti:

- 1) rahulolematust senise olukorraga – miks on tavaarusaam või praktika teatavates oludes ebapiisav;
- 2) alternatiivide otsimine – kuidas jõuti uue arusaama või praktikani;
- 3) alternatiive toetav tõendusmaterjal – vana ja uue käsitusviisi võrdlus;
- 4) järeldused ja ettepanekud – kokkuvõtte sellest, mida tuleks uue info valguses arvesse võtta.

Pane tähele, et need põhipunktid järgivad SARA protsessi. Probleemi selgitamine näitab rahulolematust mingi olukorraga; analüüs on otsing, et mõista probleemi uuest vaatenurgast; vastumeetmete võtmine nõuab alternatiivsete käsitusviiside süs-

teemset võrdlemist ja uue käsitusviisi väljavalimist; hindamine teeb kokkuvõtte sellest, mida on kogemustest õpitud.

Tabel näitab, kuidas on võimalik seda kava kõigi nelja juhtumiuuringu teema puhul kasutada. Sääraseid juhtumiuuringuid võib vastavalt olukorrale kombineerida. Uus probleemi analüüsimise meetod võib näiteks esile tuua uut laadi probleemi. Sel juhul võib omavahel kombineerida juhtumiuuringu esimest ja teist liiki. Samamoodi võib uue vastumeetme kirjeldus sisaldada infot hindamise kohta, kombineerides omavahel juhtumiuuringu kolmandat ja neljandat liiki. Võimalikud on ka teistsugused kombinatsioonid.

Neli juhtumiuuringu liiki

Uuringu põhistruktuur	1. Uus probleem	2. Uus analüüsi-meetod	3. Uus vastumeede	4. Uus tõendusmaterjal efektiivsuse kohta
I. Rahulolematust	Anomaalse olukorra avastamine.	Miks ei ole praegune meetod piisav?	Miks ei ole praegune vastumeede piisav?	Teatud oludes ei ole vastumeetme efektiivsus kindel.
II. Otsing	Erinevate võimaluste uurimine.	Kuidas avastati uus meetod?	Kuidas avastati uus vastumeede?	Olemasolevates tingimustes vastumeetme hindamisel ilmnevad raskused.
III. Tõendusmaterjal	Uue ja vana probleemi võrdlemine.	Uue ja vana meetodi süsteemne võrdlemine objektiviivsete kriteeriumide alusel.	Uue ja vana vastumeetme süsteemne võrdlemine objektiviivsete kriteeriumide alusel.	Kasutatud hindamismeetodid ja tulemused.
IV. Järeldused	Milline tähendus on sellel probleemi lahendamisele?	Tingimused, kus uus meetod on eriti hea.	Tingimused, kus uus vastumeede on eriti hea.	Tingimused, kus tuleks vastumeedet võtta, ning oodatud tulemused.

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
80 : 20 reegel (<i>80–20 rule</i>) – põhimõte, mille järgi enamikke sündmustesse on haaratud mõned inimesed või paigad	19, 20, 26, 27, 28, 49
aegridadeks jagamine (<i>decomposing a time series</i>) – probleemi jaotamine osadeks ja iga osa kohta aegridade joonestamine	23
ahne hundi probleemid (<i>wolf (ravenous) problems</i>) – probleemid, mida iseloomustab korduvate õigusrikkujate suur osakaal; õigusrikkujad on võimelised ajutiselt haavatavaid sihtmärke/ ohvreid ja kohti kindlaks tegema (vt kuriteokolmnurk)	9, 16, 19
ajaakna efekt (<i>time-window effect</i>) – kindla ajavahemiku kasutamise tõttu korduvalt ohvriks langemise alahindamine, kuna teised korrad ei jää samasse ajavahemikku; soovitatav on kasutada iga ohvri suhtes eraldi libisevat ajavahemikku tema esimesest ohvriks langemisest	27
ajaliselt hajutatud klaster (<i>diffused temporal clustering</i>) – kuritegevuse suhteliselt ühtlane või juhuslik levik ööpäevas	23
ajaline klasterdamine (<i>acute temporal clustering</i>) – kuritegevuse kontsentratsioon lühikesel ajaperioodil (nt teatud tunnid ööpäevas)	23
aktiivse kuritegevuse / suure kuritegevusriskiga piirkonnad (<i>hot areas</i>) – suure kuritegevuskontsentratsiooniga piirkonnad	21
analüüs (<i>analysis</i>) – SARA protsessi teine etapp: probleemi süsteemne uurimine ja põhjuste kindlakstegemine, mille puhul võiksid vastumeetmed tulemusi anda	1, 2, 5, 8, 22, 25, 32, 40, 47, 49, 50, 55
aoristlik analüüs (<i>aoristic analysis, i.e. a technique used when time windows exist that can provide a temporal weight and give an indication of the probability that an event occurred within a defined period</i>) – statistiline meetod kuriteo toimepanemise tõenäolise ajavahemiku kindlakstegemiseks, kui täpne kuriteo toimepanemise aeg ei ole teada. Tõenäoline toimepaneku aeg määratakse teiste sarnaste juhtumite alusel sarnases ajavahemikus.	23
binoomjaotus (<i>distribution, binomial</i>) – jaotus, mida kasutatakse kuritegude üldarvu puhul	47
CHEERS – probleemi defineerimisel kasutatud akronüüm: <i>community</i> (kogukond), <i>harm</i> (kahju), <i>expectation</i> (ootus), <i>events</i> (sündmused), <i>recurring</i> (korduv), <i>similarity</i> (sarnasus)	15, 16
CPTED (<i>crime prevention through environmental design</i>), lühend, vt olustikku/keskkonda muutev kuritegude ärahoidmine	
CRAVED – akronüüm: <i>concealable</i> (peidetavad), <i>removable</i> (teisaldatavad), <i>available</i> (kättesaadavad), <i>valuable</i> (väärtuslikud), <i>enjoyable</i> (nauditavad), <i>disposable</i> (üks kord kasutatavad); kirjeldab esemete neid omadusi, mis tõenäoliselt varastele huvi pakuvad	26, 29
eripreventsioon (<i>deterrence, specific</i>) – konkreetsete isikute teavitamine suurtest süüteo toimepanemise riskidest ja karmidest karistustest, nii et need isikud hoiduvad kuritegusid toime panemast	4
ettejõudev kasu (<i>anticipatory benefits</i>) – kuritegevuse preventsioonimeetmest tulenev kasu, kui õigusrikkujad usuvad selle rakendumist, enne kui vastumeetmeid on tegelikult jõutud võtta	12, 46
ettejõudev näiline kasu (<i>anticipatory benefits, pseudo</i>) – tulemus näeb välja nagu ettejõudev kasu, kuid see tuleneb andmete silumisest (nt kasutatakse libisevat/liikuvat keskmist)	46
hajumis-/nihkumisala (<i>diffusion/displacement area</i>) – kontrollrühma ja testrühmaga mitteseotud alad, mida kasutatakse kuritegude hajumise ja nihkumise (leviku) avastamiseks	45

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
hajumisest tekkinud kõrvalekalle, rikutud tulemused (<i>diffusion contamination</i>) – kasude hajumine on hindamise ajal mõjutanud kontrollrühma või kontrollala; viib kunstlikult meetme alahindamisele (vt ümberkandumisest tekkinud kõrvalekalle)	43, 45
haldaja, piirkonna juht (<i>manager</i>) – isik, kelle vastutuse alla kuulub mingil määral inimeste käitumise kontrollimine konkreetses asukohas	6, 9, 22, 23, 28, 32, 34, 53
hindamine (<i>assessment</i>) – SARA protsessi neljas etapp: meetmete tulemuslikkuse hindamine	1, 2, 5, 8, 22, 25, 32, 40, 47, 49, 50, 55
hüpotees (<i>hypothesis</i>) – probleemile leitud vastus, mis võib olla õige või vale ning mida saab tõendusmaterjaliga toetada või ümber lükata	20, 25, 44
ihaldatavad tooted (<i>bot products</i>) – sihtmärkidena eriti ligimeelitavad asjad (vt CRAVED)	19, 26, 29
istuva pardi probleemid (<i>duck (sitting) problems</i>) – probleemid, mida iseloomustab korduvate ohvrite suur osakaal (vt kuriteokolmnurk); ohvrid suhtlevad eri kohtades jätkuvalt potentsiaalsete õigusrikkujatega, kuid ohvrid ei suurenda ettevaatusabinõusid ning neil puuduvad kaitsjad või on nende kaitsjad ebaefektiivsed	9, 16, 19
jaotus (<i>distribution</i>) – probleemi ulatust kajastav arvuline varieerumine	23, 47
juhuslikud kõikumised (<i>random fluctuations</i>) – probleemide lühiajalised muutused, mille on põhjustanud suur hulk väga väikesi mõjureid	23, 46, 47
kaalutud nihke suhe (<i>Weighted Displacement Quotient, WDQ</i>) – valem kasu hajumise ja ümberkandumise/nihke mõjude mõõtmiseks (vt ka kogumõju, puhasmõju ja kogusumma puhasmõju)	45
kasu, tulemus (<i>benefits</i>) – kuritegude tõkestamisega ära hoitud kahju ja kuritegevuse preventiooni positiivne mõju	8, 28, 35, 38, 39, 45, 46, 48
kasu hajumine (<i>diffusion of benefits</i>) – kuritegevuse vähenemine ennetusprojekti fookusest väljaspool; tulemuslikkuse kordaja	12, 14, 32, 42, 43, 45, 49
kasu hajumine, ajaline (<i>diffusion of benefits, temporal</i>) – täiendav kuritegevuse ärahoidmine muul ajal, mis ei olnud ennetusprojekti fookuses	12
kasu hajumine, geograafiline (<i>diffusion of benefits, geographical</i>) – täiendav kuritegevuse tõkestamine teistes piirkondades, mis ei olnud ennetusprojekti fookuses	12, 42, 43, 45, 49
kasu hajumine kuriteoliigiti (<i>diffusion of benefits, crime type</i>) – täiendavalt tõkestatud teist liiki kuriteod, mis ei olnud ennetusprojekti fookuses	12
kasu hajumine sihtmärgiti (<i>diffusion of benefits, target</i>) – täiendavalt kaitstud sihtmärgid, mis ei olnud ennetusprojekti fookuses	12
kasu hajumine, taktikaline (<i>diffusion of benefits, tactical</i>) – lisaks tõkestati ka teisi kuritegude toimepanemise meetodeid	12
katkiste akende (valvamise) teooria (<i>broken windows policing</i>)	6, 36
keskkonnad, olustikud (<i>environments</i>) – probleemide liigitamise kriteerium, mis kirjeldab probleemi esinemise kohta (vt käitumismallid/-mudelid)	16, 23, 26, 30
keskkonnakriminoloogia – õpetus kuritegevuse põhjustest ja ärahoidmise vahenditest keskkonnaplaneerimise kaudu, mis tähendab turvaliste ehitiste ja avalike paikade planeerimist ning projekteerimist	22
klaster (<i>cluster</i>) – sarnaste tunnuste alusel selgelt eristuv kogum (nt sündmuste kogum)	

Oskussõnastik ja sisujuht

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
klasterdamine, ajaline (<i>temporal clustering</i>) (vt klaster, kuritegevuse tihe kontsentratsioon, kuritegevuse hajutatud kontsentratsioon ja kuritegevuse fookustatud kontsentratsioon)	23
klasteramine, ajaliselt fookustatud (<i>focused temporal clustering</i>) – kuritegevuse tugev ajaline kontsentratsioon, nt kuritegevuse koondumine selgesti eristatavas konkreetse perioodi ööpäevas	23
kogukonnakeskne politseitegevus (<i>community policing</i>) – avaliku korra ja turvalisuse tagamine kogukonnas	5, 6
kogumõju (<i>Gross Effect</i>) – testalas kuritegude arvu vahe enne ja pärast meetmete võtmist; positiivne tulemus viitab kuritegevuse vähenemisele (vt ka puhasmõju, kaalutud nihke suhe ja kogusumma puhasmõju)	45
kogusumma puhasmõju (<i>Total Net Effect</i>) – valem vastumeetme kogumõju mõõtmiseks testalal ning hajumis-/ümberpaiknemisalal, arvestades samal ajal muutusi kontrollalal (vt ka kogumõju, puhasmõju ja kaalutud nihke suhe)	45
kohanemine (<i>adaptation</i>) – pikaajalised muutused kurjategijate käitumismudelites kuritegevuse preventsiiooni tulemusena	12, 40
kuriteokoht (<i>place</i>) – väga väike ala, nt aadress, tänavanurk, majaesine (vt kuriteokolmnurk, koopa-/ülekohtuprobleem)	5, 9, 12, 16, 17, 18, 19, 21 23, 26, 28, 32, 33, 34, 37 38, 42, 47, 49, 50, 53
kolmemõõtmeline (<i>3-D mapping</i>) – (enamasti siseruumide) kaardistamine	22
kontrollala (<i>control area</i>) – ala, kus meetmeid ei võeta, kuid mida võrreldakse alaga (testala), kus meetmeid võetakse (vt kontrollrühm)	41, 42, 43, 45
kontrollrühm (<i>control group</i>) – testrühma või meetme võtmise alaga sarnane inimrühm või ala, mille puhul meetmeid ei võeta; kasutatakse hindamisel, et kontrollida teiste tegurite mõju kuritegevusele, mille vastu meetmeid ei võetud (vt kontrollvõtted/-meetodid (analüüsimiseks))	41, 42, 43, 45
kontrollvõtted/-meetodid (analüüsimiseks) (<i>controls (for analysis)</i>) – statistilise analüüsi ja hindamise puhul kasutatud kontrollvõtted/-meetodid, et eraldada lõpptulemuses ühe teguri mõju teiste omast; kontrollrühma või -alad võrreldakse nendega, kelle/mille vastu võeti meetmeid näitamaks, mis oleks testrühmaga juhtunud, kui poleks sekkunud (vt kontrollrühm)	41, 42, 43, 45
kontrollvõtted/-meetodid (õigusrikkujate suhtes) (<i>controls (on offenders)</i>) – neid rakendatakse inimeste ja olukordade suhtes, et vähendada potentsiaalsete õigusrikkujate valmisolekut või võimet kuritegusid toime panna	7, 10, 16, 18, 20, 26, 33, 35, 36, 37, 42
koopa-/ülekohtuprobleem (<i>den (of iniquity) problems</i>) – samas kohas korduvate õigusrikkumistega seonduv probleem, st potentsiaalsed õigusrikkujad ja potentsiaalsed ohvrid/sihtmärgid kohtuvad paigas, kus järelevalve on nõrk (vt kuriteokolmnurk, kuriteokoht)	9, 16, 19
korduv ohver (<i>victim, repeat</i>) – mitme kuriteo või korrarikkumisega seotud isik või koht (vt istuva pardi probleemid)	9, 21, 23, 24, 26, 27, 29, 40
korduvad õigusrikkujad (<i>offenders, repeat</i>) – isikud, kes on toime pannud palju kuritegusid või korrarikkumisi (vt ahne hundi probleemid)	26, 28, 29
korduvalt ohvriks langemine (<i>victimisation, repeat</i>) – protsess, mis viib korduvalt ohvriks langemiseni	9, 21, 24, 26, 27, 28, 32, 35, 40

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
kroonilised probleemid või kuritegevuskolded (<i>chronic problems or hot spots</i>) – pikka aega väldanud probleemid (vt teravad probleemid või kuritegevuskolded)	5, 21
kujundus, pakend (<i>packaging</i>) – tabelites ja joonistel kasutatud jooned ning märgistused, mis väikestes kogustes aitavad sisu tõlgendada, suurtes kogustes ähmastavad aga sisu mõistmist (vt sisu)	51, 52
kulud (<i>costs</i>) – kuriteosündmustega ja/või preventiivmeetmetega seotud väljaminekud või jõupingutused	8, 13, 15, 32, 38, 39, 47, 48
kuluefektiivsus (<i>cost effectiveness</i>) – meetmeteks võtmiseks tehtud kulutuste ja tõkestatud kuritegude suhe; ühe kuriteo ärahoidmiseks vajalikud keskmised kulud	15, 48
kuritegevuse mõttes neutraalsed/rahulikud alad (<i>crime-neutral areas</i>) – piirkonnad, mis ei meelita ligi õigusrikkujaid ega sihtmärke; piisava järelevalvega alad	18
kuritegevuse määr (<i>rates, crime</i>) – kuritegevuse ja sihtmärkide suhe piirkonnas, kasutatakse sihtmärkide arvuga seotud erinevuste kontrollimiseks (vt kuritegevusrisk)	18, 20, 21, 25, 26, 41, 45, 52
kuritegevuskolded , vt „kuumad“ piirkonnad	
kuritegevusrisk (<i>risk, crime</i>) – võimalus, et sihtmärgi (ohver, objekt, rajatis) suhtes pannakse kuritegu toime	5, 7, 17, 18, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 35, 50
kuritegevust soodustavad faktorid (<i>attractors, crime</i>) – kuritegude toimepanemiseks soodsad tegurid/tingimused, mis on õigusrikkujatele hästi teada	18, 26
kuritegevust ärahoidev koostöö (<i>crime reduction partnerships</i>) – probleemikeskse politseitöö lähenemisviis, kus lahendusi otsitakse koos koostööpartneritega, kelleks võivad olla elanikud, erasektor, kohalik omavalitsus jne	6
kuriteokolmnurk (<i>crime triangle</i>) – probleemi analüüsi kolmnurk, mis tuleneb rutiinse tegevuse teooriast ja mille kohaselt kuritegu pannakse toime siis, kui õigusrikkuja ning sobilik sihtmärk saavad kokku ajas ning ruumis, kus puudub kompetentne valve	9, 17, 49, 53
kuriteomustri/kuritegude süstemaatilise teooria (<i>crime pattern theory</i>) – teooria selle kohta, kuidas õigusrikkumised rutiinseks muutuvad ja tekivad kuriteomallid või mustrid	17
kurjategija elimineerimine/võimetustamine (<i>incapacitation</i>) – aktiivsete kurjategijate eraldamine ühiskonnast, et tõkestada kuritegusid, mida nad vastasel korral oleksid toime pannud	4
kurjategijate jahimaad (<i>generators, crime</i>) – piirkonnad, mis tõmbavad ligi suurt hulka inimesi mittekuritegelikel motiividel	18
„kuumad“ kohad (<i>hot dots</i>) – kõrge kuritegevusriskiga/-tasemega kohad ehk valupunktid – konkreetne aadress, baar, bussipeatus vms, vt riskantsed rajatised	21
„kuumad“ lõigud (<i>hot lines</i>) – kõrge kuritegevusriskiga/-tasemega tänavalõigud	21
„kuumad“ piirkonnad, kuritegevuskolded (<i>hot spots</i>) – kuritegevuse geograafiline kontsentratsioon/tase suhteliselt väikesel alal	1, 4, 9, 17, 18, 21, 23, 29, 42, 49, 50
„kuumad“ sihtmärgid (<i>hot products</i>) – isikud või asjad, mille suhtes kuritegusid suurema tõenäosusega toime pannakse (vt CRAVED)	16, 26, 29
käitumismallid/-mudelid (<i>behaviours</i>) – üks kahest probleemide liigitamise kriteeriumist, mis kirjeldab tekitatud kahju, eesmärki ning suhet õigusrikkuja ja sihtmärgi vahel (vt keskkonnad)	16, 49

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
laiaspektriline käsitlus (<i>broad-spectrum treatments</i>) – kuritegevuse preventiooni meetmed, mis annavad tulemusi kuriteo toimepanemise eri meetodite puhul, st ei toimu kuriteo toimepanemise meetodi muutumist preventiivmeetme võtmise järel	43
libisev ehk liikuv keskmine (<i>moving average</i>) – liikuv keskmine on viimase n perioodi keskmine, mis on korrigeeritud igal perioodil (vt silumine)	23, 46
lippjuhtumid, silmapaistvuse tunnused (<i>flag accounts</i>) – korduvalt ohvriks langemise selgitus, mille järgi mõned inimesed on oma ameti või omandi tõttu, mida potentsiaalsed õigusrikkujad ihaldavad, eriti haavatavad (vrd stiimuljuhtumid, ahvatleva saagi sündroom)	27
meetme-/reageerimis-/tõkestuskulud (<i>costs, response</i>) – kuriteo tõkestamiseks tehtud kulud	48
meetme-/testrühm (<i>response group</i>) – inimesed või paigad, kelle/mille suhtes võetakse (vastu)meetmeid erinevalt kontrollrühmast	41
mehhanism (<i>mechanism</i>) – protsessi toimumisviis, kui vastumeede on probleemi suhtes aktiveeritud, või viis, mis tekitab probleemi	18, 32, 39
muutuvkulud (<i>costs, variable</i>) – kulud, mida on võimalik lühikese aja jooksul muuta	48
mõju hindamine (<i>impact evaluation</i>) – uurimus selle kindlakstegemiseks, kas vastumeetmete võtmine muutis probleemi	40
NE (<i>Net Effect</i>), vt võetud vastumeetme puhasmõju	
nihe, nihkumine, ümberõpe (<i>displacement</i>) – õigusrikkujad muudavad oma käitumismudeleid ja omandavad oskusi, et nurjata preventiivmeetmeid	1, 5, 12, 13, 14, 27, 32, 34 40, 42, 43, 44, 45, 49, 50
normaaljaotus ehk Gaussi jaotus (<i>distribution, normal</i>) – kellukakujuline jaotus, mida kasutatakse katkematu andmejada puhul	47
näivad kordused (<i>virtual repeats</i>) – väga sarnaste, ent mitte identsete sihtmärkide ohvrikslangemine (nagu korduvate ohvrite või paikade puhul)	27
ohjaja (<i>handler</i>) – isik, kes teab hästi õigusrikkujat ja kes saab oma positsiooni tõttu tema tegevust mõningal määral ohjeldada	9, 23, 53
ohver, kannatanu (<i>victim</i>) – inimesest sihtmärk või varastatud asjade või kahjustatud vara omanik (vt sihtmärk)	2, 3, 4, 5, 7, 9, 11, 15, 16, 17, 19 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 38, 41, 42, 48, 49, 50
olulisuse test (<i>significance test</i>) – statistiline meetod, millega tehakse kindlaks, kas teatud tunnuste alusel moodustatud rühmade erinevus on statistiliselt oluline	47
olulisuse nivoo (<i>significance level</i>) – piir, millest allpool ei saa arvestada võimalust, et erinevus kahe statistikalulga vahel on statistiliselt oluline; sageli on olulisuse nivoo 0.05 (5%) (vt olulisuse kontroll)	47
olustikku/keskkonda muutev kuritegude ärahoidmine (<i>crime prevention through environmental design, CPTED</i>) – kuritegevuse tõkestamine keskkonna kujundamise kaudu; põhimõtted, mida kasutatakse turvalisi ehitisi ja turvalist linna planeerides	22
olustikuline kriminaalpreventatsioon (<i>situational crime prevention</i>) – kuritegude toimepanemise võimaluste vähendamine; 25 meetodi kogum, mis on jaotatud viide kategooriasse: õigusrikkujate jõupingutuste suurendamine, õigusrikkujate riskide suurendamine, õigusrikkujate tulu vähendamine, õigusrikkumisi provotseerivate faktorite vähendamine ja õigusrikkumiste ettekäänete vähendamine	1, 2, 14, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
piirkonnasisene/ eneseohjeldamise indeks (<i>self-containment index</i>) – nende kuritegude osa piirkonnas, mille on toime pannud selles piirkonnas elavad õigusrikkujad	26
Poissoni jaotus (<i>distribution, Poisson</i>) – diskreetsete andmete puhul kasutatud jaotus, kui valim on suur (50 või suurem) ja sündmuse esinemise tõenäosus väga madal, st nullilähedane	47
POP (<i>problem-oriented policing</i>), vt probleemikeskne politseitöö	
probleemi analüüsimise kolmnurk (<i>problem analysis triangle</i>), vt kuriteokolmnurk	
probleemikeskne politseitöö (<i>problem-oriented policing, POP</i>) – politseitöö, mis on suunatud korduvaid kuriteoprobleeme põhjustavate tingimuste muutmisele; ei tegele ainult juhtumitele reageerimise ja nende ärahoidmisega tavapärullimise kaudu	1, 2, 4, 5, 6, 8, 13
probleemi tekkimise eest vastutaja, probleemi tekkimisele kaasaaitaja (<i>owner of a problem</i>) – inimene või institutsioon, kes ei ole nõus või võimeline preventiivabinõusid rakendama, aidates sellega kaasa probleemi tekkimisele	38
protsessi hindamine (<i>process evaluation</i>) – vastumeetmete võtmise hindamine	8, 40, 41
provotseerivad faktorid (<i>provocations</i>) – üleastumisi provotseerivad varem välja töötatud lahendused või juhtimisviisid konkreetsetes kohtades	26, 30, 32, 36
puhastulu (<i>benefit-cost</i>) – tulude ja kulude suhe või pärast kulude mahaarvamist saadud puhastulu	8, 48
puhvertsoon (<i>buffer zone</i>) – hoonet, kuritegevuskollet/-sihtala ümbritsev piirkond, millega seletatakse kuritegevuse hajumist või nihkumist (vt hajumis-/ümberpaiknemise ala)	17, 45
puuduliku/vähese järelevalvega paigad (<i>enablers, Crime</i>) – kuriteo toimepanemist võimaldavad kohad	18, 25, 26
p-väärtus (<i>p-value</i>) – tõenäosus, et erinevus kahe statistikahulga vahel on juhuslik (vt olulisuse test)	47
püsikulud (<i>costs, fixed</i>) – kulud, mida ei saa pika aja jooksul muuta	48
rajatised (<i>facilities</i>) – kindla funktsiooniga paigad, nt koolid, ettevõtted, restoranid	6, 21, 23, 26, 27, 28, 30 32, 33, 36, 37, 38, 50
reageerimine (<i>response</i>) – SARA protsessi kolmas etapp: probleemi vähendamiseks kavandatud sekkumise plaanimine ja elluviimine (vt vastumeetmete võtmine, sekkumine)	1, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 18, 20, 21, 24, 31, 32, 38, 39 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 55
regressioon keskmisele tasemele (<i>regression to the mean</i>) – ebanormaalselt suur või väike kuritegevus liigub tagasi oma tavapärasele tasemele	41, 46
riiklik teabemudel (<i>National Intelligence Model</i>) standarditud uurimisandmete kogumise, analüüsi ja levitamise metodoloogia, mis tagab ühtse praktika kogu riigis; mudel tähtsustab analüüsi ja tõestusmaterjali olulisusest politseitegevuses otsuste tegemisel	1
riskantsed rajatised (<i>facilities, risky</i>) – rajatised, kus pannakse sageli toime kuritegusid ja korratusi, vt “kuumad” kohad	26, 27, 29, 30, 38
SARA (<i>scan, analyse, response, assessment</i>) – probleemi lahendamist kirjeldav akronüüm (vt selgitamine, analüüs, vastumeetmete võtmine, hindamine)	1, 5, 6, 8, 49, 55
sekkumine (<i>intervention</i>) – probleemi suhtes võetud vastumeetmed (vt vastumeetme võtmine, reageerimine)	5, 8, 11, 12, 19, 25, 30, 37, 38 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
selgitamine (<i>scanning</i>) – SARA protsessi esimene etapp: probleemi kindlaksmääramine, verifitseerimine ja liigitamine	1, 2, 5, 8, 15, 17, 19, 32, 49, 50, 55
sihtmärgiala (<i>target area</i>) – ala, kus on palju potentsiaalseid sihtmärke (nt autoparkla autovarastele)	17
sihtmärk (<i>target</i>) – isik või asi, keda/mida õigusrikkuja ründab, võtab või kahjustab (vt ohver); politsei jaoks võib sihtmärk olla kurjategija, kelle suhtes on vajalik meetmeid võtta, nt kinni pidada	3, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 37, 38, 41, 42, 43, 49, 53
silumine (<i>smoothing</i>) – juhuslike kõikumiste kõrvaldamine aegridadest liikuvat/libisevat keskmist kasutades (vt libisev/liikuv keskmine)	23, 46
sisu (<i>content</i>) – tabelis või joonisel esitatud info	51, 52
soodustavad faktorid/tegurid (<i>facilitators</i>) – füüsilised esemed, ühiskondlikud olud või keemilised ained, mis soodustavad õigusrikkujatel kuritegusid või korratusi toime panna	30
soodustavad faktorid, füüsilised (<i>facilitators, physical</i>) – asjad, mis suurendavad õigusrikkujate võimekust, aitavad jagu saada preventiivmeetmetest või õhutavad seadusrikkumisele	30
soodustavad faktorid, keemilised (<i>facilitators, chemical</i>) – ained, mis suurendavad õigusrikkujate võimet eirata riske või ettekäändeid	30
soodustavad faktorid, sotsiaalsed (<i>facilitators, social</i>) – kuritegude või korratuste toimepanemist toetavad ning stimuleerivad olukorrad (nt kuriteost saadava tulu suurenemine, õigusrikkumist toetavate ettekäänete õigustamine või seadusrikkumise julgustamine)	30
stiimuljuhtumid, ahvatleva saagi sündroom (<i>boost accounts</i>) – selgitab korduvalt ohvriks langemist; esimesest kuriteost saadud tulu julgustab õigusrikkujat valima süüteo objektiks sama ohvri või rääkima sellest teistele õigusrikkujatele, kes omakorda sama ohvrit ründavad (vt lippjuhtumid, silmapaistvuse tunnused)	27
suure kuritegevusriskiga kohad (<i>hot dots</i>) – kõrge kuritegevustasemega kohad (konkreetne aadress, baar, bussipeatus vms)	21
suure kuritegevusriskiga lõigud (<i>hot lines</i>) – suure kuritegevuskontsentratsiooniga tänavalõigud	21
sõlmpunktid (<i>nodes</i>) – sihtkohad, nt kodu, töö, poed, meelelahutusasutused ja kool (vt teed)	17
tavapärane politseitöö (<i>conventional policing</i>) – politseitöö, mis toetub kuritegevuse tõkestamisel peamiselt patrullimisele, politsei kiirele reageerimisele ja sellele järgnevale uurimisele	4
teelõigud, trajektoorid (<i>paths</i>) – sõlmpunkte ühendavad marsruudid	17, 21
tegevusruum (<i>activity space</i>) – õigusrikkuja igapäevane teekond, sagedased peatuspaigad (vt kuriteomustri / kuritegude süstemaatilise teooria)	17
teravad/kriitilised probleemid/kuritegevuskolded (<i>acute problems or hot spots</i>) – ootamatult ilmnunud probleemid või valupunktid (vrd kroonilised probleemid/kuritegevuskolded)	15, 21
testala (<i>treatment area</i>) – ala, kus võetakse vastumeetmeid (vt meetme-/testrühm)	42, 45
testrühm (<i>treatment group</i>) (vt meetme-/testrühm)	43, 45
TNE (<i>Total Net Effect</i>), vt kogusumma puhasmõju	
trend (<i>trend</i>) – kuritegevuse püsiv kasvamine, vähenemine või ühtlane tase mingi aja jooksul	49, 52

Mõiste (<i>inglisekeelne vaste</i>) ja definitsioon	Samm
trots (<i>defiance</i>) – õigusrikkujad esitavad väljakutse preventiivsetele jõupingutustele ja panevad toime pigem rohkem kui vähem süütegusid	12
tsüklid (<i>cycles</i>) – regulaarsed kõikumised kuritegevuses, mis vastavad päeva, nädala, kuu, aasta või pikema perioodi jooksul asetleidnud muutustele	23, 24, 41, 44
vastumeetme puhasmõju (<i>Net Effect, NE</i>) – kuritegevuse muutus piirkonnas, kus on võetud vastumeetmeid võrreldes kuritegevuse muutumisega kontrollalal (vt ka kogumõju, kaalutud nihke jagatis ja kogusumma puhasmõju)	45
vastumeetmete võtmine (<i>treatment</i>) (vt reageerimine, sekkumine)	42, 43, 45
vastumeetme võtmise ala, reageerimisala (<i>response area</i>) (vt reageerimis-/testrühm)	41, 45
WDQ (<i>Weighted Displacement Quotient</i>), vt kaalutud nihke suhe	
võimalus; võimaluste struktuur (<i>opportunity; opportunity structure</i>) – füüsilised ja sotsiaalsed süsteemid, mis teevad kuriteo toimepanemise võimalikuks	10, 12, 13, 14, 38, 42, 44, 48
õigusrikkuja (<i>offender</i>) – isik, kes on toime pannud süüteo või muu korrarikkumise	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 44, 46, 49, 53
õigusrikkuja arusaam/ettekujutus (<i>perceptions, offenders'</i>) – õigusrikkujate ja kurjategijate arusaam olukordadest ning preventiivmeetmetest	4, 12, 28, 37, 46
äärealad (<i>edges</i>) – piirid nende alade vahel, kus inimesed elavad, töötavad, sisseoste teevad või meelelahutust otsivad	17
üldpreventsioon (<i>deterrence, General</i>) – üldsuse teavitamine suurtest süüteo toimepanemise riskidest ja karmidest karistustest, nii et kuritegelikku käitumist kaaluv isik hoidub sellest	4
ümberpaiknemine/nihkumine, ajaline (<i>displacement, temporal</i>) – õigusrikkujad muudavad tegutsemise kellaega või päeva	12, 13, 42, 43
ümberpaiknemine/nihkumine, geograafiline (<i>displacement, geographical</i>) – õigusrikkujad liiguvad teise piirkonda	12, 13, 27, 40, 42, 43, 45
ümberpaiknemine/nihkumine kuriteoliigiti (<i>displacement, crime type</i>) – õigusrikkujad muudavad kuriteoliiki	12, 13, 43
ümberpaiknemine/nihkumine sihtmärgiti (<i>displacement, target</i>) – õigusrikkujad valivad uue sihtmärgi või ohvri	12, 13, 43
ümberpaiknemine/nihkumine, taktikaline (<i>displacement, tactical</i>) – õigusrikkujad muudavad kuriteo toimepanemise meetodit	12, 13, 43, 44
ümberpaiknemise/nihkumise ärahoidmise meetmed (<i>displacement countermeasures</i>) – preventiivmeetmed oodatava ümberpaiknemise tõkestamiseks	42, 43
ümberpaiknemisest/nihkumisest tekkinud kõrvalekalle, rikutud tulemused (<i>displacement contamination</i>) – kuritegevus on hindamise ajal paiknenud ümber kontrollrühma või kontrollalale; viib kunstlikult ülespuhutud tulemuslikkusele (vt hajumisest tekkinud kõrvalekalle)	42, 43

Jõhvi politseiosakonna teeninduspiirkonnas 2005. aasta 8 kuuga registreeritud röövimiste ja avalike varguste analüüs

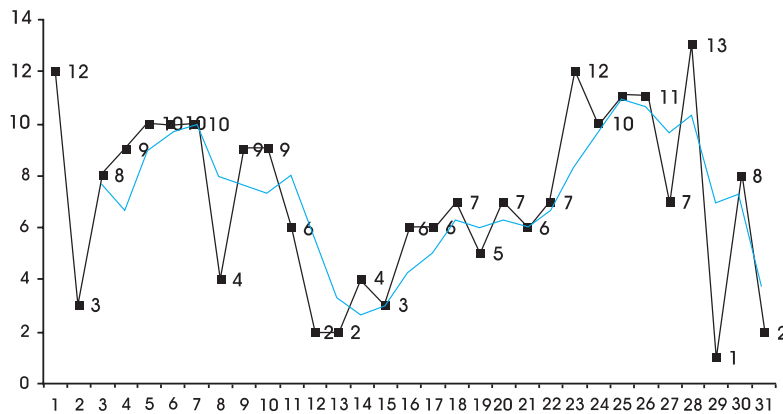
Ida Politseiprefektuur

(Vt samme 18, 21, 23, 24)

Ülevaade on koostatud eesmärgiga välja selgitada röövimiste tendentse. Analüüsis on muu hulgas vaadeldud:

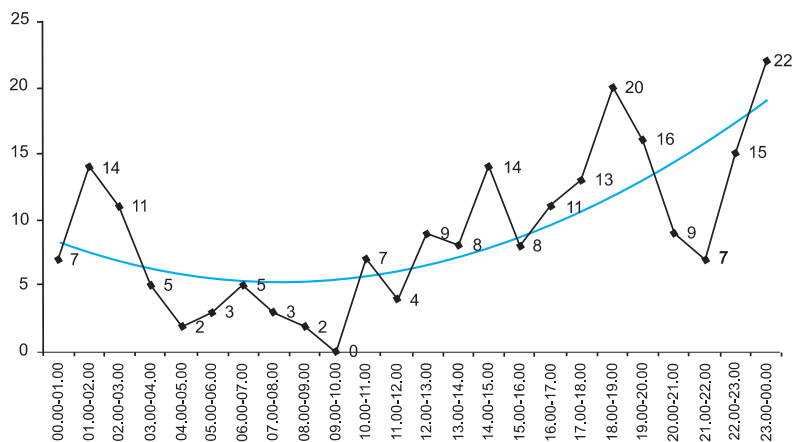
- 1) röövimiste ja avalike varguste jagunemist kuude kaupa. Nende kuritegude toimepanemise kõrgpunktid on jaanuar ning august (selle analüüsi viimane kuu), mis võimaldas ennustada sääraste kuritegude kasvu järgmistes kuudes;
- 2) röövimiste ja avalike varguste jaotus nädalapäevade kaupa. Sellega on selgitatud nädalapäevad (kolmapäevast pühapäevani), millal on oht röövimiste ja avalike varguste ohvriks langeda kõige suurem;
- 3) analüüsitavaid kuritegude jaotust kuupäevade kaupa (joonis 2). Kriminaalse aktiivsuse perioodiks osutus kuu esimene ja kolmas dekaad;

Joonis 2. Röövimiste ja avalike varguste toimepanemine kuupäevade kaupa

- 4) kuritegude toimepanemise kellaegu (joonis 3). Kuriteoohvriks on kõige tõenäosem saada õhtul ja öösel. Analüüsis on toodud täpsed kellaajad;

Joonis 3. Röövimiste ja avalike varguste toimepanemine kellaegade järgi

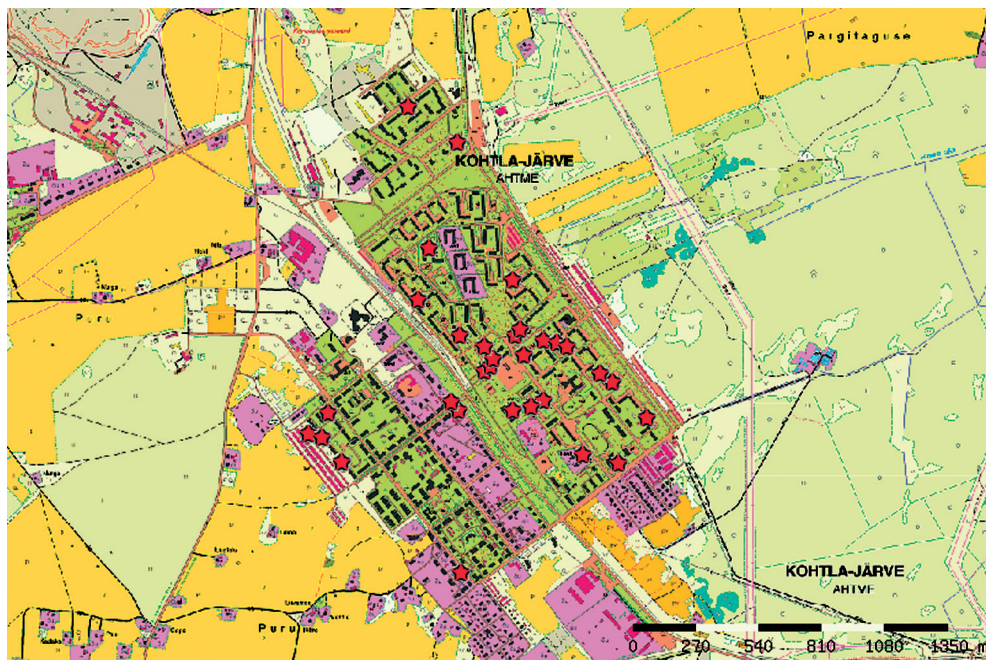
EESTI NÄITEID

- 5) röövimiste ja avalike varguste toimepanemise kohti. Kõige rohkem pannakse neid kuritegusid toime tänavatel.

Analüüsi tulemusena selgus, et röövimiste ja avalike varguste ohvriteks valitakse enamjaolt eakamaid naisterahvaid. Tihti paneb neid kuritegusid toime kas üks isik või kahest isikust koosnev rühm. Kurjategijad on põhiliselt noored inimesed.

Röövimised ja avalikud vargused jagunesid peamiselt Jõhvi politseiosakonna kolme suurima omavalitsusüksuse vahel (Järve, Jõhvi linn ja Ahtme asum (joonis 4)).

Joonis 4. Röövimised ja avalikud vargused Ahtme asumi piirkonnas

Autor: Tõnu Randmer, Ida Politseiprefektuuri teenistusosakonna koordinatsioonitalituse politseijuhtivinspektor

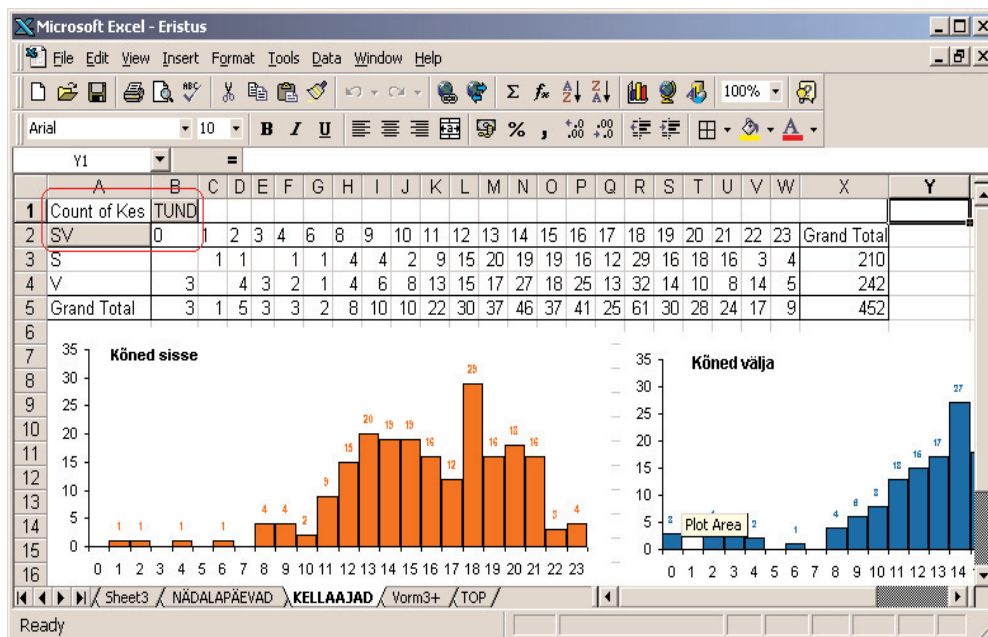
Kõneeristuse analüüs Ida Politseiprefektuur (Vt sammu 23)

Kõneeristuse analüüsimiseks kasutatakse Lõuna Politseiprefektuuri veebirakendust.

Alguses sisestatakse mobiilsideoperaatorilt saadud kõneeristuste töötlemata originaalandmed. Programmi abil töödeldakse andmed Exceli tabeliks, milles on olemas väljundi erinevad vormid. Sel etapil on analüüsiks vajalikud andmed korrastatud ning süstematiseeritud.

Excelis saab vajalikud andmed rühmitada eraldi tabelitesse, nii et kõnesid võib analüüsida nädalapäevade ja kellaegade kaupa ning esitada tulemused graafiliselt (joonis 5).

Joonis 5. Kõneeristuse analüüs

Filtreid rakendades sortitakse kõned (nt ainult kahe telefoninumbri vahel) ning pärast edasist töötlemist saadakse kätte andmed ainult kahe soovitud numbril vahel toimunud kõnede kellaegade ja nädalapäevade kohta.

Väljundist saab andmed ka kõneeristuses olevate numbrite kohta pingereas – helistamiskordade järgi. Soovi korral saab pingeritta panna kas kõik väljuvad ja sissetulevad numbrid või eraldi sissetulevad ja väljuvad numbrid.

Kõneeristuse analüüs on kõige efektiivsem organiseeritud kuritegevusega võitlemisel, kuna sellega selgitatakse välja inimeste omavahelised sidemed (nt on tehtud oletatava narkodiileri abonendinumbril kõneeristuse analüüs).

Autor: Kristiina Kaldma, Ida Politseiprefektuuri teenistusosakonna koordinatsioonitalituse politseivaneminspektor

Ülevaade Eesti ebaseaduslikest relvadest Keskkriminaalpolitsei

(Vt samme 3, 16)

See näide demonstreerib, kuidas info saamiseks Eestis ebaseaduslike relvade kohta on kasutatud hulgaliselt võimalikke infoallikaid:

- 1)** põhiline infoallikas oli POLIS, kus vaadeldi ajavahemikul 2003–2005 registreeritud KarSi § 418 järgi (tulirelva, selle olulise osa ja laskemoona ebaseaduslik käitlemine) kvalifitseeritud kuriteoteateid ning infot 2003–2005 varastatud või röövitud tulirelvade kohta;
- 2)** KEKK-i andmed tulirelvade ekspertiiside kohta;
- 3)** politseiprefektuuride tulirelvade võetuse andmed (sh ka nn loovutamiskampaania andmed);
- 4)** relvaregistri info, auditi lõpparuanne;
- 5)** Eesti statistika aastaraamat 2005;
- 6)** info Soomes registreeritud tulirelvade kohta;
- 7)** info relvade kohta Eesti Riiklikust Sõjamuuseumist;
- 8)** seadused jm õigusaktid;
- 9)** muud avalikud andmed (ajakirjandus, foorumite taustandmed jne).

Info ebaseaduslike relvade kohta on üldistatud ning rühmitatud relvade liikide, otstarve ja päritolu järgi. Analüüsitud ja üldistatud on ebaseaduslike relvade võetuste viisid ning seost erinevate kuritegudega.

Järeldus: enamik tulirelvadega seotud süütegusid pannakse toime registreeritud tulirelvadega.

Autor: Kalvi Abel, Keskkriminaalpolitsei analüüsi- ja planeerimisbüroo politseijuhtivinspektor

Ülevaade tänavakuritegevusest Pärnu linnas

Lääne Politseiprefektuur

(Vt samme 9, 17, 24, 39)

Ülevaadet koostades on kasutatud 2002.–2003. aasta politsei infosüsteemi statistilisi andmeid.

Analüüsi objektiks olid:

- 1)** avaliku korra rasked rikkumised. Selgitati välja rikkumiste (eraldi avaliku korra raskete rikkumiste) toimepanemise kellaajad, korrarikkujate seisund (alkoholijooobes) ja rikkumiste toimepanemise kohad;
- 2)** röövimised. Selgitati välja, et röövimisi panevad toime isikute grupid, kelle tabamise ning kinnipidamise korral selle käekirjaga ja konkreetsetes piirkonnas toimepandavad röövimised lõpevad. Kurjategijate grupis on rollijaotus ning kuritegusid pannakse toime jätkuvalt. Iga grupil on oma kuriteobjekt (nt välismaalastest vanurid, jooobes isikud) ning nad tegutsevad potentsiaalsete ohvrite liikumise kohtades. Suurte elamurajoonide läheduses on röövimise ohvriks üksik mööduja;
- 3)** avalikud vargused. Avalikke vargusi paneb toime enamasti isikute grupp ning ohvriks on kurjategijatest tunduvalt noorem isik. Ka avalike varguste puhul on selgitatud kuritegude toimepanemise kohad.

Analüüsi põhjal on määratud soovitatavad patrullide marsruudid tööpäeval öisel ajal kesklinnas (erilise tähelepanu all on lõbustusasutuste sulgemise ajad ja vahetult pärast seda) ning pühade ajal.

Autor: Aleksander Mõttus, Pärnu Politseiprefektuuri Pärnu politseiosakonna korrakaitsetalituse konstaabel.

Patrullimoodul

Põhja Politseiprefektuur

(Vt samme 23, 24)

POLISE patrullimoodul käivitus prefektuuri tellimusel 2005. aasta esimesel poolel. Otsene vajadus patrullimooduli järele tekkis seepärast, et senised kohtadelt esitatud andmed ei taganud tõest tulemust. Esitatud andmete lahknevus oli lubamatult suur – päevane patrullide väljapanek kõikus politseiosakonniti kuni 10% ulatuses.

Mida nimetatud moodul võimaldab?

- 1.** Moodul tagab ühtse patrullide töö planeerimise ja arvestuse ning võimaldab elektroonselt plaanida patrullide tööd – patrullide töögraafik sisestatakse POLISse ja hiljem saadetakse patrullid selle järgi tööle (patrull aktiveeritakse). Töögraafiku saab ka välja printida.

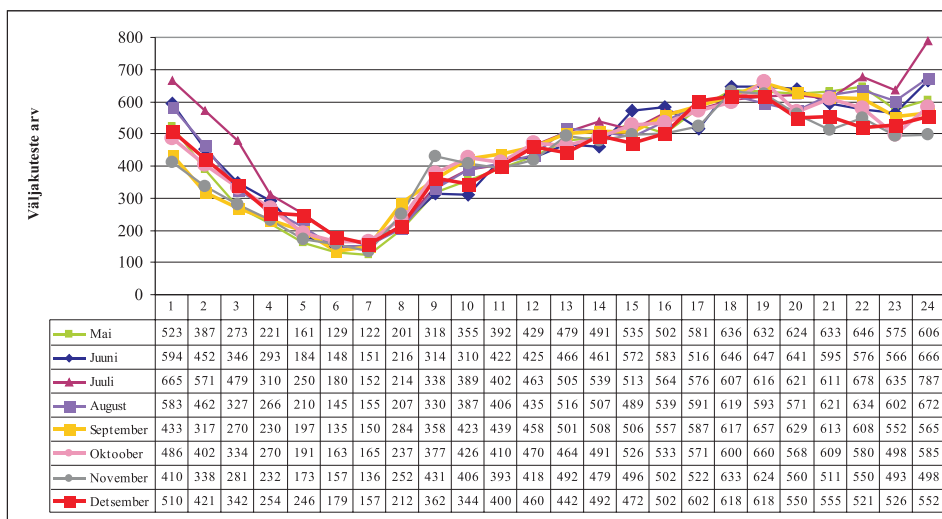
Kaob ära vajadus teha topelttööd – kõigepealt koostada töögraafik ja hiljem patrullid POLISse sisestada.

- 2.** Võimaldab saada kiiresti ülevaadet patrullide töökoormusest ühe ööpäeva kohta, mis lubab paremini plaanida patrullide tööd. Vaadeldava perioodi saab vabalt valida.

Ülevaate saab koostada ükskõik millise politseiosakonna/-jaoskonna kohta. Ühe päringu tegemiseks kulub olenevalt ajavahemikust 1–5 minutit.

EESTI NÄITEID

Joonis 6. Väljakutsete jagunemine ööpäeva ja kuude kaupa alates 2005. aasta maikuust

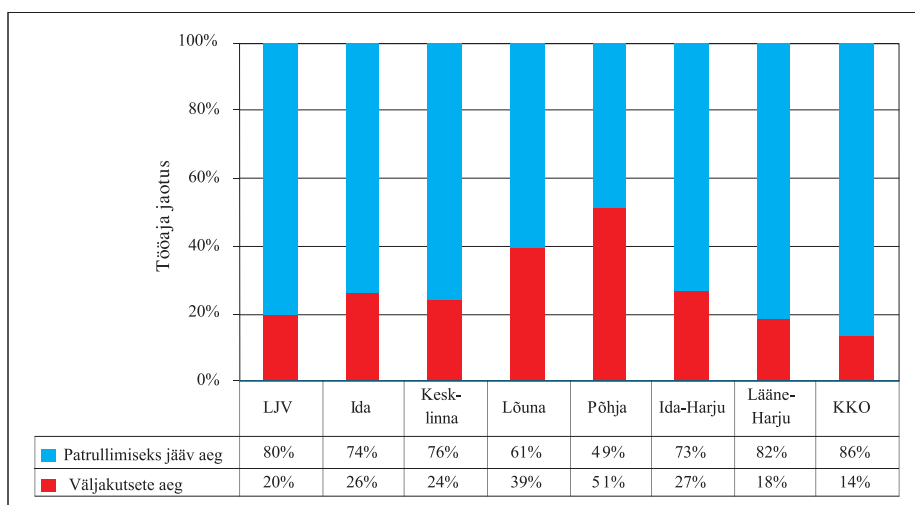

3. Varem puudus võimalus realselt arvestada patrullide tööaega, sest ei olnud lähteandmeid või oli nende kättesaamine problemaatiline.

Mooduli abil saab kiiresti andmed vabalt valitud ajavahemikus:

- 1) teenindatud väljakutsete kohta – nende üldarvu ja vastavad arvud väljakutsete liikide ja patrullitoimkondade kaupa;
- 2) sündmuskohale sõiduks ja seal tegutsemiseks kulunud aja kohta.

Joonis 7. Patrullide tööaja jaotus

Ülevaates on ainult osa patrullimooduli abil saadavate andmete alusel tehtava analüüsi võimalustest.

Kontaktisik: Vello Kaldmäe, Põhja Politseiprefektuuri teenistusosakonna infotöötlustalituse peaspetsialist